POLIROM

marta
PETREU

Acasă, pe Cîmpia Armaghedonului

Table of Contents

Avertisment
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI

Marta Petreu

Acasă, pe Cîmpia Armaghedonului

roman

Editura Polirom
2011

© 2011 by Editura POLIROM

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN eBOOK: 978-973-46-2205-4
ISBN: 978-973-46-1927-6

Redactor: Alina Radu
Coperta: Radu Răileanu

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Marta Petreu este scriitor şi profesor. S-a format în ambianţa intelectuală a mişcării literare Echinox, de la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj. Profesor de istoria filosofiei româneşti la Universitatea „Babeş-Bolyai" şi redactor-şef (din 1990) al revistei *Apostrof*, publicaţie mensuală editată de Uniunea Scriitorilor din România şi de Fundaţia Culturală Apostrof. Doctor în Filosofie al Universităţii din Bucureşti, cu lucrarea *Valenţele estetice ale anamorfozei logice* (1992). A debutat editorial în 1981, cu volumul de poeme *Aduceţi verbele*. Alte volume de poezie: *Dimineaţa tinerelor doamne* (1983); *Loc psihic* (1991); *Poeme neruşinate* (1993); *Cartea mîniei* (1997); *Apocalipsa după Marta* (1999); *Falanga* (2001); *Scara lui Iacob* (2006). O culegere lirică, *Poèmes sans vergogne*, i-a apărut în 2005 în Franţa, la Editura „Le Temps qu'il Fait". Ca eseist şi istoric al filosofiei româneşti, a publicat următoarele volume: *Jocurile manierismului logic* (1995); *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la faţă a României"* (1999; ediţia a II-a, 2004; carte apărută în SUA în 2005, cu titlul *An Infamous Past: E.M. Cioran and the Rise of Fascism in Romania*); *Ionescu în ţara tatălui* (2001; ediţia a II-a, 2002); *Filosofia lui Caragiale* (2003); *Filosofii paralele* (2005); *Despre bolile filosofilor. Cioran* (2008, volum apărut întîi în Serbia, cu titlul *O bolestima filozofa. Cioran*). A publicat, sub titlul *Conversaţii cu…* (2004 şi 2006), două volume de interviuri cu personalităţi ale vieţii intelectuale româneşti. A gîndit şi alcătuit mai multe volume tematice de confesiuni (*În lumea taţilor*, 2004; *Cele 10 porunci*, 2007; *Scriitorul şi trupul său*, 2007). A prefaţat şi îngrijit ediţii de carte de filosofie şi de literatură (Nae Ionescu, Bucur Tincu, Arthur Dan, Constantin Rădulescu-Motru, Radu Stanca, D.D. Roşca, Alexandru Vona, Zaharia Boilă, Radu Petrescu ş.a.). Alte volume, în colaborare: *Vlad Mugur, spectacolul morţii* (2001), *Sadovaia 302*

bis (2006). Prezentă în numeroase antologii de poezie din ţară şi din străinătate. Prezentă cu studii de filosofie românească şi cu eseuri în numeroase volume colective. Premiul Uniunii Scriitorilor din România (1981, 1997), Premiul Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor (2003, 2005, 2006), Premiul pentru eseu al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2003), Premiul revistei *Poesis* (1993, 2001), Premiul „George Bacovia" al revistei *Contemporanul* (1993), Premiul „Nichita Stănescu" (1997), Premiul „Henri Jacquier" (2001), Marele Premiu „Lucian Blaga" (2002), Premiul „Tudor Arghezi" (2008), Premiul Salonului de Carte Oradea (1993), Premiul Salonului Naţional de Carte Cluj (1997), Trofeul Societăţii „Eugen Ionescu" (Slatina, 2001), Premiul internaţional „Lillian Hellman/Dashiell Hammett Grant" pe 2001, acordat de Human Rights Watch. Face parte din gruparea literară Echinox; este membră a Uniunii Scriitorilor din România şi a Fundaţiei Culturale Apostrof. La Editura Polirom a mai publicat *Diavolul şi ucenicul său*: *Nae Ionescu – Mihail Sebastian* (ediţia I, 2009; ediţia a II-a, 2010).

Avertisment

Personajele reale ale acestei cărţi sînt preaplecat rugate să mă ierte că, prin cele cîteva expresii celebre pe care li le-am pus în gură, le-am făcut de nerecunoscut.

I

— Pecetluieşte, Doamne, mormîntul roabei tale pînă la a doua Venire a Domnului nostru Isus, cînta preotul cu o voce frumoasă de bariton.

Şi, luînd pe vîrful hîrleţului o bucată de lut galben amestecat cu pămînt negru, a făcut semnul crucii pe cele patru margini ale gropii, a dat drumul pămîntului peste sicriu şi a stropit groapa în cruce, cu apă. Se grăbea. De unde eram aşezată, îi vedeam bine şi gesturile, şi graba. Formula rituală m-a cutremurat, amintindu-mi instantaneu şi izbucnirile Mamei, şi poveştile pe care mi le spusese Ana, cu de la Marta citire, despre cum ar fi umblat Mica în crucea nopţii în ţintirim, cînd era fată, cu un mănunchi de chei în mînă, să descuie mormintele. Şi, peste toate, formula prin care Ludovica Rebreanu şi-a luat un mînios rămas-bun de la fiul ei: „Adio pînă la a doua Venire”. Jos să îl atingi cu mîna, cerul căpătase culoarea unei vînătăi enorme, prăbuşite sub propria-i greutate peste platoul larg. Peste noi. Tot timpul înmormîntării a plouat rece şi din cînd în cînd pale de vînt îngheţat au lovit în dungă masa de oameni în negru. Iar eu am pîndit tot ce a spus preotul despre ea, imposibil ca el să nu ştie, mi-am spus, doară sîntem vecini, a auzit tot ce a strigat ea prin curte, ce simplu explică ei totul, a fost multă vreme văduvă şi a dus greul văduviei, dar: ce bine, ce bine că nu sînt probleme cu asta. La un moment dat, cînd o pală de vîntoasă părea că smulge umbrelele, m-am întors spre D., care stătea, elegant şi palid, în dreapta mea, şi i-am şoptit:

— Ce vreme!

— Seamănă cu Mica! a răspuns, şi amîndoi am zîmbit.

Stăteam toţi trei, Ana, Tinu şi eu, cu D. patru, drepţi ca lumînările şi neclintiţi ca sub blestem, lîngă mormîntul ei deschis, şi ne uitam cum e astupat în grabă. Pe cît de caldă fusese vremea luni, în ziua morţii ei, pe-atîta se făcuse acum de frig şi de urît. Sub ameninţarea unui nou ropot de ploaie, drumul de-acasă pînă la groapă, prin mijlocul satului, fusese aproape un galop, deşi preotul a respectat opririle şi rugăciunile rînduite. Accelerase însă totul, de groază că-l prinde o rupere de nori cu moarta afară. Mă uitam la mormîntul Mamei şi mă gîndeam că din copilărie n-am mai fost la o comîndare ortodoxă în Cutca. Ticu a fost înmormîntat după ritual iehovist, într-o lumină strălucitoare, numai miere şi aur, marţi, 3 septembrie 1974. Iar unchiul Alesandru, fratele lui Mica, în octombrie 1998, tot după ritualul Străjerilor lui Iehova. P., înmormîntat în Cimitirul Central din Cluj, a avut parte de o ceremonie catolică, aproape caligrafică în austeritatea ei dacă nu ar fi ofensat-o prosteşte Deliu. Iar prima înmormîntare din viaţa mea, a lui Tica, bunicul dinspre mamă, a fost iehovistă şi s-a petrecut tot aici, în cimitirul nou, de Eliseiul Grîului, exact în 14 iunie 1961, cînd lanurile dădeau în lapte.

Cînd eram mică, îmi plăcea să mă duc la înmormîntări, era distractiv de-a binelea, spre sfîrşitul slujbei veneau socăciţele în spate, unde eram noi, copiii, cu cutii de biscuiţi, şi ne puneau fiecăruia cîte doi biscuiţi de pomană în mînă. Dacă rămîneau, mai primeam cîte doi. Asta aveam voie să iau. Pentru că, altfel, nu aveam voie să primesc nimic de mîncare, de la nici un străin. Decît dacă Mica mă îndemna cu vorba, „No, ia ce-ţi dă, Tabită”. Şi săpatul gropii era pentru noi, adică pentru Tinu şi pentru mine, o distracţie dacă se întîmpla în vechiul temeteu, lîngă casa noastră, pentru că ne puteam duce să ne uităm la gropari. Cînd găseau oase – ceea ce nu era rar, cimitirul de lîngă noi e vechi –, ni le întindeau din adînc să le

punem bine pe iarbă pînă termină groapa şi le pot săpa cuptorişul. Povestea lui Cioran, că s-a jucat, copil fiind, cu oase umane, mi s-a părut totdeauna normală, pentru simplul motiv că şi eu şi fratele meu ne-am jucat toată copilăria cu cioantele vechi din temeteu. Ce de morţi mi-au trecut prin mînă!, şi asta fără nici o înfiorare, căci moartea ca moarte este pentru fiecare o învăţătură tîrzie. Cel mai interesant era chiar în ziua înmormîntării, cînd veneau groparii să cureţe groapa. Dacă era ceva înăuntru, ştiu eu, o creangă, o minge spartă, o piatră – şi-aveam noi grijă să fie! –, mă coborau în pămînt, să curăţ fundul gropii. Mă asigurau că n-are de ce să-mi fie frică, iar eu le răspundeam, înţepată, că mie nu mi-e frică niciodată. Era adevărat, nu aveam, pe-atunci, destulă imaginaţie pentru a-mi fi. Mă slobozeau în groapă s-o curăţ de gozuri, exact ca Ticu în lădoiul de grîu, să-l bat cu pelin şi cu frunze de nuc, să nu se facă gărgăriţe, apoi mă trăgeau binişor de mîini afară, aşa cum mă scotea şi Ticu, şi mă lăudau pentru curaj. Ticu însă nu cred să mă fi lăudat vreodată.

Şi la groapa lui Mica am fost s-o văd, încă de marţi, din ziua cînd au arăduit-o: voiam să văd locul, să mă obişnuiesc cu gîndul, greu de dus, că va fi îngropată lîngă Ticu, nu lîngă Tica. Lîngă Tatăl nostru, nu lîngă tatăl ei. Lîngă soţul ei, Agustin Vălean, iar nu lîngă tatăl ei, Indrei Sucutărdean.

Dintotdeauna, ori de cîte ori am mers amîndouă la cimitir, să-i punem flori lui Ticu, Mica mi-a spus că vrea să fie îngropată lîngă Tica. Smulgea o frunză uscată sau un cotor de floare din tufa de stînjenei galbeni, pe care tot ea îi răsădise pe mormîntul tatălui ei şi pe toate celelalte morminte ale noastre din cimitir, şi spunea:

— Eu lîngă Tica vreau să fiu îngropată.

— Bine, Mica. Dar nu te grăbi. Pentru asta mai este vreme, îi răspundeam eu, cu sufletul cît un purice.

Tocmai cînd ea îmi vorbea despre moartea ei îmi găseam şi eu să devin pudică şi superstiţioasă, să mă simt stînjenită şi incapabilă să-i răspund pe şleau, să urlu din măruntaie: Nuuuuuu! Asta ar fi trebuit să fac, în loc să îi spun mereu, englezeşte: Nu te grăbi, mai este vreme! Atunci, la înmormîntarea lui Tanti Vichi, cînd Mica avea numai şaizeci şi patru de ani, i-am spus: Măcar atîta să trăieşti, cît Tanti Vichi, optzeci şi patru de ani! Cifra i-a intrat în cap şi şi-a fixat-o ca liman, ori de cîte ori a fost bolnavă şi-a adus aminte ce i-am cerut eu atunci. Fusese asigurarea ei de viaţă: nu mor, pentru că fata mea cea mică mi-a spus să nu mor mai devreme de optzeci şi patru de ani. Iar mie nu mi-a venit în minte să-i schimb programarea, să-i spun, vai, uite, am descoperit că Tanti Vichi, de fapt, era şi mai bătrînă, avea optzeci şi nouă de ani… nouăzeci de ani… Poate că dacă i-aş fi schimbat pragul de vîrstă, ar trăi şi acum, poate că şi-ar fi pus ambiţia, colosala ei ambiţie, şi ar trăi şi azi. A murit ca un ceas pe care l-am pus eu să sune: la optzeci şi patru de ani, ca Tanti Vichi.

Marţi dimineaţa, cînd Tinu mi-a spus la telefon că deja se sapă la groapa lui Mica, mi s-au tăiat picioarele. Nu apucasem, noaptea, să vorbim despre asta.

— Unde? am întrebat.

— În cimitirul de după sat. Unde-i şi Ticu.

— Unde anume? Ea voia lîngă Tica. Unde anume? am repetat.

— Lîngă Ticu, mi-a răspuns Tinu.

Iar eu, nu mă înşel, i-am simţit ezitarea din voce cînd a adăugat:

— Aşa a vrut ea.

— Ea voia lîngă Tica.

— Cînd ţi-a spus? m-a întrebat fratele meu.

— De fiecare dată cînd am fost la cimitir cu ea. Şi mereu, ori de cîte ori a vorbit despre Ticu. Spunea că nu vrea să fie înmormîntată lîngă el, ci

lîngă Tica, pentru că a fost un om tare bun şi l-a iubit. Aşa mi-a spus, am repetat, deznădăjduită.

— Ea a spus că vrea chiar după poiată, aci, lîngă noi. Sau lîngă Ticu, aşa mi-a zis, a repetat Tinu.

— Pentru Ticu eu am ales cimitirul, tu nu ştii, nu erai acasă. N-am vrut să fie după poiată, să nu înnebunească Mica, toată ziua cu ochii pe el. Cît au săpat? am întrebat, văzînd, cu ochii minţii, cimitirul în care fusesem cu nici o lună înainte, de Paşti, în 5 aprilie, toţi trei, Mica, Tinu şi cu mine.

Pe urmă m-am gîndit că Tinu e oricum dat peste cap, că nu-l pot lăsa cu încă un chin în minte, că, dacă groapa a fost arăduită şi o să îi schimbăm locul, să fie lîngă Tica, o să iasă în sat un scandal de pomină. Şi-am cedat:

— Bine, de fapt e la cîţiva metri de Tica, e şi Mam' Bătrînă acolo, e şi unchiul Alesandru cu mătuşa Dochiţă… şi unchiul Iuăn cu Lucreţia. E o bună parte din familie. Bine.

Dar în capul meu o voce rea bîzîia continuu, uite, pentru că n-ai avut prevederea să vorbeşti cu Tinu noaptea, imediat după ce a murit Mica, să-l avertizezi despre ceva ce credeai că ştiţi toţi trei, că Mica vrea să fie îngropată lîngă tatăl ei, nu lîngă Tatăl nostru, uite ce se întîmplă: Mica nu scapă de Ticu nici în mormînt.

Peste vreun ceas, cînd am ajuns cu Ana în sat, primul drum l-am făcut la cimitirul din capătul satului, să văd groapa. Cinci bărbaţi din familie sau prieteni de-ai lui Tinu, Petrea al Titienii, Lia al lui unchiu' Ilie, Florin al lui Lia, Silviu al lui Ţoca şi Dumitru al lui Valer, săpau de cu dimineaţă. Trecuseră de stratul gros de peste un metru de pămînt negru şi lucrau în lutul galben din fund. M-am uitat la mormîntul lui Ticu, la lemnul falnic de rută pe care Mica însăşi l-a plantat la picioarele lui, în toamna tîrzie a anului 1974. Bărbaţii lucrau curat, mormîntul le ieşea cu pereţi verticali. Lemnul de rută din mormîntul lui Ticu îşi trimisese rădăcinile şi lateral, se vedeau cîteva ca nişte sfori

galbene, umede, retezate de hîrleţele oamenilor. În aceeaşi zi, cînd oamenii au ajuns şi mai adînc, la 2 metri şi jumătate, m-am uitat dacă nu a lunecat în groapa proaspăt săpată, prin straturile poate mişcătoare de lut, vreun os din mormîntul lui Ticu, aşa cum am văzut atîtea în copilărie, în temeteul vechi de lîngă casa noastră: nimic, groparii, pe care nu m-am putut stăpîni şi i-am întrebat, nu găsiseră nimic, mormîntul fără cruce al Tatălui meu, străjuit de lemnul uriaş de rută, în care păsări necunoscute mie îşi fac cuibul, a rămas pecetluit. Aşa cum preotul tocmai îl pecetluia pe-al Mamei. Cu faţa spre Răsărit, ca să se ridice iute la Înviere, vor sta amîndoi sub ruta pe care Mica, acum treizeci şi şase de ani, crezînd că i-o pune lui Ticu, a plantat-o de fapt şi pentru ea.

Preotul i-a dat diacului hîrleţul şi, după o ultimă apelaţie, „Hristos a înviat!”, la care oamenii risipiţi prin iarba înaltă şi plouată au răspuns cuminte, „Adevărat că a-nviat!”, s-a îndreptat, împreună cu acela din Pîglişa, spre poartă. Oamenii au început să arunce bulgări de pămînt peste sicriu, spunînd cu voce joasă „Dumnezeu s-o ierte şi s-o odihnească!”. Am luat şi eu cu vîrful degetelor un firicel umed de pămînt, aşa, cum pui un praf de zahăr pe-un cornuleţ abia scos din cuptor, şi l-am lăsat în groapă: Mamica, pămîntul să îţi fie uşor, nu mai greu decît ce-am pus eu peste tine! i-am şoptit, înregistrînd sunetul stins şi îndepărtat al fărîmei de ţărnă pe sicriu. Vroiam să stau pînă se pun coroanele, să am imaginea celor două morminte lipite unul de altul, dar Ana s-a apropiat şi mi-a spus că trebuie să mergem acasă.

— Auzi, tu, trebuie să fie familia de faţă cînd preotul sfinţeşte mîncarea, mai e o ceremonie.

Am pornit în grupuri mici, întorcînd spatele la familia mai numeroasă sub pămînt decît deasupra: Tica, Ticu, Mam’ Bătrînă, unchiul Alesandru, mătuşa Dochiţă, unchiul Ion, mătuşa Lucreţie, şi-acum şi Mica, ultima culcată sub glia temeteului.

În timp ce mă grăbeam spre casă, făceam în minte harta morţilor mei: în cimitirul de lîngă casă, bunicii dinspre tată, Ioan şi Anişca, plus unchiul Gherasîm cu Lina, plus unchiul Alesandru al mătuşii Tiberia; Moşul Martei, la doi paşi, în ţintirimul de la biserică, în timp ce Marta e la Blăjel. Aurel şi Valerian, cei doi soţi ai soră-mii, în cimitirul din Mediaş, pe deal; tot acolo sînt unchiul Nelu, fratele lui Mica, cu tanti Leana, pe mormîntul lor este un fir galben de degeţel lînos. P., primul meu bărbat, plus socrii din a doua căsătorie, Tică şi Tanti Vichi, în falnicul Cimitir Central din Cluj. Laura, la Geretsried. Laura. Un întreg cimitir împrăştiat în lume. Dumnezeu o să aibă ce să ne-adune la Judecată. La a doua Venire, am scrîşnit, cercetînd din ochi zdrenţele vinete pe care cerul şi le spînzura asupra noastră. Am recunoscut peisajul, mai ales lumina dintr-un vis pe care l-am avut cu nu mulţi ani în urmă:

Se făcea că eram pe pustuţa triunghiulară de lîngă ogradă. Sus în cer, dinspre nord-est spre sud-vest, pluteau leneş peşti cît balenele. Cu burţile umflate şi strălucind albăstrii în lumina vînătă a sfîrşitului, se ţineau în văzduh la fel de bine ca navele de război pe ocean. Din cînd în cînd, cîte unul mai mic, cîte-o plevuşcă, se prăbuşea ca o piatră în uliţă, la picioarele noastre. Plouă cu peşti! i-am şoptit lui Tinu, uite, vine Nimicirea! Cînd s-a pornit vîntul din urmă, noi ne-am adăpostit care unde, eu în casă. În casa veche, părintească, care de fapt nu mai există de mult. Înăuntru era întunecos şi rece şi mirosea a pustiu. Ştiam că Mica este în coliba de vară din spatele casei. Bucăţi negre de gheaţă au acoperit curtea şi grădina de pomi, o apă întunecată a inundat iarba şi troscoţelul mărunt din curte. Fulgera albastru. Era întuneric şi mi-era frică. Apoi furtuna s-a potolit ca prin farmec, cerul întunecat s-a curăţat de peştii apocaliptici, pe jos era numai o apă, cel puţin de două laturi de palmă, gheaţă, frunze şi

crengi, ca după Armaghedon. Ştiam că Mica murise. Ana plîngea. Cuprinşi de vinovăţie, am adus-o toţi trei în casă şi am făcut încercări s-o înviem ca pe-un înecat. Am reuşit. Atunci mi-am dat seama că iubirea mea pentru ea e plină de mînie, că grija pentru ea şi suferinţa pe care mi-o produce sînt împletite, ca plesnele unui bici, în aceeaşi funie cu remuşcarea şi ciuda. Nu poţi supravieţui alor tăi cu conştiinţa curată, mi-a spus o voce, cine scapă este vinovat, continua vocea, şi eu m-am trezit.

— Se zice că dacă plouă e semn că mortului i-a părut rău după viaţă, spune Ana, uitîndu-se la cer. Aşa se zice.

— O să plouă pînă cel puţin în 12 iunie, i-am răspuns uitîndu-mă în întunecimea de sus.

— De unde ştii? a obiectat Ana.

— Ştiu.

Tinu s-a uitat la mine cu o privire opacă. Era sfîrşit. Trece prin toate chinurile iadului, mi-am spus, precis îl bîntuie imagini cu ea, din ultimele două săptămîni, de boală incertă, atît de prost administrată de noi, cred că îşi aminteşte şi alte lucruri, mai vechi, din care nu iese tocmai bine.

— Te-a iubit mult, i-am spus, în ultima vreme îmi povestea la telefon ce păr numai inele aveai cînd erai copil şi că-i plăcea să te pupe pe bucle.

Tinu m-a privit strîngînd din fălci şi n-a răspuns nimic.

Cîte o picătură mare de apă îmi cădea din cînd în cînd pe obraji, amestecîndu-se cu lacrimile. Nu ploua cu adevărat. Nici eu nu plîngeam cu adevărat, dar ochii îmi secretau cîte o lacrimă uriaşă, răzleaţă, care mi se tîra ca o omidă rece pe faţă. Am luat-o pe scurtătură, pe după sat, ţinîndu-l de braţ pe D., care venise la chemarea imperativă a Mamicii. Nu apucase să-i împlinească dorinţa cît ea a mai fost în viaţă, i-o împlinea acum. În faţa morţii ei, s-a purtat perfect, apărînd, elegant şi tăcut, cu buchetul lui de flori albe, pe care i l-a pus

hotărît pe sicriu, apoi s-a aşezat unde îi era locul, lîngă mine, şi a răbdat rafalele îngheţate de ploaie şi de vînt pînă cînd mi-a spus încet, arătînd spre cerul schimbător, cînd întunecat ca noaptea, cînd părînd că se răzbună: „Seamănă cu Mica!”. Şi am zîmbit amîndoi. Deşi ştiam că acei care o să-mi observe zîmbetul o să mă judece aspru.

Mai ales că afară n-am plîns. Programatic. Mi-o aminteam pe Mica la înmormîntarea lui Valerian, lîngă Ana, poruncindu-i: „Taci, tu! Nu te mai cînta!”. După părerea ei, nimeni pe lume nu este destul de vrednic să vadă lacrimile ei şi-ale copiilor ei. Sentimentele nu trebuie arătate, aşa ne-a învăţat Mica – şi ne-a crescut verticali ca lemnele şi fără dreptul la lacrimi cu martori. Poate că după credinţa ei nimeni pe lume nu e destul de bun încît să merite să plîngem, ea şi noi, pentru el. Ea însăşi plîngea mai ales de mînie şi ciudă. Am văzut-o plîngînd: plîngea teribil, dintr-o deznădejde fără fund.

Aşa că eu am plîns numai lîngă ea, veghind-o, noi două pentru ultima oară împreună. Dar cînd au scos-o din casă cu picioarele înainte, culcată într-un maldăr de flori, lalele, narcise, lăcrămioare, liliac, cale, în sicriul în sfîrşit pecetluit, mi-am dat capul pe spate şi-am împietrit. „Taci, tu, nu te mai cînta! La ce te cînţi? Că morţii nu-i poţi scula!” O frunză de cală fusese prinsă sub capacul sicriului şi ieşea de un deget afară, preoţii îi slujeau Mamicii la căpătîi, exact cum scrie la Carte, acoperind cu glasurile lor frumoase sunetul vijeliei. Uneori, cîte-o pală rece de vînt ca din iad aducea peste noi, ca-n scena spălării picioarelor din *Odiseea*, mirosul aspru al porcilor lui Tinu.

În curtea casei părinteşti, unde, pentru prima oară după şaizeci şi patru de ani, Mica lipsea, mesele erau întinse pentru pomană şi cutcanele, în rochii negre, lungi, îmbrobodite cu năfrămi negre înnodate sub bărbie, împreună cu bărbaţii lor în cămăşi albe, se aşezau la mese. Neamuri din

Cutca, din Şomcuta, din Corpadea, din Valea Caldă, din Cluj, mi-a spus Tinu în treacăt. Socăciţele tinere aşezate în şir îşi treceau farfuriile pline din mînă în mînă, de la bucătărie pînă la mese. Aşezaţi la o masă aparte, preoţii au sfinţit mîncarea. Mulţimea a început să mănînce.

Mă uitam, dintr-o margine, la zarva neagră din curte, la oamenii străini sau recunoscuţi vag şi aşteptam să se termine totul: să plece neamurile pe care le cunoşteam şi cele pe care nu le cunoşteam şi nu mă recunoşteau nici ele, toţi îl ştiau numai pe Tinu şi o identificau pe Ana, ca pe o variantă mai palidă şi mai tînără a lui Mica, unii chiar şi pe Tabita, vara noastră de la Sibiu, dar nimeni, nici măcar sora lui Ticu, Tiberia, nu m-a recunoscut şi pe mine, care sînt leită Taticu. E normal, după treizeci şi şase de ani i-au uitat faţa, nu-l mai recunosc în trăsăturile mele.

— Uite, îmi spune Tinu, aia e mătuşa Verjenie!

— Aia e? Nevasta lui Chirica?

— Da, da. Şi asta e tanti Maia a Baciului, ştii, de-acolo, de lîngă bufet. Neam prin Ticu. Şi ăsta e Lia, al lu' unchiu' Ilie şi-al mătuşii Irina, îmi şopteşte. Asta-i Mària lui unchiu' Onisei, fata lui leliuca Lucreţie, sora vitregă a lui Ticu.

— Şi aia chiar e Verjenia lui Chirica? întreb prosteşte. Aia care stă lîngă vechea cooperativă? Lîngă Măgăzîn? silabisesc împiedicat în prima mea limbă, româna de cîmpie a părinţilor noştri.

— Da, îmi spune fratele meu.

— A apucat s-o vadă pe Mica moartă. Sîntem neamuri?

Fratele meu îmi explică ce neamuri sîntem, îmi dă în continuare numele bărbaţilor şi femeilor care umplu ograda, oare se semnificaţie are că nu reţin niciodată legăturile de rudenie, genealogiile? mă pomenesc întrebîndu-mă, apoi iar îmi spun că e normal să nu ştiu pe nimeni şi să nu mă mai ştie nimeni, prea de mult am plecat. Prea sînt străin. Număr oamenii din curte, la o sută douăzeci mă

încurc, mai sînt, la înmormîntarea mea pot conta pe vreo cinci, şase. Mica a fost cineva. Aş vrea totuşi să se termine, îmi spun, uitîndu-mă spre melin, unde e pus scaunul ei, locul unde am văzut-o pentru ultima oară afară, pierită şi bolnavă. Curtea forfoteşte de lume. Vreau linişte. Vreau să fie totul ca înainte. De fapt, o aştept. Între timp salut, ascult, zîmbesc, spun formule rituale. Întorcîndu-mi privirea în dreapta, spre aleea de beton ce taie grădina de flori, am văzut-o cum trece, încet, în hainele ei negre, cu şorţ negru, cu năframa trasă mult în faţă, să-i ferească ochii de lumină. Peste cîteva clipe a dispărut. Cred şi eu, mi-am spus, nu-i place acolo unde este şi unde n-ar trebui să fie. Lîngă Ticu. Nu lîngă Tica.

*

Nu există peisaj mai trist decît Cîmpia Transilvaniei, din toamnă pînă-n primăvară. Pe platoul larg dintre Someş şi Valea Sărăţii, între Mărători şi Valea Pîglişei, Cutca se lăţeşte spre cer ca o şopîrlă mare. Pare aşezată pe capacul lumii. Satul e la 3 kilometri de drumul ţării şi de calea ferată şi urmează de sus, de pe platou, în lung, dinspre sud spre nord, cursul Someşului din vale. În toate părţile, peste văi, se înalţă dealurile sure, golaşe. La un ceas şi ceva distanţă cu piciorul, prin Valea Sărăţii, se ajunge la Vama Căianului, pe unde treceau oamenii în Regat pe vremea cedării Ardealului. Într-un ceas se ajunge pe jos şi în Morlaca, la tîrg. Cam în trei ceasuri şi jumătate de mers întins, la Cluj, dar cu bicicleta se face un ceas şi ceva, cu maşina, dacă nu-i aglomerat, cam o jumătate de oră. Un drum cîndva de ţară, acum asfaltat, lung de trei kilometri, leagă satul, în dreptul Castelului, de drumul ţării şi de gară. De-a lungul lui, în lunca largă şi inundabilă a Someşului, sînt case, aşa-numita uliţă „Păstapă”, adică de peste apă. La şoseaua naţională, urmînd linia şerpuită a Dealului Prodaia, casele se întind,

bogate şi făloase, şi înspre Şomcuta, şi înspre Cămăraşu. Comuna, din cinci Cutce, Cutca de Jos, Cutca de Sus, Cutca de Mijloc sau Batin, Cutca ICZ şi Cutca Molitură, plus satele Pîglişa şi Mera, e o aşezare veche de pe la 1300, cînd se numea Locul cu Grîu. A fost centru de feudă, apoi de moşie, cu o populaţie de strînsură, de oameni „slabi şi prăpădiţi”, după cum mi-a spus odată, demult, deloc binevoitor la adresa enoriaşilor săi cam nestatornici, vechiul preot al Cutcii, domnul Isidor Deac. Nu ştiu dacă are sau ba dreptate. Oricum, eu m-am simţit întotdeauna la adăpost, ai mei erau din familiile bune, mijlocaşe, ale satului, mai sus de ei fusese numai Chiaburu’, cu casa lui mare, moştenită de la socri, şi cu banii pe care i-a făcut ca şofer, după ce-nvăţase să conducă maşinile cînd fusese în armată la tancuri. Şi peste ăsta, groful de la Curte. De la Castel.

Ai mei n-au intrat niciodată-n Castel pînă în 1948, îl priveau numai din drum, prin gardul înalt de zid şi feronerie solidă, cum ocupă centrul satului, platoul larg de pe terasa din dreapta Someşului. De la gară şi de la drumul ţării, mai ales dacă veneai dinspre Cămăraşu, Castelul se vede în toată splendoarea lui, aşezat cum este în vinclu pe coama Hagăului, dincolo de apă. Mai de-aproape, terasele Castelului, sprijinite pe coloane greoaie, dreptunghiulare, şi foişorul dinspre sat, acoperit cu plăci grele de aramă, te făceau să-i bănuieşti opulenţa. În vale, în parcul dinspre moara care a funcţionat şi ca uzină de curent electric pentru Castel, se aflau în anii treizeci terenurile de tenis, unde domni şi doamne în haine albe se jucau vara cu mingi mici, albe şi pufoase ca nişte pui de găină, după cum ne povestea Mica. Încăperile lui dinspre Someş se deschideau direct deasupra parcului mare al Castelului, care se prelungea şi sub orfelinatul Surorilor Maicii Domnului, pînă sus-departe, la iaz. Pinii întunecaţi

şi brazii dublau zidul împrejmuitor al Curţii înspre iaz şi înspre lunca Someşului.

Iar între Castel şi Căminul Călugăriţelor, cum îi spuneau cutcanii, se aflau dependinţele Castelului: grajdurile şi bucătăriile. Peste ani, în timpul socialismului, clădirile joase aveau să devină grădiniţă, dispensar, farmacie, cabinet stomatologic, sală de naşteri şi locuinţa moaşei comunale.

Ai mei n-aveau ce căuta la Castel sau la Curte, o vrăşmăşie veche, datînd din anul 1906, cînd Tica, grăjdar la Curte, rămăsese fără un picior, îi ţinea departe. Abia după 1948, cînd Castelul a fost golit într-o singură noapte de soldaţii de la Securitate, iar camioanele Securităţii au cărat totul nu se ştie unde, lăsînd în urma lor zidurile goale şi porţile de fier forjat deschise, bălăngănindu-se-n vînt, au intrat şi cutcanii la Curte. Adică pe platoul Castelului, tivit cu liliac şi înfrumuseţat cu stejari, cu castani, cu rondouri de flori, în mijlocul cărora erau înfipte vaze de piatră albă, sculptată, mai înalte decît un stat de om. Chiar în faţa clădirii, în formă de L uriaş şi cu un etaj, se află peronul dreptunghiular, acoperit cu pietriş alb, ca parcurile franţuzeşti. Pe vremuri, pe lîngă ziduri erau plantate tufe de trandafiri roz-pal şi bujori cu flori albe şi roz, uriaşe cît un cap de nou-născut. Le-am mai prins şi eu, pe la sfîrşitul anilor 1960.

Noi însă am învăţat la Castel. Transformat în şcoală generală, Castelul, cu curtea lui uriaşă şi plină de ascunzişuri, a fost şcoala la care am mers toţi trei. Îmi plăcea vederea largă, peste Someş şi peste lunca lui largă, pînă-n calea ferată şi-n drumul ţării, oprită numai de Dealurile Prodăii, pe care o aveai de pe aleea ce ducea la peron sau din sălile de clasă de la etaj. Îmi plăceau coridoarele Castelului, sălile lambrisate cu stejar sculptat şi scările curbate, cu feronerie neagră, cu flori gingaşe din metal, ce duceau la etaj, apoi curtea enormă cît trei, patru stadioane, cu boschete de

liliac şi copaci bătrîni, stejari, castani, arţari. Şi mai ales acăţul uriaş, noduros, cu frunze mici şi păstăi lungi, sub care se desfăşurau serbările şcolare de sfîrşit de an şi careurile de dimineaţă, cînd cîntam zilnic imnul înainte de-a intra la clasă. Era frumos să fii elev într-o asemenea şcoală, te făcea să te simţi important.

Noi am învăţat la Castel. Şi ne-am plimbat prin fostul lui parc, trecut la Căminul de copii infirmi şi administrat de acesta. Ne plăceau vegetaţia lui deasă, sălbăticită, rondourile lui cu flori roşii, sunetul înfundat al Canalului Morii, care-l uda în vale. Acum, văduvit de Canalul Morii, care a dispărut după ce cutcanii şi-au pus moară electrică în locul celei cu apă şi au desfiinţat iazul şi stăvilarul, acum parcul e numai un desiş sălbăticit. Cu timpul, oamenii au stricat tot, şi Castelul, căruia i-au dărîmat largile lui terase, şi parcul, pe care l-au lăsat să se transforme într-o urzicărie, şi dealul Hagău, în care au tăiat alte drumuri decît cele vechi, modificînd locul. Ceva din vechea splendoare a Curţii a rămas totuşi, ca urmele de frumuseţe pe o faţă distrusă de vreme.

*

Mica nu semăna cu nimeni. A fost o fetiţă frumoasă, drăcoasă, cu ochii numai lumină. În puţinele fotografii de familie, sepia, pe hîrtie grunjoasă, care s-au păstrat din anii treizeci, ochii ei de fetiţă strălucesc atît de tare, încît, oriunde este ea aşezată, devin centrul fotografiei. Am avut şi eu cîndva ochii ei lucioşi.

— Tu, asta a fost aşa de rea, că nici unul n-am ştiut cu cine seamănă! spune sora mea că i-ar fi spus mătuşa Marta.

Şocată de o asemenea părere despre Mica, i-am răspuns de fiecare dată la fel:

— Da? Aşa a zis? Şi adăugam o întrebare la care nu am primit niciodată un răspuns cu adevărat lămuritor: De ce? Ce făcea?

Subţire şi mlădioasă, înăltuţă, cu vorba iute şi aprigă, stîrnea în jur un vîrtej continuu. Dacă mă iau după poveştile ce mi le-a spus despre viaţa ei de copil şi de fată, mi se pare că tinereţea Mamei a durat lung, lung, o eternitate. În realitate, Mica s-a măritat la douăzeci de ani, aşa că timpul pe care l-a avut la dispoziţie să fie fericită, timpul în care i s-au întîmplat toate miracolele a fost, în realitate, cît o clipire din pleoape. Îi plăcea cartea şi-ai ei au lăsat-o să facă şapte clase. Din tot satul, din clasa ei, numai patru copii au terminat şapte clase, iar ea a fost cea mai bună şi a primit la fiecare sfîrşit de an premiu cu coroniţă, pe care i-o împletea învăţătorul cu mîna lui, din sasău şi tătăişe înflorite. În loc s-o dea mai departe, la liceu, cum făcuseră cu Nelu, pe care de mic l-au dat copil de trupă la Bucureşti, de-a ajuns să facă liceul militar şi şcoala de aviaţie pe cheltuiala statului, plătindu-şi apoi cu vîrf şi îndesat datoria ca aviator care-a bombardat Odessa, pe ea au trimis-o, după ultima modă pentru fetele din sat, la Surorile Maicii Domnului, la Cluj. Nu la liceu, nu la o şcoală cu manuale, ci mai degrabă la o practică, la o şcoală de gospodărie pentru ţărăncile de bună condiţie din Ardealul greco-catolic, venite să înveţe să ţină o casă, să gătească şi să spele, să coasă şi să brodeze, să pună murături şi să trateze prin ceaiuri o diaree de nou-născut. Nu-i vorbă, ar fi putut învăţa gospodăria de la maică-sa, dar fetele care lucrau la călugăriţe se întorceau aproape domnişoare, ştiau pune masa ca la domni, cu şervetele împăturite în formă de pantofior sau de trandafir, în vreme ce în Cutca lumea nu ştia încă bine ce sînt alea, şervete.

A fost ultimul şi al patrulea copil al unei familii făloase de ţărani mijlocaşi. Ca fată, nici măcar iernile seci nu reuşeau să-i stingă veselia. Şi nu există peisaj mai mohorît decît al Cutcii, din octombrie pînă-n aprilie. În iernile fără ninsoare, orizontul jupuit îşi etalează spre cer posomorala şi lipsa nădejdii. Sub cerul vînăt-cenuşiu ca un capac

de cenuşă udă, dealurile teşite şi sterpe îşi arată rănile de eroziune. Nu poţi şti ce e mai posac, cerul leşios sau pămîntul mîncat de pecingine în care înaltul îşi prelinge culoarea. Pe ger uscat, cît vezi cu ochii sînt numai dealuri sterpe. Valea Plîngerii şi-a amintirii aici se află. Din noiembrie pînă-n aprilie, lumea e sură şi deznădăjduită. Dacă ninge, zăpada salvează peisajul. Cu casele lor mici şi curţile lor noroioase, pline de orătănii, satele zac cu burta în noroi şi în brazdele de tină îngheţată. Prin aprilie însă, cînd începe să dea colţul ierbii, lumea învie şi oamenii deodată cu ea. Dealurile se acoperă de o spuză verzuie, cîmpurile înverzesc şi văzduhul se îmbibă de clorofilă lichidă. În mai, un abur fosforescent-verzui frăgezeşte lumina cu o tandreţe fără margini, iar asprimea inimilor se înmoaie de făgăduielile buimace care umplu lumea. Oamenii devin pentru o clipă buni, nădăjduind o salvare fără de nume. Sîngele se umflă euforic în ei precum clorofila în frunze, iar cutcanii se uită la pămînt şi la cer, apoi la lanurile de grîu şi de cucuruz cu privirile umede de înduioşare. Uită-te cît a crescut după ploaia de-aseară! îşi arată ei unul altuia cîte-un fir de cucuruz sau cîte-o tulpină de ceapă, cu vocile muiate de dulceaţă, de parcă ar vorbi despre-un copil de ţîţă.

Mària îşi găsea jocuri pe orice vreme. Îi plăcea, cînd era copil, să meargă la şcoală, care i se părea tare distractivă. „Îmi place să mă instruiesc”, mi-a spus ea prin anii 1990, cînd am nimerit o dată acasă şi-am găsit-o ascultînd o emisiune culturală la radio, „ştii ce interesant este?” m-a întrebat, cu ochii sclipind de satisfacţie. La ea acasă, aveau o singură pereche de bocanci pentru toţi copiii, aşa că aştepta răbdătoare să-i vină rîndul, tot a treia zi, să meargă la ore. Învăţa toate lecţiile celorlalţi, ale lui Alesandru şi ale Martei, şi dacă vreunul dintre ei avea chef să sară peste o zi de şcoală, Mària se oferea imediat să încalţe ea ghetele mărime unică

şi să se ducă în locul lui. Marta era mai uşor de convins. „Dacă-i dădeam ei porţia mea de tăiţei cu nucă sau dacă adăpam eu jitele”, îmi povestea Mamica, cu privirea înveselită de amintire, „mă lăsa să mă duc eu”. Şi adăuga, cu o uitătură îndreptată departe, înspre trecutul în care eu nu aveam cum să ajung:

— Asta iarna, bunînţăles, pentru că toamna şi primăvara ne duceam tustrí, regulat. Nelu era la Bucureşti, copil de trupă. Din martie, de cum se zbicea pămîntul şi puteam umbla desculţă, mergeam regulat. Ioi! îmi amintesc că-ntr-un an m-am dus dimineaţa la şcoală. Prin martie, poate început de aprilie. Aicea unde-i acuma Căminul Cultural, aicea era şcoala. Şi-a venit o vreme grea, într-un ceas omătul a ajuns aşè, de-un lat de palmă. Şi-a venit Alesandru după mine şi m-o dus acasă în spate, că eu nu puteam umbla desculţă prin omăt. Aşè era pe-atunci, a repetat Mica, înnegurată.

Apoi a adăugat, cu un glas sever, să binevoiesc să iau la cunoştinţă:

— Toţi umblau desculţi pe-atunci, şi Vistian al Chiaburului. Nu numai noi. Îmi amintesc cum tropăiam şi săream pe potecă, pe lîngă casa unchiului Pojar în sus, şi mi se părea că sună a gol! Eu am luat totdeauna premiul întîi şi dascălul îmi împletea coroniţă, adaugă după o pauză.

Şi se uită la mine cercetătoare.

*

Tatăl ei era un om mare. Adică înalt şi voinic. Nu-mi amintesc culoarea ochilor lui. O fotografie sepia, pe bună hîrtie grunjoasă, mi-l arată în familie: e cu Ana, nevasta lui, cu două cumnate din Şomcuta, mătuşa Todora şi încă una, şi cu trei dintre cei patru copii pe care i-a făcut. În fotografie, toţi sînt rigizi şi eleganţi – o, eleganţa aceea ţărănească din Transilvania de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial! –, înfruntînd cu priviri grave aparatul de fotografiat. El este mai

serios şi mai îndîrjit decît toţi, falnic în cămaşa lui albă, fără guler, şi-n costumul lui de pănură. E puţin chel – Mica ne spunea mereu că tatăl ei a avut un frumos păr buclat, pe care l-au moştenit sora mea şi fratele meu –, iar sub nasul proeminent are o mustaţă scurtă. Este singurul cu capul neacoperit din toată fotografia, femeile poartă năframe, iar fiul lui, Ion, o şugubeaţă şi absurdă pălărie de pîslă. Tica stă chiar în centrul fotografiei, în picioare. În faţa lui, aşezaţi pe scaune cu spătar, stau Ion şi Mària, copiii lui, iar capetele lor îi ascund complet, spre marea mea părere de rău, mîinile. Aş vrea să-i văd mîinile.

Aşa falnic cum stă între cele patru femei, dintre care una e fata lui, Marta, nu ai bănui că Indrei are un picior de lemn. Piciorul lui de lemn mi-l amintesc bine, cu istoria lui cu tot: era angajat la Curte, îngrijea caii grofului. Într-o zi, pentru că nu-i ţesălase bine, administratorul l-a împuşcat cu arma de vînătoare în picior. O încărcătură de alice. O întîmplare de Transilvanie prelungit-feudală maghiară, o întîmplare din 1906. Avea douăzeci şi trei de ani, s-a născut în 1883. Ai lui, cutcani săraci, l-au pus în car şi l-au dus la spital la Cluj, dar drumul lung şi zdruncinăturile i-au cangrenat piciorul. După şase luni de spitalizare, doctorii i l-au amputat.

Asta nu l-a împiedicat să se însoare cu femeia pe care şi-a ales-o: Ana, din familia Pascu, din Şomcuta. O femeie măruntă şi harnică, mamă a doi copii morţi la naştere şi, pe deasupra, văduvă de război. Necazurile prin care trecuse îi aspriseră trăsăturile regulate şi-i dăduseră un aer îndîrjit şi demn, accentuat de veşmintele întunecate. Întrebată de un neam de-al ei cum de l-a luat pe Indrei zis Paplei, din Cutca, n-a văzut că ăsta-i şi sărac, şi olog?, Ana s-a uitat drept în ochii îndrăzneţului şi i-a spus:

— Dacă m-a celuit! …

Cînd s-au luat, în 1918, el era flăcău tomnatic, de treizeci şi cinci de ani, iar ea împlinise douăzeci şi opt. Au făcut împreună patru copii, Alesandru, Marta, Ion şi Mària, toţi frumoşi, moştenind statura lui înaltă şi privirea directă, drept în faţă. Şi-a vîndut casa părintească de Pe Coastă, din apropierea Someşului, şi şi-a cumpărat un loc de casă larg, pe uliţa principală, peste drum de clădirea modernă a orfelinatului ţinut de Surorile Maicii Domnului. Din munca lui de căruţaş şi de agricultor, şi-a făcut o gospodărie îmbelşugată. Indrei a ajuns „găzdoi", adică un ţăran mijlocaş care şi-a sporit pămînturile şi şi-a ţinut ograda în bunăstare: şi-a clădit o casă mare cu tărnaţ, avea o curte largă, cu fîntînă, cu şură şi cu grajduri în care creştea cai şi vite, iar în livada lungă de pruni albi şi de caişi din spatele bucătăriei de vară avea stupină. Avea atîţia stupi, încît copiii lui mîncau mierea cu lingura de lemn direct din covata de pîine în care Tica storcea fagurii.

— Meghiş, greu trebuie să îi fi fost! exclama din cînd în cînd Mica, amintindu-şi de el, om cu un singur picior, lucrînd pămîntul şi cosind în rînd cu toţi! Şi să ţină o casă plină de copii!

Pămînt a cumpărat pînă în vremea inflaţiei de după al Doilea Război Mondial, cînd, pentru locul de la Patru Rude, un paradis cu un ochi bolborositor de mlaştină şi cu orhidee de primăvară, a cărui amintire îmi umple sufletul de dulceaţă, a plătit banii cu straiţa. În pod, într-o grindă, Indrei şi Ana ascundeau cocoşei, din care nu s-au ales cu nimic, căci i-au predat la stabilizare.

Într-un sat greco-catolic, imediat după Primul Război Mondial, Tica a adus din Cluj, unde umbla cu căruţa, o noutate: iehovismul. A fost primul Străjer al lui Iehova din satul lui. Cu timpul şi cu duhul blîndeţii, i-a convertit şi pe alţii, făcînd din Cutca un sat de fraţi şi surori Străjeri ai lui Iehova. După modelul lui, alţii au adus după aceea alte

credinţe neoprotestante şi satul s-a umplut de baptişti, de adventişti, de penticostali, aşa că Cutca ajunsese orice, numai un centru greco-catolic sau ortodox nu mai putea fi socotit. Tica n-a reuşit însă s-o convertească şi pe fiica lui cea mai mică, pe Mària. Pe Mica. Pe ea n-a reuşit s-o clintească nimeni, nici Tica, nici bărbatul ei, Agustin, care a trecut la pocăiţi în 1954, înainte de-a mă face pe mine.

*

În această unică fotografie de familie, din care, dintre copii, lipseşte numai Alesandru, unchiul meu uriaş, care mă purta în copilăria mea în spate, văd faţa de fetiţă deşteaptă a Mamicii. Este îmbrăcată ca o principesă deghizată în ţărancă: poartă o rochie dintr-un material înflorat, cu mîneci lungi şi coleretă din dantelă; rochia este strînsă sub piept şi porneşte lungă pînă la un lat de palmă de pămînt; peste rochia ei cu roituri poartă un şorţ din alt material, tot înflorat, cu roituri, care se termină cu volan. Are ciorapi închişi la culoare, iar săndăluţele cu baretă şi vîrful rotund sînt singurul obiect ce îi trădează modesta origine reală, căci sînt cam purtate. E îmbrobodită cu năframă albă, legată la spate, de sub care i se vede părul pieptănat lins. Mîinile sînt la vedere, pe şorţ, dar forma lor este acoperită de bucheţelul de flori, între care şi un fir de rujă, pe care îl ţine în mînă. Ca toţi din fotografie, se uită drept spre aparat, cu o privire strălucitoare. Are ochii cei mai vii din toată fotografia. De fapt, are cei mai pătrunzători ochi pe care i-am văzut în viaţa mea la vreun om, fie pe viu, fie într-o fotografie: sînt încărcaţi de o asemenea intensitate a aşteptării unor miracole, încît îţi vine să îi aduci grădina raiului şi să i-o pui la picioare. Privirea ei aşteaptă o Bună-Vestire. Seamănă la faţă cu Nelu, fratele ei cu doi ani mai mare, avînd amîndoi trăsături dulci, regulate şi ovalul feţei perfect, fin. Pe lîngă Mica, soră-sa,

Marta, pare aprigă şi aspră, aproape un soldăţoi. Un recrut. Le am pe amîndouă şi într-o altă fotografie, portret, la vîrsta de şaisprezece şi respectiv douăzeci de ani; şi, deşi seamănă şi îţi dai seama că sînt surori, una este feminitatea însăşi, iar cealaltă pare un bărbat tînăr în vrăşmăşie cu lumea. În fotografia de familie, Nelu este aşezat şi el pe scaun, în stînga Màriei. Şi el ţine în mîna dreaptă două fire de floare, un bujor şi, poate, un fir de sunătoare sălbatică. Marta, sora lor mai mare, care stă în picioare şi îşi sprijină mîna dreaptă pe umărul lui Nelu, ţine şi ea, neglijent, un fir de saftiu în mînă. După flori, fotografia a fost făcută în mai-iunie. După vîrsta lui Mica, cam în 1939, poate în 1940.

În fotografie, arată a ceea ce sînt: ţărani înstăriţi, cu o înfăţişare prosperă şi mulţumită. Femeile, cu excepţia Màriei, sînt încălţate în cisme de box, iar roiturile şi cipca de la veşmintele lor de culoare închisă, poate chiar neagră, indică fără greş un anumit rang social înalt pe care îl deţin în universul lor sătesc.

Comentîndu-mi odată fotografia, Mica mi-a spus că a fost făcută pentru fratele mamei ei, cel din Rusia. Aşa am aflat şi eu că am o rudă, un frate al bunicii dinspre mamă, în Rusia, unde a rămas prizonier din Primul Război Mondial. Şi că acesta s-a însurat acolo, a făcut copii, iar cînd să izbucnească al Doilea Război, fratele bunicii mele a scris acasă, la Şomcuta, că trăieşte, că are nevastă şi copii. Iar surorile lui s-au adunat şi s-au fotografiat solemn, cuprinzîndu-l şi pe Indrei cu copiii lui, mai puţin pe Alesandru, care era concentrat, în fotografia pe care au trimis-o în Rusia. Nu au mai primit nici un răspuns şi nu au ştiut niciodată nici măcar dacă scrisoarea lor a ajuns la destinaţie, căci între timp izbucnise al Doilea Război, tot mondial, şi s-au pierdut unii de alţii. Pentru totdeauna.

*

Mària era subţire, cu obrazul rotund, iar pieptănătura peste cap, cu părul castaniu-roşcat strîns pe spate în două cozi groase, îi scotea în evidenţă fruntea înaltă şi bombată. Umbla după portul unguresc al Transilvaniei, ca toate fetele din sat, adică în rochii lungi, cu laibăr, strînse dedesubtul sînilor, iar sub lăibărelul decoltat şi cu guleraş rotund avea cămaşă albă, cu mîneci lungi şi bufante. O cămaşă asemănătoare, de pînză fină, albă, i-am dus eu cadou, în februarie 2010, şi n-a mai ajuns s-o poarte în viaţă, iar la cererea mea cumnată-mea i-a îmbrăcat-o pe sub bluza de diftină drept cămaşa în care să se înfăţişeze la Judecată, în faţa lui Dumnezeu. În cărţile de poveşti din copilărie, aşa arată prinţesele. Era elegantă pentru o ţărancă, iar ţinuta ei, cu spatele drept şi capul ridicat, gata de-a privi pe oricine în ochi, îi sublinia semeţia. Noi n-am moştenit-o, noi avem linia adusă de spate a Tatălui nostru. Eu i-am moştenit însă ochii, sub curbura înaltă a frunţii, ceea ce-l făcea pe D. să mă batjocorească şi să-mi spună, exact în momentele de privire intensă, că am înfăţişarea unui nebun – la masculin. Ea, Mica, avea mîini mici, cu degetul mic – „Marele, arătătorul, mijlociul, inelarul, mititelul!” ne-a învăţat ea denumirile degetelor, ridicînd glasul într-un triumf de clopoţel pe măsură ce îndrepta fiecare deget – răsucit şi noduros ca un gătej. Ea a fost linia care a rodit, blestemîndu-şi însă cu obidă rodul. Aceste ciontuţe strîmbe ale degetului mititel i le-am moştenit şi noi, Ana, Tinu şi cu mine, şi nepoţii şi strănepoţii, cu toţii purtînd în degete, de la Laura, Nucu, Anica, Raveca, la Kerstin şi la Andreas, amprenta ei genetică, urma ei chircită în trupurile noastre.

Era într-adevăr frumoasă, şi aşa a rămas şi după cincizeci de ani, cînd şi-a purtat cu speranţă şi cu mînie văduvia, şi după optzeci de ani, cînd şi-a pierdut svelteţea, dar faţa ei mă mai făcea încă s-o alint: „Mica mea frumoasă şi înşelată de viaţă,

Mica mea cu ochi strălucitori!”. Frumoasă şi cutezătoare, sigură că viaţa îi va da tot ce i se cuvine, munţi de fericire şi satisfacţii – iar dacă nu, îşi va lua ea tot ceea ce pofteşte, căci stă în puterea ei să-şi smulgă şi din piatră seacă drepturile ei. Dreptul ei la fericire.

Într-o fotografie sepia din timpul războiului apare în toată strălucirea ei de fată tînără, amestec de nimfă naivă şi pasăre de pradă. Vulturiţă. Este cu prietena ei, Valeria lui Polu, pe podul de peste Someş: se văd bîrnele şi lodbele groase de stejar ale podului şi coroanele sălciilor şi stejarilor de pe mal, iar printre scîndurile parapetului, apa întunecată a rîului. Se porniseră într-o duminică spre Cluj, pe jos, îmbrăcate în hainele lor bune, să se tragă-n chip: poartă rochii negre, cu imprimeuri florale mărunte, închise la gît şi împodobite de colerete albe, brodate. Rochiile lungi pînă la o palmă de pămînt le acoperă aproape de tot turecii de lac, cam largi, ai cismelor de gală, cu căputa din box negru şi lucios. Peste rochiile strînse sub sîni, după moda princiar-ungurească a lumii rurale transilvănene, poartă şorţuri albe, Mària, simplu, al Valeriei lui Polu, imprimat cu floricele mărunte. Amîndouă au roituri triple şi cipcă la şurţ, iar năfrămile, a Màriei, întunecată, a Valeriei, albă, sînt legate la spate, semn că sînt fete, nu neveste. Valeria are şi mărgele, ceea ce Mària, fată de pocăiţi, n-are. În mîinile lăsate cuminte pe lîngă trup, fiecare ţine cîte-o creangă de stejar. Sînt frumoase amîndouă, Valeria, cu o faţă mai adormită, Mària, cu un zîmbet mic şi ochi negri, intenşi, numai farmec şi deşteptăciune. Instalată în frumuseţea ei de fată tînără, cu speranţele intacte şi noi ca o pereche nepurtată de cisme de lac, Mària se uită spre aparatul de fotografiat ca şi cum ar aştepta să i se întîmple ceva, iar amînarea n-o nelinişteşte, dimpotrivă, o înveseleşte, ea este sigură că totul se va sfîrşi cu bine, că viaţa îi va

aduce pogoane întinse de bucurie, o fericire mare cît cerul.

Eu ştiu de multă vreme că, din tot ce-a aşteptat, n-a primit nimic, că aşteptările ei au fost, toate, nu numai dezamăgite, ci de-a binelea înşelate, că n-a avut vis care să nu-i fi fost spart şi nici gesturi care să nu se întoarcă, într-un sfîrşit, contra ei. Că ajunsese să urle de durere şi de ură, să-şi cuprindă în acelaşi blestem mama, sora, bărbatul şi tustrei copiii, care, zicea ea, în nemăsurata ei suferinţă, au nenorocit-o. Că, din urîtul ce-a ros-o, şi-a dorit nu numai să nu se fi născut, ci şi să moară. „Mai bine nu m-aş fi născut! Mai bine nu mă făcea Mama!” exclama fierbinte, şi buzele ei roşii tremurau de deznădejde cînd descoperea soluţia: „Mai bine m-aş spînzura şi-aş scăpa de toate!”. La sfîrşit a trăit într-o permanentă intimitate cu moartea şi a dorit cu o asemenea pasiune să moară, încît numai pasiunea lui Ticu pentru mîntuire şi dorul lui după Apocalipsă şi Armaghedon i-au fost egale.

Fotografia de pe pod, făcută în 1942, pe dosul căreia a scris, nu ştiu pentru cine, cu literele ei ascuţite, „Precum fluturile lasă/ Zborul său pe trandafiri/ Eu îţi scriu aceste rînduri/ Dela mine suveniri/ Cu dor, Maria”, fixează miraculos o aşteptare. Pe-atunci, Mica era numai tremur de încîntare şi poftă de viaţă. Am bănuit mereu că poza asta de amator are o poveste, că fotograful o cunoştea pe Mària, pentru că în fotografie apare nu numai fiinţa întreagă a Mamei mele pe-atunci fecioară, ci transpar şi sentimentele fotografului. Pentru că, mi-am spus eu, un fotograf necunoscut n-ar fi reuşit să prindă o asemenea primăvară, în care frăgezimea feţei şi ascuţimea de pasăre a privirii se amestecă ameţitor.

— Am ajuns pînă la Cluj, îmi povestea Mica, dar nu ne-am tras în chip, pentru că ne-am gîndit că-i prea scump. Aşa că ne-am întors şi ne-am dus duminica aialaltă, cînd a venit şi Marta cu noi, zice

Mica, arătîndu-mi o superbă fotografie sepia, în care sînt amîndouă surorile, umăr la umăr.

Iar eu, după ceva stăruinţă, am aflat că fotografia de la pod, în care ea este aşa de vie, de plină de nădejdea că viitorul îi va aduce toate lucrurile bune ale vieţii, poate chiar o minune, le-a făcut-o dirigintele maghiar al poştei din sat. Se ştiau de la poştă, unde ea timbra scrisorile pentru Nelu şi pentru Alesandru, uneori şi pentru Niculae, care erau cu toţii refugiaţi în Vechiul Regat, apoi încorporaţi acolo şi trimişi pe front. Mària cumpăra timbre pentru România, zîmbindu-i fercheşului diriginte de poştă, care întrupa duşmanul ce stăpîneşte Ardealul, apoi pleca legănîndu-şi ţanţoşă umerii. Iar tînărul diriginte s-a îndrăgostit de fata asta scăpărătoare, poate nu fără încurajarea ei, în timp ce-o învăţa, chiar la ideea lui, limba maghiară, limba oficială a statului uzurpator.

— El mi-a zis să fac şcoală, să nu rămîn ţărancă. Ţărancă proastă. Voia să mă duc la liceu. Zicea că am cap. Aşa zicea şi domnu' învăţător. Şi profesorii. Da' Tica şi Mama nu m-o lăsat. Erau vremuri grele, aveam trupe germane încartiruite în casă, supravegheau spitalul de la Călugăriţe. C-au făcut, din Căminul Călugăriţelor, spital de război. Şi-ai mei nu m-au lăsat să mă mai duc nici la poştă. Pentru că era ungur. Toţi funcţionarii erau unguri, bunînţăles. Ştii, nu aveam voie să vorovim româneşte nici la Poştă, nici la Primărie, nici la notar. Lumea-şi ieşise din matcă, asta e. Ne sîleau să vorovim ungureşte. Cu el puteam vorbi şi româneşte, că nu se supăra, încheie ea.

*

— Mica e în comă. Haide acuma. E aici doctoriţa şi zice că acuma intră în comă. Haide amu! repetă cu vocea ei poruncitoare Viorica.

Am mai tras un fum din ţigară. Asta era luni, 3 mai 2010. Să nu mă precipit, să nu mă grăbesc

acum, să nu fac vreo greşeală în trafic, mi-am spus, reproşîndu-mi că nu m-am dus la amiază, cum am vrut, dar tot Viorica mi-a spus să nu vin, să nu o obosesc pe Mica. Cu gesturi lente – „Descompune mişcările, fă-le încet cînd te grăbeşti. Este timp!” m-a învăţat, cu ani în urmă, un prieten –, am ieşit din casă, repetînd: Să nu mă precipit, să conduc atent.

Mai erau două-trei minute pînă la cinci, soarele strălucea blînd în aerul smărăldiu de primăvară. Am ajuns în sat în douăzeci şi cinci de minute şi am parcat în faţa porţii mici. Am intrat în curte uitîndu-mă spre dreapta, spre scaunul de sub melin al Mamei. Aici am văzut-o, Ana şi cu mine, vineri seara. Acum trei zile. Acum numai trei zile. Aici m-am aşezat duminică, cînd o examina doctoriţa de la salvare. N-a mai prins mirosul de liliac, şi uite ce tare miroase acuma. Uşile casei erau deschise şi Tinu tocmai ieşea din camera ei. Prin uşa întredeschisă, am întrevăzut-o, întinsă pe spate, cu trăsăturile prăbuşite. E Mica. Nu e Mica. E o străină ce nu mai are nimic din fiinţa ei.

— Hai să stăm un pic, m-a îndemnat Tinu.

La masa hidoasă de metal, acoperită cu o ciupercă hidoasă de metal, am fumat în trei, Tinu, Viorica şi cu mine, cîte-o ţigară. Apoi am intrat înăuntru. Aici am văzut-o ieri, la amiază, am vorbit cu ea, mi-a spus să avem grijă de Tinu. Şi mi-a făcut un semn semnificativ, încărcat de ură, la adresa „ăsteia”, a nurorii ei. Era lucidă, a înţeles perfect gesturile mele mute, prin care îi arătam că Viorica poate fi afară, în ogradă, şi ne-aude. Şi-a făcut un gest de lehamite, „Lasă, ştim amîndouă, e aşè cum e, ea îi rea şi eu n-o pot înghiţi”. Tensiunea grea în care eram prinsă ori de cîte ori veneam acasă, dintre Mica şi „ei”, fratele meu şi familia lui, stîngăcia cu care mă mişcam precaut, pe vîrful degetelor, între cele două tranşee minate, iubirea mea sfîşiată între ei, pe care îi iubeam şi aş fi vrut să-i ştiu bine pe toţi deopotrivă, întunecata

dramă se derula şi acuma, cînd Mica era aşa de bolnavă şi eu eram aşa de pierită de spaimă, încît nu îndrăzneam să formulez nici măcar în minte cuvintele acelea, cuvîntul acela, şi gîndeam, eu!, în perifraze. Duminică, după ce a fost examinată de o doctoriţă de la salvare, Mica s-a întors cu faţa la perete, să se odihnească. Semn rău, mi-a fulgerat o voce rece din creier şi m-a apucat o frică ternă. Totuşi, încă mai speram. Faptul că de data asta n-am fost nicicum anunţată dinainte, ca la ceilalţi din familie, mă făcea să cred că n-o să se întîmple nimic.

— Săru' mîna, Mica. Am venit să te văd, i-am spus cu voce normală.

Cînd a murit P., doamna Maria, sora lui de cabinet, cu care lucrase o mulţime de ani şi care m-a ajutat să îl îngrijesc în spital, în timpul comei, mi-a spus că oamenii aflaţi în comă aud tot. Că auzul este ultimul care se stinge. Nu am avut prevederea să o întreb dacă aud şi aceia care, cu trecerea anilor, au devenit cam surzi. De vreo doi-trei ani, Mica nu mai auzea bine, îi vorbeam uitîndu-mă direct spre ea, să îmi poată urmări buzele. N-am întrebat-o niciodată dacă-mi mai aude vocea, speram că da, nu voiam s-o umilesc arătîndu-i că i-am observat infirmitatea. Acum, intrînd la ea, am salutat-o ca întotdeauna. Apoi am luat *Biblia* neagră de la căpătîiul ei şi m-am apucat să-i citesc. Are optzeci şi patru de ani, să îi citesc Psalmul 84, mi-am spus:

— „Cît de plăcute sînt locaşurile tale, Doamne al oştirilor! Sufletul meu suspină şi tînjeşte de dor după curţile Domnului, inima şi carnea mea strigă după Dumnezeul cel viu!"

Şi o parte a minţii mi s-a cutremurat: O să moară! Asta spune psalmul, că o să moară!, în timp ce vocea mea continua:

— „Ferice de cei ce locuiesc în casa Ta!"

Citeam tare, clar, cu intonaţie, aşa cum în copilărie i-am citit, ori de cîte ori am reuşit s-o

păcălesc şi m-a lăsat să citesc în loc să mă pună să dejghioc fasole sau să scarmăn lînă, cu voce tare, romane. Cînd am terminat psalmul, am trecut la „Tatăl nostru care eşti în ceruri, vină împărăţia Ta”… Tinu a intrat, a ieşit, am început prima *Evanghelie*, a intrat cumnată-mea, Viorica, şi m-a întrebat:

— Să chem preotul?

— Da, i-am răspuns, cheamă-l.

Îmi aminteam, de la lunga comă a lui P., că la un moment dat Baciu i-a făcut o ceremonie, Sfintele Taine, mi-a spus, şi P. a fost după aceea mai liniştit, n-o să ştiu niciodată dacă din cauza Tainelor sau fiindcă trupul lui, măcinat de zăcere, nu mai avea putere să lupte şi se apropia pur şi simplu de moarte mai lin, căci mai fără împotrivire. Preotul a venit repede, a intrat în casă şi a aprins o lumînare. Apoi m-a întrebat dacă să citească slujba de dezlegare a sufletului.

— Faceţi ce ştiţi dumneavoastră că trebuie să faceţi, părinte.

Eram înspăimîntată, nu voiam să grăbesc dezlegarea a ceea ce este legat, voiam numai să mă rog pentru Mica, să scape cu viaţă dacă se poate, să nu sufere dacă nu se poate, să nu sufere de suferinţa aceea fără nici un rost dacă nu scapi întreg, o umilinţă în plus şi-atîta tot, un coşmar pe care nu-l pot dori nici duşmanilor.

— Vecină! Lele Màrie! a strigat-o părintele, accentuînd corect şi pronunţîndu-i numele în două silabe, Màr-ie, exact aşa cum sînt strigate în Cutca toate femeile care poartă numele acesta preasfînt ce le predestinează durerii. Lele Màrie!, dar Mica şi-a continuat respiraţia hîrîită de comă.

Preotul ne-a spus că de obicei la rugăciunea asta cei din încăpere stau în genunchi şi repetă cuvintele cu voce tare, dar că nu este obligatoriu. M-am aşezat în genunchi, Tinu şi Viorica după mine, repetînd cu voce tare cuvintele. La un moment dat Mica a respirat zvîrcolit şi din adîncul

unei mari zbuciumări, iar preotul a ezitat, descumpănit, şi-a strigat-o din nou pe nume:

— Lele Màrie! Vecină!

Apoi şi-a continuat slujba, care s-a dovedit lungă. Părintele ştie, imposibil să nu ştie, mă gîndeam. A uns-o cu undelemn sfinţit şi aerul greu din încăperea cu fereastra deschisă şi-a schimbat dintr-odată mirosul. Preotul a ieşit afară. Eu am rămas la căpătîiul ei, citindu-i psalmi, „Ai grijă de mine, Dumnezeule, în bunătatea Ta! După îndurarea Ta cea mare, şterge fărădelegile mele! Spală-mă cu desăvîrşire de nelegiuirea mea, şi curăţeşte-mă de păcatul meu!”. Frumos, cu voce tare. Nici unul dintre noi n-o socoteam fără prihană. Noi am crezut că forţa ei de-a se certa cu noi şi de-a ne blestema e un păcat greu. Din cînd în cînd, îi umezeam buzele cu ceai călduţ de muşeţel. Avea limba neagră, era clar că vomase sînge, şi-am ieşit să îl întreb pe Tinu.

— Da, a vărsat, mi-a spus.

— Cît?

— Mult. Vreo doi litri.

Aşa deci. Se conformase regulii. Noi, ăştia, murim prin sînge. Sînge îngroşat. Închegat. Negru. Sau împroşcat. Scurs. Vărsat. Într-o baltă de sînge. Toţi au murit aşa. Chiar şi aparţinătorii. Rudele prin alianţă. Numai Tanti Vichi a avut parte de-o altfel de moarte. Mica avea cerul gurii uscat, oare cum să i-l umezesc? m-am întrebat, amintindu-mi lunga comă a lui P. şi indicaţiile medicilor, să îi umezesc cu muşeţel gura şi ochii. Din cînd în cînd, Mamica scotea cîte un suspin întunecat, de suferinţă adîncă a vieţii, a viului din ea. M-am rugat lui Dumnezeu cu vorbele mele s-o ierte şi m-am rugat Mamicii să mă ierte pe mine pentru ce i-am greşit şi pentru dragostea mea chinuită şi lipsită de imaginaţie.

— Mica, mult te-ai mai certat cu noi, încît mi-era groază să vin acasă, că nu ştiam în ce scandal

pic. Vai, Mica, iartă-mă că nu ţi-am arătat destul cît te iubesc!

Din gîtlejul ei se auzea un gîlgîit de apă neagră ce urcă într-un puţ de mină, ceva îi urca întunecat din stomac înspre gură. Sînge. Sîngele ei ce poartă acum vuietul morţii. O să moară înecată în sîngele propriu. Am vrut s-o întorc într-o parte, cum îl întorceam pe P., în spital, dar n-am putut. Nu ştiam ce e mai bine, s-o las în pace sau să încerc să fac – ce? Aici fusese o viaţă de trăit şi nu mai rămăsese decît o moarte de murit. Şi-atunci nu se va mai auzi în tine vuietul morţii, Mamica. Tinu m-a scos din casă şi m-a rugat să plec:

— Dacă rămîi, numa' o să se chinuie.

Drumul era liber, soarele apunea încet. M-am oprit să pun benzină. Credeam că mă aşteaptă săptămîni întregi de comă, ca la P., presupuneam că trebuie să fac faţă unei suferinţe pe bucăţele, meschine, înjositoare pentru ea, înnebunitoare pentru mine, pentru noi, o lungă suferinţă – degeaba. La cel mult un ceas şi-un sfert de cînd ieşisem pe uşă, „Sărut mîna, Mica, mîine vin din nou, cu Ana", a sunat însă telefonul.

— S-a dus, s-a sfîrşit! hohotea în telefon Ana.

— Ce? am întrebat, ne'nţelegînd nimic.

— Mica. Mi-a telefonat Tinu.

Atunci am înţeles că e vorba de Mica. Şi m-am mirat, răsuflînd uşurată, că s-a terminat aşa de curînd. Fraţii ei au murit pe picioare, într-o clipită, la ea a durat mai mult, două săptămîni. Şi n-a fost de la inima ei slăbită, cum m-am temut mereu, ci de la stomac.

— Dumnezeu s-o ierte şi s-o odihnească, bine că nu s-a chinuit mai mult, bine că nu a zăcut lung, într-o comă nesfîrşită, să se facă toată o rană şi noi să nu ştim cum să-i uşurăm chinul, i-am răspuns surorii mele mai mari.

*

Nu pot nici acuma să văd lapte-de-var fără să îmi amintesc, împletite într-o singură funie, amintirile mele cu ale ei. Într-o după-amiază blîndă de aprilie, să fi fost eu pe clasa a cincea, în preajma Paştelor, în curtea largă a casei noastre, Mica a scos covata de haine şi-a adus brujii de piatră-de-var, cumpăraţi pe grăunţe de la mocanii care umblau, de două ori pe an, toamna şi primăvara, prin sat, cu căruţele lor cu coviltir, strigînd:

— Piatră-de-vaaaar! Piatră-de-vaaar!

Iar noi ne grăbeam să-i oprim în poarta mică, să cumpărăm, cu o mierţă de cucuruz sau de grîu, bolovanii albicioşi de calcar.

— Du-te şi adă jeritoriu'! mi-a spus Mica în după-amiaza aceea îmbătătoare, iar eu l-am scos de la locul lui, din şoprul de scule, unde stătea rezemat lîngă lopata de pîine.

Mica a spart piatra-de-var în fărîme mici, lovind-o pe butuc cu dosul toporului, şi a umplut covata de lemn. Am cărat apă rece de la fîntînă şi-am aşteptat. Mica a turnat apă peste piatră şi-a început s-o răscolească încetişor cu jeritoriul, exact cum făcea cu jarul cînd ardea cuptorul de pîine. Pe nesimţite, apa a început să se tulbure.

— Dă-te la o parte! mi-a poruncit Mica, şi eu m-am dat.

Ardeam de nerăbdare să asist la miracolul aşa de bine ştiut, eram însă cuminte, calculînd că, dacă mă port cum trebuie, o să mă lase de data asta şi pe mine să amestec în covată. Şi-o să-mi spună din nou povestea. Mica a mai turnat apă peste pietre şi a amestecat. Apa a început să fîsîie ca un ceainic, exact aşa trebuie să se fi întîmplat şi atunci, în cealaltă curte, a casei ei părinteşti, în aprilie 1932, cînd mama ei a scos covata de haine şi-a stins varul, atîta doar că în preajma ei erau patru copii, Alesandru, Marta, Nelu, Mària, nu unul, aşteptînd toţi patru minunea. Apa fîsîie, Mica amestecă, covata începe să fiarbă, împroşcînd în jur stropi

lăptoşi, fierbinţi. Mica amestecă, adaugă cîteva bucăţi de piatră, toarnă apă. Eu nu mă mai pot stăpîni şi celuiesc:

— Lasă-mă pe mine să amestec un pic!

— Nu te las, să nu te frigă!

Un abur fumegos se ridică din covata ce bolboroseşte. Mica mă pune să hîşîi găinile care se apropie. Aduc apă, Mica o toarnă şi adaugă ultimele pietre. Înăuntru, amestecul fierbe pufnind şi stropind ca silvoizul, toamna, în căldarea de aramă.

— Frige! mă previne Mica.

Urmăresc cum se topesc pietrele ca bucăţile de untură într-un laboş pe foc. În covata pusă direct pe pămînt, fierbe fără foc un lapte alb, strălucitor, gros ca smîntîna şi fierbinte.

Aşa a fost şi atunci. După ce mama lor a pus înăuntru toate pietrele, umplînd covata cu un lapte cremos, l-a lăsat pe fiul ei cel mare, pe Alesandru, de treisprezece ani, să amestece în covată şi s-a dus la treburile ei. Alesandru a învîrtit pînă cînd a simţit că toate pietrele s-au topit, apoi a luat cana de tablă de la fîntînă şi, cufundînd-o în lichidul spumos şi cald, i-a întins-o surorii mai mici:

— Ia, Màrie, că-i lapte.

Mica a băut-o toată. Îi plăceau laptele şi mierea. Marta şi Nelu s-au uitat încremeniţi la scenă, au chicotit încurcaţi, apoi au fugit să-şi cheme mama:

— Mamă! Mària a băut lapte-de-var!

Mica începuse să verse. Alesandru a rînjit ca un mînz care îşi arată dinţii, apoi a fugit şi s-a ascuns după poiată. Ştergîndu-şi mîinile pe şorţul cenuşiu de aţică, mama lor s-a uitat mînioasă la fata ei mezină, ce vărsa icnind şi ţinîndu-se cu mîinile de halău.

— Nu te saturi niciodată de lapte! No, amu ai ce ţi-o trebuit! i-a aruncat, cu gîndul să-i tragă o bătaie.

Dar pentru că Marta ţipa că Alesandru e de vină, că el a îmbiat-o cu var, s-a apropiat de fata ei şi a

ţinut-o de frunte, să verse. Firicele roşii de sînge se amestecau în vărsătura albă, şi-atunci l-a chemat pe Indrei.

— Lapte! a poruncit acesta, luîndu-şi fetiţa în braţe.

Şi i-a dat Màriei lapte adevărat, apoi i-a băgat degetele în gît şi-a făcut-o să-l verse, din nou cu sînge, mult sînge roşu, să-şi cureţe stomacul de otravă. Şi iarăşi lapte. Şi iarăşi a vărsat totul, cu sînge strălucitor ca petalele de muşcată roşie.

— Am făcut fierbinţeală şi am bolit multă vreme. Aveam şase ani. Tica a fost tare bun cu mine, a stat lîngă mine zî şi noapte. Mi-a dat lapte cu albuş de ou zîle întregi, şi după ce n-am mai vărsat sînge.

— Da' doctorul ce ţi-o dat? întreb perfid şi întind mîna să iau jeritoriul din mîinile ei.

Ea se fereşte de mine ca de-o goangă:

— Dă-te la o parte, să nu te frigă! îmi porunceşte, continuînd să amestece în covata plină cu un lapte gros, fosforescent, apoi îmi spune că nu, n-a dus-o la doctor, a tratat-o Tica pînă cînd s-a făcut bine.

— Am rămas cu un ulcer pe viaţă, adaugă după o pauză.

Ulcerul este prima mea noţiune medicală, prima boală de care ştiu: toată copilăria am trăit sub ameninţarea lui, pe Mica o durea mereu stomacul şi se trata zilnic de ulcer. Uneori, cu leacuri băbeşti, recomandate de vreo doftoroaie: jinars amestecat cu miere, din care bea două linguri mari în fiecare dimineaţă, pe stomacul gol. Ura doctoria asta, pe care Ticu i-o prepara el însuşi, lăudînd-o, şi de care apoi nu se mai atingea pentru nimic în lume, era medicamentul Màriei lui, menit s-o facă bine. La ultimul control de la Cluj, doctorul i-a făcut Mamei bariu – „Îţi dă să bei o cană mare cu o băutură ca creta, apoi se uită la raze în stomacul tău", ne povestea Mica – şi i-a spus că are în stomac două răni „cît două monede de cincizeci de

bani”. I-a dat pangastrin şi încă ceva, recomandîndu-i regim şi scutire de mers la colectiv pe toată vara. Atîta doar că partea ei de la colectiv trebuia totuşi lucrată, la colectiv nu exista concediu medical, şi i-a făcut-o toată Ticu. Din cauza bolii, Mica nu mănîncă mămăligă, ci numai pîine uscată. Iar eu, din simpatie pentru ea, cînd se pune mămăliga de cină pe masă, spun cu voce sigură că nu-i slobod să mănînci lucru uricios. Şi-atunci Ticu se uită la mine, mirat, pe sub sprîncene, şi mă lasă să mănînc pîine, ca ea.

Covata e plină, Mica scoate afară cu jeritoriul cîteva pietre care nu s-au stins:

— Stai lîngă covată, pînă se răceşte, să nu umble galiţele la ea! îmi spune.

Iar eu mă aşez lîngă albia de lemn şi mă uit la albul strălucitor al varului. Pe urmă îmi iau un manual şi învăţ o lecţie pentru mîine. În cîteva ceasuri, laptele de var o să se răcească şi-o să se sleiască, în covată o să fie o pastă onctuoasă şi densă ca smîntîna de bivoliţă, iar Ticu o s-o ducă în ocolul oilor, acum gol, căci e primăvară, şi-o s-o închidă acolo. Iar cîndva, în zilele următoare, Mica o să amestece varul cu albastru de Mîndrămărie şi-o să văruiască toată casa.

*

Casa noastră e ultima de pe uliţa Vălenilor, la marginea satului, chiar lîngă temeteul vechi. Dincolo de noi e numai mătuşa Tiberie, apoi se întinde, neted ca-n palmă, hotarul. A clădit-o Ticu singur, din piatră albă, scoasă chiar de el din carierele Cutcii. A adunat bani încă de pe cînd a fost băiat de hotel la Bucureşti şi şi-a proiectat-o el singur. Proiectat, vorba vine. Ticu nu era prea şcolit, abia făcuse cinci clase. Dar ştia să construiască, după un plan din minte, orice. Ridica la fel de lesne o casă sau un cătreţ de păsări şi făcea la fel de priceput un acoperiş de casă sau un par pentru fasole. A ridicat casa, imediat ce s-a

terminat războiul, pe terenul pe care i l-a dat, cu acte în regulă, tatăl lui. S-a apucat de lucru în vara-toamna lui 1945. În vara lui 1946, cînd Ticu, un flăcău aproape tomnatic, de douăzeci şi şase de ani, a avut bani şi-a terminat-o, s-a putut mîndri că în sărăcia de după război are una dintre cele mai bune case din sat, cu două încăperi şi un cerdac în formă de L. A văruit-o în galben, iar chenarele celor şase ferestre şi interiorul le-a făcut cu tîlc, în albastru de Mîndrămărie. Cînd construcţia a fost gata, i-a împodobit cerdacul, sprijinit pe stîlpi de stejar, cu o bordură dantelată de lemn, în decupajul căreia se vedeau sori şi porumbei stilizaţi. I-ar fi plăcut să facă podele de lemn, cum văzuse la Bucureşti, dar nu mai avea bani, aşa că a netezit pămîntul de pe jos şi l-a bătucit cu lut galben, adus de Pe Coastă. A vopsit lemnăria cu cenuşiu şi şi-a adus mobila de la tîrg, din Morlaca: un cuptor de fontă, un pat, o masă şi două scaune cu speteaza înaltă. În jur avea o grădină mare, mărginită în spate de o lizieră de salcîmi tineri şi în faţă de un gard de leaţuri verticale, cu poartă înaltă, acoperită cu porumbar. Era mulţumit. Cucuruzul îi foşnea liniştitor în grădină, avea casă, fîntînă cu apă bună, avea grădină de pomi şi gard. Înainte de Sîntămăria Mică s-a dus la primărie cu tatăl lui şi a obţinut numărul de casă: 123. Deodată cu numărul, secretarul de la primărie, Vasile Gădăleanu, i-a dat şi o tăbliţă albastră, cu o găleată albă în relief, semnul apei bune. A bătut cele două însemne pe poartă şi şi-a văzut copiii care se vor juca peste ani în troscoţelul din curte. Era chiar înainte de Vara lui Mioi, cu vreme frumoasă, cînd s-a gîndit că are tot cei trebuie ca să se însoare, dacă Mària o să vrea, de data asta, să vină cu el. Poate că o să vrea chiar în seara asta, şi-a spus Agustin.

Apoi i-a mai venit o idee: să-i facă Màriei o declaraţie de dragoste durabilă: o gredinuţă de flori, separată de restul grădinii, cum la el acasă nu aveau. S-a uitat în jur, a cumpănit că la

Sucutărdeni gredinuţa e între casă şi gardul de palant de la drum, şi a ales şi el locul: între casă şi drum, exact sub ferestrele celei de-a doua încăperi. „Aşa, cînd o să fie aici, o să se simtă din prima zi ca la ea acasă. Să nu-i fie urît”, s-a gîndit el, şi-a înfipt hîrleţul în glie, trasînd conturul viitoarei grădini de flori a viitoarei sale neveste. Fraţii lui, Iuăn şi Gherasîm, au venit la clacă. Au terminat de săpat în cîteva ore, au netezit pămîntul, l-au greblat. Buieci cum erau, au adus rîzînd de la ei de-acasă mănunchiurile de flori uscate agăţate la grindă, deasupra prispei, şi le-au scuturat în gredinuţa lui Agustin, să răsară la anu’. Au mutat toţi trei o jumătate din tufa lor de lămîiţă în grădina nouă.

— Cam golaşe! a rîs Gherasîm.

— Nu-i bugăt cu lămîiţa, să aducem şi nişte crizanteme! a adăugat Iuăn.

Aşa că au adus şi două tufe de crizanteme îmbobocite, albe cu miezul verzui, luîndu-le cu glie cu tot. În final, au tivit gredinuţa cu tufe de zmeură, plantate înspre grădina mare de pomi din spatele casei, în care se coceau cîteva pere de iarnă. Iar pe cerdac, chiar la intrarea în casă, au adus o oală cu muşcate roşii.

Agustin s-a spălat, s-a îmbrăcat frumos, în cămaşă albă de pînză şi pantaloni de pănură subţire, neagră, cu laibăr la fel, împodobit pe piept cu petliţe ruginii, şi-a aşteptat să se întunece de-a binelea. Atunci a pornit pe drumul de după sat spre Mària. A vrut s-o fluiere, să iasă la poartă, dar în lumina neclară a lunii a văzut-o rotindu-se încet în jurul ei înseşi, singură în mijlocul ogrăzii, cu mîinile înălţate spre cer. Aşa îşi imagina el că dansează ursitoarele. N-a strigat-o. S-a uitat lung la silueta subţire şi rotitoare şi a făcut drumul înapoi. La casa lui nouă, şi-a cuprins din drum cu privirea avutul, curtea întunecată de umbrele negre ale acăţilor. Cînd i s-a năzărit că aude scîncete de copil, a pornit pe uliţă în jos pînă la a doua poartă,

a deschis-o şi a intrat în ograda părintească. În noaptea neagră de septembrie, pe care el ar fi vrut-o a nunţii lui cu Mària, a dormit îmbrăcat în podul poieţii.

*

— Amu, de cînd era beteagă, într-o zi a ieşit în poartă, cu sfeterul aiesta verde aruncat pe spate, cu poalele puse pe umeri şi cu gulerul şi mînecile atîrnînd în jos, ni aşè, îmi arată Petrea lui Titiana.

În ogradă, toată lumea face ceva precis, bărbaţii aduc mese şi bănci pentru pomană, telefonează, mută lucrurile prin curte să facă loc pentru lumea de mîine, socăciţele prepară mîncarea. Şi eu fac ceva precis: stau lîngă ea, în casă, şi-i ţin de urît. O veghez. Îi vorbesc. Uneori îi citesc. Nu am curajul să îi citesc *La Medeleni*, în amintirea verii noastre comune, cînd am trecut eu din clasa a patra în clasa a cincea şi-am păcălit-o, citindu-i romanul cu voce tare, în întregime. Asta citesc numai la mine acasă, în onoarea ei. Atunci primisem cartea de la învăţătoarea mea, de la doamna Runcu. Mă dusesem într-o zi la ea, dis-de-dimineaţă, să-i cer, ca-n alte rînduri, cărţi de citit. Şi ea mi-a dat o carte nou-nouţă, Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, volumul întîi. Mica m-a lăsat s-o citesc pentru că mi-o dăduse doamna învăţătoare. I-am povestit-o şi ei şi i-a plăcut păpuşa Monicăi: declaraţia de dragoste a Monicăi pentru Dănuţ. Cînd am terminat volumul întîi, m-am dus la bloc, la doamna Runcu, să le iau pe celelalte. Doamna învăţătoare mi-a spus că volumele următoare nu sînt pentru mine, să mai aştept cîţiva ani. Am plecat de la ea cu coada-ntre picioare, moartă de curiozitate şi încruntată de supărare, însă pe drum am găsit soluţia. M-am întors şi i-am spus doamnei învăţătoare că Mamica, după ce a citit cartea, o roagă acum frumos să îi dea continuarea pentru ea. Acasă, cu toate volumele în braţe, i-am spus Mamei că doamna învăţătoare o sfătuieşte să

citească romanul pînă la capăt. A mers. I l-am citit tot, cu voce tare, iar ea, măgulită de gîndul bun al doamnei Runcu şi vizibil distrată de peripeţiile din roman, m-a lăsat. Am fost foarte fericită în timpul ăsta, umblînd, ca un căţel, după Mica peste tot, eu mereu cu cartea în mînă, pînă am terminat laolaltă lectura.

Acum, lîngă Mica, citesc psalmi. Din cînd în cînd, ies şi mă plimb de colo pînă colo, pe urmele ei. Fumez.

— Am întîlnit-o aci la colţ, se uita peste temeteu, îmi povesteşte Petrea, trăgînd calm din ţigară. „Ce faci, mătuşe?" am întrebat-o. „Am ieşit să văd ce-i atîta lume pe temeteu, ce-i cu larma asta!" mi-a răspuns şi se uita lung peste morminte. „Mătuşe, nu-i nimeni! Îs numa' io!" Ea s-o uitat la mine, apoi s-o mai uitat o dată lung peste temeteu, s-o-ntors şi-o luat-o, în botă, spre Ciobotaru. S-o oprit la colţ, ia, unde se gată gredina voastră şi începe Mòtoru, şi s-o uitat lung, lung pe uliţă. Apoi o vinit înapoi şi-o intrat pă poartă şi s-o dus în casă, la dumneaei, şi-a încheiat Petrea lu' Didina, însurat cu vară-mea Titiana, povestea.

— Cînd a fost asta? îl întreb.

Era a doua oară cînd îmi povestea acelaşi lucru.

— Ia, în ziua cînd a fost la ea doamna Craioveanu, doctoriţa. Cu vreo două, trei ceasuri înainte de a veni doamna Craioveanu. A văzut-o şi doamna Ciobotaru, cum stă şi se uită lung pe uliţă. Ciobotara a văzut-o cum se întoarce încet şi intră în curte pe poarta mică. Şi-apoi s-o băgat în casă, aci la dumneaei.

— Adică luni, încerc eu să stabilesc data, luni, 26 aprilie.

— Da, luni a fost asta, pe la amiază.

Mă gîndesc la povestea lui Petrea, mă gîndesc că Mica a auzit, exact cu o săptămînă înainte de a muri, morţii din temeteu. Au chemat-o, deci. Şi-a ieşit, cu hainele în neorînduială, să vadă cine-i. De pe întinderea pustie a celor patru cimitire tăiate în

cruce de drumuri, ea a primit zvon mare de lume. Apoi s-a uitat spre celălalt capăt al uliţei noastre şi a intrat pentru totdeauna în curte. N-avea să mai iasă din ograda ei şi din găzduşagul ei, pentru care s-a luptat atît de amarnic, căci însemna nu avere, ci putere, puterea ei, autoritatea ei, decît cu picioarele înainte. Din casă a mai ieşit, în fiecare zi, chiar şi în ultima. E drept, în ultima dimineaţă a vieţii ei s-a oprit în prag şi i-a cerut lui Tinu s-o ducă înapoi în pat. Înalta ei decenţă de ţărancă, aceeaşi care o făcea pe Tanti Vichi, în comă fiind, să încerce să ducă mîna la gură cînd căsca, înalta ei decenţă de ţărancă a făcut-o să-şi dea afară fiul cînd a făcut pipi. Mîndria ei a fost să nu dea nimănui de lucru după ea. Nici măcar nouă, fetelor ei. Ce-şi poate dori un om, cînd devine un muritor, mai mult decît să moară repede şi fără să zacă? Aşa au murit fraţii ei şi soră-sa. Ea a zăcut, dar numai un pic, s-a îmbolnăvit în 20 aprilie, deodată cu mine, şi, în timp ce eu m-am făcut bine şi-am apucat s-o văd în 30 aprilie, cînd am mers acasă cu Ana, şi în 2 mai, ea nu s-a mai făcut.

A apucat numai să ne mai vadă pe toţi trei lîngă ea. Nu m-a îndurat să stau prea mult cu ea, prezenţa mea, şi vineri, şi duminică, părea că o oboseşte, că o obligă la un efort de ţinută, pe care nu mai era în stare să-l facă. S-a întors cu faţa la perete şi mi-a cerut să plec, să vină Tinu să îi aşeze, el, mai bine decît aş şti eu, picioarele. După ce s-au sfădit sălbatic ani de zile, făcîndu-şi viaţa iad şi irosindu-şi-o unul altuia în mînie şi-n suferinţă, acum nu s-a mai lăsat ajutată decît de el. O formă de a-l binecuvînta. Bineînţeles. Nu mai voia să mănînce decît din mîna lui, ca biblicul Isaac din mîna lui Esau. Iar noi, Ana şi cu mine, n-am organizat, ca Iacov şi Rebeca, o păcăleală prin care să urzurpăm această binecuvîntare, n-am încercat să îl dăm pe fratele nostru la o parte, ci ne-am bucurat de această pîlpîire a iubirii ei pentru el. Căci prea mult şi des s-au certat, prea mult şi des l-

a blestemat, poate mai mult decît pe noi, ca să nu dorim şi pentru el o dezlegare.

I-a fost făcut semn. A fost chemată. Ştia ea ce ştia, vineri, cînd ne-am dus amîndouă la ea:

— Oi peri, dragele mamii. Că-s de mult. Şi îs bătrînă.

Şi ochii îi străluceau negru, febril, întrebător. Am crezut c-o scoatem la liman, i-am promis asta – şi n-am scos-o. E greu să supravieţuieşti celor pe care îi iubeşti, îţi rămîn dimineţile să urli de urît şi amurgurile şi nopţile să-ţi rumegi vinovăţia.

Poate că dacă i-aş fi schimbat din vreme programarea, poate că dacă mi-ar fi venit în minte că şi-a făgăduit să trăiască cît Tanti Vichi, iar eu i-aş fi spus că Tanti Vichi a murit la nouăzeci de ani, poate atunci ar fi scăpat. Sau dacă o duceam la spital. Dacă ar fi fost dusă la spital din prima zi cînd i-a fost rău. Sau din a doua zi. Atunci cînd zăceam eu cu 40 de grade singură-n casă, trei zile la rînd, pînă mi-a trecut prin minte să chem, a treia zi, salvarea. Poate că nu e întîmplător că ne-am îmbolnăvit în aceeaşi zi, neştiind nimic una de alta. Poate că m-am îmbolnăvit deodată cu ea anume pentru ca să nu pot face nimic la timp, iar ea să poată fi chemată. Luată. Poate că există destin nu doar în sens omenesc, de trăire-tip, de mereu-revenire, ci şi în acela divin şi arhaic, că soarta-şi are drumul ei şi că de ce ţi-e scris nu scapi. Şi nu e lipsit de sens îndemnul să-i aşteptăm unui om ziua din urmă a vieţii, căci numai atunci cînd el trecut-a fără amaruri şi pragul acesta, putem spune despre el dac-a fost sau nu fericit. Mamica n-a fost. Morţii cei mulţi şi gălăgioşi, irumpînd la suprafaţa lumii în crucea amiezii, anume pentru auzul şi văzul ei, şi chemînd-o, i-au mai dat o şansă. Ademenind-o cu zarva lor afară din casă, afară din curte, pînă la marginea teritoriului lor, i-au făcut un semn şi i-au dat timp să schimbe ceva din cursul întunecat al vieţii ei şi al vieţilor noastre. A apucat să ne mai spună ceva. A mai apucat să ne binecuvînteze. Da,

da, i-a fost făcut şi ei un semn. Nu degeaba e din Familie. Cum a fost şi Ticu. Cum sînt şi eu.

*

A trebuit să moară ca să îmi dau seama că tinereţea ei însorită, care, din cauza poveştilor ei, îmi păruse nesfîrşită, a fost de fapt o felie de viaţă de numai douăzeci de ani. La douăzeci de ani, gata cu binele. Pînă la măritiş, a fost fericită. Şi se gîndea c-o să fie şi după aceea. La umbra celui mai bun om din lume, tatăl ei, aştepta să-i vină fericirea cu carul. Ea se împăca bine şi cu Alesandru, şi cu Nelu. Cealaltă partidă din casă erau mama ei şi Marta, care se înţelegeau destul între ele cînd era vorba să-i facă Màriei viaţa grea, s-o pună pe ea să facă muncile neplăcute, de pildă.

— Marta ştia să-i intre Mamei în voie. Şi-l influenţau amîndouă pe Tica, făcea cum vroiau ele. Marta atîta o fost de hàmnişe! îmi spunea Mica în treacăt.

Surorile nu s-au înţeles niciodată între ele, Marta a încercat de la bun început să controleze viaţa surorii ei mai mici şi mai frumoase, poate chiar din cauză că era frumoasă, şi-a vrut s-o facă să joace cum îi cîntă ea. Dar pe vremea aceea Mica era fără frică şi îi făcea faţă. Avea un „ambiţ” fără măsură, ajungea să i-l zgîndări numai un pic ca s-o faci să se pună-n mişcare. În plus, era isteaţă şi i se vedea asta pe faţă. Nu-i vorbă, nici nu încerca, cum făceau altele, mironosiţele satului, s-o ascundă, ci îşi folosea limba ca să răspundă, măsurat dacă era o discuţie, ascuţit şi muşcător dacă i se părea că i-ar atinge cineva onoarea.

Cînd Zîna lui Onu l-a purtat pe frate-său mai mare, pe Alesandru, cu boscoane, o noapte întreagă de vară pe dealuri, pentru că el se jurase să nu mai meargă în veci la ea la poartă, Mària a fost prima care a băgat de seamă că frate-so nu e nici în patul lui, nici în podul poieţii, numai hainele lui stau grămadă pe-un scaun. L-a aşteptat

toată noaptea în poartă, pe banca de sub tei, şi l-a văzut cum apare la al treilea cîntat al cocoşului, în izmene, desculţ, albit la faţă şi tremurînd din toate mădularele. Tăcută, ea i-a pregătit prînzul mic, cafea cu lapte şi ratotă. Iar după ce l-a hrănit pe săturate, l-a luat la întrebări. A aflat că, după ce s-a culcat în podul poieţii, în fîn, s-a sculat la comandă şi-a coborît în ogradă, la gard, unde îl aştepta un cîine mic care dădea din coadă. Iar lui i-a venit, aşa, un chef, o dorinţă să pună mîna pe cîine, şi s-a luat după el. Dacă Alesandru se oprea, se oprea şi cîinele din faţa lui şi se întorcea spre om, dînd drăgălaş din coadă, apoi o pornea din loc, şi lui Alesandru îi era peste putinţă să nu-l urmeze. Şi aşa a a umblat toată noaptea pe dealurile Cutcii, de la cel al Comorii pînă Pe Dos, din Clejia Popii de la Ijac pînă în Rîtul Sărăţii, şi oricît a vrut, nu s-a putut întoarce acasă, pentru că picioarele lui desculţe şi zgîriate îl duceau numai pe urmele căţăluşului, de pe dealuri direct la poarta fostei lui ibovnice, unde el nu voia în ruptul capului nici să meargă, nici să rămînă. Şi-atunci picioarele îl duceau singure înapoi în Dealul Viilor şi-apoi spre Pădurea Ciorii, pe urmele căţălului care da din coadă. După ce a ascultat toată povestea lui Alesandru şi după ce l-a pus s-o repete în faţa tatălui lor, Mària a fost aceea care a lămurit lucrurile cu Zîna, drăguţa fratelui ei celui mare. Deşi nu se înţelegea bine cu el, de cînd o făcuse să bea var, şi ea zăcuse între viaţă şi moarte o primăvară şi-o vară. Dar acum, în vara tîrzie a lui 1943, cînd fratele ei era venit în permisie, Mària a lămurit-o pe Zîna să-l lase pe Alesandru în pace, să doarmă-n patul lui, să nu-l mai poarte pe dealuri. N-a vrut niciodată să spună cum. S-a zvonit c-a fost văzută în puterea nopţii în ţintirimul bisericii, cu o legătură de chei în mînă, şi propria ei soră i-a spus, la mînie, că e vremea să se lase de boscoane şi de lucru' cu Necuratul, pentru că strică şi

numele familiei, şi pe cel al adevăratei credinţei pe care o au toţi, mai puţin ea. Şi-a adăugat, mînioasă:

— După cum te porţi, tu Màrie, tu o s-ajungi în iad!

— Nu există iad, numa' pămînt. Cînd te bagă-n groapă, s-a gătat cu tine! Ce, tu n-ai auzit ce ne citeşte Tica din *Biblie*? i-a întors-o Mària peste umăr, rîzînd.

Nu puteai şti dacă îşi bătea joc de soră-sa mai mare sau vorbea serios. A continuat să-şi vadă de-ale ei, iar fratele lor a putut să doarmă liniştit în patul lui, pentru că nu-i mai ieşea în cale nici un căţăluş de lapte care-l conduce din coadă prin toate mărăcinişurile, din Dealul Viilor pînă-n Sărata, numai pentru vina că s-a dus la poartă la altă mîndră decît la Zîna. Alesandru, drept recunoştinţă, a acoperit-o în serile cînd ea ieşea la poartă, fluierată de Niculae al lui Chirica. Numai Marta a continuat să povestească şi peste o jumătate de veac, cu un aer sfătos şi dezaprobator, ca şi cum ar fi dezvăluit un secret întunecat şi ultim, care explică orice, totul, că soră-sa mai mică umbla noaptea în ţintirim şi „lucra cu Dracu'". Şi asta tocmai Anei, soră-mii, într-una din perioadele cele mai proaste ale vieţii ei.

— Cînd am fost eu tînără, n-aveam de ce mă teme! ne spunea cîteodată Mica.

Şi ne povestea drept dovadă întîmplările contra firii prin care trecuse, evenimentele vieţii ei de fată, la care făcuse faţă cu bine. În toamna cedării Ardealului, cînd a ieşit într-o seară cu lună plină afară şi a văzut, în dreptul porţii celei mari de la curte, un om a cărui înălţime trecea cu mult peste poartă, nu de frică şi-a chemat familia afară. Ci ca să vadă şi ei, să se minuneze împreună, să aibă ce vorbi la cină. I-a chemat pe toţi, pe Tica, pe Mama Bătrînă, pe Marta şi pe Alesandru, şi au stat cu toţii în mijlocul curţii şi s-au uitat în tăcere la uriaşul împlîntat dincolo de poarta lor mare. Avea pieptul şi capul mult deasupra porţii, măsura cam trei

metri pînă la brîu. Şi purta o pălărie mai largă decît ştiau ei că poate să existe. Omul de umbră a făcut doi paşi la dreapta, unul la stînga şi-a pierit pur şi simplu. S-a destrămat ca şi cum n-ar fi fost. Sucutărdenii au intrat în casă, iar Tica a luat *Biblia* mare de pe policioară şi-a căutat îndelung, pînă cînd a găsit capitolul potrivit, din care a citit cu glas gîtuit:

— „Cînd au început oamenii să se înmulţească pe faţa pămîntului, şi li s-au născut fete, fiii lui Dumnezeu au văzut că fetele oamenilor erau frumoase; şi din toate şi-au luat neveste pe acelea pe cari şi le-au ales. Atunci Domnul a zis: «Duhul meu nu va rămînea pururea în om, căci şi omul nu este decît carne păcătoasă: totuşi, zilele lui vor fi de o sută douăzeci de ani». Uriaşii erau pe pămînt în vremurile acelea, şi chiar şi după ce s-au împreunat fiii lui Dumnezeu cu fetele oamenilor, şi le-au născut ele copii: aceştia erau viteji care au fost în vechime, oameni cu nume.”

Aici s-a oprit, a tuşit nemulţumit şi-a reînceput să caute-n Carte.

— „Ţara pe care am străbătut-o, ca s-o iscodim, este o ţară care mănîncă pe locuitorii ei. Toţi aceia pe care i-am văzut acolo sînt oameni de statură înaltă. Apoi am mai văzut în ea pe uriaşi, pe copiii lui Anac, cari se trag din neamul uriaşilor: înaintea noastră şi faţă de ei parcă eram nişte lăcuste.”

S-a oprit din nou, nedumerit, simţea cum prestigiul lui de propovăduitor al cuvîntului adevărat al lui Dumnezeu Iehova se clatină, întîmplarea era reală, văzuseră toţi, cu ochii lor, în noapte, uriaşul cu clop şi balansul lui lent, lateral.

— Noroc că n-a păşit peste gard, cu picioroacele lui, l-ar fi trecut ca pragul casei, a suspinat într-un tîrziu Ana, nevastă-sa.

Fetele tăceau, numai ochii Màriei străluceau ca şi cum le-ar fi adus o veste minunată, de pildă că o să vină Nelu peste cîteva zile acasă. Da, văzuseră toţi cum este şi cum apoi nu mai este, pur şi

simplu. Aşa că Tica a mai răsfoit în *Biblie* şi în sfîrşit a găsit ceva ce i s-a părut mai potrivit:

— „Ascultă, Israelule! Astăzi vei trece Iordanul, ca să te faci stăpîn pe nişte neamuri mai mari şi mai puternice decît tine, pe cetăţi mari şi întărite pînă la cer, pe un popor mare şi înalt la statură, pe copiii lui Anac, pe cari-i cunoşti… Să ştii azi că Domnul Dumnezeul tău va merge El însuşi înaintea ta ca un foc mistuitor: El îi va nimici!”

Indrei s-a oprit, a închis cartea peste degetul mare al mîinii stîngi şi a conchis:

— Nu e nici un pericol. Dumnezeu ne dă un semn că timpurile sînt aproape. Vine Împărăţia lui Dumnezău. Ştiam, nu mai e mult şi vine Apocalipsa. Sînt semne în cer şi semne pe pămînt.

Apoi, după o pauză, a poruncit, cu sentimentul că onoarea lui este salvată:

— Mària să nu mai iasă seara singură din casă, să nu păţească ceva.

După aceea, a cercetat seri întregi *Biblia*, spre înveselirea bine ascunsă a Màriei, care-l pîndea de după caierul de cînepă cum merge din trimitere în trimitere, doar-doar o să cuprindă cu mintea lui de ţăran deştept semnul deloc curat la care fuseseră martori. Pe Mària a ţinut-o multă vreme, seara, sub ochii lui, fără să ştie nici el bine de ce. Într-o noapte fără somn şi-a călcat pe inimă şi, deşi era pocăit de aproape douăzeci de ani, şi-a întrebat nevasta dacă nu au greşit amîndoi lăsîndu-şi mezina, în aşteptarea botezului iehovist de la optsprezece ani, nebotezată la popa din sat. Pentru că pe primul copil îl botezaseră creştineşte la popă, pe Marta şi pe Nelu îi botezase la biserică, pe ascuns de el, nevastă-sa, numai cînd se născuse Mària era şi ea destul de pocăită pentru a nu mai face un asemenea păcat. Apariţia uriaşului îl rodea. Pe urmă au început să uite, grija pentru băieţii plecaţi în refugiu şi apoi pe frontul de Răsărit a fost mai mare decît amintirea acelei seri înfricoşătoare, iar Mària a putut din nou să umble

noaptea pe-afară, şi prin ogradă, şi pe uliţă, mai ales că satul era acum înţesat de trupe germane în cantonament.

Mica nu se temea şi să fim fără frică ne-a crescut şi pe noi. Ne temeam mai tare de batjocura ei, că am fi nişte fricoşi, decît de noapte sau de furtună. Pe mine mă trimitea cu laptele, la abonaţii noştri de la bloc, la peste un kilometru distanţă, obligîndu-mă, chiar şi în serile îngheţate de iarnă, să mă duc pe după sat, pe drumul din marginea cîmpului, cu numai patru case, nu prin sat. Luam candiraşele pline şi o porneam. Traversam temeteul de după poiata noastră, ajungeam în uliţa de hotar, treceam de mătuşa Tiberie, pe dreapta, apoi era o pauză mare, ajungeam în dreptul casei lui Gheorghe-al Ciochii, lăsam pe stînga casa mare, orăşenească, a lui Bereş, cel cu Gelu în cărucior, de la poliomielită, apoi iar era o pauză. Mergeam repede, cînd ajungeam în dreptul cireşului din curtea lui badea Gruie şi lelea Sîcă răsuflam uşurată, uite, nu s-a întîmplat nimic, am ajuns, aproape că am ajuns. Duceam laptele la Domnuca şi la doamna Tiţa, luam candiraşele golite şi-o porneam înapoi. Din dreptul cireşului lui Gruia şi pînă în spatele grădinii noastre o ţineam tot într-o fugă. Nici nu îndrăzneam să mă uit spre Tăuşor şi spre Staţie la cîmpul întins şi la zăpada ce sticlea stins în nopţile bleumarine de iarnă. Străbăteam cimitirul de după poiata noastră repede, apoi mă opream la colţul curţii să îmi trag răsuflarea. Mica nu trebuia să mă prindă, după respiraţia gîfîită, că am fugit. Era frig, simţeam ce ţeapănă este năframa mea de catifea roşie cînd voiam să îmi dau capul pe spate, să mai pierd vremea cu ochii în cer. Stelele erau mari şi la locul lor, cerul era mai puţin negru decît toamna, cînd bezna este catifelată şi adîncă, căutam Carul-Mare, număram pînă la două sute. În serile bune, îmi aminteam una dintre glumele lui Ticu, despre lelea Sîcă, femeia care, dacă se ducea undeva, uita să se

şi întoarcă acasă, încît ajunsese de pomină în sat şi despre omul care nu mai ştia să plece cînd îţi ajungea în ogradă se spunea că „Stă ca Sîca!”. Într-o seară, cînd ea întîrziase vreme pierdută la o vecină, propriul ei bărbat a închis uşa casei pe dinăuntru, a proptit-o cu furca, să nu poată fi nicicum deschisă, apoi s-a culcat. Iar cînd Sîca s-a întors într-un tîrziu din vecini, a dat de uşa închisă. „Deschide-mi!” i-a cerut ea lui bărbatu-so. „Cine eşti? Ai noşti tăţi îs acasă!” i-a răspuns badea Gruie, iar formula lui devenise vorbă de avertisment în tot satul. Cînd mă linişteam de tot, mă apropiam de portiţă şi intram în ogradă.

— Ce-a zis Domnuca? Da’ doamna Tiţa? întreba Mica.

Nu mă întreba dacă mi-a fost frică, nu, ei nici măcar nu-i putea trece prin minte că un copil de-al ei s-ar teme de întuneric, de iarnă, de pustietate. Ticu, la masa acoperită cu o muşama verde, citea *Biblia*.

— Eu nu m-am temut nici cînd am dat de-un pricolici, ne-a povestit Mica. Mă dusesem la mătuşa Rusandă, Pe Coastă, în dreptul Criptei Grofului. Era pe vremea războiului, aveam nemţi încartiruiţi la noi, era şi un medic militar, băiat tare bun. Erau *civilizaţi*, apăsa Mica, nu cum au fost mai tîrziu ruşii. Era toamna tîrziu, prin noiembrie, nu era nici o lumină-n sat, ca acuma. Da’ nu era departe. Şi cînd am ieşit de la mătuşa Rusandă, era întuneric cum îi toamna. Şi n-am apucat să ies din ogradă, că un cîne mare cît un viţel s-a frecat de şurţul meu. L-am împins cu mîna într-o parte, marş de-aicea! i-am spus. Şi el s-a frecat iară de mine, şi-atunci am băgat de seamă că e mai mare decît trebuie, că-i cît un viţel, îmi ajungea pînă la brîu. Nu mi-a fost frică, l-am împins şi-am strigat la el, şi s-a dus. Nu era un cîne cunoscut, şi-n toate Cutcile nu era atunci nici un cîne aşè de mare. M-a urmărit pînă acasă şi l-o văzut Mama şi Marta cum se freacă de gard şi de poartă, dînd să intre. Pe

Saveta lui Părău, ala de pe bărc, cum meri spre Morlaca, o muşcase cu ceva vreme înainte tot aşa, seara, lîngă casă, un cîine mare. Şi a zăcut luni de zile. A apucat să vadă, dimineaţa, că bărbatul ei avea între dinţi fire de aţă din şurţul ei. Şi-o povestit la neamuri, de-o aflat tăt satul, că Părău se face noaptea pricolici. Da' ea a zăcut mult, încheie Mica.

— Da' cum se făceau pricolici, Mica?

— Nu ştiu, draga mamii, da' se făceau. Unii. Şi Saveta o fost bolnavă. Mie nu mi-a fost frică, încheie ea încă o dată, zîmbind unei amintiri pe care numai ea o vede.

Apoi îmi spune, aparent fără legătură, că după aceea a lipsit o vreme din sat, pentru că a fost la Cluj, la Călugăriţe. Tica a vorbit cu măicuţa superioară de peste drum, de la Căminul Călugăriţelor, şi-a trimis-o la Cluj, la Surorile Maicii Domnului, unde este acuma Liceul „Coşbuc". Practicantă, nu elevă. Un fel de servitoare care învăţa gospodăria.

— O să ieşi de-acolo cu o diplomă bună, de gospodină, şi te-alegi şi cu ceva bani de pe urma slujitului, i-a spus el Màriei cînd a înştiinţat-o să-şi facă desaga. Numai să fii cuminte.

Dar Tica s-a gîndit mai ales că Mària, despre care nu mai ştia ce să creadă, dar i se părea că i se întîmplă prea multe lucruri, de toate felurile, o să fie într-un loc sigur, departe şi de nemţii care le dormeau în casa de dinainte, şi de nălucile de tot felul care bîntuiau slobode satul.

*

Mària a stat la călugăriţe, cu mari întreruperi în vacanţe ori pe vremea seceratului, doi ani. Nu-i plăcea să vorbească despre perioada aceea, în care, după părerea ei, nu i se întîmplase nimic însemnat. Slujise, şi nu-i plăcea să îşi aducă aminte că a trăit la porunca vreunuia, chiar dacă poruncile erau formulate mieros, ca rugăminţi.

Un lucru se pare totuşi că i se întîmplase: se botezase, aşa fiică de Străjeri ai lui Iehova cum era, la greco-catolici. De unde ar fi avut altfel puterea să-şi refuze tatăl atunci cînd, împlinind ea optsprezece ani, el a vrut s-o ducă la Someş, la asfinţitul soarelui, s-o boteze de botez iehovist, în apă curgătoare precum Iordanul? Din februarie, de la ziua ei, Indrei aştepta cu răbdare să se facă vară şi Mària să vină ca de obicei în vacanţa de vară acasă, ca s-o boteze în rîu exact ca pe ceilalţi copii ai lor. În cazul ei i se părea chiar mai urgent, pentru că, spre deosebire de ceilalţi trei, botezaţi întîi la biserică, şi apoi de el însuşi la iehovişti, Mària era nebotezată. Poate că Indrei, respectabilul şef de familie, se întrebase uneori dacă felul smucit al fetei lui şi felul în care atrăgea întîmplările ciudate nu este în tainică legătură cu faptul că ea nu era trecută prin cristelniţă. Cînd a chemat-o s-o boteze şi ea a răspuns „Ba”, el a cerut lămuriri.

— Mi-am rezolvat eu problema asta pe care dumneata şi Mama mi-aţi lăsat-o nerezolvată, a răspuns fata lui preferată.

Iar el a înţeles ce era de înţeles, că ea s-a lăsat botezată acolo, la Călugăriţele Maicii Domnului, unde era şi slujnicuţă, şi cursantă într-ale gospodăriei. Peste noapte însă, Tica s-a gîndit la ce e mai rău, şi-a amintit răutăţile Martei pe seama Màriei şi i-a trecut prin cap că fata lui, în loc să facă acest lucru nepotrivit, să se boteze greco-catolică, o fi făcut altceva, mai grav şi de nemărturisit. A întrebat-o dis-de-dimineaţă, cînd Mària i-a pus dinainte cafeaua cu lapte, ce-a făcut de fapt. Şi-n faţa rîsului ei de copil buiac, s-a liniştit. A trecut totuşi drumul pînă la orfelinatul călugăriţelor şi s-a urcat la maica superioară, iar peste o săptămînă a primit lămuriri de la Cluj, de la măicuţe. Nu erau plăcute, dar erau mulţumitoare totuşi, aşa că i-au risipit gîndurile mult mai întunecate care-i trecuseră prin cap: Congregaţia

Surorilor Maicii Domnului din Cluj o avea pe Mària lui printre drept-credincioşi, scumpa sa fiică îşi rezolvase de una singură problema, chiar dacă altfel decît îi era lui pe plac.

Mie, odată, nu demult, cînd a venit vorba, Mica mi-a spus la fel, că părinţii o lăsaseră, numai pe ea, nebotezată, dar că s-a botezat singură, la biserică, mai tîrziu. Subiectul însă nu-i făcea mare plăcere. Nimic din ceea ce ţinea de religie nu-i făcea nici o plăcere, ceea ce nu e de mirare, dacă mă gîndesc la cîte a tras de pe urma ei. Dar faţă de orice gest religios, al oricui, de orice religie, avea un respect total şi rigid, ceea ce o ducea la o toleranţă desăvîrşită, aceea de a-l lăsa pe fiecare în Legea lui. Cînd am citit memoriile reginei Maria şi-am aflat că aceasta, prinţesă la curtea Angliei fiind, a fost educată să se comporte în orice lăcaş de cult ca şi cum ea însăşi ar aparţine cultului respectiv, m-am gîndit că Mica, cu neştirbitul ei respect faţă de religia fiecăruia, a avut, spontan, o atitudine princiară. Aşa se explică reproşul pe care i l-a făcut soră-mii, cînd Ana s-a dus cu lumînări la mormîntul lui Ticu:

— Tu, bolundă! Nu-i pune lumînări lui tată-to, tu, că o fost pocăit!

Îi respecta credinţa şi după moarte. Deşi ei îi adusese numai nefericire. Şi deşi obişnuia să spună, exact ca Ticu al nostru şi ca Tica al ei, că moartea nu înseamnă nimic altceva decît că te pune în pămînt şi gata. Îl ura pe Ticu şi după moarte, sau poate mai ales după moarte, dar îi respecta credinţa şi îi cinstea mormîntul după credinţa lui, nu după a ei. Ea a onorat totdeauna mormintele şi morţii după ritul fiecăruia.

Botezul tîrziu al lui Mica trebuie să fi avut o tainică legătură şi cu Niculae Chirica, ficiorul pe care l-a iubit, un greco-catolic ca toată lumea, căruia iehovismul Sucutărdenilor trebuie să-i fi inspirat multe glume.

*

La o săptămînă după ce-am îngropat-o pe Mamica, punîndu-i cinci lei în mîinile ei mici, cu pielea brăzdată de crăpături fine şi negre ca literele de pe foiţa de *Biblie*, Tinu mi-a spus într-o seară c-a murit şi Verjenia lui Chirica. Am crezut că n-am înţeles bine şi a trebuit să mă asigure de două ori că e vorba de mătuşa noastră îndepărtată, da, da, lelea care a fost la înmormîntarea lui Mica. Şi-a făcut curat în casă, mi-a spus cumnată-mea, apoi i-a cerut nurorii un paracetamol şi s-a culcat. Credea c-a prins o răceală şi s-a aşezat în pat să doarmă un pic, să-şi revină. În cîteva minute a fost gata.

Ultima dintre ei! mi-am spus, destul de uimită de ţesătura măiastră şi pe faţă a lumii. Şi-a văzut rivala în pămînt şi s-a lăsat: pentru ce să mai lupte? Cadrilul morţii l-a deschis Ticu, au urmat Chirica, apoi Mica, apoi Verjenia… Au plecat ordonat, unul de la noi, unul de la ei, una de la noi, una de la ei… Din 1974 pînă în 2010. Păcat de Ticu că a murit aşa de devreme.

Ploua năpraznic. Ploile pornite deodată cu moartea lui Mica nu s-au mai oprit, nu şase săptămîni, cum am prevestit eu, ci nouă, zece, poate mai multe. Ploua şi nu se mai oprea, de s-au revărsat rîurile în cele mai mari inundaţii care au lovit ţara. La Cutca nu Someşul a dat afară din matcă, cum s-a întîmplat în 1970, cînd am terminat eu opt clase şi mă uitam, din curtea şcolii, de sus, la apa revărsată pînă la drumul ţării, iar în ograda Martei – foarte prost plasată pentru asemenea nenorociri, căci pe insula dintre Someş, Canalul Morii şi Canalul Stăvilarului – te puteai da liniştit cu barca. Acum însă apa s-a prăvălit de sus, de pe dealuri. De pe Prodaia a venit un val de apă cu pămînt şi-a inundat şoseaua, a trecut peste calea ferată şi s-a întins, dinspre dealuri spre cursul Someşului, peste toată lunca şi peste tot Batinul. Pe unii a fost nevoie să îi scoată din casele lor soldaţii cu barca, mi-a povestit Tinu, rîzînd uimit. Şi peşti uriaşi, din heleşteul de sus al soldaţilor, din

Prodaia, au fost luaţi de val şi-au ajuns taman în benzinăria de la drumul ţării, s-a arătat şi la televizor, tu n-ai văzut? mă întreba Tinu, rîzînd intrigat.

Iar sus, pe platou, unde se întind cele două Cutce unite, cea de Sus şi cea de Jos, pămîntul a prins să mustească de apă, pe uliţa noastră grădinile s-au transformat în izvoare care şi-au săpat albii perpendiculare pe uliţă. Pe drumul dintre cele patru temeteuri vechi de lîngă casa noastră a izvorît, ca-n copilărie, apă, şi-au dat drumul izvoarele şi sapă liniştite prin mijlocul drumului, curgînd pe lîngă biserică şi ţintirim în jos, pînă pe pustă.

— Dacă vii acasă, hai pe la Nuţăşti, nu pe lîngă biserică şi badea Gore, că iar nu e bun drumul, m-a avertizat frate-meu. E ca atunci, demult, cînd s-au pornit izvoarele.

Ne aminteam un an, prin şaizeci şi ceva, cînd ploile au transformat satul într-o mocirlă, iar drumul de la noi spre pustă, pe lîngă badea Gore în jos, era numai izvoare, de trebuia să ne ţinem de palantul casei parohiale şi al bisericii ca să putem trece, iar pînă la urmă Ticu a aruncat scînduri peste mocirlă şi izvoare, tot drumul de la pustuţa noastră pînă la pusta mare, în drept de Hodiş, altfel nu am mai fi putut umbla. Iar eu, peste vară, m-am dat pe colacul de baie, ca într-o barcă, în Tăuţul nostru, aşa era de mare apa, navigam printre tulpinele îngălbenite de cucuruz şi flori mari de baltă, privind transparenţa mormolocilor şi ascultînd cum pleoscăie broaştele.

M-am dus să văd prăpădul din sat şi din pivniţa fratelui meu, în care pentru prima oară în istoria casei a izvorît apă. Intrînd în curte pe poarta mică, m-am uitat la dreapta, la scaunul de sub melin al lui Mica, pe care noi i-am cerut lui Tinu să nu-l mute. Era acoperit cu o folie impermeabilă, să nu putrezească. Cineva a tuns însă sasăul şi urma picioarelor Mamei în sasăul înflorit a pierit. În

camerele ei, totul era ca înainte. Am intrat, am salutat golul:

— Sărut mîna, Mica, am venit.

Nu m-am dus şi la cimitir. Am respectat cutuma severă a satului, care zice că n-ai voie să te apropii de mormînt vreme de şase săptămîni. Tinu mă avertiza zilnic, nu era momentul să-l contrazic. El însuşi a avut de lucru pe-aproape de cimitirul părinţilor noştri, mi-a spus, dar a întors capul în altă direcţie, să nu tulbure nici măcar cu privirea mormîntul şi lina abstragere a sufletului Mamei noastre în alte lumi. Vai, greu suferă sufletul cînd se desprinde de trup, aşa cîntaseră femeile în seara priveghiului, şi eu cu ele, deşi nu ştiam cuvintele, dar după cîteva versuri le prinsesem din zbor, cuvintele erau previzibile, iar eu cîntam ca şi cum mîntuirea lui Mica ar atîrna de participarea mea la cîntare. Dar grele şi cele patruzeci de zile pînă la parastas. Eu mi-am scos *Biblia* mică, legată în muşama verde, pe care o am de la Ticu – *Biblia* de care nu m-am despărţit niciodată, din septembrie 1970 şi pînă acuma, deşi am altele, mai bune; dar asta, cea mai modestă dintre toate, e *Biblia* pe care i-am cerut-o lui Ticu cînd am plecat la liceu. Şi-am punctat: Vai, grele sînt cele şase săptămîni pînă la Înălţarea la Cer.

Aş vrea să intru în somn cum m-aş întoarce în mama, mă rugasem cîndva, iar acum, după moartea Mamicii nu mai puteam adormi, cum aţipeam, cum eram violent expulzată, aţipind, dădeam de-un gol negru, şi cum intram în el, cum mă azvîrlea afară ca o maşinărie cu arc, bezna îşi pierduse catifeaua, căldura, lichidul amniotic nu-mi mai clipocea nici o făgăduială-n timpane: era pustiu. Pustiul. În inconştientul meu s-a făcut vid, dau de o gaură neagră, locul lăsat de Mica prin moartea ei, mi-am spus, adeverindu-mi singură că dacă Mama nu mai e, nu mai e nici somn. Nu pentru că aş fi avut vreodată somnul bun, nu, dar dată afară din propriul meu inconştient ca o

ghiulea din tun chiar n-am mai fost. Iar cînd totuşi adormeam zvîrcolit, o visam pe Mica. Simţind şi-n somn ceea ce simţeam peste zi – că mă aşteaptă. Exact aşa cum, atîta vreme cît a trăit, la cîteva săptămîni nu mai aveam stare, mă perpeleam simţind că mă aşteaptă şi trebuia să merg s-o văd, nici acum n-aveam stare: mă aşteaptă să merg, mă trage la ea cum aduci înapoi un zmeu colorat legat de sfoară.

Am citit pentru ea *Psalmii,* zilnic, reînvăţînd de la sursă ceea ce ştiam din celule, că omul este o fiinţă atît de deznădăjduită şi de fără soluţie, încît ar merita să existe Dumnezeu, ca recompensă pentru cît suferă şi se roagă. Cînd i-am terminat, am luat-o de la capăt, cu *Facerea*.

Citită metodic, *Biblia* mi-l aducea însă înapoi în primul rînd pe Ticu, vocea lui, nu pe Mica, amintirile scoteau capul la suprafaţă umede ca rîmele după ploaie, mînjite de mucozităţi ca puii de găină la ieşirea din ou, cînd puful e umed şi acoperit de membrane, de resturi lipicioase ale găocii lor de origine. Citeam – şi-l vedeam pe Ticu aşezat la colţul lui de la masa mare, acoperită cu o muşama în pătrăţele. Citeam – şi-l auzeam pe Ticu citindu-ne răspicat, la lumina lămpii, din Carte.

II

Avea ochi albaştri, pe care nu i-am moştenit nici unul dintre copiii lui. Îmi amintesc vag o lege a geneticii care spune că ochii albaştri sînt recesivi, pot să reapară peste două generaţii, aşa că am urmărit ochii nepoţilor mei de soră şi de frate, dar toţi patru au ochi închişi la culoare, nici unul ochii albastru-deschis, de cicoare, ai Tatălui meu. Era înalt, uscat, cu un păr şaten închis, drept ca beţele de chibrituri, pe care cred că l-am moştenit eu. Cred că i-am mai moştenit şi plăcerea speculaţiei. Dacă nu i-am moştenit-o, măcar i-am preluat-o, căci Dumnezeul lui aspru şi pedepsitor a intrat în mine, violent şi întunecat, ca vinovată absenţă a lui Dumnezeu. Sau ca neîndurare a lui Dumnezeu.

Nu ştiu dacă îi plăcea să tacă, dar tăcea îndelung. Şi tăcerile lui, şi izbucnirile lui de mînie îl făceau, în ochii mei, de temut. Nu de multă vreme am aflat că izbucnirile mele mă făceau pe mine de temut în ochii lui. Cred că avea o foarte limitată capacitate de a-şi exterioriza sentimentele, iar eu, din cauza asta, am crezut multă vreme că nici nu le are. În zilele bune îşi povestea marea poveste a vieţii lui, războiul. A avut o participare la război obişnuită pentru un flăcău din Ardeal născut imediat după Unire; încorporat, după cedarea Ardealului, la unguri, a ajuns pînă la Budapesta, la Debreţin şi apoi la Szolnok, în pusta maghiară. Iar cînd a fost lăsat acasă, în permisie, a făcut ce au făcut toţi ceilalţi ficiori din sat: din patriotism, exact ca-n *Pădurea spînzuraţilor*, a dezertat din armata maghiară. Într-o noapte fără lună, cu o băsăguţă în mînă, a luat-o peste hotar spre Vama Căianului, unde era graniţa cu România, şi a trecut liniştit, cu piciorul, în Ţară. S-a predat la Centrul de Recrutare din Turda şi a fost îndrumat spre

Bucureşti, unde a devenit, prin 1941-1942, ca alţi ficiori din sat, „băiat de hotel”, adică om bun la toate într-un hotel de lîngă Gara de Nord. Din evocările lui despre perioada bucureşteană am aflat de ţigările „Regale”, cu carton auriu, pe care le primea bacşiş: erau pentru el simbolul luxului şi al vieţii uşoare. Uneori ne povestea, cu o voce respectuos-mirată, despre domnii avuţi care trăgeau la hotel, împrăştiind banii cum ai da grăunţe la găini. Lui însuşi unii clienţi cărora le făcea mici servicii, un ziar adus de la colţ, un taxi obţinut repede, îi dădeau uneori bacşişuri mari, pe care le aduna, ca orice ardelean prevăzător, pentru viitoarea lui casă. Tot atunci a învăţat să bea cafea adevărată, care i se părea o culme a luxului şi-a bunăstării. L-am văzut, în copilăria mea, în dimineţile de duminică, fierbîndu-şi o cafea neagră: din cicoare. Se aşeza pe scăunaş, se bărbierea tacticos cu briciul, apoi bea fiertura aceea de cicoare şi ne povestea despre cafeaua din Bucureşti. M-am întrebat adesea de ce nu i-a cumpărat Mica niciodată, cînd se ducea la Cluj, o punguţă cu cafea adevărată, să îi facă o surpriză într-o duminică. Ştiu răspunsul, ştiu că inima ei se împietrise în privinţa lui şi că n-am surprins-o niciodată să aibă imaginaţie în relaţia lor. Şi-o consumase pe toată la început, fără nici o recunoaştere, şi-atunci se retrăsese rănită din povestea lor de iubire, atîta cît a fost, extrăgîndu-şi din legătura lor trudnică, ca un animal care se zbate să-şi smulgă laba din cursa care s-a închis peste ea, chiar sufletul. Şi numai cînd, liceană fiind, am apărut eu, veselă şi zgomotoasă, cu cafelele mele acasă, a putut şi Ticu să bea, cu un sentiment pe jumătate nostalgic, pe jumătate vinovat – era o plăcere, aşadar un păcat –, cîte-o cafea adevărată, de la mine, uneori chiar cu mine.

A fost şi în armata română. Cînd l-a ajuns din urmă ordinul de încorporare, în martie 1943, s-a întors la Turda, a fost încorporat şi a plecat pe

frontul de Est, cu unitatea lui militară, Regimentul 83 de Infanterie. Nu ca luptător de linia întîi, ci, din fericire pentru el, la transmisiuni, ca telefonist. Îmi amintesc – neclar, deoarece istoriile lui de front îmi păreau basme curate, atît erau de diferite de ceea ce învăţam eu la şcoală – versiunea lui despre 23 august 1944. Îmi povestea că erau undeva lîngă Rădăuţi, într-o bostănărie de la marginea localităţii Solca, iar unitatea lui militară a fost încercuită şi luată prizonieră de ruşi. El şi un consătean au fugit. Mi-a povestit de cîteva ori cum în miercurea aceea gloanţele ruseşti i-au şuierat pe lîngă urechi dis-de-dimineaţă şi cum s-a trîntit el la pămînt, iar apoi cum s-a hotărît, văzînd că ruşii cîştigă şi că toată unitatea lui e luată prizonieră, să fugă. Am fotografii de-ale lui, sepia, pe carton gros, zgrunţuros, făcute la Bucureşti: un băiat frumos, cam ţeapăn în hainele lui „bune", de „domn"; şi am o fotografie la întoarcerea lui de pe front, ca fugar: un om fără vîrstă, în zdrenţe. De fapt, au fugit mai mulţi, Ticu, încă doi consăteni, Văsîie şi Bazil, plus Cornel, un om din Coasta, la care peste ani, cînd eram eu pe clasa a treia sau a patra, ne-am dus împreună, cu bicicletele, în vizită. Ticu era sigur că bine au făcut, pentru că alţi consăteni care au căzut prizonieri au ajuns, unii, pînă-n Siberia.

Fugarii au coborît pe jos spre Bucureşti, umblînd noaptea, pe drumuri ferite, pe lîngă Fălticeni, Roman, Focşani, Rîmnicu-Sărat. La Roman i-au prins ruşii şi i-au închis într-un coteţ de porci, uitînd să le dea apă şi mîncare, de-a ajuns unul dintre ei să roadă, de foame, pămînt şi balegă uscată. Au reuşit însă să fugă şi de-acolo şi-au ajuns la Bucureşti, unde l-au căutat pe Nelu lu' Sucutărdean, care lucra, ca absolvent de liceu militar de aviaţie şi ca fost aviator, reformat din cauza unui accident serios, la Comandament. În Bucureştiul ocupat de ruşi, unchiul Nelu le-a rezolvat, el ştie cum, actele, iar ei au putut porni,

de data asta cu un tren de noapte, spre satele lor. Consăteni de-ai lui din aceeaşi unitate militară care nu au fugit în dimineaţa aceea de miercuri, spunea Ticu, au fost luaţi de ruşi şi au rămas prizonieri, întorcîndu-se în sat numai după mulţi ani de zile, povestind istorii ciudate despre Siberia, alţii despre Ucraina; iar alţii nu s-au mai întors niciodată. Ticu îmi povestea, în serile lui bune, aceste poveşti atît de diferite de manualul de istorie, iar eu nici nu le înţelegeam, nici nu i le credeam. Pe atunci aş fi preferat să fie şi el un erou, ca aceia pomeniţi la festivităţile anuale din centrul satului, de pe terenul larg de la Curte, de Ziua Armatei; acum mi-ar plăcea, pur şi simplu, ca el să fi trăit mai mult sau să fie încă în viaţă.

În ajun de Sîntandrei, după mai bine de trei luni de umblat ţara în lung şi-n lat pe jos, Agustin a ajuns, zdrenţăros ca un vagabond, înapoi în satul lui, care nu mai era în Ungaria, dar nu era încă nici în România. Cutca, prin care trecuse linia frontului, scăpase în picioare după luptele care s-au dat între nemţi şi ruşi chiar pe uliţele şi în grădinile sale. Era plin de obuze şi gloanţe, pe care sătenii le-au tot adunat apoi vreme de un sfert de secol. M-am jucat şi eu în copilărie cu gloanţele pe care le culegeam din grădina casei, mai ales din liziera de acăţi din fundul grădinii: nu păreau periculoase, mici cît nişte capete de creion şi ruginite cum le scoteam din pămînt. Iar Tinu avea o metodă infailibilă să le desfacă şi să le scoată pulberea, pe care apoi o aprindeam cu un fitil scurt. Ne plăcea bubuitura. Ultimul asemenea joc de artificii l-am jucat în 1964, în august, în cinstea venirii Anei acasă: ne-am dus noi doi, Tinu şi cu mine, dincolo de Tăuşorul Popii şi am aprins, pe miriştea goală unde eu păşteam curcile, toată pulberea pe care o adunaserăm în ultimele luni.

Ca dezertor din două armate, Agustin, cu toate actele lui, a stat ascuns de frica patrulelor militare. Maică-sa, Anişca, l-a hrănit cu ce-a avut ea mai

bun, cu pui fripţi şi cu pancove, să-i netezească obrajii scofîlciţi de foame. A scăpat de percheziţiile patrulelor, iar în anul următor a început să îşi facă acte în bună regulă, cu ajutorul unui comandant din Cluj, căruia i-a dus apoi ani de zile, drept recunoştinţă, care de fîn şi saci de bucate.

Ca să-l ajute să scape cu faţa curată, părinţii lui s-au pus în mişcare şi s-au căsătorit în sfîrşit legal, la Primărie. Pentru asta, maică-sa a renunţat la pensia de văduvă de Primul Război Mondial, pe care o primea după primul ei bărbat, Nicaş, cu care avea şi-o fată, pe leliuca Lucreţie. Iar cei doi, Anişca Nicaş, născută Cîmpean şi căsătorită Nicaş, şi Ioan Vălean, s-au cununat în sfîrşit la Primărie şi au făcut, cu întîrziere de treizeci şi şase de ani, ospăţ de nuntă. Ca badea Gruie cu Sîca lui, de ajunsese ficiorul lor, Trăian, zis Sbîngu, să rîdă că a jucat la nunta lui tată-so. Dar Sbîngu era băncos, ceea ce nu era cazul Vălenilor, care n-au făcut din asta nici glume, nici legende înflorite de familie. Iar după ce s-a însurat cu propria lui nevastă, Tata-Bun, Ioan Vălean, şi-a putut trece în sfîrşit cei patru copii, Agustin, Iuăn, Gherasîm şi Tiberia, pe numele lui. Cînd i-a ieşit decizia de schimbare de nume în *Monitorul oficial*, Agustin Vălean a răsuflat uşurat şi s-a închinat la biserică, mulţumindu-i lui Dumnezeu că l-a ajutat să încîlcească destul de bine urmele din spatele lui şi că-şi poate scoate un livret militar de lăsare la vatră, care ascunde aproape bine salvatoarea dezertare din prizonieratul rusesc, din care gustase numai cîteva zile, vreo douăsprezece, dar pe teritoriul românesc.

În orice caz, cu ajutorul, întîi al viitorului său cumnat, apoi al părinţilor şi, în sfîrşit, al unui colonel coruptibil şi înţelegător, a reuşit să-şi acopere aşa de bine dezertarea, încît în livretul lui militar final, re-refăcut nu ştiu de ce în ianuarie 1959, scrie că a fost prizonier în U.R.S.S între 23

august 1944 şi 15 august 1945, în Lagărul 5 din Donbas. Iar pentru ca lucrurile să fie şi mai încîlcite, în acelaşi livret scrie că a fost lăsat la vatră în 15 iunie 1945. Sigur, poate fi simpla greşeală a unui scrib de la Comisariatul din Cluj, iar eu stau acum şi socotesc cum ar fi putut fi lăsat la vatră în 15 iunie 1945 un soldat care se afla în lagărul din Donbas, de unde a fost eliberat numai în 15 august 1945… Asta, în timp ce toate amintirile mele din copilărie, neclare, firește, îmi aduc, dintr-o mare depărtare, vocea lui Ticu, povestindu-mi, de mai multe ori, cum a fugit el de ruşi… şi vocea mea, contrazicîndu-l, spunîndu-i că nu este adevărat, la 23 august România s-a aliat cu Uniunea Sovietică… şi zîmbetul lui deznădăjduit, într-o seară de toamnă, în cohie, la lumina lămpii şi a flăcărilor de la cuptorul pe care fierbea mămăliga de cină, zîmbetul lui obosit că fata asta nu pricepe nimic, la şcoală o învaţă numai prostii, iar ea le crede pe toate, dar pe el, care a trăit toate astea, ba. „O să înţălegi tu cînd o să fii mare”, mi-a spus, întristat.

La sfîrşitul lui 1944, într-o seară din preajma Ignatului, cînd a socotit că hrana bună pe care i-a dat-o maică-sa i-a mai astupat sbîrciturile din obraji pe care i le săpase foamea îndelungată, Agustin s-a dus pe drumul de după sat la Sucutărdeni, să le mulţumească părinţilor pentru ajutorul pe care i-l dăduse, în Bucureşti, ficiorul lor, Nelu. Şi mai ales s-a dus s-o vadă pe Mària.

*

O curta de cîţiva ani. Pusese ochii pe ea în vara lui 1940, cînd el avea douăzeci de ani, iar ea era o fată de numai paisprezece ani, cu ochi pătrunzători şi negri, şi se învîrtise în jurul ei cînd a venit în permisie de la Szolnok. După ce a dezertat din armata maghiară şi a trecut graniţa cu piciorul, pe la Vama Căianului, refugiindu-se în Vechiul Regat, i-a trimis cîte-o carte poştală pe lună, scrisă cu

scrisul lui frumos, oval, caligrafic: „Multe salutări şi gînduri calde din frumosul oraş Bucureşti! Al tău cu dor, Agustin”. I-a scris şi de pe front, din Moldova. N-a primit niciodată nici un răspuns de la ea. Ştia că maică-sa, lelea Ană, şi soră-sa, Marta, îl privesc cu ochi buni şi că bruma de avere pe care o are, pămîntul, contează de asemenea. Fraţii ei, Alesandru, cu care era de-un leat, şi Nelu, care, după accidentul lui cu avionul, se descurca aşa de bine în cancelariile militare din Bucureşti, îl priveau aproape ca pe-un şogor.

— Ia-l, tu, că are avere! o înghiontea Marta pe Mària. O să-ţi fie uşor să trăieşti cu el, nu cum ţ-ar şi cu coate-goale ăla de Chirica! adăuga ea.

— Da’ tu de ce n-ai stat după Vasile al tău, că şi el avè bugăt pămînt? îi răspundea iute Mària, împungînd-o cu privirile.

Căci Marta, după vreo două luni de măritiş din dragoste cu unul din Batin, se întorsese de Sfîntul Pantelimon acasă, cărîndu-şi grijulie înapoi toată zestrea, pînă la ultimul scul de tort. Iar mama lor, după două ceasuri de povestit amîndouă în casă, cu uşile închise, n-a mai adus niciodată vorba despre fostul ei ginere. „Mama întotdeauna a părtinit-o pe Marta”, mi-a spus Mica odată, cînd întindea o pătură pentru laşte, urma să facă tăiţei cu mac, o minune, „o lăsa să facă ce vrea ea. Da-i ţinea partea şi la mîncare, cînd aveam felul meu preferat, laşte cu spinare afumată, pe Marta o punea să le facă, nu pe mine. Se ia, uite aşa, spinarea afumată şi se fierbe cu zarzavat, apoi se desface carnea cu mîna, firicele mici. Sigur că mai mîncam înainte de-a pune pe masă…” a recunoscut Mica, zîmbind.

Îndemnată să se mărite cu ficiorul cel mare al Vălenilor, Mària a rîs şi şi-a văzut de ale ei. Cînd s-a terminat războiul şi s-au întors flăcăii de pe front, nu ieşea la poartă decît dacă auzea dincolo de palant fluieratul subţirel şi pasul uşor al lui Niculae. Cînd apărea din umbră Agustin,

îngîndurat şi scorţos, nu mai avea pe cine să fluiere, perechea era deja ascunsă în cine ştie ce cotlon, uneori în grădina Călugăriţelor, alteori chiar în parcul de la Căminul lor, şuşotind şi chicotind. Subţirel ca Mària şi la fel de drăcos, Niculae Chirica împrăştia în jurul lui voioşie. Se ştiau de copii şi umblau împreună încă din şcoală. În nopţile albăstrii şi diafane de vară, cînd văzduhul se umplea de aripi, ei, rezemaţi de palantul înalt dinspre uliţa mare, o duceau amîndoi într-un rîs şi-o voie bună pînă spre miezul nopţii, cînd ieşea mama ei afară şi-o striga pe zăludă să intre în casă, să nu facă familia de minune. Pentru că minune ar fi fost să se mărite cu el, flăcău sărac, de familie proastă, fără altă avere decît veselia şi vocea, cu care, dacă se pornea să cînte un cîntec de dor, îi făcea pe toţi să simtă şi că pămîntul e greu, şi că ar putea-o porni pe dealuri ca vaca aia neagră din proverbe, să nu se mai oprească niciodată de atîta durere că sînt oameni ce au de dus o viaţă pe lume. Altfel, era pus pe şotii. Datorită lui s-a dus Mària, noaptea, în cimitirul bisericii: pariase cu el că nu se teme. Pe urmă i-au ieşit vorbe că umblă cu boscoane şi soră-sa i-a spus unei prietene, în secret, că Mària lor a fost găsită de Alesandru în ţintirim, cu un mănunchi de chei în mînă, cu care încerca să descuie uşile morţii. Sau mormintele. Oricum, ceva interzis şi de legile lui Iehova, şi de ale oamenilor. Din asta era adevărat numai că fratele ei s-a dus noaptea după ea în ţintirim la biserică şi că a găsit-o într-adevăr acolo. Mària n-a înţeles niciodată de unde a ştiut Alesandru unde s-o caute, cînd ea nu vorbise cu nimeni despre ce vrea să facă şi unde vrea să se ducă, numai cu Niculae al ei.

*

Agustin a curtat-o, ceremonios, doi ani. Cîteodată se încrucişa cu Niculae, care-i zîmbea, după părerea lui Agustin, batjocoritor şi cu două

înţelesuri, dezvelindu-şi subţire dinţii. În timp ce Agustin intra seara în curtea Sucutărdenilor şi, scoţîndu-şi căciula din cap înainte de a bate la uşă, intra în casă ca un pretendent serios ce era, Niculae o fluiera pe Mària la poartă – iar ea ieşea. Şi, în vreme ce Agustin gîndea că pînă şi faptul că Niculae o fluieră este o insultă la adresa Màriei, aceasta nu numai că nu se simţea ofensată, ci, bucuroasă, ţîşnea pe uşă afară. În unele seri, cînd nici măcar nu apuca s-o vadă, ci îi vedea numai pe părinţii ei, pe lelea Ană, care-l îmbia cu ciureghe stropite cu miere, sau pe badea Indrei, care-l omenea cu un păhăruţ de jinars, Agustin simţea că îşi curtează viitorii socri, şogori şi şogoriţe, în timp ce Niculae o curta afară pe Mària însăşi. Cum anume, nu vroia să se gîndească.

Pentru Mària însă, Agustin, cu ochii lui albaştri, era un bărbat înalt şi-arătos, deşi cam uscat pentru gustul ei. Dar care nu ştia să rîdă.

Iar după ce a rezolvat, nimeni nu ştie cum, povestea lui Alesandru cu Zîna, Mària a avut ajutorul fratelui ei să iasă seara în poartă cînd o chema Chirica. Asta pînă-ntr-o seară de după război, cînd au trecut amîndoi, Alesandru şi Mària, pe lîngă casa Verjeniei lui Aşchileanu, şi-au auzit din întunericul gardului de liţioni şi melini rîsul lui Chirica, împletit ca şnurul de la mărţişor cu pufniturile subţirele ale Verjeniei. Fraţii s-au dus mai departe, tăcuţi. În seara următoare, cînd Chirica a fluierat semnalul, chemîndu-şi drăguţa afară, Mària a dat să se ridice de pe conopei, dar a căzut icnind la loc, sub privirea plină de înţeles a lui Alesandru.

Gata. Se terminase. Încasase prima trădare. Mîndria ei, biciuită aprig de toată familia, că nu se cade ca o fată de-a lui Paplei să-şi împartă drăguţul cu alta, fie asta chiar vară-sa de departe, a legat-o ca pe-un cîine de par şi a oprit-o să mai ajungă vreodată la gard, să rîdă cu Niculae şi să ameţească lipindu-se de el. Şi tocmai cu Verjenia! Cu vara şi

prietena ei, căreia îi şopotise destule secrete! Iar Marta a avut grijă să-i spună, preventiv, dar îngrăşîndu-se în sinea ei de plăcere, că dacă o să se ţină după Niculae s-ar putea să fie strigată peste sat la Sînjorz cu ceva de pomină, de pildă: „Tu, aia, Mària Sucutărdenilor, care te ţîi după Niculae, tu nu vezi că n-are ochi pentru tine, ce te bagi ca zîzania să-l desparţi de cine i-i lui drag!”, ba chiar o să arunce careva cu vreo vèderă de apă după ea, s-o facă de minune.

Pînă cînd Mària nu l-a auzit pe Niculae rîzînd cu Verjenia, nu l-a băgat în seamă pe Agustin. O fi el frumos, aşa brunet cu ochi albaştri, îi răspundea ea peste umăr lui maică-sa, da’ mie nu-mi place, nu vezi că nu ştie să rîdă? Şi ce dacă are pămînt, o împungea ea pe soră-sa, nu trăiesc oaminii numa’ cu pămînt. Ce, se-ntorcea ea peste umăr spre Marta, Vasile al tău din Batin n-avea pămînt? De ce n-ai rămas să trăieşti cu el? Şi de ce nu te măriţi tu prima, că eşti mai mare!

Dar după ce l-a prins pe Niculae cu vara lor de-a doua n-a mai avut ce face. Duminica s-a dus la joc ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, strălucitoare în rochia ei de păr verde cu lăibărel îngust de catifea neagră, şi a împărţit ocheade în toate părţile, să aibă cu cine juca. Chirica nu s-a putut apropia de ea. A jucat şi cu Agustin, de două ori, deşi el era cam ţeapăn. „Parcă-i împăiat!” şi-a spus Mària, amintindu-şi mijlocul mlădios al lui Niculae, care o învîrtea pe Saveta lui Şuteu la numai două perechi distanţă. Iar cînd, în preajma Ispasului lui ’45, a auzit într-o dimineaţă în lăptărie că Verjenia a fugit după Niculae al lui Chirica, a ştiut încă o dată că s-a sfîrşit. Şi-a vărsat laptele din candire în bidonul de colectare, dar n-a mai verificat dacă agentul i-a trecut corect grăsimea laptelui în fişă, ci a ieşit repede din lăptărie. Pierduse. Pentru totdeauna. Şi numai mama ei şi Marta erau de vină, că prea îl îndepărtaseră pe Niculae ca să-i facă loc lui Agustin. Ba nu, Agustin era de vină.

Dacă nu s-ar fi tot învîrtit în jurul ei ca un fluture în jurul lompaşului, scoţîndu-le părinţilor ei ochii ba cu recunoştinţa lui că a fost ajutat de Nelu, ba cu pămîntul lui, ar fi lăsat-o pînă la urmă în pace. Afurisitul! şi-a spus ea, n-ar avè noroc! cum i-a intrat el şi lui Tica sub piele, cu întrebările lui despre Împărăţia lui Dumnezeu şi despre Poporul de Legămînt, deşi el este greco-catolic!

Pe la începutul lunii octombrie 1945, cînd Verjenia a născut un băiat, Marta, care între timp îi devenise bună prietenă şi era toată ziua la ea în ogradă, a luat-o pe Mària cu ea şi s-au dus amîndouă la casa lehuzei, să-i ducă, după obicei, de mîncare: în coşul de papură acoperit cu o merindare cu cipcă lată de-o palmă erau o lèvèşe de găină numai steluţe aurii de grăsime, fiartă cu cei mai fini tăiţei de casă, şi un castron cu pilaf de găină, iar într-un castronaş de ceramică de Turda, pe care scria „Coral”, cuiburi de viespi cu nucă şi cu miere de la stupii lor. I-au lăudat copilul, făcîndu-se că nu ştiu că e născut cam devreme faţă de data măritişului, şi, pentru că trăsăturile pruncului nu erau încă limpezite, s-au minunat mincinos de drăgălăşenia lui. Ca un făcut, la lehuză a intrat propriul ei bărbat, iar Mària a dat nas în nas cu Niculae, pe care îl ocolise de cînd se însurase. Nici n-a clipit văzîndu-l cum îşi ia în braţe feciorul, care ar fi putut fi băiatul lor, nu al nemernicei din pat. Umflata! Hoaţa! Putoarea! S-a băgat pe fir şi i l-a luat, nu i-ar da Dumnezeu noroc! s-a gîndit ea, în vreme ce pe faţa ei frumoasă, rotundă, cu pielea albă ca porţelanul, a trecut, o fracţiune de secundă, o umbră de roşeaţă ca o floare de măr. Marta, cu conştiinţa deloc curată în privinţa îndepărtării lui Niculae de Mària, şi care nu prevăzuse întîlnirea cu Niculae, o supraveghea pe sub sprîncenele poruncitoare.

Mària n-a plîns. Numai nările i s-au înfoiat un pic, ca ale unei mînze sîcîite. Nu voia să plîngă. Ea nu se făcea de ruşine în lume, ca o proastă

oarecare, nu s-a născut încă bărbatul care să-mi merite lacrămile! şi-a spus ea, ţinîndu-şi capul sus şi îndreptîndu-şi strălucirea neagră a privirii spre pruncul din braţele fostului ei drăguţ. I-ar fi plăcut să se ducă înapoi, la Căminul Călugăriţelor din Cluj, dar era ocupat de ruşi, care îşi ţineau caii la etaj, de curgea pişalăul pe scări. Iar ruşii se speriau uşor şi scoteau automatul să tragă, ca rusul acela pe care l-a văzut cu ochii ei cum a spart o vitrină de ceasornicar, a luat toate ceasurile şi le-a pus în raniţă, iar cînd un ceas deşteptător s-a pornit să sune, el şi-a împuşcat, de spaimă, propria lui raniţă, cu rafale de automat. Ar fi plecat din sat, dar Clujul era periculos, mai ales pentru o fată. S-ar fi dus cît vedea cu ochii, o!, da, dar unde?

Aşa cum arăta ea în clipa aceea, în casa fostului ei iubit, elegantă în rochia ei pepit, alb cu maro, cu pieptul strîns într-un lăibărel îngust de barşon, cu faţa abia îmbujorată şi privirea sfidătoare, era cea mai frumoasă fată de măritat de pe Valea Someşului. Însă Niculae se uita la ea numai pe furiş, cu coada ochiului, să nu-şi supere nevasta, care îi făcea, cînd îi era lumea mai dragă, scene isterice de gelozie.

*

De Sîmedru 1946, Agustin a adus-o pe Mària la el acasă. Îmi venise vremea să mă mărit, mi-ar fi plăcut să-mi fi spus vreodată Mica, dovedindu-mi identitatea de esenţă dintre toate femeile lumii, de la Hedda la Mària lui Indrei, zis Paplei, din Cutca de Jos. Dar nu mi-a spus aşa ceva niciodată. Cînd lucrurile au fost clare în capul ei şi cînd în propria ei viaţă era cu mult prea tîrziu, mi-a spus, mie, de care nu se ferea, că, pe cît fusese Agustin de stăruitor, pe-atîta o bătuseră la cap, îmboldind-o zilnic să-l ia, mama ei şi Marta.

L-a luat.

Într-o seară tîrzie de octombrie, s-a lăsat dusă la el. Au intrat împreună pe poartă în curtea

întunecată şi, pînă ce el a deschis uşa casei, ea şi-a mijit ochii înspre bezna groasă de octombrie. „Încă mai pot pleca”, şi-a spus. Apoi s-a concentrat pe un lucru mărunt: că lui Agustin îi tremurau mîinile cînd a aprins lampa de petrol de pe masă. În încăpere mirosea a ludie coaptă, cuptorul de fontă neagră, pe care şi-a lipit palmele, mai mult pentru că nu ştia ce să facă decît pentru că i-ar fi fost frig, era călduţ. Se pregătise, aşadar, o aşteptase cu focul făcut. Gîndul a măgulit-o.

Dimineaţa a descoperit că în afară de dovleacul copt din lèrul cuptorului, în casă nu era nimic altceva de mîncare. Tot dimineaţa, cînd a ieşit afară şi-a umblat desculţă prin troscoţelul acoperit de brumă groasă, iar picioarele ei desculţe şi-au lăsat tiparul mic şi îngust al tălpilor în brumă, a văzut curtea largă, aproape cît aceea de-acasă, cu fîntînă spre gard, între poarta mică şi poarta cea mare, pentru care şi vite. În grădină, pănuşile de cucuruz erau încă netăiate şi foşneau uşor. S-a simţit departe, mai departe decît fusese vreodată, mai străină decît în prima ei dimineaţă de la călugăriţele din Cluj. Agustin a ieşit după ea şi i-a arătat unde se află closetul de scîndură, tocmai în fundul curţii, la gardul dinspre temeteu, apoi i-a scos apă din fîntînă şi i-a turnat cu găleata, să se spele. Era devreme, nici şase, înspre răsărit lumina vînăt-cenuşie a dimineţii abia începuse să se înroşească. Ar fi vrut să se uite în oglindă, dar nu era nici una. Îi era urît. În acel ceas de răsărit pustiu ar fi vrut să se trezească din visul ei rău şi să fie în propriul ei pat, acasă, să se scoale să fiarbă laptele abia muls şi să pregătească oala mare de cafea cu lapte îndulcită cu miere, să taie pîinea şi s-o ungă cu unt, să aşeze feliile de slănină şi borcanul cu brînză pe masă, pentru prînzişor. I se părea că e de multă vreme plecată între străini şi că ai ei abia aşteaptă s-o întîmpine, ca în urmă cu doi ani, cînd lucrase în Cluj, la călugăriţe. Apoi şi-a dat seama că nu mai există întoarcere. În coşul

pieptului i s-a făcut un gol rece şi-a început să o roadă stomacul. Lapte, şi-a spus, îmi trebuie lapte. Luînd-o de după umeri, străinul de lîngă ea a dus-o, zîmbind fericit, spre gredinuţa de flori:

— Uite, aici ai o gredinuţă! i-a spus, arătîndu-i pămîntul desţelenit şi cele două tufe de crizanteme brumate, peste care cădea umbra neagră a casei. Şi-avem pomi, peri şi pruni, i-am pus încă înainte de război, s-avem poame toată vara şi toamna! i-a şoptit Agustin, conducînd-o înspre grădina largă din spatele casei, unde creşteau peri şi pruni roditori.

Mària n-a avut încotro, s-a lăsat plimbată printre cele patru rînduri de pomi, prin iarba brumată. Sub „perii de iarnă", cum a numit Agustin doi pomi cu pere verzi, ascunse în frunziş ca nişte şopîrle dolofane, s-a aplecat şi-a cules din iarbă cîteva frunze scuturate, roşii. Agustin i-a prezentat toţi pomii, de parcă ar fi fost oameni, spunîndu-i ce fel de roade fac şi cînd se coc. În fundul grădinii, în mijlocul unei pajişti de păpădii, se înălţa singuratic un pomniţar uriaş:

— Face pomniţe albe, i-a spus el, vin aricii cînd se coc! Aşè-i de fain atuncea! Stai în întuneric şi te uiţi la ei cum mîncă!

Rîdea încet, fericit. Peste o jumătate de ceas, cînd a fost sigur că ai lui sînt la prînzul mic, Agustin a dus-o, cu neascunsă mîndrie, la părinţii lui, să le-o arate: era muierea lui şi era frumoasă. I-a găsit în cohia de vară. Soacră-sa a sărutat-o pe obraji şi a poftit-o să şadă. Socrul ei, Ioan, rezemat solemn în cîrja de care nu avea defel nevoie, a examinat-o lung din ochii miopi şi i-a urat bun venit. Cei doi cumnaţi, Iuăn şi Gherasîm, apăruţi şi ei din podul poieţii, au preţăluit-o cu ochii umflaţi de somn, zîmbind cu înţeles. Într-un tîrziu, văzînd-o că nu se atinge de păhăruţul cu jinars, Anişca a întrebat-o ce să îi dea de mîncare.

— Dacă aveţi nişte lapte? a întrebat Mària, evitînd din prima clipă să îi spună femeii masive

din faţa ei „mamă”.

I l-a adus, într-o ulcică de lut, Tiberia, sora cea mai mică a lui Agustin. Laptele era gălbui, „E lapte de vacă”, s-a gîndit Mària şi l-a băut încet, pîndindu-şi rosătura de şoarece din stomac. Nu se ştie de cine anunţată, a apărut şi sora lor vitregă, leliuca Lucreţie, cu bărbatul ei, Onisei. Erau veseli, Onisei a început să băncuiască. Mària s-a liniştit şi a rîs. Poate cu ăştia o să se poată împrieteni, şi-a spus.

La plecare, soacră-sa i-a dat Màriei cîteva oale, două blide înflorate de lut şi o bucată de slănină, apoi i-a umplut şorţul cu păstăi uscate de fasole:

— Na, să ai ce face de-amiază!

Prima lor masă în casa lor a fost o ciorbă de fasole tărcată cu cîteva creste de slănină şi ceapă, cu oţet pentru Agustin, fără, pentru ea, şi o ludie coaptă.

— În toamna aia cînd m-am dus după el, mi-a spus odată Mica, bruma a căzut devreme, eu umblam dimineaţa desculţă prin troscoţel şi paşii mei mai durau, verzi, încă un ceas, două, în bruma bogată. El era tare gîdilicios, i-am zis odată: Să vedem, dacă ridicăm braţele, cine ajunge mai sus la tavan? Şi el, prostu’, m-o crezut. L-am gîdîlit bine. Spre seară eu îmi puneam o năframă nouă şi-un şurţ curat şi mă duceam la Mama s-o văd ce face. Da’ unde te duci de te găteşti aşa? mă-ntreba şi se uita la mine cu o privire mîniată. Ai lui nu erau aşa de nealcoşi ca noi, ei erau mai bădărani. Tu cu ei semeni, încheie Mica. Auzi tu, să-mi dea fasole! În prima zi!

Seara, pe drumul de după sat, ca să nu se uite toată lumea la ei, s-au pornit, împreună cu părinţii lui, într-o procesiune tăcută, spre casa ei părintească. Era aproape noapte, în ograda lui îngustă, peste drum de clădirea uriaşă a Măgăzînului, Chirica îşi adăpa vaca la halău.

La Sucutărdeni erau aşteptaţi cu masa pusă în casa de dinainte. Anişca şi Ioan ar fi vrut să se

închine, însă pe pereţi erau numai fotografii de-ale neamurilor şomcutene şi ştergare, nicăieri nici o icoană, nici o candelă, nici o cruce. Pe o poliţă erau bibelouri, pui de găină din porţolan alb şi un urs cît palma, negru, pe care scria mare cu auriu: „Coral. Manufactura de porţelan Turda”. „Pocăiţi”, şi-a spus Anişca, strîngînd buzele cu nemulţumire. Indrei şi Ana, socrii mici, au scos jinars şi vişinată pe masă, Marta, cu ochi strălucitori de viperă, a adus mîncarea: sarmale din carne de oaie, iar Anişca şi-a dat seama că sînt făcute cu rişcaş, nu cu păsat. Ca să pună capac la toate, Marta servea mîncarea pe tavă, nu direct în blide, iar blidele erau albe de porţolan, nu de lut, iar tacîmurile de cositor, nu de lemn. „Se ţin măreţi”, a comentat în sinea ei Anişca, punînd mîna pe păhăruţul de vişinată şi golindu-l.

Primirea fusese pregătită cu grijă, era al doilea măritiş din familie şi Sucutărdenii nădăjduiau că o să ţină mai mult decît al Martei, care se întorsese acasă după două luni de stat la terchea-berchea ăla din Batin. Păţit cu fata mai mare, pe care nu o mai curta nimeni, Indrei a anunţat, cu vocea lui liniştită, că acuma, după ce tinerii s-au luat, el îi dă Màriei zestrea ce i se cuvine, locul de la Patru Rude, cumpărat cu o straiţă de bani, şi locul de la Ijac, dar să mai mai aştepte cu cununia, vremurile sînt grele. Soacra mare, cam nemulţumită de amînarea nunţii, ar fi avut ce să comenteze. Dar aerele Sucutărdenilor, că le-au făcut Vălenilor o favoare lăsîndu-şi fata să le intre-n familie, ori poate multele păhăruţe cu vişinată pe care le băuse, i-au legat limba.

*

La început au fost săraci, povestea Mica, uimindu-mă: cum pot fi săraci doi oameni care vin, cu zestrea cuvenită cu tot, din familiile mijlocaşe ale satului, numai pentru că se iau laolaltă? Dar încet, încet am priceput că după

război vremurile erau grele, nu se mai găseau de nici unele, iar întemeierea unei gospodării noi presupunea cheltuieli deloc mici. Schimbarea din ţară apăsa şi lumea satului. La Cluj era plin de ruşi, camioanele lor ajungeau cîteodată pînă-n Cutca, la Curte sau la Căminul Călugăriţelor, băgînd în oameni o spaimă mai rea decît nemţii în timpul războiului. Nemţii au fost disciplinaţi, erau nişte domni, nişte *finomi*, povestea Mica, dar cu ruşii era mai greu. Nu mai vedeai, cum văzuse ea în toamna anului 1944, ruşi speriindu-se de soneria ceasului deşteptător şi împuşcîndu-şi raniţa cu ceasurile furate, dar vedeai altele, ruşi care dezbrăcau oameni pe stradă ca să le ia paltonul. Sau şi mai rău. La Cluj, la Călugăriţe, mănăstirea era ocupată de ei, iar căminul de orfani din Cutca era plin de răniţi şi de copii schilodiţi. Pentru că seceta nu lovise şi Transilvania, sărăcia nu era aşa de mare ca în Moldova, de unde veniseră oameni muritori de foame, cerînd de lucru pentru un blid de zamă. „Ia aşè se uitau la ciorba de fasole pusă în blide", îmi povestea Mica, lăsîndu-şi capul într-o parte. Şi adăuga că Tica le-a umplut moldovenilor înfometaţi blidele cu mîncare şi i-a pus să mănînce, apoi le-a dat acestor năcăjiţi care îşi luaseră lumea în cap cucuruz şi grîu în sac. Dar erau tot mai mulţi şi nu pridídea. Mai ales că îşi avea şi el săracii lui din Cutca, vreo trei văduve cărora numai ce le trimitea vorbă să-i dea cîte-un sac gol, pe care el li-l căra apoi cu căruţa pînă în poartă, umplut cu cucuruz sau cu alte bucate. Acum sărăcia era într-adevăr lucie, nu se găseau de nici unele, nici moşini, nici pînză, nici mîncare, nici medicamente.

Agustin a putut să se bucure, ca mai toţi din sat, că a fost împroprietărit la Reforma Agrară cu un iugăr de pămînt. I-au chemat la Sfat şi le-au dat cîte un titlu de proprietate, un carton colorat şi larg cît o jumătate de năframă, pe care era tipărit „Reforma agrară" şi scria cu cerneală albastră că

„Săteanul plugar Agustin Vălean din comuna Cutca de Jos judeţul Cluj este împroprietărit pe lotul nr. 107 de un jugăr din moşia expropiată de la Teleki Ella şi dr. Hosu Traian situată în comuna Cutca de Jos”. El şi-a semnat, fericit, actul pe dos, cu creion chimic, apăsînd pe începutul literei V, Vălean Agustin, terminîndu-şi semnătura cu cîteva linii ondulate ca apa curgătoare – iar după treizeci şi şase de ani de la moartea lui, actul de proprietate avea să fie una dintre puţinele bucăţi de hîrtie pe care a supravieţuit, miraculos, scrisul lui frumos.

Alte lucruri din ţară erau însă mai puţin îmbucurătoare decît aplicarea reformei, se zvonea că vor fi luate toate averile, ca-n Rusia, şi că „ăştia”, ruşii sau comuniştii, nimeni nu ştia să spună exact, o să-i aducă pe oameni la sapă de lemn. De la „ăştia” te puteai aştepta la orice. Băieţii lui Şuteu de lîngă Curte, apoi ăia ai lui Chiţa, care umblaseră în cămaşă verde, erau acum activişti şi chemau lumea la întruniri la care nu se ducea nimeni. Iar Ana Ghirbiceanu, cu faţa ei plină de coşuri negre, despre care gurile rele spuneau că pe vremea războiului a fost văzută în Cluj pe străduţele de lîngă zidul Cetăţii, cele cu felinar roşu, şi care se întorsese din Cluj nu cu bani să-şi repare casa, ci cu o bitangă de trei ani, blondă şi cîrlionţată de ţi-era mai mare dragul, Ana de pe uliţa Vălenilor, dinspre Nuţăşti, era acum activistă şi umbla să organizeze femeile „democrate”. Lumea rîdea de ea şi-n faţă, şi pe la spate, iar cînd Ana Pauker a ajuns ministru, gura satului a poreclit-o pe fosta prostituată, la care se mai duceau şi acuma, noaptea şi pe furiş, techergheii şi văduvii din sat, Ana Pokeriţa. Se schimbaseră multe după război, cei mai slabi oameni din sat prinseseră glas, în vreme ce găzdoii, adevăraţii oameni cu greutate ai satului, tăceau prevăzători sau poate numai înfricaţi. Căci nimeni nu înţelegea cum poate fi vinovat cineva numai pentru că a lucrat şi-a adunat din munca lui o brumă de avere,

din care trăieşte cinstit, cinstit plătindu-şi dările, iar oamenii cei mai slabi şi puturoşi, scursura satului, au devenit deodată cei mai căutaţi şi mai respectaţi. Stabilizarea îl lăsase pe Indrei Sucutărdean fără banii lui, adunaţi leu lîngă leu din cărăuşie, şi mai ales fără cocoşeii strînşi pentru zestrea fetelor, căci i-a predat pe toţi, de frică.

În prima iarnă împreună, Agustin şi Mària s-au mulţumit cu mai puţin decît avuseseră fiecare la el acasă. Mai ales că Mària era mîndră, nu voia niciodată să ceară, nici de la socri, nici de la mama şi tatăl ei, aşteptînd să îi ghicească alţii nevoile şi să o roage să le dea voie să i le împlinească. Iar dacă ceilalţi nu aveau destulă minte să se gîndească la ce i-ar trebui ei, cu atît mai rău şi pentru ei, şi pentru ea. Căci ea credea că, dacă un om iubeşte de-adevărat, are destulă închipuire să ştie ce îi lipseşte celui drag.

Pe Agustin n-ar fi ştiut să spună nici ea cît îl iubeşte, dar se purta cu el ca şi cum l-ar fi iubit, îşi închipuia dorinţele lui şi le venea în întîmpinare. Îi aşeza masa frumos, pe feţele de masă nevedite din zestrea ei, iar duminica împăturea triunghiular şervetele ei bune, de tort, şi punea lingura şi furculiţa deasupra lor, cum învăţase la călugăriţe. Uneori ascundea sub şervet cîte un mic dar, o frunză colorată roşu de la perii din grădină, o pietricică lucioasă, o mărgică. Însă Agustin nu părea să priceapă ce rost au lucrurile astea. Într-o duminică de dinaintea Lăsatului Secului, cînd Mària şi-a sărbătorit discret ziua de naştere şi a făcut masa pentru musafiri aşa cum ştia ea de la şcoala ei de menaj şi de-acasă, iar musafirii, mai ales Gherasîm şi drăguţa lui, Lina, nu şi leliuca Lucreţie, s-au încurcat în şervetele de tort şi au împuns-o cu vorba, pentru ce le-a pus Mària năfrămuţe, că doar nici unul nu-i nici răcit, nici mucos?, Agustin i-a cerut, cam ruşinat, să renunţe la ifosele ei de doamnă, că-l face de rîs. Ea şi-a strîns buzele şi a tăcut, continuînd să pună, numai

la locul ei, masa cu tot dichisul. Iar cînd Agustin i-a aruncat într-o zi că e prea cheltuitoare, că strică prea multă leşie şi săpun, Mària a rămas cu gura căscată, apoi a răbufnit ascuţit:

— Da! Că vrei să fim ca mîzgăliţii tăi! Ce, vrei să îmbolesc hainele, ca mă-ta? Că la ea tăte îs cenuşă, nici nu ştii ce-i aia culoare albă! Dacă nu ţi-s pe plac, de ce m-ai luat, de ce nu m-ai lăsat să stau liniştită la Tica şi la Mama. Că haznă mare n-am de pe urma ta.

Apoi a tăcut zile întregi, cu privirea neagră şi îndîrjită, ce trecea prin el ca prin fereastră. De fapt, nu se ştia apăra altfel. Aveau amîndoi o colosală putere de a tăcea, el, prin fire, ea, prin durere şi mîndrie. Prin ambiţie. După ce o visase ani de zile, Agustin, izbit de răbufnirea ei, a încercat s-o îmbuneze: s-a dus la sfîrşit de săptămînă la tîrg la Morlaca şi a cumpărat, deşi nu era prevăzut, un conopei de lemn şi un material galben cu floricele cafenii, de şorţ şi de năframă, pentru ea. Mària s-a uitat mirată la dar, a mulţumit din vîrful buzelor şi s-a întrebat cum poate să fie omul ei atît de orb încît să nu ştie că ea nu poartă niciodată haine galbene. A pus aţica în fundul conopeiului, iar peste cîteva luni, de ziua Lucreţiei lui Oiţa, i-a făcut-o ei cadou, zicîndu-i lui Agustin că n-are ce să-i dea altceva mai frumos.

Aşa cum nu ştia să ceară, Mària, din mîndrie, nu ştia nici să întrebe. Mai bine strica o mîncare decît să-ntrebe cum se face, supa de vită îi ieşea la-nceput neagră ca ciorba de fasole tărcată. Ar fi fost în stare să scoată un cuptor întreg de pîine necoaptă, pentru că nu voia să-ntrebe pe nimeni cît timp trebuie să ardă cuptorul de pîine cu tulei de pănuşi, nu cu vreascuri, ca la mama ei. Se distra povestindu-mi ce grozav s-a descurcat în privinţa pîinii, fără să pună nici o întrebare.

— Nu ştiam cît trebe să ard cuptoriul de pită, şi într-o zi, cînd îl ardeam, a venit soacră-mea. Şi s-a uitat la cuptori şi-o zîs: „Îi alb în tavan, putem

băga tăpsîile cu pită!”. Aha, deci asta-i semnul! mi-am zis eu. Şi-am ţinut minte.

Cu Agustin lucrurile mergeau mai puţin bine decît cu gospodăria, omul era veşnic înnegurat. Abia acum, după ce pusese mîna pe fata visurilor lui, şi-a dat drumul zgurii din suflet să se ridice contra ei, pentru cît l-a purtat înainte să-l ia. Spre seară, cînd o vedea pe Mària lui că se încinge cu un şorţ proaspăt spălat şi îşi schimbă năframa de casă cu una nepurtată, anunţîndu-l cu voce albă: „Mă duc pînă la Tica şi la Mama!”, în capul lui apărea, ca la spiritism, umbra lui Chirica. Îşi urmărea nevasta din ochi, să vadă pe ce drum apucă, pe după sat, pe unde ar fi trecut pe lîngă casa „ăluia”, sau pe lîngă biserică în jos şi prin mijlocul comunei. Deşi Mària o lua de fiecare dată în jos, pe lîngă biserică şi casa Fătului, ducîndu-se la părinţi prin mijocul satului, el tot n-avea linişte. O urmărea crîncen din privirile lui albastre, otrăvite de bănuiala că îl înşală. Explicaţiile le cerea noaptea. Ştia să întrebe aşa de insinuant, încît ea, din trufie, să fie obligată să-i răspundă. Răspundea smucit, răbufnind:

— Aşè să-ţi ajute Dumnezeu cum mă bănuieşti tu pe nedrept!

Ar fi fost greu de ghicit ce anume mergea atît de rău între ei încît el se afla tot timpul la pîndă, dar ceva nu se lega, şi primul care a ştiut asta a fost chiar el, care se întreba, întunecat, dacă femeia din casa lui şi din patul lui ar fi fost la fel şi dacă s-ar fi măritat cu Niculae. Avea soarta bărbaţilor îndrăgostiţi care au pus mîna, prin cine ştie ce manevre, pe o femeie peste puterile lor, pe care o tem şi o bănuiesc permanent, otrăvindu-i şi otrăvindu-şi viaţa. Nu avea motive să se teamă, nici o vorbă cu două înţelesuri nu însoţea trecerea Màriei pe uliţă, nimeni nu zîmbea subţire la apariţia ei. În plus, erau pe uliţa lor, a Vălenilor, orice mişcare i-ar fi fost imediat spusă de fraţi şi de cumnate. Dar el şi-o temea pe Mària lui în

fiecare clipă, ca unul care iubea şi simţea că nu este iubit.

Pîndindu-şi femeia să vadă pe unde merge la părinţi şi urmărind-o cu mintea de-a lungul satului, Agustin era la începutul unei pînde care avea să dureze cît viaţa. Căci şi-a bănuit femeia pînă în ultima zi a vieţii lui, pînă sîmbătă, 31 august 1974.

*

Curioasă şi binevoitoare, Mària a aşteptat binefacerile măritişului ca pe-ale unei petreceri garantate. Era curioasă să afle cum îi este bărbatul, pe care a încercat să-l înveţe să se joace şi să rîdă. Ea avea o poftă nestăvilită de rîs. Şi i se părea că ar fi mai plăcut să rîdă împreună decît singură. N-a mers. Agustin pur şi simplu nu ştia să se înveselească. Cînd veneau fraţii lui în vizită şi ea le făcea un vailing de plăcinte cu brînză şi cu silvoiz, scoţînd pe masă şi-o sticlă de jinars sau un canceu de vin, îi era mai uşor să rîdă cu fraţii lui sau cu cumnatul, cu Onisei al Oiţei, cum i se zicea, decît cu Agustin al ei. Lui, dacă bea, privirea i se acoperea de un strat subţire de ceaţă. Ţinea paharul în mînă şi-l învîrtea lent şi drăgostos, apoi degusta din limbă licoarea.

Avea stofă de alcoolic, ca Anişca, maică-sa, care se îmbăta turtă cu vişinată sau cu jinars dres cu chimin. Uneori se îmbăta la Ana Fătoaia, poreclită astfel pentru că bărbatu-so era fătul satului. Cît era Fătu' la biserică, să tragă clopotele, Fătoaia trăgea cîteva păhăruţe de jinars, cu Anişca. Beau amîndouă în cohia mică pînă cădeau de pe scăunaşele joase de lemn pe faţa casei. Bărbatu-so, Văleanu ăl bătrîn, cum îl numea pe din dos Mària, se ducea după ea şi o aducea, uneori cu Agustin, alteori cu Gherasîm, proptită din amîndouă părţile de subsuori, pînă acasă. De patima ei ştia toată uliţa, dar, din respect pentru gingăşia cu care o luau bărbatu-so cu ficiorii şi-o sprijineau iubitori spre casă, toţi se făceau că n-au văzut. „N-o

povestea nimeni", mă asigura Mica, rîzînd, în aprilie 2010. Agustin, care îi moştenise gustul pentru alcool, se ţinea însă tare şi nu bea niciodată mai mult de trei pahare, şi acelea numai la ocazii, cu musafirii.

Ca să-şi facă bărbatul să rîdă, Mària a inventat jocuri. Odată, l-a păcălit că, dacă ridică amîndoi braţele, ea e mai înaltă ca el, şi l-a gîdilit la subsuori, doar-doar o să-l audă rîzînd în hohote şi din toată inima. Pe el l-a apucat sughiţul. Uneori cînta, cu o voce mică, dar plăcută, romanţe, *A ruginit frunza în vii…*, *Pe lîngă plopii fără soţ…*, şi-ar fi vrut ca el să cînte cu ea, sau măcar s-o admire. El însă s-a uitat la ea bănuitor, „La ce te gîndeşti cînd cînţi?" a întrebat-o, tăindu-i cheful. Şi mai ales a scos-o din sărite că, dacă aveau ceva de făcut, el se ducea mai întîi la maică-sa să se sfătuiască, iar ei îi spunea direct ce au hotărît. După cîteva luni, cînd el îşi lua căciula şi-o pornea pe uliţă în sus, „Mă duc pînă la Mama", fără s-o întrebe şi pe ea, „Nu vii şi tu cu mine?" ea îngîna în urma lui, batjocoritoare: „Du-te, du-te la mă-ta, la şcoală!".

Spre primăvara lui 1947, şi-a dat seama că e însărcinată. Abia împlinise douăzeci şi unu de ani şi nu apucase încă să se gîndească dacă vrea copii. Gravidă fiind, şi-a dat seama că nu. Şi-i era şi ruşine de mama ei pentru burta umflată. Cu vreo zece zile înainte de naşterea copilului, în 14 octombrie, într-o marţi, s-au dus de mînă, numai ei doi, la Sfatul Popular şi s-au cununat, pentru ca pruncul să fie legal. Iar în ajun de Sîmedru, în ultima sîmbătă a lui octombrie, în 25 octombrie 1947, li s-a născut o fată, Ana, cu trăsături dulci şi păr negru, cîrlionţat.

La dispensarul nou din sat, Mica a aşteptat, cum era obiceiul, vizitele neamurilor cu „de mîncare" şi onorurile ce se cuvin unei lehuze. Şi-a primit zîmbitoare mama, sora şi verişoarele, pe cumnatele Lucreţia şi Tiberia. A venit şi omul ei, cu soacra

deodată. Anişca s-a uitat la fetiţa din păturică şi a comentat că e neagră, iar cînd a scuipat-o să n-o deoache, Mària abia şi-a putut stăpîni rîsul. Agustin s-a aplecat asupra leagănului şi, în faţa făpturii plăpînde, a zîmbit. Maică-sa l-a îmboldit s-o ia în braţe şi el a întins şovăitor mîinile, apoi şi le-a tras la spate şi-a recunoscut că-i e frică. Mària, care aştepta rezemată în perne să-l vadă cu primul lor născut în braţe, poate şi ca să-şi vindece o rană mai veche, de care nu-şi mai amintea decît nedesluşit, şi-a muşcat buzele şi a tăcut. Cînd eram eu mare, Mica mi-a spus că Ticu nu ne-a luat niciodată în braţe pe nici unul dintre noi, că nu s-a jucat cu nici unul şi că spunea despre noi: „Copiii tăi”. Niciodată? am insistat. „Niciodată. Tu te rugai de Alesandru să te ducă în spate. Şi de Bancoş, dacă-l mai ţii minte, să te ţină pe genunchi”, a spus Mica, ceea ce e adevărat, şi a adăugat, îndîrjită de un potop de lacrimi cărora nu voia cu nici un preţ să le dea drumul:

— Da’ Ticu-to nu v-o luat niciodată în braţe. Pe Ana o lăsam în scăunaş, singură, şi mă duceam să îmi fac lucrul. Iar ea ieşea din scaun şi se tîra, că nu putea încă să umble, pînă unde eram eu, şi îşi ridica capul spre mine şi îmi rîdea. Făcuse rană pe o bucă cum se trăgea pe pămînt sau pe faţa casei. Şi Ticu-to şedea la masă şi citea ziarul.

Nu aveau de nici unele, nici scutece, nici cîrpe. Nelu, fratele ei, care între timp ajunsese, din aviator militar în Bucureşti, merceolog în Mediaş, şi-a făcut drum acasă cu un gaz verde şi a adus suluri de aţică şi de finet, pe care le-a împărţit frăţeşte între Mària şi Alesandru. În sărăcia lucie de după catastrofă, la talpa ţării sufla un vînt de nuntire şi de procreare, iar Alesandru, care se însurase cu drăguţa lui, cu Dochiţa Banului, din Cutca de Sus, aştepta şi el un copil.

După ce Mària s-a întors de la dispensar, maică-sa a venit, „o singură dată”, preciza Mica, s-o vadă acasă. Iar Marta, măritată de curînd cu un bărbat

cu douăzeci de ani mai bătrîn decît ea, a trecut şi ea pe la soră-sa cu bărbatul ei, cu „Moşul Martii”. Acesta s-a emoţionat atît de tare văzînd un copil, cum şi-ar fi dorit şi el şi cum niciodată nu i-a fost dat să aibă, încît i-au dat lacrimile şi i s-au prelins pe tăcute la rădăcina nasului uriaş şi pe bărbie. Moşul Martii i-a cerut, pe loc, să le dea lor fata, s-o crească ei. Leana şi Nelu, care încă nu aveau copii, au cerut şi ei fetiţa, s-o înfieze – propuneri la care Mària şi Agustin au spus liniştiţi: Ba. Nimeni n-a venit însă s-o ajute, soacră-sa s-a ferit să-i dea, nerugată, o mînă de ajutor. Scena de la casa de naşteri, cînd Agustin nu-şi luase fetiţa în braţe, a cîntărit probabil greu în mintea mai tradiţionalistă a Anişcăi. Dar şi mai greu trebuie să fi tras la cîntar trufia neînduplecată din ochii Màriei.

Pînă cînd fata a fost mică, Mària şi-a făcut lucrul cu ea în braţe. La vreo zece zile de la naştere, cînd lelea Litiţie, o vecină de la a patra casă, a văzut-o pe Mària cărîndu-şi apa pentru baia fetiţei, în timp ce Agustin stătea la masă şi citea tacticos ziarul, a hotărît că trebuie făcut ceva. Şi-au început, ea şi bărbatu-său, Borcău, cei mai năcăjiţi de pe toată uliţa, să meargă cu rîndul, de trei-patru ori pe zi, să vadă ce face Mària cu copilul, să-i facă foc şi să-i aducă o vèderă de apă de la fîntînă.

Culcată, în loc de leagăn, în covăţica de cozonaci, Ana creştea ca aluatul. Cînd a fost să umble şi evada din ţarcul ei, tîrîndu-se pe fund pînă unde auzea vocea lui Mica, spre care îşi ridica privirea surîzătoare şi plină de aşteptări, tot lelea Litiţie a fost salvarea. Grasă şi înceată, cu picioarele ei groase şi pline de vene umflate, Litiţia o lua, giugiulind-o, în curtea ei, şi o lăsa cu propriile fete, cu Anuţa ori cu Didina. La ea încăpea toată lumea, şi nepotul ei, Emil, şi copiii de pe uliţă, ai Vălenilor sau ai altora. Ea îi lăsa pe toţi să se joace în ograda ei umbrită de coroana celui mai mare păr pădureţ care creştea în sat, din care, din iulie pînă la Sîntămăria Mică, se scuturau

pe jos păruţe verzi, acre de-ţi făceau gura pungă. Peste ani, m-am jucat şi eu la ea şi mi-a rămas în amintire ca un fel de bunică a noastră, mai bunică decît Mama Bună, cu care era gard în gard, mai bunică şi decît Mam' Bătrînă, un fel de strămoaşă mitică, la care puteam fugi în lacrimi, să mi le şteargă.

Mària nu-şi lăsa fata la soacră-sa decît arareori, prefera s-o ducă, de-a lungul satului, la propria ei mamă. Cînd am întrebat-o de ce, mi-a răspuns că între timp fraţii lui Ticu s-au însurat şi ei, Gherasîm cu Lina din Batin, Iuăn cu Lucreţia Pojar, tot din Batin, că stăteau cu toţii îngrămădiţi în casa veche, cu ferestre cît latul de palmă şi acoperită cu stuf, şi că acolo nu mai încăpeau şi copiii ei. Nici vara? Nu, nici vara. Iar soacră-sa, căreia n-a reuşit să-i spună niciodată „mamă", nu se purta prea bine cu ea. S-a dus odată la ea, povestea Mica, să-i ceară ceva împrumut, şi Anişca tocmai făcuse un vailing mare plin cu clătite. Dar cînd şi-a văzut nora că vine, l-a aşezat în gura cuptorului de pîine şi s-a postat în faţă, cu mîinile în şolduri, ridicîndu-şi rochia, să-l acopere de vederea ageră a nurorii. Şi că atîta „hămnişag" a scîrbit-o peste măsură, aşa că n-a mai vrut să aibă prea multe de-a face cu ea, îmi povestea Mica.

După ce Ana a devenit o mică persoană pe picioarele ei, vorbitoare şi ascultătoare, a putut fi dusă, măcar din cînd în cînd, pentru cîte o jumătate de zi, la Sucutărdeni şi dată în grija Mamei Bătrîne. Mària o îmbrăca la cinci dimineaţa şi-o ducea în braţe prin mijlocul satului pînă la maică-sa. O mamă tăcută, îmbrăcată în rochii negre sau cenuşii de aţică, cu laibăr, un fel de Sfînta Vineri, care vara scotea din sîn mere oarzăne şi le întindea tăcută nepoţilor ei. Màriei îi plăceau drumurile astea cu noaptea-n cap prin sat, cînd nu întîlnea pe nimeni şi se putea uita şi ea de departe, lung, spre dreapta, la clădirea masivă a Castelului, golită într-o singură noapte de toate lucrurile, care au fost

încărcate în camioanele Securităţii şi duse nu se ştie unde, pentru vecie. Privea gardul Curţii, din bare de metal, groase ca lăncile, terminate în vîrf de săgeată, dincolo de care nu pătrunsese niciodată în copilărie şi care acuma îşi pierdea, ca o dantură stricată, barele verticale de metal, se uita la Poarta Curţii, care se legăna, larg căscată, din ţîţîni. Apoi trecea pe lîngă fosta grădină a călugăriţelor, şi ele evacuate într-o noapte şi pierdute în lume, în vreme ce clădirea lor era acum ocupată de copii infirmi şi de personal de îngrijire, şi se uita la culturile frumos aliniate din grădină. Iar dacă întorcea capul spre stînga, vedea roadele din curtea şi grădina minusculă a Căianului, fostul grădinar de la Călugăriţe, acum de la Căminul de copii infirmi.

Mica spunea că atunci avea şi ea vreme să se gîndească la lumea din jur, care se schimba de la o zi la alta, la fraţii ei şi-ai lui Agustin, însuraţi unul după altul, apoi se apuca să numere copiii care li s-au născut lor, tuturora, veri între ei, care poate o să aibă mai mult noroc în viaţă decît simţea că a avut ea însăşi pînă acuma.

Curînd, în 1949, Nelu s-a însurat cu Leana, bucureşteanca lui frumoasă, care părăsise Bucureştiul numai ca să-l urmeze, aproape împotriva voinţei lui, la Mediaş. După ce a născut o fată, pe Tabita, Leana a venit cu fetiţa ei şi-a stat îndelung la socri, nu fără speranţa că soacră-sa o s-o ajute să se înţeleagă mai bine cu bărbatu-său. Aşa că acum erau trei copii mici, Ana, Dodo şi Tabita, care se jucau în curtea largă a Sucutărdenilor, sub privirile de bunici ale lui Tica şi ale Mamei Bătrîne.

*

În 1950, după Sîntamărie Mică, în 10 septembrie, care pica într-o luni, Mària a mai născut un copil: un băiat. Avusese o sarcină grea, copilul i se zvîrcolise mult în pîntece, iar ea nu

putea mînca decît castraveţi muraţi la soare, pe care însă îi vărsa imediat. Slăbise şi se urîţise, rămînînd numai umbra splendorii de odinioară. Din cauza sarcinii, spre mulţumirea ei, nu s-a putut duce la secerat. Îi era somn tot timpul, adormea şi-n fund, pe scăunaşul jos de lemn pe care stătea să cureţe zarzavatul de ciorbă. Pe copil l-au botezat Tinu. Era mic, slab şi plîngea veşnic din cauza unei suferinţe necunoscute. Cumnată-sa, Tiberia – între timp se măritase şi ea cu Flavius al Ciochii, angajat la Telefoane şi domnos nevoie mare –, care locuia peste grădină, înspre cîmp, de ajungeai la ea dacă treceai prin cucuruz şi prin liziera de acăţi din spate, a învăţat-o pe Mària să îl potolească pe Tinu cu ceai de mac. Dar ea s-a ferit de un asemenea leac, despre care ştia că tîmpeşte, alegînd să îl legene zi şi noapte. Pentru ficiorul lui, Agustin a făcut în sfîrşit un leagăn din scînduri de tei. Iar Mària punea leagănul lîngă pat şi-l legăna toată noaptea, şi-n somn, cu dreapta, iar cînd mîna îi amorţea şi îi îngheţa, îl legăna cu piciorul. Cînd i-au dat dinţii de lapte, copilul s-a făcut rău şi-a început s-o muşte de sîn, aşa că n-a mai avut încotro, l-a înţărcat. Era sfrijit, rău şi plîngăcios, mîncat de o durere ascunsă, numai părul castaniu îi creştea în cîrlionţi bogaţi. Semăna la faţă cu Agustin, dar într-o variantă mai ascuţită. Cînd îl scălda, Tinu urla din răsputeri, înroşindu-se tot, de credeai că acuma, acuma crapă ceva în el. Iar Mària s-a năcăjit aşa de tare cu zvîrcolirile lui de trup chinuit, încît şi-a jurat că n-o să mai facă nici un copil, niciodată.

Îi era greu. Bărbatul n-o ajuta defel, aştepta să fie servit ca-n primele luni de căsnicie. Cînd ea, cu Tinu plîngînd în braţe şi cu Ana agăţată de rochie, îi punea blidul cu zama de fasole verde în faţă, Agustin se uita la masa frumos aşezată, pe care era pîinea, cuţitul, sarea, un castronaş cu ceapă şi mai multe poprici usturoaie, şi comenta, cu o voce ofensată:

— Nici batăr atîta n-ai făcut, să-mi aduci un canceu de-apă proaspătă de la fîntînă!

Şi-atunci Mària se ducea ostentativ la fîntînă, cu copilul în braţe, şi-i aducea lui Agustin o cantă de apă rece. Singurul fel în care îşi exterioriza mînia era gestul scurt cu care îi trîntea canceul cu apă pe masă:

— Na!

Sub asprimea vieţii de familie, bunele ei maniere însuşite la Călugăriţe şi acasă se scuturaseră ca o văruială făcută de mîntuială. Renunţase să-i mai spună bărbatului ei „Poftim!" sau „Te rog!", vocea ei îşi pierduse inflexiunile pisiceşti, se făcuse ternă, numai la supărare se înălţa cu arţag. Ar fi vrut ca el să nu mai spună „copiii tăi" şi să-l vadă că-i mîngîie, că se joacă cu ei luîndu-i în braţe şi pe genunchi. Fără familia ei şi neprimită de-adevăratelea într-a lui, se simţea singură şi obosită. Se răzbuna tăcînd lung, zile şi săptămîni întregi. Tăcea şi el, bănuitor, dar dacă le pica cineva în casă, vorbea cu Mària lui ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat niciodată. Iar ea îi răspundea.

Gospodăria lor crescuse, Nelu de la Mediaş o ajutase pe Mària cu bani, să îşi clădească cohie de vară, poiată şi şură. Aveau vacă, bivoliţă şi creşteau oi. Agustin era harnic, lucra pămîntul, mergea şi la cariera de piatră, să mai facă un ban, iarna mergea la scos gheaţă pe Someş, iar cînd îi pica să facă o casă sau un gard, îşi făcea repede o echipă şi pornea. Ea ştia că el e un bărbat harnic şi curajos, şi se lăuda că în iarna grea de după naşterea lui Tinu, după ce lupii au intrat în sat pînă la ocolul oilor lor, adică pînă la nici zece metri de casă, el ieşise afară să boncăluiască într-o găleată, să-i alunge, pentru că începuseră să sape sub scînduri să intre la animale. Dar viaţa cu el era posacă şi fără evenimente. În afară de petrecerile „pe omenie" ale fraţilor lui, cînd glumeau şi rîdeau cu toţii în jurul mesei, mai ales cu leliuca Lucreţie

şi cu Onisei Oiţa, lor nu li se întîmpla nimic, nu mergeau nici unde, nici măcar în sat, la joc. Iar neamurile din partea lui, care o înconjurau cu casele şi cu grădinile lor din toate părţile, prea voiau să profite de pe urma ei, fără să întoarcă nimic, niciodată, gîndea Mària.

Ultima ceartă, cu Lina lui Gherasîm şi cu Tiberia, fusese un spectacol pentru toată uliţa. S-au pornit de la borcanul cu aluat de pîine, pe care l-au împrumutat de la ea, dar nu i l-au mai adus în veci înapoi, iar cînd să facă ea pîine, n-a mai avut de plămădeală. Cu voce ascuţită, Mària a răcnit la ele amîndouă, interzicîndu-le să-i mai calce în curte şi în grădină ca să-i ia lucrurile fără să le ceară.

— Afară! Să nu-mi mai păşiţi în gredină şi-n ogradă, că vă crep capul ca la şerpi! Hàmnişelor! a zbierat ea.

Şi la fel i-a dat afară şi pe bărbaţii lor cînd au venit să i se plîngă lui Agustin. Răcnea cu-atîta forţă, că s-a auzit pînă-n casa parohială, iar Scumpa, preoteasa, şi-a părăsit patul în care zăcea cu anii, din cauza urîtului ei fără leac, din care nici naşterea unui copil, Monica, n-a putut-o scoate. Scumpa s-a sculat deci din patul stenahoriei sale şi-a venit la gard, să se uite la circ.

— Trăzni-ţi-i-ar Dumnezeu să ţi-i trăznească! s-a întors Mària spre Agustin, care-i cerea să tacă. Că m-am măritat cu tine împinsă de la spate de Mama şi Marta şi păcălită de tine! Mai bine nu te luam. Veşnic îmbufnat şi-ncruntat. Şi nimic din ce fac nu-ţi ajunge! Veşnic nu-ţi ajunge cît lucru! Am venit în sărăcia ta de casă, că nici păhare ca lumea n-aveţi. Vălenii. Nişte mîzgăliţi.

O sfadă ţinea şi atunci, şi în copilăria mea, cîteva săptămîni, apoi femeile se-mpăcau pe tăcute şi-o luau de la capăt, împrumutîndu-şi iarăşi drojdia şi lopata de pîine, cîteva ouă pentru ratotă sau vîrtelniţa să depene sculurile de tort.

III

Sub un cer de cenuşă care îşi cernea sumbra lui lumină asupra pământului, în iarna uscată a anului 1954, Agustin, bărbatul uscăţiv de numai treizeci şi trei de ani, s-a pocăit: s-a convertit la credinţa adevărată şi-a intrat în Poporul de Legământ. Religia socrului său, Indrei. Noul regim, care ameninţa că le ia tot ce au şi-i bagă în colectivă, era, s-a gîndit el, un semn că timpurile se apropie de sfîrşit. Hotărît, şi-a spus el, socrul său, Indrei, are dreptate, cei şase mii de ani ai lumii se vor termina în curînd, prea s-a întins domnia Satanei. O chingă de fier şi cenuşă înconjura lumea şi o strîngea într-o îmbrăţişare zvîrcolită. Încolţit de vremuri sau poate numai de o mare spaimă lăuntrică, de greutatea de ruină a visurilor lui hîite, şi-a căutat portiţa de salvare. După ani de încordare şi de îngrijorare, a simţit că vremea este aproape – şi a găsit Adevărul. Apa vieţii, din care acei ce îl recunosc pe Domnul Dumnezeu cel Adevărat, pe Iehova Dumnezeu, pot să bea fără plată.

Ea însă nu l-a urmat. Ea, femeia subţire, cu pîntecele ei fierbinte şi neted, din care-i născuse lui doi fii, femeia vieţii şi a morţii lui, pe care o cîştigase aşa de greu, cu vicleşuguri şi comploturi, nu vroia să-l urmeze.

— Nu vii cu mine la fraţii străjeri? a întrebat-o el, după ce s-a dus cîteva luni, din ce în ce mai puţin şovăitor, din ce în ce mai iluminat, la adunări.

Mària s-a gîndit că pentru a face o poveste e nevoie de învoirea amîndurora, dar că pentru a o desface ajunge unul, care calcă înţelegerea şi devine altceva. Nu-i plăcea nicidecum pe unde umblă Agustin. Şi a rămas pe dinafară.

— Nu, a răspuns ea, strîngîndu-şi buzele.

Iar cînd el a chemat-o iarăşi după ceva vreme să meargă cu el, de data asta cu explicaţii, cu argumente, cu promisiuni de viaţă veşnică şi cu ameninţarea nimicirii eterne, ea l-a respins categoric.

— Pocăiţi? rîdea ea, ascuţit. Tica e pocăit. Dacă o să vrea, o să pună Tica o vorbă bună şi pentru mine la Judecata de Apoi. Că el îi bun. Şi io n-am greşit nimănui cu nimic.

Agustin însă voia mîntuirea cu Mària lui cu tot. Viaţa veşnică urma să fie grădina lor, cu pomii întotdeauna încărcaţi de douăsprezece feluri de rod şi rodind în fiecare lună, cu florile Màriei, rezedele, ciocănaşii, petuniile, papucul-doamnei, regina-nopţii şi iasomia de-a pururi înflorite, înmiresmînd blîndele înserări din lumea de dincolo, cu muşcatele ei roşii înşirate pe pervazul tărnaţului, pentru care Agustin se lăuda în sat că n-are nimeni flori ca muierea lui, înflorite aprins pe tărnaţul casei lor din Împărăţia Nouă a Dumnezeului Iehova. El o visase de cînd o ştia. Şi se vedea, în Împărăţia de o mie de ani de după Armaghedon şi apoi după aceea, de-a pururi, în Lumea cea Nouă, cu femeia lui.

Şi ea, nimic. Părinţii lui şi fraţii lui l-au urmat, s-au pocăit unul după altul, cu buzele strînse de evlavie şi ochii plecaţi cucernic sub lumina învăţăturii pe care o primeau în inimile şi-n minţile lor. Toţi l-au crezut. Toţi au învăţat de la el că iehovismul e adevărata credinţă. Numai Mària lui, lumina neagră a ochilor lui albaştri, ba.

— Mai fă-i un copil! l-a sfătuit apăsat Anişca, întinzîndu-i un păhăruţ de ţuică şi o farfurie cu ciureghe. Atunci o să se înveţe minte. Ce!, io cum am făcut cinci copii!

El s-a ferit de ispita ţuicii, fraţii străjeri întru Iehova îl învăţaseră că băutura era îngăduită numai iarna sau dacă te răzbea, în ciuda căţeilor de ai cu pită prăjită şi ceai de chimin, răceala. A muşcat

pofticios dintr-o ciureghe sfărîmicioasă. Era bună, Mària lui le făcea cam arse, s-a gîndit el.

— Crezi, Mamă, că aşè trebe? a întrebat el.

Peste două zile adunarea se făcea la socri, iar el s-a dus mai devreme, singur. I-a spus soacrei necazul lui: Mària lui, fata ei mai mică, uite, nu vrea nicicum să se pocăiască şi ea cu el, ce-i de făcut? Soacră-sa s-a uitat lung la el, apoi şi-a băgat mîna în laibărul gri şi a tăcut.

— Să-i mai fac un copil? a întrebat Agustin, întunecat.

— Hm! a răspuns Mama Bătrînă, şi altceva n-a mai putut scoate de la ea.

Măruntă şi îndărătnică, nu voia să se bage, ea era o femeie dreaptă şi avea alte păreri despre tainele pe care se sprijină ascultarea într-o casă de oameni.

Era primăvară, ploile muiau omătul murdar şi transformau uliţa în mocirlă. Agustin s-a întors acasă mohorît: să-l facă? să nu-l facă? se întreba. S-a culcat nehotărît lîngă Mària în patul îngust, cu căpătîi, un Biedermeier ţărănesc, cele mai la modă paturi din Ardealul rural. La miez de noapte, i-a mormăit la ureche, să nu scoale copiii:

— Dacă nu vii cu mine la pocăiţi, o să îţi fac la copii, să ai ce creşte!

N-a rămas grea. Şi nici nu s-a dus cu el. Asta l-a îndîrjit. După Sînpetrul de Vară, pe la Sîntilie, cînd lanurile dădeau în copt, şi-a dat seama c-a reuşit, Mària lui era din nou însărcinată. Pe vremea seceratului, ea vărsa în lan, pe snopi, la Sîntamăria Mare vărsa din greu peste straturile din care smulgea ceapa uscată, nici n-a mai putut s-o împletească în cununi, iar cînd s-a copt şi aiul, a trebuit să-l scoată el, pentru că mirosul lui tare făcea o ţîşnitoare din femeia cu burta abia mijită sub şorţ. Atunci i s-a făcut milă de faţa ei pătată şi i-a spus:

— Alte femei se duc la Cluj, şi rezolvă.

Îi era şi lui groază de un copil nou, care se cîntă cînd ţi-e somnul mai dulce, de mirosul de scutece, de lunile de abstinenţă. Poate că doi ajungeau, totuşi.

— Altele. Io nu mă duc – i-a răspuns smucit Mària.

Ea îşi amintea un alt avort, fără voie, după primul copil, cînd un doctor de lîngă Piaţă, la care se dusese numai pentru că Ana, pe care-o mai alăpta, avea diaree, îi spusese că laptele e de vină şi-i dăduse ei nişte pastile, iar ea avortase în chinuri la fel de mari ca la naştere, în cheaguri şi sînge negru, ce părea că n-o să se oprească niciodată, un făt inform ca o călimară albă de carne, un copil pe care nu ştiuse că-l poartă. Nu, nu voia să facă nimic. N-o să meargă la doctorii de lîngă Piaţa din Cluj. Aşa, de ciudă.

La culesul cucuruzului, în octombrie, cînd vărsătura ţîşnea din Mària peste pănuşi şi peste ştiuleţi, Agustin s-a gîndit că, poate, mai multe petreceri ar fi adus-o negreşit pe nevastă-sa pe calea cea dreaptă, a pocăinţei, şi că sfatul mamei lui, să-i mai facă un copil, n-a fost cel mai potrivit. „Poate că mama nu ţine la Mària mea”, i-a bîzîit un gînd în cap, dar n-a stăruit. Burta ei nu era încă chiar aşa de umflată, numai noaptea, cînd i-o atingea cu palma, îi simţea rotunjimea străină şi rece.

Curînd, Mària nu l-a mai lăsat s-o atingă. Mai devreme ca la ceilalţi copii, s-a plîns, cu o voce mulţumită, de dureri şi i-a amintit, cu un zîmbet care nu reuşea să ascundă batjocura, că el e pocăit, ar trebui să aibă mai multă grijă de viaţa nouă pe care fără voia ei i-a arăduit-o în burtă. În sinea lui îi dădea dreptate, însă zîmbetul ei şi sunetul mulţumit şi rău vestitor din glasul ei l-au făcut bănuitor. „Oare dacă ar fi cu Chirica la fel ar zice?” i-a trecut fulgerător prin minte. O bănuia că încă îi mai pare rău după Niculae. Şi că pe el, bărbatul ei şi tatăl copiilor ei, nu-l iubeşte.

În 14 martie 1955, pe vreme de moină şi la ceas de seară, Agustin şi-a înjugat vitele la car şi şi-a dus nevasta la dispensar, să nască. Pe la opt şi ceva seara a ieşit, dolofană şi neagră de parc-ar fi stat la soare, o fată: Tabita. Nume dat după fiica lui Nelu, fratele ei de la Mediaş, care îl ajutase cu actele lui de fugar din armată. Numele l-a ales Mària, iar Agustin, care îi era dator pînă peste cap lui Nelu, l-a acceptat tăcut, cu gîndul că îşi onorează o datorie veche. Fata nou-născută nu-l interesa mai mult decît ceilalţi copii. El se gîndea zi şi noapte la Iehova. Şi, fără de voia sa, şi la Mària lui.

*

Copil al pedepsei şi-al răzbunării, am crescut grasă şi mulţumită. Supravieţuisem primejdiilor prenatale, îmi păcălisem părinţii, întîi Mama, care nu voia să mai rămînă însărcinată, apoi Tatăl, care s-a gîndit dintr-odată la un avort, apoi din nou Mama, care nu s-a dus la doctorii de la Piaţă, numai de ciudă că ideea avortului venea de la „el”, în loc să-i fi trecut ei singure prin cap. Făcută din violenţă şi răzbunare, din mîniile lor în contratimp, eram deocamdată un supravieţuitor şi apărusem pe lume: nedorită, uriaşă la cele aproape cinci kilograme la naştere, cu pielea întunecată „de parcă te-ar fi ars soarele din hèa lume”, îmi zicea Mica mai tîrziu, ocupam liniştită şi fără nici un scîncet leagănul de lemn.

Acasă, după ce pelerinajul vecinelor s-a terminat, după ce m-au lăudat şi, spre dispreţul ascuns al Mamei, m-au scuipat să nu-mi fie de deochi ce liniştită dorm, Mica a rămas singură, să facă faţă la toate. Ca la ceilalţi copii, n-a ajutat-o decît Lelea Litiţie. Cînd nu avea încotro, Mica mă înşfăca sub braţ şi cu cealaltă mînă căra sprintenă vèdera cu mîncarea porcilor. La amiază, îi punea lui Ticu mîncarea în blid şi-l striga, tare, că-i gata prînzul. Nu dorise copii şi nu ştiuse că-i poate face şi ea. Că i se poate întîmpla şi ei „asta”. Dar

acuma, că îi avea, erau buni să îşi îndrepte dragostea spre ei, mai ales dacă o făcea în ciuda lui.

Nu împlinisem încă patru săptămîni cînd Tica a căzut la pat. L-a lovit damblaua şi s-a prăbuşit, cît era de mare, peste ieslea cailor. Mica s-a îmbrăcat în hainele bune, de mers în sat, m-a înfofolit bine şi s-a dus pe după sat să-şi vadă tatăl şi să i m-arate. În odaia încălzită erau adunaţi, în după-amiaza de aprilie, copiii lui Indrei cu ginerii şi nurorile, Alesandru cu Dochiţa, Marta cu Moşul ei, Nelu, venit în grabă de la Mediaş, cu Leana şi cei doi copii, Tabita şi Neluţu. Şi Mica – numai cu mine. Uriaş, cu faţa acoperită de barba nerasă ca de-o pecingine albicioasă, bolnavul era mai bine decît se putea nădăjdui. Nu vorbea prea desluşit.

— S-a uitat lung la tine, cum te ţineam ni aşè în braţă, şi te-o binecuvîntat din priviri, mi-a spus Mica. Şi peste cîteva săptămîni, cînd el o putut din nou să vorovească, te-o lăudat că eşti mare şi frumoasă. Cînd te schimbam, te pupam şi pe faţă, şi pe spate, că rîdeai, erai un copil bun. Liniştit. Şi mama m-o sfădit, o zîs: Te-nchini la ea ca la idoli!

Din partea unei străjere a lui Iehova, care ţinea cu străşnicie porunca să nu-ţi faci idoli, să nu îţi ridici chip cioplit şi să nu te-nchini înaintea lor, era poate cea mai grea acuzaţie, s-a gîndit Mica, dar i-a întors fulgerător vorba:

— No! Sigur că mă uit, că mi-i dragă. Ce, vrei să fiu ca dumneata, care numa' pe Marta o dezmierdai?

Pe cuvintele lui Tica, că fata-i frumoasă, nu puteai pune prea mare bază, începea să nu mai fie cu totul din lumea asta, iar copiii lui urmau să îl păcălească de-acuma zilnic, vorbindu-i despre pămînt, despre recolta bogată, dar ascunzîndu-i colectivizarea care ameninţa şi găzduşagurile, şi satul.

*

Prima mea amintire este un vis. Un coşmar, de fapt: m-am visat în tărnaţ, sub scara de lemn care duce în pod, şi cineva, o femeie în alb, despre care ştiam că e doamna doctor, încerca să mă facă să înghit o bulină albă, uriaşă, cît un ou de curcă. Mă străduiam, cuminte şi înfricoşată, să-i fac pe plac. M-am trezit: urlam, şezînd în fund, în mijlocul patului, complet îmbrăcată, cu vigană şi cu un căput de molton care mă strîngea. În jur era întuneric. La ceva vreme după aceea am visat pentru prima oară că mă căţăram, greu, pe o scară de scînduri putrede, pătate de licheni galbeni aşa cum era şi gardul nostru la drum, că era noapte şi mi-era frică să mă uit în jos, ameţeam, iar scara de leaţuri şubrede s-a rupt şi eu m-am prăbuşit, rostogolindu-mă îndelung din înălţime spre hăul al cărui fund nu îl puteam vedea şi pe care nu l-am atins, pentru că m-am trezit. Urlînd. Am urlat şi la acest vis, pe care l-am mai visat după aceea de sute de ori şi îl visez şi acum, fără să mă pot încă obişnui cu lunga prăbuşire din înalturi înspre întunericul lumilor de jos.

Coşmarurile mele nocturne nu au înduioşat pe nimeni, educaţia la care am fost supusă n-a diferit prin nimic de aceea a surorii mele şi-a fratelui meu. Singura deosebire dintre noi, că ei erau botezaţi la preotul din sat, iar eu nu, conta numai pentru Ticu, care-mi plănuise din start, după regulile Străjerilor lui Iehova, un viitor botez iehovist: şi anume, cînd o să fiu mare şi-o să fiu „conştientă” de ce fac, zicea Ticu.

La trei ani, spre deosebire de Ana şi de Tinu, care au scăpat de-o asemenea boală, eu am făcut scarlatină. Deodată cu mine s-a îmbolnăvit şi Titiana, vară-mea, cu numai un an mai mică decît mine. Am fost amîndouă internate în spitalul de copii de la Cluj, undeva aproape de gară. Pe ea nu mi-o amintesc. Îmi amintesc numai lumina cenuşie, uneori albă, tăiată de fluierul trenului, în care am fost ţinută lung, lung.

— Face trenul Uuuuuuuuu!, şi Mamica nu mai vine! oftam din rărunchi de cîte ori auzeam trenul.

Cu ochii pe uşă, o aşteptam pe Mica, să vină să mă izbăvească odată de singurătatea acelui loc străin, să mă ia în braţe şi să mă ducă acasă. Mamica mă adusese aici, cu trenul, înfăşurată într-o pătură de molton, Mamica trebuia să mă scape. N-am plîns. Numai din cînd în cînd, ochii mi se umpleau singuri de lacrimi, şi-atunci mă ascundeam sub pătura albastră, lăcrimînd pe tăcute. N-am vrut să mănînc nimic, mi-am băut numai ceaiul şi am tăcut, în semn de protest pentru o asemenea singurătate şi aşteptare.

— Unde-i Mamica? întrebam cînd auzeam trenul. Face trenul Uuuuu!, şi Mamica nu mai vine. Cînd vine Mamica, să mă ducă acasă?

Am şi acuma în minte imaginea salonului mare, cu un geam undeva, în faţă-stînga, cu o măsuţă de serviciu pe peretele din faţă, de unde femei în albastru-deschis veneau zîmbind, cu mîna dreaptă ascunsă la spate, şi îmi făceau cîte-o injecţie. Nu-mi amintesc durerea, îmi amintesc numai cîntatul altor copii şi că atunci am aflat că pe lume există şi-alte cuvinte decît acelea de-acasă: plîns în loc de cîntat, de exemplu. Îmi amintesc şi-o siluetă înaltă, subţire, o doamnă, internată cu băiatul ei care se cînta amarnic la fiecare injecţie, şi felul cum se ridica această femeie noaptea, în lumina neclară, şi încerca, cu un glas dulce, cum avea şi Mamica atunci cînd vorbea cu puii de găină sau cu mieluţii, să îmbuneze pe orice copil din salon care izbucnea-n lacrimi. Eu nu plîngeam, Mamica, înainte de a mă lăsa acolo, îmi poruncise:

— Să nu ştiu că te cînţi! Nu-i voie! Că nu-i muri dintr-atîta!

Aşa că nu mă cîntam la injecţii, ci numai la fluieratul trenului, ascunzîndu-mă cu capul sub pătură, să nu mă vadă nimeni, nu cumva Mica, de supărare, să mă lase-n spital pentru totdeauna.

Mi-o amintesc, pură imagine, un film scurt, cînd a venit să mă ducă acasă. După zile lungi în care am stat cu ochii pe uşă, în prima lungă aşteptare a vieţii mele pline de lungi aşteptări, a apărut: subţire, îmbrobodită cu năframa mare de iarnă, neagră şi cu ciucuri, cu frumoasa ei faţă ovală înroşită de frig, Mica a intrat în salon cu gesturi smucite, de pasăre sălbatică intrată într-o cuşcă îngustă, şi m-a căutat cu priviri înspăimîntate. Doamna cu băieţelul m-a pîrît pe loc:

— Vai, cît te-a aşteptat! Tot timpul a plîns: „Face trenul Uuuuuuu!, şi Mamica nu mai vine!”.

*

„Rîndunica ce în lume zboară cu noroc/ La noi s-a refugiat”, scria cu aţă albastră pe „cîrpa de părete” din pînză albă, prinsă în cuie mici pe zidul dintre ferestrele dinspre răsărit ale primei camere. Sub fereastra dinspre miazăzi, ce da spre curte, şi lîngă patul părinţilor era cîte un păretar adevărat, ţesut din lînă, cu motive geometrice. Înscrisul de pe cîrpa de perete, cusut de Mica, încadra sus şi jos mai multe rîndunele albastre care îşi desfăşurau pe pînză suveica deschisă a aripilor. Cel puţin de două ori pe an, de Crăciun şi de Paşte, şi cînd o apuca văruitul de primăvară şi scotea tot din casă, Mica spăla cîrpa de perete, o apreta cu scrobeală din făină şi-o ticlăza cu ticlazăul cu jar. Cîrpa a rezistat decenii şi-a dispărut numai după moartea lui Ticu, cînd Tinu a dărîmat ca-n somn casa părintească şi a şters metodic toate urmele Tatălui nostru din ogradă. Rîndunelele din poiată, pe care noi nu aveam voie să le atingem, ca să nu ni se usuce mîinile, au rezistat însă mai mult. La ele umbla numai Mica: uneori, cînd voia să ne facă o bucurie, se urca pe scăunaşul de muls şi scotea afară, cu mişcări grijulii, cîte un pui golaş, cu un cioc uriaş tivit cu zăbăluţe groase, galbene. Îl ţinea cu grijă în palmă, să nu cadă, şi ni-l arăta:

— Ni!, Tinucule şi Tabită, ni!

Noi nu aveam voie să umblăm la cuibul de tină întărită, lipit de grindă chiar deasupra vitelor, deşi rîndunelele erau ale noastre şi le salutam în fiecare primăvară cînd se-ntorceau.

— Au venit rîndunelele! ne anunţa, cu vocea devenită clinchet de argint, Mica.

Le urmăream zborul forfecat prin văzduhul ogrăzii şi, după înălţimea la care zburau după muşte, ştiam dacă o să fie vreme bună sau o să plouă. Faptul că aveam în poiată un cuib de rîndunele era semnul unei elecţiuni: chiar dacă nu aveam în gospodărie şi-un cuib de berze, ca badea Văsîie Bereţchi, ceasornicarul, eram şi noi aleşi, rîndunelele garantau pentru noi că sîntem oameni cumsecade. Iar cîrpa de perete cu rîndunele albastre ne aducea aminte şi peste iarnă de această favoare a lui Dumnezeu.

Se vorbea mult în casa noastră de Dumnezeu. Zilnic. Cuvîntul Lui era citit în fiecare seară din *Biblia* neagră, aşezată pe pervazul lat al ferestrei de lîngă patul părinţilor. Citea Ticu, iar cînd am crescut mai mare, eu. Mica se mulţumea să tacă, pregătind cina sau spălînd vasele. Cred că atunci mai avea încă nişte nervi nemaipomenit de rezistenţi, altfel cum a putut îndura, din 1954 pînă în 1974, fără să dea semne de enervare sau de dezaprobare, propaganda religioasă pe care ne-o făcea Ticu zilnic, cu voce tare? Nu se trăda prin nimic: tăcea, cu faţa nemişcată ca o fotografie. Poate că reuşea să se abstragă din torentul de versete revărsat asupra noastră şi să se gîndească la altceva. Poate că în sinea ei, îşi povestea… romane, îmi spun eu acum. Nu îl contrazicea pe Ticu în privinţa credinţei. N-a spus niciodată nimic rău despre străjerismul lui iehovist. A tăcut. Şi a refuzat, cu o tărie pe care nimic nu i-a clintit-o, să se pocăiască şi ea. Nu se ducea nici la biserică, ar fi însemnat să se arate, în faţa lumii, contra bărbatului ei. Şi contra părinţilor. Şi-aşa ceva nu se putea.

Pentru că Ticu era pocăit, nu mai erau invitaţi nicăieri, la nici o nuntă, la nici un botez. Pentru că nu era ea pocăită, la întrunirile pocăiţilor mergea numai Ticu, nu şi ea. Drept urmare, Mica nu se ducea niciodată nicăieri. Numai pînă la maică-sa sau pînă la soră-sa. Cea mai mare distracţie care îi era îngăduită, căci prin ea nu jignea pe nimeni, pe care însă şi-o permitea numai cînd Ticu lipsea de-acasă, era să cheme la ea una sau două vecine, cu lucrul. În clacă. Veneau cîteva femei, cu furca, şi torceau la noi în casă, iar Mica făcea pentru ele o oală cu mîncare şi, uneori, fierbea şi grăunţe… un desert care mă făcea să scot ţipete de încîntare, grăunţele fierte cu zahăr. Alteori, făcea mălai cu lapte, o „prăjitură" coaptă în ţest, cu coajă dulce. Iarna făcea pogăci, nemaipomenit de bune, pe care le cocea în ler şi le servea cu ceai negru, rusesc, cu lămîie.

Ticu, în schimb, avea viaţa lui de „frate", despre care noi nu ştiam prea multe, mergea în alte sate, în vizită la „fraţi" şi la „surori". Se îmbrăca frumos, îşi punea pe cap o şapcă cu cozoroc, pe care-o credea mai elegantă decît clopul lui de paie, şi o lua tăcut şi misterios din loc, călare pe bicicletă. Apărea tîrziu sau a doua zi. Din cînd în cînd, la noi se invitau „fraţi" de-ai lui, predicatori. Mica îi găzduia în casa de dinainte, îi hrănea bine, dar după două zile se sătura să le asculte conversaţia iehovistă, la care ea nu participa, ce-ar fi putut ea să le spună, că nu dă doi bani pe toate istoriile astea cu sfîrşitul lumii?, şi, cu ochi dintr-odată opaci, făcea o mutră posacă. Era peste puterile ei să îndure, mai mult de două zile, *doi* predicatori sub acelaşi acoperiş cu ea, *al ei* îi ajungea.

Din cînd în cînd, ne pomeneam cu razii. În faţa porţii se opreau maşinile Securităţii, casa se umplea de oameni în uniformă şi în civil, care controlau, căpiaţi, tot, casa, şura, stogurile de paie, grajdul, chiar şi fîntîna. Plecau de la noi luînd

Biblia şi un maldăr de reviste şi broşuri iehoviste, *Turnul de priveghere*, *Legământul* şi altele, pe care le găseau prin şură, mascate de jupi de pănuşi. A doua zi, îl chemau pe Ticu la Cluj, la Securitate. Nu îl luau cu ei, ştiau că se va prezenta unde şi cînd e chemat. Făcea parte din codul de onoare al Străjerilor lui Iehova să suporte fără să protesteze toate prigoanele contra adevăratei credinţe, cea a lor. Cu cît erai mai prigonit, cu atîta adunai mai multe puncte pentru mîntuire, nădăjduiau fraţii şi surorile. Căci ai suferit pentru Iehova. Tîrziu, peste ani, am descoperit că acelaşi cod al martirajului le-a dat tărie şi memorandiştilor, şi lui Stere, şi legionarilor, şi comuniştilor interbelici, şi foştilor deţinuţi politici. Oricui. Comportamentul este acelaşi, numai „Cauza" pentru care oamenii aleg să se lase martirizaţi, adică bătuţi bine, închişi şi uneori omorîţi, este mereu alta. Ticu, chemat la Cluj, la Securitate, reapărea acasă cu faţa însîngerată.

— Ce ai păţit? Ce ai pe frunte şi pe sprîncene? l-am întrebat odată, cînd eram cam pe clasa a cincea, iar el se întorsese de la Cluj cu faţa numai cheaguri negre de sînge.

— Nimic, m-a minţit el senin, am căzut de pe bicicletă.

N-avea cum să cadă, pe bicicletă noi l-am învăţat să umble, Tinu şi cu mine.

*

Fusese o toamnă blîndă şi bogată în producţia de sfeclă. Era al doilea sau al treilea an de cînd Ticu şi Mica umblau la Colectiv. Şi-n Cutca a început, nu se ştie de unde, moda bicicletelor. Oamenii aveau bani, Colectivul plătise bine zilele de la sfeclă. Iar la cooperativă au fost aduse biciclete negre, cu o săgeată albastră pe bară. Se zicea că sînt făcute în fabrica din Cugir, în loc de armament, poate în paralel cu armamentul, ca paravan pentru producţia de arme. După ce doi, trei oameni, întîi

numai brigadierii şi şefii de echipe de la Colectiv, au început să umble pe bicicletă, lăudîndu-se ce repede ajung dintr-o parte în alta a satului să trimită oamenii la lucru, ceilalţi cutcani şi-au cumpărat şi ei, unul după altul, biciclete.

Nu mai ştiu pe-a cui bicicletă a învăţat Tinu să mergă, dar din familia noastră el a fost primul care a ştiut. După el, eu. Eram prea mică să îmi pot trece piciorul drept peste bara bicicletei bărbăteşti, încă nu-mi ajungeau picioarele la pedale, şi-atunci am învăţat mersul pe bicicletă ca un acrobat de circ, băgîndu-mi dreptul pe sub bară şi ţinîndu-mi totuşi echilibrul, deşi eram cu tot corpul pe partea stîngă a vehiculului.

Apoi a venit momentul solemn, Ticu a cumpărat două biciclete, dintre care una de damă, fără bară.

Cît ai bate din palme, toată uliţa s-a umplut de biciclete, iar noi, copiii, am devenit profesorii, autoritari şi nu lipsiţi de cruzime, ai părinţilor şi unchilor noştri, pe care i-am învăţat să folosească vehiculul cu două roţi. Toamna era caldă şi uscată, aşa că la ceasul ojinei şi toată duminica, uliţa făcea cursuri de ciclism. Unchii şi mătuşile noastre ieşeau cu copiii lor, cu bicicletele nou-nouţe, să înveţe să meargă pe ele. Ticu, printre ei. Îl puneam pe bicicletă şi îl ţineam, Tinu dintr-o parte, eu din cealaltă, îi strigam să pedaleze, „Dă-i, dă-i!” strigam noi la el şi fugeam pe lîngă bicicletă, asigurîndu-i echilibrul. Din cînd în cînd, Tinu şi cu mine ne aruncam cîte-o privire cu înţeles şi, printr-o singură mişcare, îl trînteam un pic la pămînt. De obicei, îl trînteam de marginea mai înaltă a temeteului, să nu se lovească prea tare.

— Aşè, măgariule! reacţiona Ticu, nu prea violent, de teamă să nu-l lăsăm baltă, aşè, măgarilor, că iar m-aţi lăsat să pic.

Cel mai distractiv a fost s-o şcolim pe mătuşa Irină, nevasta unchiului Ilie, fratele lui Tata Bun, a căror casă e la cîţiva paşi de-a noastră. Mătuşa era grasă, întrunea toate standardele de frumuseţe

ţărănească, nu ca sfrijitura de Mica, şi avea o gură mare, poate cea mai certăreaţă femeie de pe uliţă după Mica. Tinu şi cu mine am plimbat-o îndelung, era talentată la ciclism, se ţinea bine. Merita totuşi o trîntă, o supărase pe Mica cerîndu-i să-i înapoieze catrinţele roşii care îmi trebuiau mie la serbările şcolare, aşa că ne-am înţeles din ochi unde s-o îmburdăm un pic, nu tare, şi-am lăsat bicicleta, să lunece mătuşa cît era ea de mare şi de grea pe iarba uscată şi lucioasă de pe marginea temeteului.

Numai Mica n-a reuşit să înveţe. Se urca, sveltă şi uşoară, pe bicicleta de damă, dar în loc să pedaleze înainte, pedala, ca la maşina ei de cusut, marca Singer, la care ne cosea toate hainele, de la cămăşile lui Ticu la cămăşuţele mele de noapte, de la şorţurile ei, la năfrămuţe, pedala deci o dată înainte şi, catastrofă, o dată înapoi. Adică, frîna. Trufaşă, n-a putut accepta să nu-i iasă ceva nou din prima. După cîteva şedinţe, în care înainta şi frîna, înainta şi frîna, în timp ce noi ne chinuiam din răsputeri s-o ţinem în şa, în echilibru, Doamne fereşte, să nu cadă, să nu se lovească, a abandonat. Ne-a fost tare ciudă pe ea că s-a lăsat înfrîntă aşa de uşor. De pe uliţa noastră, a fost singura femeie care n-a reuşit să înveţe. În anii următori, cînd badea Oprea Fotoghinu, brigadirul lor, îi mîna la hotar dis-de-dimineaţă, Ticu încăleca şaua bicicletei şi pornea pe două roţi, fluierînd o cîntare. Mica îl urma pe jos, cu sapa sau cu grebla pe umărul drept, cu un aer vexat.

*

Stăteam în casă numai peste iarnă, din decembrie, de după tăierea porcului, pînă în primăvară. În restul anului, ne duceam viaţa în cohie şi în casă numai dormeam. Mi-e greu astăzi să pricep unde încăpeam cinci oameni, Ticu, Mica, Ana, Tinu şi cu mine, într-o singură încăpere, chiar dacă era mare. Nu erau decît două paturi, Tinu

dormea pe conopei, iar după plecarea Anei dormeam eu pe conopeiul de lemn, pe un strujac îngust. Îmi amintesc ţipetele de bucurie cu care primeam schimbarea, socotind-o o distracţie, deşi culcuşul era incomod.

Primele mele amintiri de iarnă sînt din „casa a doua", adică din a doua cameră, unde locuiam cu toţii, prima încăpere arătînd, peste iarnă, cum arată azi muzeul satului: un pat aşternut cu perne ţesute cu drotul şi acoperit cu cele mai bune lepedeie de lînă din zestrea Mamei, măcar vreo trei, să li se vadă marginea de jos, o masă dreptunghiulară, într-un picior, acoperită cu trei rînduri de feţe de masă, întîi una albă, de tort, cu cipcă lată, apoi două de lînă. Pe pereţi, alte cîrpe de perete cusute de Mica. Şi-atît. Pe masă, o tavă rotundă de ceramică albă, cu bordură de alpaca, cu un superb desen floral, în verde, albastru-pal şi roz-liliachiu, reprezentînd o plantă de casă, o fucsie, şi o vază cu crizanteme din grădina noastră. Pe stelaj erau căni, pahare, farfuriile de duminică. Între ele, al doilea obiect miraculos al copilăriei mele: o bomboniera de sticlă albastră, de culoarea florilor de cicoare. Amîndouă aceste obiecte se află acum la mine, bomboniera şi-a pierdut capacul, iar în loc de bomboane ţin în ea agrafe, radiere, castane vechi, o ghindă de la Ledig House, pietre mici, culese cine mai ştie de unde. Cînd unchiul Nelu a ajuns la fabrica de sticlă şi de porţelan din Mediaş, pe stelaj s-a umplut de cadourile lui: tăvi largi şi servicii de cafea din cobalt, de un bleumarin adînc, căni albe de supă, mari şi grele, în care Mica ţinea sarea, pahare masive, de whisky. Şi, cumpărate de noi, de copii, prostioare de la tîrgurile săteşti: pui de găină rotunjori şi aurii, un cuc maroniu, o puşculiţă în formă de purceluş, în care ne puneam economiile, mămăruţe de pămînt. Fleacuri. Noi treceam prin frigul „casei de dinainte" fără să clintim nimic. Viaţa se desfăşura „în casa de dinapoi", tot cu trei ferestre, două spre drum şi una spre curte. Apoi

Mica a hotărît că ne petrecem iernile în prima odaie şi că rămîne neîncălzită „casa de dinapoi”, în care, pe pervazurile late ale celor două ferestre dinspre drum, noi puneam vazele cu crizanteme albe cu miezul metalic-verzui, ultima recoltă din gredinuţă, şi le lăsam din noiembrie pînă la Paşti.

Abia cînd am crescut mai mare, deşi Ana plecase de-acasă şi nu mai eram decît patru, ai mei, trecînd la încălzirea cu rumeguş, au început să folosească iarna amîndouă încăperile casei noastre de piatră. Cînd am văzut, la Illiers-Combray, ce mică era camera de culcare a lui Proust şi că, de fapt, toate camerele de-acolo, chiar şi sufrageria şi salonul mătuşii Léonie, sînt minuscule, mi-am spus că, la urma urmelor, dacă eu mi-am început viaţa ca a cincea persoană dintr-o încăpere, mai pe urmă am avut o cameră mai mare decît Marcel din casa mătuşei Léonie din Combray.

IV

Săptămîni întregi după moartea lui Mica, am aşteptat-o. Ana bocea:

— N-o s-o mai vedem niciodată!

Eu însă o aşteptam să apară. Să se întrupeze din groapă şi să continuăm traiul greu, dansul pe sîrmă al teribilei ei prezenţe. Pe toţi i-am aşteptat. Şi-i aştept pe mai departe. Uneori mi se pare că dacă aş şti să străpung secunda ca pe-un perete, aş reuşi să intru acolo şi i-aş găsi, i-aş regăsi, ei la rîndul lor aşteptîndu-mă cu o nerăbdare din ce în ce mai mirată, mai exasperată, de ce nu vine fata asta odată să ne scoată de-aicea, parcă ar fi Sîca, aşa întîrzie, de ce nu vine să ne-ajute să ne-ntoarcem acasă, acolo unde ne este nouă locul şi timpul? Sigur, recunosc starea: e ca la boală, cînd urmezi cu sfinţenie indicaţiile medicului, aşteptîndu-ţi răsplata: să te faci bine, bine de tot. Să te vindeci, deşi ţi s-a spus că boala e incurabilă. Ca la alte morţi, cînd te străduieşti să te comporţi eroic, să faci faţă la toate, la spital, la înmormîntare, la cheltuială, la pupăturile fariseice, cu speranţa, bine ascunsă în adîncurile roşu-fosforescente ale fiinţei, că, dacă te porţi cum trebuie, vei fi răsplătit, lucrurile, drept răsplată pentru buna ta purtare, vor reintra în *normal*, vor fi *ca înainte*. De fapt, aştepţi anularea evenimentului, a bolii, a morţii. Nu neapărat întoarcerea ordinii timpului, deşi în marile încercări nici asta nu te-ar putea mira: ci un miracol, pe care-l aştepţi cu răbdare, deşi cu sufletul la gură – învierea, de pildă. Şi enorma mînie care mă cuprinde de fiecare dată cînd văd că eroismul meu a fost în zadar, că boala nu s-a vindecat, că mortul meu nu a înviat, nu s-a întors, să îşi continue drumul întrerupt de-o absenţă nu mai gravă decît o comă profundă, deşi eu m-am

purtat cît am putut de bine, de eroic. Şi-n timp ce sufletul meu aşteaptă minunea, într-o stare de înspăimîntată evlavie şi firav-iraţională speranţă, pentru ca apoi să se prăbuşească-n resemnare şi-n rece mînie, mintea şi ştiinţa îmi şoptesc că nu există nicăieri nici o răsplată, pentru că cerul e gol şi fuge spre roşu.

— Se zice că dacă plouă, mortului îi pare rău c-a murit, spune pentru a nu ştiu cîta oară Ana, gînditoare.

— O să plouă pînă prin 12 iunie, îi răspund eu din nou, poate şi mai tîrziu.

— De unde ştii? insistă Ana.

— Ştiu, îi răspund eu la fel de fiecare dată. Pur şi simplu ştiu.

Şi-a plouat lung, nesfîrşit. Mult mai lung decît aşteptasem. Iar într-o dimineaţă m-au anunţat telefonic din două părţi, şi din Cutca, şi din Mediaş, că s-a îmbolnăvit Tinu.

— Tinu e bolnav şi nu vrea să intre în casă, mi-a spus direct Viorica.

Avea o voce agitată. Iar Anica, fiică-sa, plîngea.

— A vărsat şi acum s-a culcat în grădină, pe iarbă.

La început n-am priceput: Tinu, după bolile copilăriei, pe care le-a făcut violent, şi după toate accidentele lui ciudate, cînd şi-a spart gura sau şi-a smintit un braţ, nu s-a mai îmbolnăvit aproape niciodată. Slab ca Ticu şi uscat ca un lemn, spune despre el însuşi că nu-l doare, în veci, nimic.

— Varsă şi doarme, mi-a spus şi soră-mea, îngrozită.

Simptomele lui Mica. 3 iunie. O lună de la moartea ei. Întîi a vărsat ca Mica, dis-de-dimineaţă, apoi a somnolat. Tot ca Mica. Iar ele, nevastă-sa şi fiicele, n-au vrut să-l lase să adoarmă. De spaimă. S-au temut că se repetă totul: că intră, şi el, în comă. Interzicîndu-mi să gîndesc, m-am dus să îl văd. Se mutase totuşi de pe iarbă în patul lui şi dormea, ghemuit pe stînga, cu faţa pămîntie

şi tăiată de riduri adînci, verticale, un somn greu şi chinuit. Arăta epuizat. Ana, cu replicile ei de tragedie, a formulat de departe, la telefon, şi spaima, şi rugăciunea:

— Doamne, Mica, pe el îl vrei acum? Lasă-l, nu-l lua, poate o să aibă şi el, în anii ce-o să vină, bucurii, că pînă acuma n-a avut, şi din vina dumitale, nu numai din vina lui Ticu.

M-am învîrtit în jurul lui, ce sincronicitate, şi ce buimaci şi împiedicaţi bîjbîim noi trei printre lucruri şi semne, nemaiştiind ce e arătare, ce-i o biată iluzie. Greu se desparte sufletul de trup, dar greu se despart şi fiii de mamă, chiar şi cînd sînt blestemaţi. Sau poate mai ales atunci. Cum a spus Ana acum cîteva zile? Da, că poate răul sub care stăm e-ngropat acuma şi el.

Înainte de a pleca înapoi, am intrat la Mica în cameră şi m-am uitat în jur, era în continuare neatinsă, pe peretele de la capătul patului ei ticăia, cu cadranul atîrnînd strîmb ca-n zilele cînd bolise, ceasul ei mare, de perete. Am avut impulsul să îl îndrept, apoi mi-am tras ca arsă mîna înapoi.

*

Cu Ana şi cu Tinu eram în siguranţă. Pentru că-i plăcea să fiu drăguţă atunci cînd mă duce de mînă prin sat, Ana îmi împletea în fiecare dimineaţă codiţe, îmi ticlăza fundele albe sau albastre-deschis şi hăinuţele. Dacă o sîcîiam cînd juca bice cu Leontina lui lelea Lidie şi cu Nucuţa lui Mòtoru, mă pedepsea rîzînd.

— Deschide gura şi-nchide ochii, să-ţi număr dinţii! îmi poruncea ea.

Deschideam gura, iar ea îmi băga înăuntru o inflorescenţă de puf de păpădie.

Stăteam cîteodată cu ea şi ne uitam lung, peste gard, în curtea popii, aşteptînd să apară Monica, jucîndu-se cu Pufi, căţelul ei negru. Monica era cu numai un an mai mare ca Ana, dar era o domnişoară, avea părul lung şi auriu de Ileană

Cosînzeană şi ştia face nazuri. Într-o duminică dimineaţa, cînd îi dispăruse căţelul, Pufi, domnul Deac, preotul satului, n-a mai putut ţine slujba, alerga cu Fătu' şi cu Diacu' pe hotar, pînă la Tăuşorul Popii, să-l caute. Pufi însă nicăieri, Monica văzuse de departe, pe Tău, o cioară. Monica picase la examenul de absolvire şi a trebuit să şi-l mai dea o dată, iar cînd a ieşit de la scris s-a aruncat în fîntînă, să nu fie certată că nici acuma n-a ştiut nimica. De fapt, nu se aruncase, s-a scoborît lin, ţinîndu-se de cumpănă, sta în fîntînă în picioare, udă numai pînă la brîu, a scos-o afară Silviu al lui badea Gore: s-a coborît în fîntînă cu scara şi-a ieşit la lumină ca Făt-Frumos cu Ileana Cosînzeana cea cu părul de aur salvată, ţinută strîns în braţele lui. Ana se uita la ea cu ochi rotunzi, Monica era o apariţie, moştenise nu numai frumuseţea, ci şi nazurile şi fanteziile Scumpei, maică-sa, care, de supărare pe viaţă, adică pe bărbatu-so, după ce a născut-o pe Monica nu s-a mai ridicat din pat vreme de treizeci de ani. De urît. Aşa i-a spus ea lui Mica.

Cu Tinu era mai greu şi mai palpitant decît cu Ana. El inventa mereu ceva, un joc interzis, de pildă să ne jucăm „de-a Borcău". Pentru că badea Borcău era mare fumător, asta însemna să fumăm şi noi ţigările răsucite de Tinu din mătasea porumbului ori luate de la Moşul Martii, „Naţionale" fără filtru, puturoase. Sau, de ce nu, să facem foc în mijlocul casei, pe jos. Jocul ăsta nu l-am făcut la noi, ci în cohia de vară a Martei. Ea însă nu ne bătea, plăcerea ei de-a avea copii în curte era mai mare ca orice invenţie de-a noastră. Un frumos joc de iarnă am avut cînd Ticu a scos toţi acăţii din fundul grădinii, cu rădăcini cu tot, să poată îngrădi locul nostru cu gard de sîrmă ghimpată, iar Tiberia, soră-sa, să nu mai poată veni la noi cînd vrea ea, s-o spioneze pe Mica, şi nici Mica să nu mai poată traversa grădina noastră ca o furtună, să strige la Tiberia, cu mîinile în şolduri,

cine ştie ce ocară, de exemplu, „Călca-te-ar vaca-i neagră!”. Prefăcîndu-ne că ne interesează rădăcinile galbene şi noduroase ale acăţilor, Tinu şi cu mine nu ne-am mai dezlipit atunci de Ticu, numai ca să fim pe fază, să culegem noi, pe furiş, gloanţele care ieşeau la suprafaţă. Şi într-adevăr, atunci ne-am făcut cea mai mare provizie de pulbere pentru exploziile noastre.

O dată, o singură dată, Ticu s-a jucat şi el cu noi. Căzuse multă ninsoare, Tinu şi cu mine ne-am apucat, în loc s-o măturăm şi să facem cărări prin ea, ca de obicei, s-o adunăm. Am făcut bulgări uriaşi, groşi cît o bute, şi ne-am apucat să îi clădim în faţa cohiei de vară, construind cel mai mare om de omăt pe care l-am văzut vreodată. În curte nu mai rămăsese pic de zăpadă, o strînseserăm toată în suluri mari, grele, pe care ne-am apucat să le clădim unul peste altul. De la al treilea cilindru de omăt am avut nevoie de scară. Şi-a venit Ticu să ne ajute! Nici acum nu ştiu ce l-a apucat. În timp ce noi ne zbenguiam fericiţi, el lucra tăcut şi concentrat, de parcă ar fi înălţat acoperişul unei case, nu o uriaşă construcţie de omăt, sortită pieirii. Am făcut, cu ajutorul lui, un om de cel puţin 3 metri şi jumătate înălţime, gros cît fîntîna, cu bumbi uriaşi din cărbune şi cu clopul de vară al Mamei pe cap. A fost măreţ! Se oprea lumea în drum să ne admire uriaşul. Noi l-am îngrijit toată iarna, tencuindu-l cu tot omătul care-a mai căzut după aceea. Primăvara, cînd zăpada s-a topit, uriaşul nostru a fost ultima zăpadă din toată Cutca, s-a dizolvat încet, iar rămăşiţele lui murdare le-a împrăştiat într-o dimineaţă Ticu, cu lopata. Mie mi-a rămas în amintire participarea tăcută a lui Taticu la joc, felul lui serios de a lucra la omul nostru, ca atunci cînd ridica o clădire, de la zidurile de piatră pînă la acoperiş, însemnînd materialele cu creionul lui de tîmplar şi socotind totul, la fix, asta era uluitor, chiar la fix, numai în minte.

Verile erau frumoase, căci Ticu şi Mica mergeau de dimineaţă bună la hotar şi noi eram lăsaţi de capul nostru, stăpîni peste casă şi găzduşag. Atunci ne puteam juca cu ceilalţi copii de pe uliţă. Din prevedere pentru noi sau poate doar pentru casă, Mica închidea casa cu cheia, lăsîndu-ne la dispoziţie numai cohia de vară, apoi ne închidea în curte, interzicîndu-ne să ieşim din ogradă. Dar o poartă legată cu lanţul nu era o problemă pentru Tinu, ştia el cum s-o deschidă. Şi-apoi, noi eram învăţaţi să sărim gardul nostru streşinit fără să ne agăţăm de leaţuri şi cuie. Ţîşneam iute în uliţă şi ne repezeam pe temeteuri, zburdînd desculţi peste mormintele acoperite cu iarbă înflorită de fînaţă.

Într-o vară, la vremea cînd se coace stejea, mi-a venit şi mie o idee cum să ne înmulţim ascunzişurile şi teritoriile de joc de pe temeteuri. Mi-am umplut buzunarele de la vigană cu sămînţa coaptă de steje şi-am început s-o împrăştii pe toată suprafaţa temeteului, cu gesturi largi şi solemne, cum îi văzusem pe-ai mei că seamănă primăvara cucuruzul în arătură. Tinu, care de obicei era şeful, pentru că el era cu ideile, a priceput pe loc ce vreau. Aşa că şi-a umplut şi el jeburile cu sămînţă de ştevie şi-a trecut la fapte. În două ceasuri, am terminat de semănat toată suprafaţa celor patru temeteuri.

— Aşè! a mîrîit el, mulţumit. La anu’ o să fie steje peste tot, şi-o să ne putem ascunde mai bine.

— Pai da, am mormăit şi eu, ca un ţăran încrezător în viitoarea lui recoltă, cele două colţuri cu steje şi cucută erau cam mici pentru noi.

În vara următoare, cînd să cosească iarba, diacul a dat de-o falnică cultură de steje, înaltă pînă la pieptul lui, în umbra verde a căreia noi ne aveam cuiburile şi cotloanele noastre secrete. Prea lemnoasă să poată fi cosită, diacul a trebuit să secere stejea bucată cu bucată şi, după ce-a lăsat-o să se usuce, a aprins-o în mijlocul drumului, să-i stîrpească sămînţa. Nu ne-a reclamat părinţilor,

poate nici nu ne-a bănuit, iar noi am tăcut mîlc despre semănătura noastră de vară, mulţumindune, eu în primul rînd, să rînjim pe furiş. Numai Mica ne-a bănuit, dar nu avea nici o dovadă împotriva noastră, aşa c-am scăpat nemuştruluiţi.

Primăverile şi toamnele însă era mai puţin vesel, Mica o scula pe Ana imediat ce ducea vitele la ciurdă, la cinci, şi-i spunea să slobozească galiţele, să ne scoale pe noi la şapte fără un sfert, să îl pregătească pe Tinu pentru şcoală şi pe mine pentru dusul la Sucutărdeni, la Mam' Bătrînă.

Chiar din momentul în care Ana mă lăsa în ograda Sucutărdenilor, eu începeam s-o aştept. O iubeam sălbatic. În cele cinci-şase ore de aşteptare zilnică, de la şapte şi ceva dimineaţa şi pînă după prînzul mare, mă mîncau urîtul şi dorul. Ieşeam în poartă din cinci în cinci minute şi mă uitam tăcută de-a lungul drumului, doar-doar o să vină în sfîrşit Ana, să mă ia de mînă şi să mă ducă acasă.

Nu-mi plăcea la Mam' Bătrînă. Decît dacă mă duceam acolo numai în vizită, cu Mica, pentru că prin sat Mica mă lua, cîteodată, de mînă. Altfel, nu mă dezmierda prea des. Dacă mă guduram pe lîngă ea pentru o mîngîiere, mă împingea scurt:

— Nu te mai întrece!

Ştiind ce e în stare să facă Mica, eram bucuroasă că am scăpat numai cu atîta. Cu Ana, de la care aştepta şi să fie elevă bună, şi s-o ajute la toate în casă, Mica îşi ieşea din sărite repede. După ce mam născut eu, cînd se supăra pe Ana, striga la ea înfricoşător:

— Trăzni-te-ar Dumnezău să te trăznească! Nu ţi-am spus să dai la porci?

Cea mai mare ocară, abominabilă, pe care eu nu mi-o amintesc decît ca prin pînze de apă, dar care stă gravată în memoria surorii mele, suna însă:

— Fute-te-ar tată-to! Proastă ce eşti! Nu ţi-am spus să bagi găinile?

Pe Tinu şi pe mine, dacă ne prindea cu ceva, ne bătea, nu rău, cu o nuia subţire de răchită, pusă la

îndemînă deasupra uşii de la cohia de vară. Ajungea însă să strige la noi ca să ne strice cheful de viaţă. M-a bătut cu nuiaua, mai mult simbolic, cînd am încîlcit cînepa, alergînd prin ea pînă am făcut-o praf, de n-a mai avut mare lucru să smulgă cînd i-a venit vremea, şi-n anul acela au avut puţini snopi de pus la topit, la prunduţul din Someş, nu departe de casa Martei. Cu povestea cînepii însă pe mine m-a umilit grozav, căci mi-a amintit-o, cu subînţelesuri înfricoşătoare, ani de zile. Tot aşa, ne-a bătut pe amîndoi cînd am furat morcovii noi din grădina lelii Litiţii şi i-am mîncat, după o dreaptă împărţeală cu ceilalţi copii cu care am fost la furat, cu mare poftă, frecîndu-i de haine să li se ducă pămîntul. Mica a aflat a doua zi şi ne-a bătut dis-de-dimineaţă, chiar la sculatul din somn – iar toamna, cînd a scos morcovii noştri, i-a dus lelii Litiţii o coşarcă plină, cerîndu-i încă o dată iertare pentru blestemăţiile noastre.

Aveam, fiecare, îndatoriri precise în gospodărie. Ideea lor, a lui Ticu şi Mica, era să nu stăm. Semănau, dacă mă gîndesc bine, cu Moromete, care, şi dacă are, şi dacă n-are treabă, tot îşi scoală băieţii cu noaptea-n cap. Părinţii noştri, care se înţelegeau aşa de rău între ei, se înţelegeau bine cînd era vorba să ne pună la treabă. Cel mai tare au muncit-o pe Ana, care a trebuit, pe lîngă porci şi galiţe, să ne aibă şi pe noi în grijă. Cînd am crescut şi eu, aveam grijă, împreună cu Tinu, de toată gospodăria: găinile, cloştele cu pui, porcii, bivoliţa, curcile. Şi mieii.

Trebuia să paştem mieii pe şanţuri şi Pe Coastă, lîngă Ticăla, din luna mai pînă în septembrie, cînd începea şcoala. Cînd era cald, ne convenea, pentru că puteam să ne scăldăm în Someş, la prunduţul de la Bărc, sau să trecem apa înot şi să facem o incursiune pe terenurile Icezeului, să furăm gulii sau morcovi, că altceva n-aveam ce. Pe vreme rea însă, nu mai aveam nici o plăcere, decît dacă ieşea, lîngă izvor, badea Costin. Avea picioarele unite, ca

o sirenă, ca un siren, ar trebui să spun, şi umbla mişcînd numai de la genunchi în jos. Juca cărţi cu noi, Tinu avea cărţi făcute din carton, scrise cu cerneală şi desenate cu creion roşu şi albastru. Dacă ni le găseau Mica sau Ticu, ni le confiscau, trăgîndu-ne şi-o bătaie. Nu ştiu de ce, dar pentru ei şeptica era un păcat de moarte, numai Păcăliciul era permis, pentru că ni-l adusese cadou unchiu' Nelu. Dar Tinu confecţiona altele, la fel, numai ce-l vedeam că mă cheamă cu un gest tainic, „Haide, am altele, uite ce frumos le-am desenat!". Jucam pe obligaţii, pe cine întoarce mieii. Cel mai rău lucru Pe Coastă era însă cînd Tinu dispărea cu alţi băieţi de seama lui de-a lungul Someşului în jos, spre Bărc, la Cotitură, de unde din cînd în cînd erau scoşi înecaţii. Tinu lipsea cu ceasurile, aveam vreme să îmi închipui că l-a luat un vîrtej şi l-a băgat într-o bulboană sau într-un cotlon, de unde n-are cum să mai iasă.

Aveam de lucru ca nişte oameni mari: măturam curtea şi drumul, adunam buruieni pentru porci, umpleam halăul cu apă pentru adăpatul bivoliţei, hrăneam animalele. Dacă ne fura uliul un pui de găină, aşteptam să se întoarcă Mica de la lucru, să ne pedepsească pentru că n-am pîndit cerul şi n-am hîşîit uliul. Cel mai urît îmi era să plivesc straturile de ceapă şi de morcovi. Şi să tai frunzele de napi pentru mîncarea răţuştelor – le tăiam prea late, enervînd-o pe Mama, care numai că nu mi le vîra mie pe gît, aşa se supăra. Nu-mi plăcea nici să scarmăn lîna, nici să adun fructele căzute în grădina de pomi, pe care Ticu ne punea ori să le dăm porcilor, ori să le aruncăm într-un butoi mare, în care le aduna pentru ţuică. Dar grădina de pomi trebuia curăţată, uneori de două ori pe zi, era pasiunea şi mîndria lui Ticu. Răsplata mea era că vara eram lăsată să stau duminica în grădină, să citesc pe iarbă, la umbră: era frumos, mirosea aromat a iarbă şi-a poame, din cînd în cînd auzeam cîte un poc! înfundat, căzuse o păruţă de vară,

galbenă şi dulce, în iarba curată. Eu mai aveam de spălat vasele, mai ales oalele mari, emailate, ale Mamei. Le avea pe toate de aceeaşi culoare, vişinii, aduse de la „Emailul Roşu” din Mediaş, de unchiu’ Nelu. Le spălam afară, pe-o laviţă mare de stejar, şi, după ce le lustruiam bine cu nisip fin şi cu cenuşă, să se ducă funinginea, le agăţam, sclipitoare ca vişinele coapte, în prepeleac, la vedere. Mica era foarte mîndră de vasele ei.

*

Eram ocupaţi tot timpul, nici nu putea fi vorba să mă duc la grădiniţă, ca alţii. Într-o după-amiază de vară, în timp ce mă jucam cu Tinu scuipînd pe coliba cîinelui, a venit educatoarea şi m-a întrebat de ce nu mă duc şi eu, ca alţi copii, la grădiniţă. La repezeală şi din prevedere, am luat vina pe mine.

— De-aia, că nu vreau io, i-am răspuns, apoi m-am trădat: Şi am şi puii aieştia de găină, de care trebe să am grije!

Doamna educatoare a revenit, a vorbit cu părinţii, iar eu am devenit „elevă mică”, cum îmi plăcea să mă laud. Grădiniţa, care se ţinea în fostele grajduri ale Curţii, a fost o experienţă mai degrabă neplăcută: atunci am văzut primele cuburi colorate şi prima ascuţitoare, cu care doamna educatoare ne-a făcut o demonstraţie cum se ascut creioanele. Dar n-am apucat niciodată la cuburi, erau rezervate pentru băieţi, iar „tovarăşa” n-a vrut să-mi dea ascuţitoarea, să-i fac o probă. Eram destul de înciudată.

Însă cel mai mare necaz mi-a venit de la memoria involuntară: reţineam imediat toate poeziile pe care ni le citea, cu voce tare, „tovarăşa”. Acasă, cînd Ana şi Tinu îşi învăţau cu voce tare poeziile, eu le ştiam mai repede ca ei şi îi corectam, supărîndu-i:

— Nu aşè. Pe tine într-o căscioară!/ Tu torci, nu Tu dormi!

Acum, la grădiniţă, învăţam poeziile înaintea celorlaţi şi le şopteam cînd se încurcau, drept care eram pusă la colţ. Nu mă puteam însă abţine, şopteam în continuare, ca şi cum aş fi vorbit cu mine, iar cînd educatoarea se uita la mine, mă ridicam şi mă duceam direct la colţ, să îmi execut pedeapsa.

Leneşă şi stîngace în mişcări, am avut, în unicul meu an de grădiniţă, accident după accident, toate la ochiul stîng, căci nimeream sistematic între doi copii care se băteau. Mă plasam mereu între pumn şi destinaţia lui şi luam bătaie în locul altcuiva, apoi eram trimisă acasă, cu ochiul stîng umflat, vînăt ca o prună dejghiocătoare coaptă. O dată, m-am întors acasă cu ochiul însîngerat de la un băţ de ţiglu care îmi nimerise exact sub ochi, mai am şi acum semnul, noroc că n-am rămas chioară.

În iarna lui 1962, într-o zi în care chiciura transformase copacii de lîngă grădiniţă într-un crîng ca-n poveşti, totul era argint şi lumină de lapte, m-am ridicat pur şi simplu de pe scăunelul meu, m-am îmbrăcat şi am plecat. M-am dus acasă. Pentru că mă apucase dintr-odată, intens şi de neîndurat, urîtul: sentimentul că dacă nu plec pe loc, n-o s-o mai văd niciodată pe Mica. Dar Mica avea la ea musafire, femei cu furca, torcea şi ea cu ele, ţinîndu-şi piciorul drept pe talpa furcii şi răsucind sprinten un fir alb dintr-un caier alb, de lînă moale, ţigaie. N-a aprobat sosirea mea: m-a trimis frumuşel înapoi, nu înainte de a-mi spune că am făcut-o de ruşine. O acuzaţie pe care am auzit-o, din partea ei, nu numai în copilărie. Trăiam într-o lume reglementată, în care a-ţi face părinţii de ruşine era uşor, dar o vină de neiertat.

Pe lîngă Ticu nici nu ne trecea prin minte să încercăm vreun alint, el era serios, el nu se ocupa cu fleacuri. Iarna, cînd intra în casă pătruns de frig, îmbrăcat în pantalonii lui de pănură cenuşie, „pricioşi”, adică largi sus, pe coapse, ca pantalonii de uniformă ai Gestapoului, şi strîmţi de la

genunchi în jos, şi în pieptarul lui de mieluţ, ne găsea însă şi el o întrebuinţare: ne cerea, mie mai ales, să îi scoatem cismele cu tureac îngust şi înalt pînă la genunchi. Se aşeza pe un scaun lîngă foc şi-mi întindea pe rînd picioarele: Trage-mi-le-afară! îmi cerea. Dacă greşeam mişcarea şi îi răsuceam piciorul, protesta. Cel mai adesea însă nimeream, aşa că am devenit ordonanţa de iarnă a tatălui meu, îi scoteam zilnic cismele pentru ca el să-şi poată lepăda obielele albe şi să-şi lipească labele picioarelor, cu şosetele împletite din lînă cu tot, de plita încinsă. Era grozav de friguros. Odată aşezat lîngă foc, îşi citea, tacticos, ziarul. Drept răsplată pentru dexteritatea mea, am devenit, pînă la vîrsta de paisprezece ani, descălţătorul lui de iarnă, primind în schimb dreptul de-a-mi încălzi propriile mele picioare, la fel de friguroase ca ale lui, în căciula lui bună, de miel negru şi creţ, cu care mergea în sat. Spre hazul Anei şi-al lui Tinu, căciulile Taticului îmi erau prea mici pentru cap, dar încăpătoare pentru labele picioarelor. Iar el nu protesta, cel mult îmi zîmbea stins. Tot aşa, mă lăsa să mă acopăr, cînd mă culcam uneori după-amiezile, cu zeica lui de sărbătoare, din pănură în brăduleţ cenuşiu cu alb, ţesută de Mica, şi căptuşită cu blană albă de oaie. Era foarte grea, dar mie mi-era bine sub povara ei ţeapănă şi lînoasă.

*

Marile sărbători ale copilăriei n-au fost nici Paştele, nici Crăciunul, ci apariţiile miraculoase ale unchiului Nelu de la Mediaş, cu sau fără Tabita şi Neluţu, verii noştri. Venea cu o maşină încărcată de daruri. Noi primeam fiecare cutii mari de metal cu bomboane de lapte Kandia, iar la comun lădiţe cu portocale şi toate hainele şi jucăriile care nu le mai erau bune Tabitei şi lui Neluţu.

I-am adorat pe Tabita şi pe Neluţu, în sensul propriu al cuvîntului, şi iubindu-i, şi venerîndu-i, pentru simplul motiv că şi ei creşteau, iar hainele

lor de domnişori le rămîneau mici şi, mai devreme sau mai tîrziu, ajungeau la Cutca, unde erau împărţite între unchiul Alesandru şi Mica, pentru noi. Nu mă deranja că hainele erau un pic vechi şi sau prea mici, sau prea mari, erau oricum mai bune decît lucrurile care îmi rămîneau de la Ana şi de la Tinu. Mai ales bocancii lui Tinu, strîmbi şi noduroşi cum deveneau după ce-i purta el un an şi întotdeauna mai mari decît picioarele mele, încît fiecare pas pe pămînt presupunea pentru mine şi-o alunecare în interiorul bocancilor, erau atunci obiectul urii mele neputincioase.

Sărbătoarea cea mai mare a copilăriei mele a fost sosirea unchiului Nelu, cu pachetele lui de haine vechi, cu jocurile uzate ale copiilor lui, cu păpuşile cu obraji dubdiţi ale verişoarei mele, cu paltonaşul ei vişiniu, cu guleraş negru de astrahan, cam tocit la mîneci, pe care l-am purtat, întîi prea mare, apoi prea mic, pînă pe clasa a şaptea. Eram făloasă să port lucrurile lor vechi. Mi-era ruşine numai cu lucrurile vechi şi urîte care-mi rămîneau de la Tinucu. Dar rochiuţele verişoarei mele erau frumoase, le purtam bucuroasă, cum bucuroasă îi purtam şi numele, Tabita, dat după ea, eu am ştiut foarte devreme că sînt în plus şi că n-am dreptul la nimic al meu, că nu tot ce există mi se şi cuvine, dimpotrivă, am ştiut că mi se cuvin foarte puţine lucruri, şi numai dacă rămîn de la ceilalţi. Pentru că pe lume nu este loc pentru toţi şi nu tot ce răsare trebuie să şi crească şi să-nflorească.

Oricum, eram nişte norocoşi toţi trei, eu alături de Ana şi Tinu, fără unchiul Nelu n-am fi ştiut decît mult mai tîrziu ce înseamnă portocalele, bomboanele de lapte Kandia, rochiuţele drăguţe de oraş, brodate cu floricele, jocurile de inteligenţă pentru copii, cutiile cu planşe colorate, în care trebuia să completez bucăţile lipsă. Fără el n-am fi avut, toţi trei, triciclete şi trotinete, care ne dădeau un îmbătător sentiment de superioritate asupra celorlalţi copii de pe uliţă, verişorii noştri dinspre

tată sau vecinii noştri. Mă văd, pe tricicletă, cu o pălăriuţă bleumarin de pîslă pe cap, tot de-a verişoarei mele, în troscoţelul verde de-acasă. Sau, cu aceeaşi pălăriuţă, făcînd lanţuri de păpădii.

Îmi amintesc că la o asemenea vizită minunată ne-am jucat de-a prinselea toţi verişorii ieşiţi din Sucutărdeni – eram şapte cu toţii –, în curtea largă a Sucutărdenilor, făcînd zarvă mare. Plouase. Iar eu, stîngace şi rigidă ca Ticu, am alunecat şi mi-am muruglit mîna dreaptă din cot. Nu-mi venea să cred! În mijlocul unei bucurii uriaşe, al unei sărbători cum alta nu mai era, mie mi se întîmplase o nenorocire! Aşa ceva nu este cu putinţă! mi-am spus eu, uitîndu-mă la cotul meu umflat, roşu-vînăt, şi aşteptînd să îmi treacă de la sine, să se spulbere coşmarul care stricase ordinea sărbătorii. Fericirea. N-am putut pricepe cum pot să vină deodată două lucruri aşa de diferite, fericirea vizitei lui unchiu', cu Tabita şi Neluţu cu tot, şi mîna mea umflată ca un dovleac porcesc şi învineţită, săgetîndu-mă la orice mişcare. Am încurcat-o!, asta e numai din vina mea, vai, ce-o să-mi facă Mamica!

Dar am scăpat, Mica nu m-a certat, era atîta lume de faţă!, m-a luat pur şi simplu şi m-a dus la Ghenţoaia, în capătul satului, înspre Morlaca. Ghenţoaia m-a pipăit delicat, a început să mă ungă cu unsoare dintr-un bliduţ, să mă maseze, apoi, dintr-o smucitură, mi-a pus mîna la loc. M-am mai dus la ea încă vreo cîteva zile, pe-nserat, să mă ungă şi să mă frece la cot şi pe braţ, era o mare meşteră pentru cioantele muruglite, în liceu eram în stare să vin din Mediaş să îmi pună la loc oasele labelor de la picioare, pe care mi le sminteam des şi din senin, îmi ajungea o pietricică pe trotuar ca să îmi muruglesc toate oscioarele.

Altfel, eu eram cuminte, unde mă puneau, acolo stăteam, cu o răbdare nesfîrşită, de piatră. Primăvara, puteam să stau ore în şir să pîndesc, în gredinuţa de flori, mişcările de însorire ale vacilor-

Domnului sau încolţirea lentă a unei flori din pămînt, mişcările mici cu care îşi făcea loc pe lume vîrful unei lalele, străpungînd încetişor pămîntul care-o strîngea. Vara, la fel, puteam sta ceasuri întregi lîngă un fir de gura-leului, să îi privesc botul, despre care mi se spusese că muşcă, în final îmi vîram totuşi un deget în el, să verific muşcătura. De papucul doamnei nu mă atingeam, florile semănau grozav cu miezul de lebeniţă şi-mi venea să le mănînc, dar erau florile cu care se lăuda Mica, Doamne fereşte să stric vreo cupă. Am mîncat numai lalele abia încolţite, le-am încurcat cu măcrişul.

Mai tîrziu, cînd am crescut, mă văd făcînd întreceri de trotinetă cu fratele meu şi rănindu-mă la rotula piciorului stîng cu roata din spate a trotinetei. Cînd tricicletele şi trotinetele s-au stricat, Tinu a meşterit din roţile lor cărucioare. Cu geniul lui tehnic înnăscut, a făcut nişte cărucioare grozave, în care căram, de ochii părinţilor, buruienile strînse de pe hotar pentru porci, iar cînd nu ne vedeau ei, eu îl duceam pe Tinu în trocuţă. Apoi Tinu pe mine. Într-o zi, m-a răsturnat dinadins din trocuţa căruciorului direct în balta raţelor. Nu m-am lovit, dar m-am împuţit şi-n păr de la apa putredă şi puturoasă, iar rochiuţa vişinie cu flori albe, mari, pe care o aveam de la Tabita, n-a mai ieşit niciodată din boală, oricît a ţinut-o Mica în leşie, şi-a trebuit să mi-o arunce.

Cu ocazia unei asemenea vizite a unchiului Nelu s-a produs şi-o ceartă mare, care a durat vreo doi ani, între Mica şi Alesandru. S-au sfădit de la împărţirea baloturilor de haine, pe care Nelu o lăsase pe seama înţelepciunii lor, în loc s-o rezolve el. Mica a strigat la fratele ei mai mare şi i-a spus lucruri grele Dochiţei, începînd cu faptul că Dodo n-ar fi copilul lui Alesandru, ci un bitang făcut cu un hăndrălău din Cutca de Sus. Ceea ce, lăsînd la o parte că nu era în chestiune – dar la război Mica nu şi-a ales niciodată armele –, de fapt era exclus.

Sigur, Dodo nu semăna şi nu seamănă nici acuma cu taică-său, e mic şi negru, n-are înălţimea semeaţă a Sucutărdenilor, nici privirea lor directă, ci o uitătură piezişă, hamnişe, ca maică-sa. De fapt, lăsînd orice maliţie la o parte, Dodo seamănă cu bunicul lui dinspre mamă, e Banu tot, după cum observase chiar Mama Bătrînă. Mica, după ce şi-a făcut numărul, strigînd ascuţit de s-a auzit de la Căminul de copii infirmi, supărată că a primit prea puţine lucruri pentru noi, le-a dus înapoi pe toate şi i le-a azvîrlit mătuşii Dochiţa în faţă:

— Na! Ţine-ţi-le pentru voi, că-n veci nu vi-i bugăt. Şi-uo-aţi voi de minune! Trăzni-v-ar Dumnezău să vă trăznească!

Iar ea, care mergea măcar de două, trei ori pe săptămînă la părinţi, că-n altă parte decît la ei şi la Marta nici n-avea unde să se ducă, n-a mai călcat în ograda casei părinteşti vreo doi ani la rînd. Şi s-a certat şi cu Marta, care a încercat să-i împace.

*

Pentru sfada cu soră-sa mi-a părut rău, pe durata ei nu m-a mai lăsat să mă duc în vizită la Marta şi la Moşul Martii. Mie îmi plăcea să-mi fac drum la ei, aveau întotdeauna ceva bun pentru mine, ciureghe, pancove, biscuiţi. Arătîndu-ne unde ascunde cheia de la cohie, Marta ne dăduse învoire să îi deschidem bucătăria de vară în lipsă. Puteam intra nu numai în ogradă şi în grădină, să mîncăm pomniţe sure, cum noi nu aveam, noi aveam numai albe şi negre, ci şi în cohie. Iar grădina ei mare, în formă de L, mărginită într-o parte, în latura dinspre nord, de un canal al Someşului, chiar lîngă stăvilar, era tot timpul la dispoziţia noastră. Un pîlc de sălcii, plopi, acăţi, lemne uriaşe de rută tivea fundul grădinii, formînd un bărcuţ mirific. Îmi plăcea să stau în fundul grădinii, pe malul canalului, cu picioarele în apă, avînd un nelămurit sentiment de proprietar al acestei minunăţii sălbatice şi neprimejdioase, pe care mi se părea că

mi-o amintesc, ca şi cum foarte demult aş mai fi fost în locul acesta. Oricum, bărcuţul Martei, cu apa curgătoare din fundul grădinii, este pentru mine şi-acum sentimentul şi amintirea unui nelămurit „acasă”, semnul viu al Paradisului prin care am trecut şi-n care am locuit cîndva, demult, într-un pierdut trecut. Cu picioarele în apa călîie, mă uitam la peştii care îmi lunecau printre labe. Aşa cum se-ntrevăd literele pe-o tablă prost ştearsă, mi se părea că-mi amintesc. Visam.

Moşul Martii plantase în grădină, pentru noi, zmeură, agrişe, coacăze. Şi aveau cîţiva meri cu mere verzi, acrişoare, parfumate. Şi el, şi Marta se aflau la a doua căsătorie. Era mai vîrstnic decît Marta cu vreo douăzeci de ani, fusese însurat cu acte în regulă, dar nevastă-sa îl lăsase pentru altul, cu care a făcut un copil, ce, prin forţa lucrurilor, deşi era al altui bărbat, purta numele Moşului: Ghirişan. Slab ca Ticu, bătrîn, ridat şi năsos, Moşul Martii a fost dulceaţa copilăriei noastre. A mele, în orice caz. Mă duceam iarna la ei, să văd ce fac. El stătea la masă, pe un scaun, şi îşi peticea o cismă, ascultînd Radio Budapesta. Ca orice adevărat cetăţean al Imperiului Austro-Ungar, şi el, care se născuse în 1903, deci pe vremea Imperiului, ştia foarte bine ungureşte. Avea pe masa din bucătărie un radio mare, o cutie de lemn gălbui, furniruit, luminată de două lămpi verzi, care clipoceau misterios. Moşul Martii asculta radioul, schimbînd numai pe posturi în limba maghiară. Mînca tăcut, molfăind pită cu slănină afumată, de raţă ori de gîscă, cu ceapă. Mă aşezam lîngă el, pe un scăunaş scund, de muls, cu trei picioare. Tăceam. Ascultam cu el, deşi nu ştiam o boabă ungureşte, Radio Budapesta. Limba maghiară mi se părea de o neînchipuită dulceaţă. Din cînd în cînd, Moşul îmi întindea o bucăţică de pîine cu slănină de raţă. O luam tăcută şi o mîncam. Simţeam că mă iubeşte, cu o pasiune tăcută şi gingaşă, iar eu mă pătrundeam de aerul lui. Acum, cînd mi se face dor

de el, nu trebuie decît să pun un post unguresc şi să închid ochii: magia limbii maghiare mă leagănă înapoi, pînă în amiezile acelea de iarnă, cînd mă lăsam hrănită din mîna lui Moşu. Voinică şi autoritară, Marta ne tulbura din cînd în cînd pacea noastră fără cuvinte, întrebîndu-mă ceva. Îi răspundeam precis, ea mă lăuda că vorbesc ca un advocat, şi iarăşi mă scufundam în ascultare şi-n contemplaţie: admiram păretarul de pînză bătut pe perete în spatele radioului şi-al mesei, un păretar colosal, colorat, cu un peisaj cu munţi îndepărtaţi, cu o apă ce curgea înspumată prin mijlocul păretarului şi cu un cerb maro, uriaş, cu coarne cît crengile. O oroare imprimată. Atunci însă mă fascina, mi se părea că spune, frumos, o poveste.

Sus, în casa lor înaltă, cu antreu central, cu cămară şi cu două încăperi largi, Marta avea pe pereţi tablouri mari, nişte reproduceri de sfinţi şi, lucrul cel mai neobişnuit, cîteva tablouri pe lemn. Pe nişte scuturi rotunde de lemn erau pictate naturi moarte cu păsări, o jerbă de flori… Mă uitam la ele tacticos şi tăcut, Marta nu îşi pierdea răbdarea, mă lăsa să mă uit pînă mă săturam, fără să mă zorească. Pe la mijlocul anilor 1970 am vrut să le revăd, dar nu mai erau. Întrebată ce-a făcut cu ele, mi-a răspuns că nu au existat niciodată. Ani de zile m-am gîndit la ele ca la o fantasmă bizară de-a mea. Dar nu demult, soră-mea mi-a povestit, din proprie iniţiativă, că le-a văzut la vara noastră, la Tabita, restaurate de specialişti de la „Brukenthal”, împodobindu-i casa.

Moşul Martii era un emotiv şi un sentimental, plîngea cînd citea poezii sau povestiri din almanahurile săteşti. Povestea unui prunc pus înaintea boilor, dar pe care boii nu-l calcă, citită într-un almanah şi legată prin nu mai ştiu ce fire de Ecaterina Varga, îl făcea să plîngă cu sughiţuri şi să spună că boii au fost mai buni decît nemeşul ăla care-a pus copilul în pericol.

Marta şi Moşul Martei ţineau la noi. Nu mai tare decît la verişorii noştri dinspre unchiul Alesandru, la Dodo şi la Deiu. Nu mai tare decît la Tabita şi la Neluţu, care erau primiţi, cînd veneau, ca nişte prinţişori. Îmi amintesc o vacanţă de vară de-a lor la Cutca, limonadele pe care Marta li le făcea cu grăbire, să îi distreze, uitînd cu totul de mine, pentru care nu s-a mai găsit pahar şi lămîie. Nu i-am purtat pică, eram obişnuită să fiu în plus, cantitatea neglijabilă dintr-o adunare de oameni, iar Marta, căreia îi spuneam pe nume, era prea bună cu mine în restul timpului ca să mă supăr dintr-atîta. Ţinea în stelaj o cană cu bani mărunţi, din care îmi dădea de fiecare dată cînd plecam măcar 50 de bani, pentru bomboane ori îngheţată. Cînd o pupam, mulţumindu-i, îmi respingea stîngaci avansurile:

— Piei de-aici, Iudă! îmi zicea brutal.

Dar în fond era măgulită. Din cauza exclamaţiei ei repetate că aş fi Iuda, pe care îl ştiam ca personaj negativ, m-am documentat, cam rănită, citind Evangheliile în întregime. Nu-mi era greu, cu atîtea *Biblii* în casă. Şi m-am apropiat de personaj ca de cel mai ascultător şi mai supus slujitor al lui Dumnezeu, fără de care scenariul Tatălui nu s-ar fi putut împlini. Un nevinovat, care îşi mărturiseşte nevinovăţia spînzurîndu-se. Am scris despre el, despre cum îşi pregăteşte el în noapte privirea sa de spînzurat, de victimă prin ascultare a scenariilor şi scopurilor lui Dumnezeu.

Îmi amintesc nişte sandale pe care mi le-am cumpărat cu bani daţi de Marta. Iar pe clasa a şaptea, cînd m-am îmbolnăvit destul de serios, tot ea i-a dat lui Mica bani să îmi cumpere un palton. Mi-l amintesc şi-acuma: roşu-aprins, cu guler alb de blană sintetică. Singura problemă era că Mica, prevăzătoare, mi l-a cumpărat mare, să-mi fie bun măcar zece ani. La şcoală, cînd era frig în clasă, doamna Rigo, profesoara noastră de rusă, se îmbrăca în el, era pe măsura unei femei înalte, de

treizeci şi ceva de ani. Oricum, era un lucru nou, care nu mai fusese purtat de nimeni înaintea mea. Poate prima mea haină nouă.

*

Nu mergeam încă la şcoală cînd s-a îmbolnăvit mătuşa Lucreţie a lui Pojaru, nevasta lui unchiu' Iuăn, fratele lui Ticu. El era păcurarul satului, la el mergeam primăvara, cînd se împreunau oile. Iar copiii lui, Uănu şi Titus, erau verii noştri, chiar dacă mai rar văzuţi, pentru că locuiau lăturalnic, tocmai în uliţa nouă dinspre Pîglişa. Cu Titus am fost colegă de clasă, era năltuţ şi tăcut ca toţi Vălenii. Casa lor nouă, clădită în vinclu şi orientată spre Valea Sărăţii şi spre Dealul Comorii, mi-a rămas întunecoasă în amintire, iar curtea, în comparaţie cu a noastră, mi s-a părut tristă şi strîmtă, noroioasă, fără un fir de iarbă şi de troscoţel cum era.

Mătuşa Lucreţie sta toată ziua şi se uita într-un colţ de sus al camerei, vorbind cu cineva de nimeni altul văzut decît de ea însăşi. Nu mai făcea nimic, nu gătea, nu-şi spăla copiii, nu-şi făcea lucrul în casă – toată ziua şedea pe un scaun, îmbrăcată ca de mers în sat şi cu năframa legată, şi vorbea cu nevăzutul ei vizitator din cornul de sus al casei. Unchiul Iuăn a dus-o întîi la Cluj, la spital, unde a stat internată o grămadă de vreme. S-a întors în aceeaşi stare, şi-mi amintesc o convorbire şopotită între unchiul Iuăn, necăjit, şi Ticu, la noi acasă, şi-apoi vizita noastră, în aceeaşi seară, la ei.

Ne-am dus toţi trei, Ticu, Mica şi cu mine, străbătînd uliţele cu omăt bătucit şi îngheţat, s-o vedem pe bolnavă. În camera luminată de-o lampă de petrol, mătuşa şedea dreaptă pe scaun, îmbrăcată cu o rochie mierîie de diftină şi îmbrobodită. N-a răspuns cînd ai mei i-au dat bineţe. Cît am stat acolo, ea nu şi-a dezlipit privirea din cornul de sus al casei. Îmi amintesc privirea nedumerită a Mamei că nu reuşeşte, cu

toată vioiciunea cu care-i vorbeşte, să smulgă nici o reacţie de la cumnată-sa. Spre primăvară, unchiul Iuăn a venit la Ticu şi i-a cerut, cam încurcat, bani împrumut, să mai încerce ceva să îşi vindece nevasta. Între timp, ai mei începuseră să rostească în şoaptă, cu fereală de noi, numele bolii ei misterioase: pe Lucreţia o purta Dracu'. Din om în om, unchiul Iuăn a căutat un lecuitor de alt fel. L-a găsit cu puţin înainte de Sînjorz, în Zimbor, undeva prin Sălaj, şi s-a dus la el. La întoarcere, le-a povestit alor mei că omul l-a primit ca pe-o cunoştinţă veche:

— De mult trebuia să vii. Ştiu de ce ai venit, i-a spus solomonarul.

Unchiul a început să îi descrie răul ce i-a căzut pe casă, dar solomonarul nu l-a lăsat, i-a spus că ştie tot. Şi l-a trimis acasă, spunîndu-i:

— Du-te! În trei nopţi la rînd, ţi-o scap eu. Iar în prima sîmbătă, la ceas de ojină, pune 500 de lei, în bani mici, afară, pe fereastra dinspre Pîglişa, pe pervaz. Apoi să nu mai ai grije, că Lucreţia ta o să fie bine. Eu îs mai tare ca ăla care-o legat-o, şi-o să dezleg, cu ajutorul lui Dumnezeu, ce-a făcut el.

Aşa că unchiul a umblat degrabă şi-a adunat banii de la fraţii lui, în bancnote mici. Trei nopţi la rînd, flăcărui palide, mari cît palma, s-au învîrtit în jurul casei lor, dansînd prin aer, iar în prima sîmbătă, pe la ojină, unchiu' a pus banii pe pervazul ferestrei. Şi-a stat. El singur le-a povestit alor mei că, la ora convenită, a venit un vîrtecuş de vînt, aşa, ca o vîntoasă ce răscoleşte vara colbul pe uliţă, s-a apropiat de fereastră şi-a luat toţi banii, ridicîndu-i în văzduhul alb-albăstriu ca metalul. Şi duşi au fost. Într-un ceas, Lucreţia şi-a descăţat privirile pironite de cornul casei şi s-a ridicat singură de pe scaunul ei, apucîndu-se de făcut mîncare, ca şi cum n-ar fi avut niciodată nimic.

Sănătoasă şi veselă a rămas cît am ştiut-o eu, episodul, pe care azi l-aş numi de psihoză, nu s-a mai repetat niciodată. Tîrziu, cînd am rugat-o pe

Mica să îmi povestească ce-a fost atunci cu mătuşa, mi-a spus simplu că n-a fost beteagă defel, că-l vedea pe Dracu' într-un colţ al casei şi vorovea tătă vremea numai cu el, dar c-a scăpat-o un făcător de boscoane dintr-un sat din Sălaj, din Zimbor, parcă.

*

Mai bine de un an, de prin toamna lui 1959 şi pînă în toamna anului 1960, casa noastră a fost invadată, serile, de echipa de lămurire. Erau profesorii de la şcoală şi învăţătoarele din sat, împreună cu primarul şi cu preşedintele de la Gospodăria Colectivă, care se porneau, spre seară, pe la casele celor care n-au vrut să se înscrie în Colectivă, şi începeau să îi *lămurească*. Nu era încă seară, şi ei erau prezenţi. Cîte cinci, şase oameni, care se invitau în casă şi începeau să le explice lui Ticu şi lui Mica cît de bine o să le fie cînd o să-şi bage pămîntul la Colectiv.

La început, ai mei i-au primit ţinîndu-şi rangul, adică le-au pus mîncare şi băutură pe masă şi i-au ascultat răbdători, cum se cuvine cu oaspeţii, chiar dacă sînt nepoftiţi. Pe urmă le-au închis poarta. De frica lor, cum se însera, Mica şi Ticu mulgeau vitele, hrăneau găinile şi porcii şi închideau amîndouă porţile, legîndu-le cu lanţul. Cinam repede la lumina focului şi ne culcam. Îi auzeam, din întunericul casei, cum trag de poartă şi strigă să le deschidem. Nu deschideam. Apoi n-au mai primit-o pe Ana, care intrase în clasa a şasea, în clasă: cînd se ducea, dimineaţa, la şcoală, i se spunea să se întoarcă acasă.

Nu mai rămăseseră prea mulţi pe dinafară. Numai cîţiva, printre care şi-ai mei. Îmi amintesc numele unui sat, pomenit mereu de echipa de lămurire: Luna de Sus, unde, după ce toţi şi-au pus pămînturile „în comun, laolaltă", spunea unul dintre lămuritori, a început să le meargă tare bine,

curg laptele şi mierea pe uliţă, îngîna în batjocură Mica.

Pe noi nu ne-au lămurit. Dar ne-au strîns cu uşa. L-au chemat pe Ticu la Gherla, la lămurire, şi s-a întors de-acolo cu capul umflat ca un bostan, îşi aminteşte Tinu. Iar eu ţin minte cum, într-o dimineaţă rece de toamnă cu brumă, trebuie să fi fost în octombrie 1960, după ce Ana şi Tinu plecaseră la şcoală, l-am văzut pe Ticu, în pantalonii lui bleumarin de doc şi cu clopul lui de paie pe cap, întorcîndu-se din sat. Avea faţa unui om de care nu-i bine să te-apropii. El s-a dus la Mica, lîngă cătreţ, ea tocmai slobozise galiţele şi le arunca grăunţe. Cu vocea mică, pe care o foloseau amîndoi cînd se fereau de noi, Ticu i-a spus Mamei:

— Gata. Am semnat. Era Fărcaş acolo, şi şeful de post.

Mica avea o privire îngrijorată, era clar că se întîmplase o nenorocire. Ticu a desfăcut plugul în bucăţi şi l-a ascuns în fîn, în podul poieţii. Iar grapa, pe care mă aşeza pe mine deasupra, ca greutate, cînd grăpa pe Tăuşorul nostru, a dat-o la Întovărăşire, să dea şi el ceva, un „mijloc de producţie”.

Din primăvara următoare, au primit amîndoi parte la Colectiv şi-au început să fie trimişi, dis-de-dimineaţă, de şeful de echipă sau de brigadier, la lucru. Îşi notau zilele cu grijă, într-un caiet de şcoală cu coperte albastre, ţinut pe pervazul ferestrei, lîngă medicamentele pentru ulcer ale mamei şi lîngă *Biblia* lui Ticu, dar, cam de pe clasa a treia, socotelile le-am preluat eu. M-au luat de cîteva ori cu ei, mai ales cînd aveau de lucru unde erau pămînturile noastre. Mi le arătau, „Uite, ăsta e locul nostru”, spuneau ei, cu glas umed.

În prima toamnă de cînd eram şi noi în Întovărăşire, într-o zi cînd amîndoi erau la lucru pe hotar, a venit un brigadier, a deschis poarta cea mare, fără să ne întrebe pe mine şi pe Tinu,

singurii care eram acasă, şi a descuiat şura. Şi-apoi a fost un du-te-vino de care şi căruţe care aduceau pînă-n poarta noastră mare saci plini cu grîu, şi mai mulţi bărbaţi au început să ducă în spate sacii cu bucate, clădindu-i în şura noastră. Ne-au umplut şura cu sute de saci de grîu nou – şi-au plecat. L-am aşteptat înspăimîntaţi pe Ticu, ne simţeam vinovaţi că n-am ştiut apăra curtea şi şura. Ticu a venit, noi ne-am repezit şi i-am spus întîmplarea înspăimîntătoare la care asistaserăm în tăcere, el a deschis poarta şurii şi s-a uitat la belşugul de dinăuntru. Era negru de supărare, dar nu ne-a spus nici un cuvînt. Şi-a pus pălăria pe cap şi s-a dus. S-a întors şi mai supărat. Cred că spaima lui era mai mare decît a noastră, pentru că el ştia ce însemna bogăţia asta înfricoşătoare: Gospodăria Agricolă Colectivă ne rechiziţionase şura în proprietatea ei, ca loc de depozitare. O asemenea cantitate de grîu noi nu văzuserăm niciodată, dar grîul intrase în şura noastră fără să fie Ticu de faţă, să asiste la cîntărire şi să semneze de primire. Cu cît o să-l încarce cînd o să ridice grîul? Şi dacă o să îi pună în cîrcă o cantitate mai mare, şi-o să-l bage în închisoare ca hoţ, ca sabotor? Lucruri de felul acesta şi-au şoptit Ticu şi Mica după ce-au crezut că am adormit. Ne-au interzis să ne apropiem de şură, sub ameninţarea bătăii, iar Ticu a umblat cu şapca în mînă, săptămîni la rînd, la toate autorităţile din sat, milogindu-se de şefi să vină să scoată grîul afară, să-l ducă unde-i e locul, la cinci minute de noi, în Măgăzînul Gospodăriei, nu-n şura lui, şi să nu-l nenorocească, că are trei copii mici de crescut, şi nu poate răspunde de averea Întovărăşirii. Pînă la urmă, într-o dimineaţă, cînd noi nu eram acasă, au venit şi-au ridicat grîul din şura noastră, iar Ticu a umplut-o pe loc cu jupi de pănuşi, să nu mai ispitească pe nimeni să vină să-şi pună bucatele la noi.

*

Nu-mi plăcea casa Mamei Bătrîne, a părinţilor lui Mica, deşi ograda era largă, şi acolo era Deiu, cu numai un an mai mic decît mine. Dar Mătuşa Dochiţă se uita prin mine ca prin sticlă. Iar Mam' Bătrînă, pe care în sinea mea o numeam Sfînta Vineri, umbla, dreaptă şi tăcută, dar mereu cu buzele strînse. Numai gredinuţa de flori, cu lalele galbene şi sasău, îmi plăcea la ei, şi mărul de după poiata lor, cu mere oarzăne, care se coceau la începutul verii, albicioase şi parfumate. Mam' Bătrînă le aduna şi le ascundea în sîn, în laibăr, apoi ni le dădea în mînă, cu o privire bucuroasă şi bună. Era frumos gestul ei, aproape coregrafic: se apropia de mine în tăcere, îşi ducea dreapta în laibărul rochiei, în apropierea inimii, apoi o scotea şi mi-o întindea cu un măr verde-alburiu în palmă. Poate de-aceea am visat-o, la peste treizeci de ani după moartea ei, într-o noapte. Mă aflam pe un drum de livadă, sub soarele palid al amiezii de toamnă, de jur împrejur erau meri cu mere roşii, strălucitoare. M-am apropiat de un şir de lădiţe pline şi de cîntar, Merele celor morţi le mănînc, fredonam eu, şi-atunci o femeie cu spatele drept, în rochie lungă, neagră cu cenuşiu, cu laibăr, o femeie mărunţică, îmbrobodită cu basma neagră, şi-a băgat mîna dreaptă în sîn şi-a scos din dreptul inimii o piersică uriaşă, palid-aurie, pe care mi-a întins-o tăcută, etalînd-o pe palma ei bătrînă şi zbîrcită, cu un gest de-a dreptul coregrafic, de zeiţă austeră şi bună. Am făcut gestul să o plătesc, piersica era bună, cam tare, femeia, în care am recunoscut-o pe Mam' Bătrînă, mi-a făcut un semn tăcut că „Nu, nu trebuie", şi-a dispărut. M-am trezit fericită, ca şi cum aş fi fost în Grădina Hesperidelor şi aş fi primit, deodată cu enorma piersică alb-aurie, şi o invulnerabilitate nemuritoare şi tainică.

În copilărie îmi era drag mai ales Tica, a cărui boală avea exact vîrsta mea şi care s-a bucurat cînd m-a văzut umblînd. Umbla şi el, uriaş, cu piciorul

lui de lemn şi cu partea stîngă paralizată. Se ajuta de cîrje. Dintr-un taciturn cum fusese, acum devenise un bîlbîit.

Cred că aveam cinci ani şi vremea trăgea înspre toamnă cînd mi-a intrat, cu privirea lui de cîine bătut, pentru totdeauna în suflet. Era o zi de vară tîrzie, o lumină de miere scălda ograda lui largă, cu tei şi troscoţel, şi albea lespezile late, din piatră de carieră, pe care te urcai lin în bucătăria de vară. În amintirea mea, ziua aceea are aroma prunelor galbene pe care le mîncasem în grădina din spatele cohiei lor, în timp ce-n jur bîzîiau paşnic albine. Albinele lui, ale bunicului meu, care mai avea cîţiva, puţini, stupi. Tica a încercat să urce în cohie şi a căzut. Mi-l amintesc căzut într-o rînă pe scara lină de piatră şi încercînd să se folosească de mîna dreaptă şi de cîrje ca să se ridice sau să se tîrască mai departe. Era uriaş. M-am opintit să-l ridic. Nu am putut. Îmi amintesc privirea cu care m-a privit şi sunetele nearticulate prin care încerca să-mi spună ceva. Era un munte de om şi eu eram mică. La cîţiva paşi, cu nişte vase în mînă, a trecut nevasta lui, Ana. Mama Bătrînă. Părea că nu ne vede. Am strigat-o să ne ajute şi ea şi-a continuat, cu gura strînsă şi cu privirea îndreptată înainte, calea. Mă doare ascuţit ori de cîte ori îmi amintesc această scenă a neputinţei. Şi a nepăsării. Neputinţa lui şi a mea. Umilinţa noastră comună. Ajunsese de prisos ca gîndacul lui Kafka.

A murit în vara anului 1961, în 11 iunie. Grîul tocmai dăduse-n lapte, iar florile de neghină erau înflorite ciclamen. Ultima lui grijă a fost pentru recolta de bucate, îl tot întreba pe unchiul Alesandru cum s-a legat bobul la grîul de La Cruce. El nu ştia că nu mai are deloc pămînt şi că se făcuse şi-n Cutca, cu forţa, Întovărăşirea.

L-au aşezat în camera dinspre drum, iar eu m-am dus de zeci de ori la el, să-l văd. Era acoperit cu fatiol, cel mai alb şi mai strălucitor lucru pe care-l văzusem vreodată. Lanul prin care Ticu,

Mica şi cu mine ne-am întors de la cimitir, unde fusesem să vedem cum îi este săpată groapa, era înalt, mai înalt decît mine şi bălţat cu flori ciclamen de neghină. Am rupt cîteva, cu codiţa scurtă, şi le-am strîns în pumn, în timp ce-o-ntrebam, a nu ştiu cîta oară, pe Mica ce-o să se întîmple cu fatiolul, cu giulgiul de mătase brodată sub care zăcea Tica în sicriu. Deşi Mamica îmi mai spusese, eu nu puteam să accept că un obiect atît de frumos, cel mai frumos pe care îl văzusem pînă atunci şi pentru care intrasem des în camera mortuară, o să fie îngropat. În pămînt. Împreună cu el. Înaintam în şir indian pe cărăruia din grîu, pe locul numit La Cruce. Eram chiar pe pămîntul lui Tica, al bunicului meu, care murise fără să ştie că acesta şi toate celelalte pămînturi ale lui, pentru care plătise bani mulţi, i-au fost luate la Colectiv şi că el nu mai are nimica. De data asta, la întrebarea mea repetată, Mica mi-a poruncit aspru să tac, „Taci odată, tu!”. Am tăcut. Tac şi acuma ori de cîte ori mă duc la mormîntul lui, pe care Mica a plantat stînjenei galbeni. Îl salut în gînd şi fără voia mea mi-l amintesc cum era el căzut la pămînt în ziua aceea părelnică de vară-toamnă, cînd am încercat să-l ridic de pe jos şi nu am putut.

Mi-l amintesc pe unchiu’ Nelu apărînd în ogradă şi îmbrăţişîndu-se cu unchiu’ Alesandru, cu Marta şi cu Mica şi plîngînd toţi patru. Tăceau şi lăcrimau, în picioare.

În ziua comîndării, în 14 iunie 1961, Ana era la examenul de absolvire şi a ajuns la ceremonia funerară cu întîrziere de-un ceas. Îmi amintesc dimineaţa aceea de vară crudă şi-nmiresmată, mi-o amintesc pe Mica, subţire şi tăcută, cu privirea întoarsă spre înăuntru, netezindu-ne cu ticlazăul încins hainele. La înmormîntarea lui Tica, a primului meu mort, Mamica m-a îmbrăcat într-o bluză albă cu mîneci scurte, bufante, şi pe deasupra cu o rochie albă cu bretele, un material cu un imprimeu suav, verde cu galben, cu

ciupercuţe. Era scrobită şi frumoasă. Fatiolul era însă mult mai frumos.

*

Ana şi Dodo au terminat şcoala, iar unchiul Nelu i-a luat şi i-a dus la Mediaş, să dea admitere la liceu. Au intrat amîndoi. Peste vară însă, Mica s-a răzgîndit, cuprinsă de-o mare mînie, şi n-a mai vrut să-şi lase fata să plece.

— Ce vrei, tu, să te duci la liceu să te faci doamnă? Ţi-arăt eu doamnă! o împungea Mica pe Ana, cu un venin nu se ştie din ce străfund izvorît, înghiontind-o în coaste cu pumnii strînşi. Ce, vrei să te faci doamnă şi pe mine să mă laşi cu ăştia – şi arăta spre noi, spre Tinu şi spre mine – pe cap? Şi-u-ai tu de minune să şii! Nu te duci. Nu te las. Liceu! Asta îţi trebe?

Apoi i-a dat nemăsurat de mult de lucru, să nu se poată apropia de vreo carte în timpul cît mai rămăsese pînă în toamnă.

În 14 septembrie, cînd a venit unchiul Nelu cu o dubiţă să-i ia pe cei doi liceeni, Ana a rămas, în lacrimi, în ogradă. Mica şi Ticu au scos-o la hotar, la Colectiv, la cules cucuruzul şi la curăţat sfeclă, nu cumva să rămînă fără ocupaţie şi fără cîştig.

Drept compensaţie că a rămas în sat, Mica a început s-o îmbrace ca pe-o fată de măritat, în rochii de stofă şi de păr, elegante, făcute la lelea Lidie a lui badea Niculiţă, a căror fată, Leontina, era la liceu la Gherla, iar ei adunau banii să-i plătească internatul. Mica şi-a scos garderoba ei de fată, rochiile ei elegante de păr verde, de stofă negră cu striuri ori de material pepit, alb cu negru, rochia de poplin verde şi şorţurile de mătase înflorată, şi i-a făcut Anei haine la modă, frumoase. A încurajat-o să intre în vorbă cu Ion al lui Puravu, iar cînd el s-a dus în armată, cu Niculae al lui Ticăla. Niculae al Ticălii venea la noi în serile de iarnă şi-o curta pe Ana cu tot ceremonialul, cu acordul părinţilor noştri. Cred că

ei ar fi lăsat-o şi să se mărite imediat, numai s-o fixeze în Cutca.

De Crăciun, deşi ştia că-l va supăra pe Ticu, Mica o lăsa la colindat. Iar la un Sînjorz i-a îngăduit să iasă în sat, la petrecere, şi la întoarcere Ana ne-a povestit cu însufleţire ce strigă ficiorii despre fete peste sat, „Tu, Mărioara, ce te ţii aşè ţanţoşă, nu te vezi ce hîdă eşti, dejeaba umbli tu măreaţă….", şi cum le-au udat pe cîteva cu găleţile de apă, să le înveţe minte cum să se poarte la joc. Primăvara, cînd Mica i-a dat voie să doarmă cu mine în cohia de vară, Ana întîrzia mult pe-afară cu drăguţul ei, şi uneori îmi cerea să nu-i spun lui Mica cît de tîrziu a venit la culcare. Atunci ne-a prins Ticu, pe toţi trei, că Ana ne citeşte poveşti erotice din *O mie şi una de nopţi*, o carte groasă, cu coperte albastre împodobite cu arabescuri albe, şi i-a confiscat cartea, împrumutată de la bibliotecă, şi i-a pus-o pe foc.

După doi ani de colectivistă, sătulă de Colectiv şi umilită să îşi vadă fostele colege de clasă cum se întorc în vacanţe ca liceene, în timp ce ea era tot mai mult numai o ţărăncuţă frumuşică, legată la cap cu năframă de păr sau cu batic de aţică, Ana i-a cerut ajutor Martei să scape din sat şi din ghearele lui Mica. De cîte ori o prindea că a fost la Marta, Mica o înghesuia la întoarcere într-un colţ şi-o înghiontea îndesat, cu pumnii:

— Ce, tu? Ai fost la curva de soră-mea, să te înveţe? Ai fost la şcoală la Marta? Ţi-arăt eu oraş! Vrei să te faci doamnă, ţi-arăt eu ţie!

Marta l-a lămurit pe Nelu, atotfăcătorul, şi el a venit în septembrie 1963 şi a luat-o pe Ana la Mediaş. Nu ca să facă liceul, asta, după ce ratase cu doi ani înainte, nu mai era cu putinţă, ci să intre ucenică la o frizerie. Mica s-a împotrivit din nou, dar n-a mai avut spor, a trebuit să-şi lase fata să plece. În curtea joasă a Martei, unde a fost ceremonia de plecare, Ticu, în picioare lîngă

fîntînă, i-a spus Anei, cu lacrimile curgîndu-i şiroaie pe obrazul slab:

— Acuma ne împrăştiem în toate părţile, şi cine ştie dacă ne-om mai vedea şi întîlni toţi vreodată!

Un fel de a gîndi pe care eu nu i-l cunosc şi-o faţă pe care mi-e greu să mi-o închipui. Cu ea vorbea, se vede, mai uşor decît cu mine.

*

În capul meu, cel care i-a interzis Anei să se ducă la liceu a fost Ticu. Toată copilăria am întrebat-o, temătoare, pe Mica, cum să-l fac pe Ticu să mă lase să mă duc mai departe la şcoală. Şi niciodată, dar niciodată, Mica nu mi-a mărturisit adevărul, că nu Ticu, ci ea a fost piedica din calea Anei. Iar cînd sora mea mi-a spus, într-o zi, că altul ar fi fost destinul ei dacă Mica, da, Mica, n-ar fi împiedicat-o să facă liceul, eu n-am înţeles. A trebuit să îmi repete de mai multe ori adevărul, pînă am reuşit să-l pricep şi să-l pot ţine minte, atît era de străin de tot ce crezusem şi de tot ce mă lăsase Mica, în mod mincinos, să cred.

Ana mai era acasă cînd eu am început şcoala. Mica mi-a cumpărat nu un ghiozdan, ci o geantă de muşama, verde, şi, după năravul ei, o uniformă prea mare, să îmi fie bună măcar pînă într-a patra. O aveam învăţătoare pe doamna Runcu, aceeaşi cu care făcuse şi Ana primele patru clase, o femeie frumoasă şi blîndă, cu un păr buclat aureolîndu-i auriu faţa luminoasă. Ea şi domnul Runcu, profesorul de matematică, stăteau în sat, la bloc. Era minunată, datorită ei mi-a plăcut la şcoală. Învăţam cititul şi socotitul, iar la ora de lectură doamna învăţătoare ne punea diafilme cu poveşti frumoase, *Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte*, ori ne citea. Aşa am văzut şi eu povestea fiului de împărat care nu vrea să se nască înainte ca tatăl lui, Împăratul, să îi făgăduiască tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte, şi-am aflat că dacă fugi după un iepure, mori. Şi-apoi am plîns în

felul meu, pe-nfundate şi pe tăcute, cu lacrimile pe obraji şi mînurile la spate, pentru că aşa ne pusese tovarăşa învăţătoare să stăm, ca să avem spatele drept, cînd am văzut că pe fiecare Făt-Frumos îl aşteaptă în pivniţa casei, ascunsă într-un tron hîrbuit, Moartea lui. Tot la o oră de lectură ne-a citit tovarăşa învăţătoare povestea căprioarei care stă pe muşchiul gros, ca o blană a pămîntului, lîngă puiul ei, pentru care se lasă omorîtă. Şi am plîns şi atunci pe tăcute, nu mai era întuneric, ca la diafilm, şi ceilalţi copii, nu numai băieţii, au rîs de mine în hohote şi m-au arătat cu degetele, Ni!, asta se cîntă la o poveste! Stăteam ţeapănă, cu spatele lipit de spătarul băncii, îmbrăcată în sfetăraşul meu de lînă vişinie, şi mi-era grozav de greu auzindu-i cum mă batjocoresc ei cu voce tare, pînă cînd tovarăşa învăţătoare mi-a spus să îmi scot batista şi să îmi şterg faţa, iar apoi s-a întors spre ei şi le-a spus că „Unii copii sînt mai sensibili pentru că au mai multă imaginaţie, şi-atunci plîng”. Asta este, mi-am spus eu, nemîngîiată totuşi că tovarăşa o să mă spună lui Mica, şi ea o să mă certe c-o fac din nou de ruşine, am imaginaţie, cînd plîng înseamnă că am imaginaţie.

Pe la jumătatea clasei întîi, într-o pauză mare, m-a chemat la ea doamna învăţătoare, m-a arătat unei profesoare, doamna Maria Chiorean, o doamnă blondă şi parfumată şi frumoasă, toţi profesorii erau frumoşi, aveau haine frumoase şi miroseau aşa de frumos, îi inspiram adînc, ca pe-un buchet de viorele culese primăvara din parc, şi doamna blondă m-a dus într-o încăpere îngustă de la parter, cu ferestrele înspre Hagău, vedeam pe fereastră cele două drumuri care taie dealul şi urcă de la moară spre sat, unul de oameni şi de săniuţe, celălalt de care şi de căruţe, vedeam teii şi castanii de lîngă fostele terenuri de tenis, acum pierite. În încăperea îngustă şi lungă erau cărţi. Numai cărţi. Doamna profesoară mi-a scos dintr-un raft o carte cu poze, mare cît geanta mea de şcoală, şi mi-a

dat-o s-o citesc acasă: George Coşbuc, *Nunta în codru*. Aşa mi-am început cariera de cititor de cărţi împrumutate de la bibliotecă. De la orice bibliotecă. Curînd, mi-am făcut fişă de împrumut nu numai la biblioteca şcolii, ci şi la aceea din sat.

În vacanţe, mă duceam în prima zi, cu noaptea-n cap, la biblioteca sătească, aşteptam cu o răbdare de piatră să apară doamna bibliotecară, venea cu cel puţin două ore întîrziere, ea era nevasta primarului, a domnului Baciu, nu avea niciodată clienţi, n-avea de ce să se grăbească, mai ales iarna, cînd biblioteca nu era deloc încălzită. O aşteptam să apară totuşi, somnoroasă şi nervoasă, după o vreme o anunţa cineva că este acolo un copil care-o aşteaptă în drum, şi ea se ivea, vizibil deranjată, aştepta să îmi aleg un vraf mare de cărţi şi mi le dădea pe toate acasă, cu speranţa că n-o s-o mai deranjez prea curînd. Se înşela. Citeam oricît. Îmi alegeam cărţile după titlu, *Castelul*, de exemplu, apoi le consumam ca pe o hrană obligatorie. Şi dacă nu înţelegeam nimic dintr-o carte, eu tot o citeam pînă la capăt. Mă păcăleam destul de des, dar nu mă opream, aşa am păţit şi cu o carte pe care mi-o făcuse cadou soră-mea în vara anului 1968, cînd am terminat clasa a şasea: Liviu Rusu, *Eschil, Sofocle, Euripide*, nu mi-a plăcut, dar am citit-o cu încăpăţînare pînă la ultima filă. La şcoală mă păcăleam mai puţin, acolo puteam scotoci îndelung prin rafturi, biblioteca se mutase la etaj, treceam prin cancelaria uriaşă, intram în bibliotecă, mă oglindeam în marea oglindă veneţiană, prinsă în perete, era o rămăşiţă din obiectele vechi ale Castelului, priveam al doilea obiect vechi, un scrin înalt, de lemn galben, şi în sfîrşit ajungeam la rafturile ticsite cu volume uzate, din care puteam alege orice, după imaginaţia inimii mele de cititoare.

Nu înţelegeam toate cuvintele din cărţi, mi le scoteam într-un vocabular, iar la şcoală o întrebam pe doamna învăţătoare sau pe profesori ce

înseamnă cutare sau cutare cuvînt. Îmi amintesc un cuvînt cu care mi-am înnebunit profesoara de română dintr-a cincea. Îl întîlnisem într-un roman citit la Mediaş, prima carte din „Colecţia celor 15 lei” care mi-a căzut în mînă. Văd scena, n-o pot uita, aşa a fost de dureroasă şi de confuză: am ieşit din aripa secundară a clădirii şi am urmărit-o pe doamna Voia prin curte, întrebînd-o cuvînt după cuvînt, mai aveam unul, profesoara tocmai se pregătea să intre în clădire, era cu un picior pe scară, la intrarea principală, cînd eu, cu vocabularul meu în mînă şi cu creionul pregătit să îmi notez pe loc sensul, i-am cerut: „Bordel?”. Drept răspuns, ea şi-a dus arătătorul de la mîna dreaptă la obraz, avea unghiile roşii, şi l-a bătut de două ori de obrazul ei, făcînd semnul acela, „Nu ţi-e ruşine! Să-ţi fie ruşine!”.

Doamna Runcu mi-a spus că există nişte cărţi mari, în care scrie ce înseamnă fiecare cuvînt, se numesc „dicţionare”. Am început să visez un dicţionar al meu. Într-un tîrziu, cînd am ajuns la liceu, mi l-am cumpărat în loc de cantina pe-o lună. Ce pudoare la profesoara mea, la doamna Ioana Voia, mi-am spus, descoperind în sfîrşit înţelesul „bordelului”, păi nu e plină *Biblia* de curve şi de prostituate, a curvi şi a preacurvi sînt verbe frecvente în *Sfînta Scriptură*, ce e de ruşine aici?

*

Într-adevăr, doamna învăţătoare m-a spus Mamei că plîng – nu cînd mă bate careva, ci la „lecturi”. Şi că stau singură lîngă acăţul cel mare, se pare că nu ştiu să mă joc. „E un copil sensibil”, i-a spus doamna învăţătoare lui Mica. Măgulită de discuţia cu doamna Runcu şi poate crezînd că a dat naştere unui specimen rar, Mama, căreia îi plăcea la nebunie să facă impresie bună şi să fie luată în seamă, a început să aştepte de la mine note numai de 10 şi, în calitate de „sensibilul” familiei, m-a

mustrat ori de cîte ori am venit acasă cu o notă mai mică. Nu s-a întîmplat prea des, dar s-a întîmplat. După un an de şcoală, ştiam alfabetul, socotelile elementare şi o limbă străină: limba română literară, destul de îndepărtată de dialectul de cîmpie al părinţilor mei. N-aveam voie să vorbesc în limba asta decît la şcoală. Altfel, luînd-o drept un răsfăţ de-al meu şi un afront adus ei, Mica mă aducea la realitate:

— Nu te mai întrece!

Mult mai tîrziu, cînd mi-a vorbit în batjocură despre cineva care exagera pronunţia literară, i-am reproşat pe îndelete, cu cruzime, felul cum mi-a reprimat în copilărie vorbirea corectă. N-a dat nici un fel de explicaţii. Mie, acum, îmi pare rău că i-am spus. Cred că era înspăimîntată că atît de multe gesturi de-ale ei, unele bine intenţionate, altele răutate pură, i s-au întors peste ani înapoi. Şi mai cred că toată energia ei, de cînd s-a măritat şi pînă la moartea lui Ticu, adică vreme de douăzeci şi opt de ani, s-a cheltuit pe Taticu, pe efortul de-a-l suporta şi de-a se apăra de suflul armaghedonic al iehovismului lui.

Niciodată n-a fost el un om al petrecerilor. Şi, chiar dacă nici Mica nu era, nu le-ar fi stricat o viaţă ceva mai veselă. Pînă în 1954 mai primeau şi ei oameni, se mai duceau ba la biserică, ba la un botez sau la o nuntă, mai făceau cîte-un „ospăţ” între neamuri şi prieteni. După ce Ticu s-a pocăit, vieţile lor s-au separat. El se ducea, săptămînal, la „adunare” în sat, iar din cînd în cînd în altă localitate. Mai mergea şi la cîte-un tîrg sau la Cluj. Călătorea, cum s-ar zice. Mica, în schimb, a devenit prizonieră în casa proprie: nu mai existau petreceri, nu se putea duce nicăieri, nici măcar la biserică, pentru că ar fi însemnat să îi aducă bărbatului ei un afront public. Ei îi rămăsese să se ducă la lucru şi să ne crească pe noi. Iar din cînd în cînd, să facă cîte-un drum pînă la maică-sa sau pînă la soră-sa. Nu era mare lucru. N-aveam radio,

socotit de Ticu unealta Satanei. Iar să citească vreun roman în faţa lui Ticu n-am văzut-o niciodată. În faţa lui, trebuia să fie şi ea „ocupată”, să arate că munceşte. Ca noi în faţa ei.

Dacă o prindeam binedispusă, o păcăleam povestindu-i, cu multe detalii, cartea pe care o citeam eu. Uneori, cînd torcea sau cînd ţesea, îi citeam cu voce tare. Mi-o amintesc într-o iarnă, ţesînd la războiul ei de ţesut, unul comandat anume pentru ea, mai scurt decît cele obişnuite. Mă văd şi pe mine făcîndu-i ţevile la sucală, apoi citindu-i *Mara*, cartea ei preferată. Era frumos. Asta, în zilele ei bune. Cîteodată însă îşi dădea seama că o manipulez şi că, sub pretextul că îi fac ei o plăcere, de fapt îmi văd de ale mele. Atunci îmi întindea o cursă şi mă prindea. Îmi amintesc o vară în care mi-a dat lînă de scărmănat, în vreme ce ea meliţa cînepa. M-am aşezat confortabil pe patul din cohie şi am scărmănat un pic, o grămăjoară pufoasă şi albă, aşa, cît să acopere o carte. Apoi m-am pus pe citit, cu urechea îndreptată spre ritmul meliţei din grădină. La un moment dat, am uitat să mai pîndesc meliţa şi m-am pomenit cu Mica lîngă mine: mi-a smuls cartea, s-a uitat la ea, un roman, bineînţeles. L-a rupt în bucăţi sub ochii mei şi l-a băgat pe gura cuptorului, să aprindă focul cu el. Mie mi-a tras o bătaie.

De bine ce-i mergea în viaţă, se înrăise, îşi pierduse frumoasele ei maniere de ţărancă şcolită de măicuţe şi drăcuia ori trăznea cît ţinea ziua.

— Trăzni-te-ar Dumnezău să te trăznească! rostea ea sfidător, cu mîinile în şolduri şi capul înălţat semeţ înspre zare.

O auzeam aşa de des trimiţînd la dracu’ şi trăznind, încît aceste vorbe, pe care nouă ni le interzicea totuşi, îmi păreau la fel de nevinovate ca „Bună zua”, „Zua bună”.

Nu ştiu ce-a ţinut-o în picioare, neclintită, cînd toţi în jur, de la părinţi şi fraţi la bărbat, cumnaţi şi

cuscri, s-au pocăit, fremătînd în aşteptarea Nimicirii. Pînă la urmă, ea, în îndărătnicia ei, a fost o insulă, o singularitate absolută într-o mare tălăzuitoare de fraţi de Legămînt care cîntau, cu gurile rotunjite de voluptate, cîntări despre Iehova al oştirilor şi al nimicirii ori despre uriciunea pustiirii. Nu greco-catolicismul a salvat-o pe Mica. Din respect pentru bărbatul ei, ea nu şi-a mai permis să meargă la biserică şi n-a ţinut, cu excepţia Crăciunului şi Paştelor, nici o sărbătoare religioasă, deşi le cunoştea pe de rost pe toate. Se mulţumea să le ţină pe ascuns. Altceva a salvat-o, nu ştiu ce, o tărie misterioasă, pe care a avut-o în ciuda labilităţii ei sufleteşti, în ciuda sufletului ei larg ca o voce de cîntăreaţă wagneriană. Poate capacitatea pe care nu mulţi o au de-a trăi într-o mare singurătate lăuntrică. Ca şi cum ar fi făcut parte dintr-o spiţă severă, de femei aprige şi ingenioase în dragoste atîta vreme cît, iubind, li se răspunde cu o iubire mai mare, dar care n-au de fapt sorţi de-a-şi avea pe lumea asta perechea, Mica trăia cu inima împietrită într-o singurătate cenuşie şi groasă ca banchiza polară. Şi, cum femeile care iubesc şi vor să fie iubite de unul anume, la care n-au însă cum să ajungă, n-au de ce să vrea ca spiţa lor aspră şi fără noroc să se perpetueze, Mica părea doritoare să fie temelia unei dinastii de femei şi mai însingurate ca ea, cu care în două, trei generaţii s-ar putea stinge şi neamul, şi lumea.

Într-un anumit fel, ea, de care era plină casa şi curtea şi care ne umplea viaţa cu stările ei, era absentă. Nu ne răsfăţa. Nu inventa nimic pentru noi. Ne purta de grijă fără nici un fel de grijă, ca să zic aşa, ca şi cum şi-ar fi făcut datoria la minimum, ca şi cum şi-ar fi propus să fie ireproşabilă, în vreme ce atenţia ei interioară ar fi fost de fapt îndreptată spre altceva, de noi neştiut. Mi-amintesc cînd m-a lăsat, o singură dată în opt ani, să mă duc la ziua de naştere a unei colege de clasă. M-am

întors de acolo înveselită şi i-am povestit cum am fost primiţi, ce mîncăruri misterioase am mîncat, printre care şi un amestec de morcovi, mazăre, castraveţi muraţi, toate într-o pastă galbenă.

— Maioneză, a pufnit Mica, dispreţuitoare, salată boeuf cu maioneză, no!

— Fă şi dumneata, am scîncit timid, nu atît de poftă, cît dintr-un fel de ciudă că îşi permitea atît de des să mă pună, pe mine, faţă de alţi copii, în situaţii de inferioritate prin neştiinţă, şi asta cu privire la nişte lucruri oarecare.

La fel îi cerusem, insistentă pînă la pisălogeală, să facă un fel de mîncare despre care citisem într-o carte şi la care mă înnebunea imposibilitatea naturală ca aşa ceva să existe: lapte-de-pasăre. Susţinea că e uşor de făcut şi că ştie să-l facă. A durat măcar şase luni pînă cînd, într-o duminică, s-a-ndurat în sfîrşit să îl facă.

Avea într-adevăr mult de lucru, mergea la hotar cu Ticu, ţinea casa, nu uşoară, cu bivoliţă, porci, oi, torcea, ţesea, croşeta, făcea mîncare, adesea bolea. Şi ne creştea, cu sufletul în altă parte, neamintindu-şi decît arareori să ne facă şi bucurii. După ce ne ameţise povestindu-ne despre copilăria ei veselă, tot ea nu ne lăsa să facem nimic din ceea ce ea însăşi făcuse în copilăria ei plină de jocuri şi de voie bună. Noi stăteam sub răspunderi şi griji, iar ea ne controla cu un soi de vrăşmăşie difuză, ca şi cum i-am fi greşit cu ceva tot timpul.

Aşa cum era, noi o iubeam cu toată iubirea noastră. Din cînd în cînd, cînd avea ea chef, era duioasă şi bună. Îmi amintesc un amurg de vară albastru, ceţos, şi Mica strigîndu-mă în grădina de pomi, lîngă alun. M-am apropiat. Avea în palmă un brotăcel verde cu guşa gălbuie, pulsînd rapid.

— Uite! mi-a şoptit, şi vocea ei era de o nesfîrşită dulceaţă, pentru care am iubit-o fierbinte.

Mi-o amintesc iarna, cînd era gerul mai mare, chemîndu-ne cu glas tainic să ne arate nişte păsăruici albastre cu guşă galbenă, refugiate de

frig în sat, pe lîngă casele oamenilor. Nu le ştia numele. Le întîmpina cu duioşie, poate pentru că veneau de departe, de-atîta de departe cum ea nu fusese niciodată şi nici n-avea vreodată s-ajungă, şi presăra pentru ele firimituri de pîine şi boabe de grîu pe pervazul tărnaţului, să le hrănească, în timp ce noi le pîndeam din casă, de după perdeluţe, cu inima muiată de grijă pentru soarta lor.

Într-o primăvară tîrzie, întorcîndu-se de la săpat cucuruzul de Pe Dos, unde era şi-un loc de-al nostru, mi-a adus în dar o creangă de cireş cît braţul, cu cinci cireşe aproape coapte. Era superbă. O rupsese din livada Colectivului. În toată Cutca erau numai trei cireşi, iar acuma rodeau, pentru prima şi poate pentru ultima oară, cireşii plantaţi în Rîtul Sărăţii, în livada Ceapeului. De frică să n-o vadă careva c-a făcut o asemenea crimă, cum era să rupi o creangă de pom, şi, pe deasupra, dintr-unul care nu era al nostru, ci-al Colectivului, Mica îmi adusese crenguţa ascunsă-ntre haine. A pus-o într-o vază, cu apă, pe masă, apoi m-a chemat să mi-o arate. Cireşele erau roşii ca muşcatele Mamei şi străluceau vesel între frunzele suculente, nu le-am mîncat, creanga cu cireşe era un obiect de privit, nu de mîncat, de consumat cu ochii, nu cu gura, era frumuseţea însăşi, adusă printr-un truc în casa noastră şi pusă la vedere, drept în mijlocul mesei.

Din cînd în cînd, Mica ne făcea, în felul ei poruncitor, şi cîte-o bucurie ciudată şi-amară, pe de lături de ceea ce rîvneam noi. M-am rugat într-un an de ea să îmi facă, de Paşti, cînd se făcea oricum un rînd nou de haine pentru fiecare, o rochie roşie. Mi-a făcut una mov. Movul era culoarea ei preferată.

*

Avea un fel al ei de a ne trimite la şcoală. Mie îmi plăcea la şcoală. Mă îmbolnăveam însă des, răceam, făcînd de fiecare dată cîte-o bronşită

îngrozitoare, cu o durere mare în piept şi-o voce hîrîită. Ea mă împacheta ca întotdeauna şi mă trimitea la ore, mucoasă şi cu fierbinţeală. Îmi amintesc o iarnă cînd, răcită fiind, am ieşit noaptea desculţă afară. Urmele paşilor mei desculţi au rămas întipărite în zăpadă, iar dimineaţa Mica m-a sfădit că nu m-am încălţat şi că am făcut pipi prea aproape de casă, de-a avut de lucru după mine, să arunce apă, să-mi ascundă urmele. Apoi m-a mînat la şcoală, bolnavă şi răguşită cum eram. Abia la sfatul doamnei învăţătoare, care a venit să-i spună, blînd, că sînt cam răguşită, Mica mi-a făcut un şodou să mă vindece şi m-a pus să fac inhalaţii cu muşeţel.

Era rău cînd mă îmbolnăveam, mă simţeam la fel de vinovată ca atunci cînd fura uliul un pui de găină. În prima fază, Ticu îmi recomanda tratamentul: pită prăjită frecată cu ai şi ceai de chimin. Acum ştiu că leacul lui avea o noimă, că usturoiul are proprietăţi antibiotice, deşi pe pielea mea nu şi le-a dovedit niciodată. Noaptea, cînd îl trezeam pentru că tuşeam tare, venea partea a doua a terapiei:

— Întoarce-te pe-o parte, să nu mai tuşeşti aşè! mormăia el.

Mă întorceam şi, ce era să fac, tuşeam mai departe, cu conştiinţa încărcată că nu-i las să doarmă. Atunci intra în acţiune Mica:

— Unde-ai răcit aşè? De ce n-ai avut grije? Tătă vremea eşti beteagă! bodogănea ea dimineaţa, cînd îmi punea ceaiul în faţă: Na! Be-l!

După care mă trimitea la şcoală.

Fiecare boală pe care am făcut-o a fost o vină grea. Cînd simţeam primele semne, nici nu ştiam de ce să mă tem mai tare, de durerile care vor veni sau de Mica. Odată, cred că eram pe clasa a doua, m-a apucat sîmbăta o durere mare de cap. Mica m-a învinovăţit că, anume ca să nu merg cu ei la hotar, unde ar fi trebuit să stau înaintea bivolilor cîtă vreme încarcă ei carul cu pănuşi, mă prefac.

M-a lăsat totuşi acasă, nu înainte de a-mi spune ce am de făcut. Mi-era rău. Şi am avut ghinionul că purceii cei noi au scăpat din ocolul lor, iar eu a trebuit să îi prind şi să-i bag înapoi în îngrăditură. La sfîrşit eram asudată, lumea se învîrtea cu mine, vedeam dublu, triplu. Am vărsat în cohia de vară, mult, apoi am adormit sau am leşinat, nu-mi dau bine seama ce-a fost, pe jos, în propria mea vărsătură. Aşa m-a găsit Mica. Nu m-a sfădit. Cu voce mică, i-am reproşat:

— N-ai vrut să mă crezi cînd ţi-am spus că mă doare capu'!

— No taci amu, mi-a răspuns ea molcom, taci şi dormi, să te faci bine, să poţi mere luni la şcoală!

Nu pot uita un Paşte ploios, de prin 1967, cred. O aşteptasem pe Ana, într-una din acele sfîşietoare aşteptări zadarnice care mi-au umplut viaţa, căci ea n-a venit. Atmosfera în casă era ca la noi de Paşti: de catastrofă. Şi, pe toată amărăciunea asta, Tinu a mîncat, făcută de el însuşi, o ratotă măreaţă, din zece ouă. Pesemne că pusese pariu cu cineva cîte ouă poate el să mănînce la o singură masă. I s-a făcut rău, s-a înroşit la faţă şi-a început să asude. Şedea, mi-l amintesc şi-acuma, pe butucul de lemn de lîngă cohie, violaceu la faţă şi transpirînd în şiroaie, în timp ce deasupra lui bătea o ploaie măruntă, rece. Mă învîrteam speriată şi tăcută în jurul lui. Îi era rău, foarte rău, şi mie îmi era frică. Mica i-a aruncat, mînioasă:

— Dacă ai băgat atîta în tine!

Nu i-a făcut nici măcar un ceai. Şi nu i-a trecut prin minte să cheme asistenta medicală din sat sau să telefoneze după doctor ori după salvare.

La fel a fost şi într-o iarnă grea, cînd Tinu, trimis de Ticu la Mera cu treburi, nu s-a mai întors acasă. Se făcuse seară, apoi noapte, şi Tinu, nicăieri. Între Mera şi Cutca distanţa e mare dacă o faci pe jos şi iarna umblă lupii. Cel mai simplu ar fi fost ca Ticu să meargă înaintea lui, să îl întîmpine sau să îl caute. Dacă s-ar fi pierdut o

bivoliţă, aşa ar fi făcut. Nu ştiu de ce nu s-a mişcat din loc să îşi caute copilul, poate Mica nu l-a lăsat. Ne-am culcat. Iar tîrziu în noapte a apărut, în sfîrşit, Tinu, îngheţat şi bolnav. Mica, ce îl aşteptase clocotind, dar fără să mişte un deget pentru a-şi recupera unicul băiat, s-a sfădit cu el. Nu i-a făcut nici măcar un ceai, să se încălzească. A doua zi, capul lui Tinu se lipise de pernă de la puroiul copt, galben, care îi curgea dintr-o ureche. Cred că avea dureri îngrozitoare şi febră mare, dar, de frica lui Mica, tăcea. Ea n-a anunţat medicul, n-a adus asistenta medicală, l-a îngrijit singură, cum s-a priceput, într-o vrăşmăşie şi iritare ce mă făceau să umblu în vîrful degetelor şi îmi tăiau curajul să stau lîngă el, să-i ţin de spaimă şi de urît. Era teribilă, Mama noastră, care ne făcea să simţim că ea este cea mai importantă persoană din lume, iar noi, cei mai răi copii de pe pămînt.

Îmi amintesc şi de bolile ei, de migrenele ei dese, pe care i le-am moştenit întru totul: o durea aşa de tare o jumătate de cap, încît se culca unde apuca, în casă sau în bucătărie, acoperită pînă peste cap, iar noi umblam în vîrful degetelor, neputincioşi şi înfricoşaţi. Ce mult am fi vrut să-i treacă! Cel mai des o durea însă stomacul. Ţinea regim, dar degeaba. Într-un an a făcut răni mari în stomac, paloarea o făcea aproape transparentă. Umbla zilnic la tratament, la dispensar, doctorul nostru, Grecu', cum îi zicea tot satul, căci era comunist grec refugiat în România, îi făcea în fiecare dimineaţă injecţii cu fier, pentru anemia de după melenă, şi calciu, care, spunea Mica, îi dădea o căldură mare în cap. Umblam prin curte tăcuţi, să n-o supărăm, să nu sufere şi din cauza noastră. Şi Ticu se plîngea de stomac, dar nu s-a dus niciodată la doctor, el se trata singur, cu bicarbonat şi ulcerotrat.

— Ce avea Ticu la stomac, am întrebat-o odată pe Mama, că dumneata aveai ulcer, asta ştiu.

— Mînca prea mult, mi-a răspuns ea sec. Băga în el pînă nu mai putè, şi-atunci îl durea stomacu'. Da' tu ce crezi, pangastrinul şi ulcerotratul erau apă de ploaie. Şi scobutilul, la fel. Mie nu mi-au folosit la nimic. Eu aveam răni.

N-aş crede că avea dreptate în privinţa lui Ticu, era el mai sănătos decît ea, dar asta nu însemna că durerile lui au fost chiar închipuite. El se plîngea şi de reumatism, diagnosticat de el însuşi, după cum îi înţepeneau articulaţiile şi muşchii. Mergea vara la mărătoare pe Pîrîul Sărăţii, sus înspre Pădurea Ciorii, şi se împacheta în nămolul sărat. „Iar mă doare cînele de reumatism!" se văieta el nimănui, frecîndu-se cu mîna pe umeri şi pe omoplaţi. O dată pe an venea cineva şi îi punea ventuze, iar el stătea cîteva ore culcat pe burtă, cu spatele plin de păhăruţele alea care îl sugeau şi îi umflau carnea. Bombănindu-l pe la spate, ca bolnav închipuit cum îl socotea, Mica îl lăsa să facă ce vrea, fără nici o împotrivire.

Pentru ea şi în comparaţie cu ea, toţi eram atunci nişte bolnavi închipuiţi. Dura ceva vreme pînă cînd observa şi ea că sîntem cîteodată şi noi într-adevăr betegi. Atunci, de gura lumii, făcea şi ea ceva.

Mi-amintesc şi o gripă serioasă de-a ei. Primise ca tratament de la dispensar, printre alte medicamente, codenal pentru tuse. Noaptea, după ce toţi am adormit, Mica s-a sculat şi-a aprins lampa. Şi ne-a întrebat pe toţi, pe rînd, cu glas străin şi înfricoşat:

— Ce faceţi? Dormiţi? Toţi dormiţi? De ce dormiţi? Nu sînteţi nici unul fără somn, să vorovim? Că mi-e urît, sufletul meu e cuprins de un urît de moarte!

M-am trezit şi eu în culcuşul meu de pe conopei şi-am auzit-o, apoi n-am mai putut veghea, am adormit la loc, cu pleoapele îngreunate de somn, în ciuda lămpii aprinse. A doua zi, Mica avea să povestească, uimită şi încă înspăimîntată, urîtul

care a sugrumat-o din toiul nopţii pînă să se crape de ziuă:

— Aşè urît nu mi-o fost niciodată, m-o mîncat un urît… În crucea nopţii! Şi toţi dormeaţi şi vă hodineaţi, nici unul n-aţi fost în stare să fiţi cu mine! Şi noaptea a fost aşè de lungă… povestea ea, încă înspăimîntată, dar prefăcîndu-se că rîde de întîmplare şi încercînd să-şi ascundă spaima sub un zîmbet tremurat, îndoielnic.

Şi nici peste patruzeci de ani n-a uitat experienţa aceea pustiitoare, a urîtului şi a singurătăţii fără de leac, pe care a pus-o mai ales pe seama codenalului, medicament pe care de-atunci l-a socotit, alături de paduden, de la care o durea stomacul, printre cele mai rele din lume. Nici eu n-am putut uita cît de singură s-a simţit şi a fost ea atunci, cînd avea mai mare nevoie să fim cu ea şi să-i spunem careva dintre noi o vorbă de liniştire.

*

Eram elevă de liceu cînd, citind ciclul Halippilor, am tresărit nu numai la guşa albă a Lenorei, ci şi la un mărunţiş pe care nu-mi amintesc să-l fi găsit vreodată exploatat în vreo exegeză: şi anume, am tresărit la pantofii lui Nory, care-i încalţă aşa de bine piciorul… Chiar dacă m-a nedumerit că umbla iarna în pantofi de lac – şi, recunosc, n-am dezlegat misterul decît în 1991, la prima mea ieşire în Occident, cînd am văzut, la început de iarnă, toate belgienele din Leuven încălţate în minunaţi pantofi cu toc jos, în timp ce noi, româncele, purtam mătăhăloasele noastre cisme negre –, am priceput instantaneu ce înseamnă o încălţăminte elegantă.

Pentru că eu n-am avut-o. Iarna purtam bocancii butucănoşi, cu talpă groasă, de nu ştiu cîte ori pingelită, ai fratelui meu. Cum îi rămîneau mici, cum treceau în folosinţa mea. Erau cu patru, cinci numere mai mari, aşa că lunecam şi-n interiorul lor, şi pe zăpada îngheţată a uliţei. Bocancii lui

peticiţi şi răsuciţi, cu capse de metal – ruşinea iernilor mele. Aş fi vrut şi eu ghetuţe frumoase, cum aveau cîteva dintre colegele mele ai căror taţi erau muncitori navetişti la Cluj. Ticu nu naveta şi nu avea salariu, nu se-ndura să se despartă de pămîntul Cutcii şi de orizontul lui pustiit, noi n-aveam bani, iar eu purtam bocancii lui Tinu, contorsionaţi ca nişte animale prost împăiate.

Am avut în schimb o pereche de sandale frumoase, 48 de lei, cadoul Martei, pentru cine ştie ce chestie drăguţă i-oi fi spus. La început m-au tăiat la degetul mare, dar cu timpul s-au lăsat… De fapt, vara umblam desculţă, iar Tinu, la fel. Atunci ne purtam şi ne arătam fiecare propriile noastre picioare, iar furia mea că sînt obligată să-i port încălţările se pierdea. Acum rîdem amîndoi ca proştii de bocancii aceia, cum rîdem şi de ziua cînd, lăsată în grija lui, m-a convins să sărut motanul negru, pe numele lui Ionel, pe bot: „Pupă-l, dragă, că-i frumos!”. Şi l-am pupat. Poate din aprilie, poate din mai, cînd şi alţi copii de pe uliţă începeau să lipăie desculţi pe pămîntul răcoros şi abia zbicit al cărărilor, ceream şi noi voie Mamei să ne descălţăm. Tălpile mele îşi amintesc şi acum senzaţiile pe care le-au încercat pe pămîntul bătătorit al curţii, pe iarbă, pe troscoţel, pe uliţă ori pe miriştile triste de august, pe arătura de primăvară şi pe aceea de septembrie. Îmi amintesc roua de dimineaţă udîndu-mi glesnele şi prundişul cald de pe malul Someşului, pe care călcam precaut. Fiecare bucată de loc pe care am păşit s-a imprimat senzual în tălpile mele şi-n degetele mele de la picioare, cu temperatura, asprimea şi consistenţa ei. Chiar şi zăpada, pentru că într-o noapte de iarnă cu febră, rătăcită în labirinturile părelnice ale fierbinţelii, am umblat pe zăpadă desculţă. Senzaţia cea mai vie mi-a lăsat-o însă pe tălpi şi pe piele grîul din lădoiul de grîu, în care mă cobora tata desculţă, să pun frunze de nuc şi de pelin, să nu se facă gărgăriţe. *Mirabila sămînţă* a

lui Blaga îmi aduce întotdeauna în minte şura de acasă şi uriaşul lădoi pentru bucate, la buza căruia ne urcam cu scara, în interiorul căruia era întuneric şi mirosea ca la moară. Cînd mă scotea afară din lădoi, Ticu trebuia să mă tragă de braţe, ca oamenii cînd mă scoteau din morminte: aproape că mă îmbrăţişa.

Ca să ne lase să umblăm desculţi, Mica întîi cerceta răceala pămîntului, apoi ne povestea despre cismuliţele ei negre de box, cu tureacul tare, făcute la comandă, la şuşterul Elecheş Ţala, din sat. Cele de duminica erau însă lucrate la Cluj şi aveau blacheuri la tocuri, astfel încît pasul ei suna ca o defilare militară. M-am amuzat extraordinar cînd, citind viaţa reginei Maria, am aflat că mama ei, fiica ţarului Alexandru al II-lea, şi-a comandat toată viaţa ghetele în Rusia natală, la Petersburg, şi că avea acelaşi calapod pentru stîngul şi dreptul. Asta da, mi-am spus mirată, asta este o performanţă de ţinut minte, la fel ca năravul chinezesc al picioarelor mici, înfăşate şi atrofiate, din vremurile imperiale. Şi gîndul mă ducea la mama şi la cismele ei făcute la comandă, şi-apoi la toate prinţesele de basm, pedepsite, ca-n *Povestea porcului*, să poarte opinci de fier, şi la condurii lor de sticlă… Cum poate cineva să umble în pantofiori de cleştar? sau de aur? mă întrebam stupefiată în duminicile de vară în care-i citeam pe Fraţii Grimm, întinsă în iarba caldă de sub peri. Pentru că eu, dacă aş fi fost prinţesă, mi-aş fi cumpărat cei mai moi pantofiori roşii şi mi-aş fi luat o mulţime de ghetuţe, toate pe măsura mea.

Da. Înainte de-a ne îngădui descălţarea, Mica ne mai povestea şi cum mergea ea la şcoală, de primăvara foarte devreme, desculţă. Aşa mergeau toţi în anii aceia, ’30 – adăuga. Şi cum odată, într-un aprilie smintit, a prins-o zăpada la şcoală fără încălţări, iar Alesandru, fratele ei uriaş, cel pe care mai tîrziu, ca flăcău, l-a purtat o mîndră pe dealuri o noapte întreagă numai în izmene, a venit s-o

ducă acasă pe sus, în braţe. Asta îmi plăcea, asta credeam, fiindcă şi pe mine mă purta unchiul Alesandru – dar nu în braţe, ci în spate.

Tălpile mele îşi amintesc senzaţia rece a pământului zbicit. La început, umblam precaut, iar dacă voiam să ne jucăm coţca ne încălţam iute la loc. Dar din aprilie, mai şi pînă în septembrie, cînd mă încălţam pentru şcoală, tălpile mi se întăreau ele însele ca o talpă de bocanc augustin, şi mai nimic nu mă putea înţepa sau răni. Numai mirişte a de La Cruce, locul de grîu al lui Tica, acum însă al Gospodăriei Colective. Pe mirişte, printre cotoare ascuţite de grîu, vrejuri de mure şi flori sărace de ciocănaşi ori de trei-fraţi-pătaţi, unde păşteam curcile, da, acolo mă înţepam.

Să-ţi aminteşti seamănă cu ruperea crustei maronii de pe-o rană. Dedesubt, carnea e fragedă, roşie ca pieliţa buzelor. Alteori, afli carnea fermentînd în puroiul galben, gras, hrănitor de bacterii. Crusta maronie de pe coate şi de pe genunchi, tare ca o coajă de pîine, sub care mocneşte, portocaliu, gros ca smîntîna, puroiul, a fost crusta verilor mele desculţe, cînd alergam prin praful moale al uliţei şi cădeam, dubindu-mă adînc. Ori, mai rău, lovindu-mă la unghia de la degetul mare al labelor mele bătucite.

Da. Existau loviturile de prăpăd la unghiile degetelor mari de la picioare. Îmi amintesc ca prin aburii suferinţei o vară splendidă, în care fratele meu a născocit cele mai sălbatice jocuri. Ştiam că fiecare lucru îşi are preţul său şi că, pentru mine, din start, nu există bucurii fără plată. Am căzut repetat, lovindu-mă urît la unghiile degetelor de la picioare, la genunchi şi la coate. La începutul toamnei, labele picioarelor, genunchii şi coatele îmi erau acoperite de o crustă cafenie, dură, care se întindea sus pe braţe şi pe picioare, iar sub pojghiţa cheratinoasă de gîndac kafkian mustea voios un puroi consistent, galben ca florile de ciocănaş. Începuse şcoala şi lumina avea culoarea palidă a

mierii de salcîm cînd Mica m-a dus, într-o dimineaţă, la medic. Îmi amintesc degetele Grecului palpîndu-mi mîinile, picioarele, labele, în timp ce Mica era ţinută lîngă uşă, în picioare. În dispensar era răcoare şi o lumină gri-verzuie, rea ca în poveştile cu Muma-Pădurii, filtrată dinspre nord prin coroanele încă verzi ale copacilor. „Te doare?" mă întreba doctorul grec. Nu, nu mă durea deloc. Aşa că sora Rozica a lui Ţîţa mi-a pus sub coate şi sub genunchi tăviţe, mi-a dat jos crusta şi a început să mă spele cu ceva ce semăna cu apa şi care, pus pe plăgile verii mele, se transforma într-o spumă clocotitoare, într-un clăbuc murdar şi sfîrîitor. Acum ştiu – era apă oxigenată.

— Te doare? mă întreba mereu Grecu'.

Dar nu-mi amintesc de nici o durere. Şi chiar dacă m-ar fi durut, nu e cazul s-o recunosc aşa, în gura mare. Ştiam deja, deşi n-aş fi putut încă formula în cuvinte, că durerea este o proprietate şi o vinovăţie intimă, poate o trăsătură de caracter.

Am fost dată cu iod şi pansată. Tot nu durea şi nu ustura, puroiul meu gras mă proteja amniotic de orice durere. Am fost scoasă apoi frumuşel pe uşă, în sala de aşteptare, iar Grecul a mai ţinut-o pe Mica vreo două, trei minute, vorbindu-i. Nu înţelegeam ce-i spune, iar membrele mele bandajate cu şase bandaje albe îmi absorbeau toată atenţia şi mă umpleau de importanţă.

Am umblat la tratament cîteva săptămîni, singură însă, căci pentru singurătate fusesem adusă pe lume, pînă cînd masa oranj şi nesimţitoare a puroiului viu care mă invada a început să dea înapoi, iar de sub ea mi-a crescut o pieliţă roşie ca pieliţa de pe buze şi subţire ca foiţa de *Biblie*. O dată, o singură dată, am fost şi eu dusă la medic, dusă, nu trimisă, imediat ce m-am plîns de durere. Era iarnă, mă întorsesem de la şcoală şi n-am vrut să mănînc ciorba fierbinte cu care m-a întîmpinat Mica, pentru că, am spus eu, mă doare măseaua. Ticu s-a ridicat pe loc şi m-a dus, el!, la cabinetul

stomatologic. Ţin la amintirea asta ca la o broşă de diamant.

Tot desculţă am umblat însă şi-n verile următoare, pînă am părăsit satul. Cel mai grozav era cînd ploua. O, ploile bogate de vară caldă şi roditoare, de pe vremea Sînzienelor. Văd apa curgînd pe uliţă la vale şi simt noroiul ţîşnindu-mi, cald şi senzual ca o cremă vie şi nisipoasă, printre degetele de la picioare. Stam vreme îndelungată în cîte-o băltoacă, călcînd şi frămîntînd, într-o dulce uitare, tina moale, călduţă, a locului meu natal. Dacă Tinu era şi el cu mine, cu atît mai bine, căci imaginaţia lui drăcească născocea întotdeauna un joc nou, din care eu, copilul cu coroniţă al familiei, ieşeam murdară ca un purcel, cu hainele rupte şi nu o dată învineţită ori plină de sînge. Dar sîngele este parte şi a vieţii, şi a morţii, iar eu trebuia să învăţ, fără menajamente şi fără mofturi, din vreme, cîte ceva despre amîndouă.

De culoarea sîngelui închegat au fost poşeta-tolbă-de-vînătoare şi pantofiorii mei pe care mi i-am cumpărat dintr-un magazin parizian de pe bulevardul Saint-Michel, în 2003, cu banii pe care i-am primit pentru un spectacol. Pantofiori roşii, fără toc, cu desenul rafinat-naiv, ca pentru copii. Cred că Nory i-ar purta cu plăcere, sînt frumoşi şi încalţă bine. Nimic nu-mi poate da o satisfacţie mai adîncă decît să-mi port în picioare şi pe piele amintirile pe care le-am purtat înainte sub piele.

De culoare neagră au fost cismuliţele mele de cauciuc, pe care mi le-a cumpărat, pe clasa a II-a, Taticu.

— Vezi să nu le strici! m-a avertizat el în ziua cînd le-am încălţat pentru prima dată.

Era toamnă tîrzie, cu un cer vînăt, vîntos, şi o lumină de cenuşă. Urma să mergem cu toţii pe Dealul Viilor, foarte aproape de fosta vie a Martei, într-un loc de unde fusese adunată floarea-soarelui şi se mai scoteau napii.

Nimeni n-ar trebui să ne dea cadouri cu avertisment. Există un minunat desen al lui Saul Steinberg: o cutie cu daruri – un ceas şi un ciocan – sub bradul de Crăciun împodobit; un copil se pregăteşte să se joace cu cele două obiecte, şi e limpede că va sparge ceasul cu ciocanul!, în timp ce doi adulţi se uită la el, din fundal, cu înduioşare. Da, asta e rezonabil, să dai darurile cu îndemnul sau măcar cu permisiunea: Fă-le praf, dacă-ţi place!

— Să nu le strici! mi-a spus Ticu despre cismuliţele mele lucioase, nou-nouţe şi, ce fericire, exact pe măsura mea. Cismuliţele mele de toamnă.

După ce am umblat cîteva ceasuri pe Dealul Viilor, uitîndu-mă la buruieni şi la rapiţa înflorită, cismuliţa mea stîngă avea, pe interior, chiar în dreptul glesnei, o uriaşă tăietură. O rană hidoasă. Cred că m-am înnegrit de supărare şi spaimă. Era, bineînţeles, mai rău decît dacă m-aş fi tăiat la o mînă şi mi-ar fi curs sînge. Era rău de tot. Aşa că m-am îndreptat poticnit spre Tatăl meu, hotărîtă să înfrunt imediat destinul potrivnic. Era într-un grup, lîngă o grămadă de napi necurăţaţi. M-am aşezat pe vine, în aşa fel încît rana urîtă din cisma mea să cadă în centrul privirii lui, şi-am aşteptat *să o vadă*. N-a durat mult. S-a uitat la bunătatea mea de cismuliţă stricată, şi-a mutat privirea lui albastră la mine şi m-a întrebat:

— Unde ţi-ai tăiat cisma?

Am tăcut.

— O să trebuiască să-i pun un petec.

Ştia să peticească foarte bine, numai amintindu-mi-l aş putea şi eu, nu să fac ciubote noi, ca Tolstoi, ci să peticesc, oricînd, chiar şi sculată din somn, orice vis şi orice încălţare de om.

V

De Crăciun şi de Paşti, cînd toată lumea se ducea la biserică, la colindat, la stropit, cînd lumea petrecea, la noi era o tăcere stingheră. Mica spăla şi scutura toată casa din vreme, o lustruia cum se face de marile sărbători. Apoi făcea bucatele rituale, cozonaci şi cornuleţe, sarmale, de Crăciun, miel şi ouă roşii, vopsite în coji de ceapă, în Joia Mare, de Paşte. De cum se apuca ea de făcut marea curăţenie, Ticu se ascundea în el însuşi şi se scufunda în tăcere. Nu-şi mai vorbeau. El refuza să pună gura pe mîncărurile rituale, pe sarmale şi cozonaci, pe miel şi ouăle roşii. În loc de sarmale, mînca, tăcut şi jignit ca un sfînt printre draci mici şi fără cuviinţă, pită cu compot de prune. Lua cîte un borcan mare, de trei litri, de compot de prune bistriţe din cămară şi le mînca tăcut. Mica tăcea. Noi tăceam. Nu aveam voie să ne ducem la colindat, nici să primim colindători. Mama, ca să-l menajeze pe Tata, lega poarta cu un drot să nu vină, în Ajun de Crăciun, copiii cu straiţa. Iar pe mine, oricît m-am rugat, nu m-a lăsat să mă duc niciodată la colindat cu străiţuca, ar fi însemnat să îl mînie prea tare pe Tata. Cînd totuşi ne intrau colindători în casă, de pildă propriii lui nepoţi de frate, Titus al lui unchiu Iuăn sau băieţii care o curtau pe Ana, Ticu îşi lua căciula de miel şi zeica şi părăsea încăperea.

De Paşti, tot aşa. Nu aveam voie la Înviere, nu aveam voie să primim stropitori. Iar Ticu n-ar fi mîncat un ou roşu pentru nimic în lume. Îşi fierbea singur, în tăcere, ouă albe, şi le mînca pe acelea.

Celelalte sărbători, pe care Mica le cunoştea prea bine, nu erau ţinute la noi decît pe furiş. O auzeam pe Mica zicînd că azi e Sînjorzul sau Sîntamărie Mare sau Înălţarea Crucii sau Buna-

Vestire, nu-i voie să spălăm, nici să facem pîine, astăzi nu se mai lucră, că e păcat. În asemenea zile, se ferea de muncile mari, sfidătoare, de îmblătitul sacilor cu fasole uscată, de tors şi de ţesut, iar pentru prînz făcea ceva sărbătoresc, dar aşa, ca-n treacăt, altfel risca din nou ca Ticu să nu se atingă de hrană.

Se certau des. Nu-i suprindeam decît arareori, de obicei vedeam numai rezultatul: tăcerea. Ticu tăcea. Mica tăcea. Iar dacă aveau ceva să-şi spună se foloseau de noi. Mai ales de mine, că eram cea mai mică.

— Du-te la Ticu-to şi cheamă-l la prînz, îmi poruncea Mica, lăsîndu-i mîncarea în farfurie, pe masă, în timp ce ea părăsea casa şi îşi făcea de lucru în grădină sau la flori, oriunde, numai să nu dea faţă cu el.

Iar Ticu venea, mînca şi tăcea.

Nu vorbeau între ei, nu mîncau împreună, dar se culcau împreună, în acelaşi pat.

Era înspăimîntător.

Era grotesc.

Era umilitor.

Era războiul zilei celei mari de dinaintea scufundării pentru vecie a lumii acesteia. Da, era lunga bătălie dintre armatele vrăjmaşe, exact cum ne tot spunea Ticu. Era crîncenul război al sfîrşitului, Armaghedonul cel adevărat de pe Cîmpia Armaghedonului. Şi trecea chiar prin mijlocul casei noastre.

Şi era şi foarte distractiv, cel puţin pentru mine, să-l văd pe Ticu lăsîndu-şi neatinsă farfuria cu ciorba făcută de Mica – era mare amator de „zeamă” la amiază – şi mîncînd, la mînie mare, numai pîine cu compot de prune. De parcă ăsta nu l-ar fi făcut tot Mica, în fiecare toamnă! În pieptul meu se amestecau ciuda şi mila pentru amîndoi, şi pentru ea, şi pentru el. Şi furia. Furia mare că n-am şi eu părinţi ca toată lumea, care să mă ducă amîndoi de mînă prin sat, care să se bucure de

notele mele, să vină la şcoală, la şedinţele cu părinţii, nu să mă lase să înfrunt lumea cu mîinile goale. De exemplu, să nu mă lase să fiu închisă în clasă cu cei mai răi şi mai blăstămaţi copii din şcoală, drept pedeapsă că nu mi-aş fi anunţat părinţii să vină la şedinţă. Erau grozavi ei, părinţii noştri, cu războiul lor religios şi amoros, schijele sfintelor şi lumeştilor lor proiectile treceau prin noi tustrei, sfîrtecîndu-ne. Şi erau aşa de ocupaţi să se pîndească şi să se lupte, ca şi cum fiecare ar fi fost o întreagă armată, una luminoasă, alta întunecată, încît nu mai aveau ochi să vadă cît sîntem noi de îngroziţi. Şi de umiliţi.

Pe clasa întîi, de Miculaş, am trăit umilinţa nounouţă de a descoperi că sînt singurul copil din clasă care nu are cu ce se lăuda că i-ar fi pus Miculaşul în ghetuţe. A fost grozav: habar nu aveam că există un sfînt, Sfîntul Niculae, care îţi umple ghetuţele de daruri şi îţi lasă şi-o jordiţă poleită şi împodobită cu panglici, ca vesel îndemn să fii cuminte. Îmi amintesc zumzetul din clasă, hîrtiile colorate de ambalaj foşnind misterios, moşii din zahăr şi de ciocolată, mari cît palma, glasurile colegilor, care se făleau cu bogăţia nemaivăzută a darurilor lor minunate. Numai eu habar n-aveam de nimic şi n-aveam nimic. Nici măcar o bomboană. Erau grozavi ei, părinţii noştri, folosindu-ne pe noi ca proiectile şi scuturi! Primul meu Moş Niculae a fost la 19 ani, după ce m-am măritat. Primul pom de Crăciun ni l-am făcut, Tinu şi cu mine, cînd eram eu cam pe clasa a şasea: un pomuleţ cît o vază de flori, vîrful unui brad, pe care l-a agonisit Tinu pentru noi amîndoi şi pe care l-am împodobit împreună, cu evlavie, cu podoabe de hîrtie creponată, cu complicitatea tăcută a Mamei, pe care n-a lăsat-o inima să ne strice bucuria asta secretă. L-am ascuns în fereastra de la casa de dinapoi, după draperiile ivorii, să nu-l vadă Ticu, să nu-l apuce mînia că i l-am băgat în casă pe Diavolul Satană.

În zilele acelea de sărbătoare, la noi aerul era dens ca negura de toamnă pe Someş. O linişte compactă acoperea ca un clopot casa, scîrţîitul unui scaun suna ca tunetul. Ticu îşi citea tacticos şi ostil *Biblia* ori multele lui cărţi şi broşuri despre Domnul Iehova. Mica însă ţinea sărbătoarea, nu mai torcea, nu mai ţesea, nu împletea sfetere sau ciorapi. Dar vorbea cu noi pe şoptite, chiar şi cînd Ticu era dus la vite, ca şi cum în casă ar fi zăcut un bolnav a cărui supravieţuire atîrnă de tăcerile noastre. În acele zile, eu primeam în sfîrşit aprobare să citesc ce vreau.

Deşi arareori le surprindeam cearta, noi presupunînd-o numai după tăcerea care se aşternea între ei, am asistat şi noi, Tinu şi cu mine, o singură dată, la o sfadă mare de-a lor. Era o seară de toamnă şi stăteam în cohia de vară, nu eram încă mutaţi în casă. Nu ştiu dacă lampa, agăţată de grinda de deasupra mesei, era sau nu aprinsă, însă flăcările înalte din cuptorul de cărămidă, pe care Mica pregătea cina, luminau în brazde încăperea mică. Acum, dar abia acum, mă gîndesc că motivul acestui conflict n-a fost religia, ci iubirea. Adică faţa ei întoarsă pe dos, gelozia. Noi i-am prins în plin război, Ticu ameninţînd şi ridicînd mîna, Mica ţipînd ascuţit ca o pasăre mare. Eu m-am pomenit că sînt între ei, scoţînd strigăte mici şi înspăimîntate, s-o lase în pace. L-a potolit unchiul Gherasîm, apărut nu ştiu cum nici de unde, pesemne că zarva a fost aşa de mare, că s-a auzit peste grădini, pînă la a treia casă. Mica, într-o fierbinte mînie, îşi arăta urmările luptei.

Peste cîteva zile, nu multe, i-am ţinut lui Ticu o predică lungă, bine gîndită. M-am aşezat în faţa lui, cu mînurile în şolduri, şi l-am acuzat, tacticoasă, de lipsă de iubire pentru Mica noastră frumoasă şi bună. I-am cerut să plece, să ne lase în pace pe toţi. Îmi amintesc privirea lui atentă şi albastră precum cerul palid de august.

Acum, cînd e prea tîrziu, ştiu că de fapt el o iubise cu o răbdare de cîine, pe care ne-a transmis-o şi nouă, copiilor lui, în iubirile noastre de cîine. În vreme ce Mica, ea – nu. Şi că, dacă a fost aşa de nefericită, asta i se trăgea de la faptul că iubise pe-un altul, cu care n-a ajuns să fie împreună, n-a ajuns să facă copii, iar noi, copiii ei, eram ai celui care din iubire îi distrusese ei propria dragoste. În zilele ei rele, ne-a urît anume pentru că eram ai lui Ticu, nu ai lui Niculae. Eram sîngele şi carnea ei şi-a lui Agustin, şi-am fi putut fi sîngele şi carnea ei şi-a iubitului ei. Cu care n-a ajuns niciodată să se iubească.

Atunci l-am întrebat eu pentru prima oară pe Ticu, cu o intuiţie nu ştiu de unde venită:

— De ce m-ai făcut? De ce m-ai făcut? Mai bine nu mă făceai!

Întrebare la care nu mi-a răspuns nici atunci, nici altă dată. Atunci, în ziua aceea de toamnă, Ticu numai şi-a luat clopul şi-a plecat. La întrebare mi-a răspuns, mai tîrziu, Mica: s-a scăpat, de fapt, şi mi-a spus adevărul.

Oricum, în războiul ei de rezistenţă, fără ca Mamica să se fi aşteptat, fără să fi făcut ceva pentru a-l cîştiga, la un moment dat i-a apărut un aliat: eu.

*

Cînd eu abia învăţam să scriu şi să citesc, din *Abecedarul* cu poze colorate, iar doamna Runcu încerca să mă deprindă să spun „lampă”, nu „lòmpă”, „mîini”, nu „mînuri”, Ticu a crezut că venit-a timpul să mă-nveţe credinţa adevărată. Pînă atunci, deşi ne citea în fiecare seară din *Biblie*, prozelitismul lui familial fusese, în prezenţa mea, destul de blînd, ca dovadă că nu i l-am băgat în seamă. Numai din cînd în cînd, serile, în vreme ce el ne citea, iar eu îmi învîrteam jocurile puzzle primite de la unchiul Nelu şi completam coada unui dinozaur sau capul unei şopîrle, puneam şi eu

cîte o întrebare nepotrivită. Era nepotrivit din partea mea, înainte de a mă duce la şcoală, să corectez poeziile pe care le învăţau cu voce tare Ana şi Tinu, dar la care ei se împiedicau cînd îi punea Mica să le spună pe dinafară:

— Soarta noastră fuse crudă astă dată:/ Mica mea oştire fuge sfărîmată./ Dar deschideţi poarta… Turcii mă-ncongior…/ Vîntul suflă rece… Rănile mă dor! turuiam eu, cînd se poticnea Ana.

Le prindeam de la ei din zbor, nu-mi era greu, aşa nealfabetizată cum eram, să-i completez sau să-i corectez, fără să am cartea de română în mînă, ca Mica. Era nepotrivit ce făceam, nu mă mir că Ana se răzbuna cîteodată răsucindu-mi nasul şi spunîndu-mi că o să îmi crească tot mai mare – ceea ce s-a dovedit a fi adevărat.

Dar a fost şi mai nepotrivit să-l întreb pe Ticu, care ne spusese că Dumnezeu e unul singur, cîţi erau idolii la care se închinau oamenii, şi asta numai pentru că ne citise din *Biblie* versetul „Să nu vă faceţi idoli…”. Ticu a răspuns cum a ştiut, uitîndu-se însă bănuitor la mine, cu o privire curbată.

Cînd am devenit deci şi eu oarecum ştiutoare de carte, Ticu, plin de hotărîre şi de nădejdi, şi-a spus că sosit-a vremea să îmi arate calea salvării. Avea motive serioase să se grăbească, *Turnul de priveghere* anunţa că se apropie sfîrşitul celor şase mii de ani ai omului pe pămînt. Vine Nimicirea, vine sfîrşitul timpului şi al lumii. După cum ne spunea seară de seară Ticu, lumea se umpluse peste tot, pînă şi-n insulele cele mai îndepărtate, de semne, sfîrşitul era aproape, între 1970 şi 1975, chiar în timpul vieţii noastre. Iar el voia să ne mîntuiască măcar pe noi, dacă pe femeia vieţii lui nu reuşise s-o convingă să păşească în eternitate împreună, ţinîndu-se unul pe altul de mînă.

Credeam în Dumnezeu. Uneori, prea des din păcate, fără să îmi dau seama, îi luam numele în deşert, de pildă spuneam, ca alţi copii, de la care

preluasem vorba, „zău”; cînd m-a auzit, Mica m-a pleznit peste gură cu dosul palmei. Spuneam şi eu în cor, cu voce tare şi cu ochii închişi, în fiecare seară, în faţa mesei întinse pentru cină, *Tatăl nostru*. Şi ori de cîte ori mă lua gura pe dinainte şi drăcuiam, chiar dacă Mica sau Ticu nu erau pe-aproape, să mă plesnească, nu mă simţeam prea bine, ştiam că am mai făcut un păcat.

L-am crezut pe Ticu atunci cînd mi-a explicat, seri şi ierni la rînd, cum a făcut Dumnezeu lumea şi pe om. Lua *Biblia* mare de pe pervazul ferestrei şi ne citea. După ce am învăţat eu să citesc, el alegea pasajul, apoi îmi pasa Cartea, să citesc eu, cu glas tare. La pasajele delicate, de genul: „s-a culcat cu nevasta lui”, sărea textul, iar dacă citeam eu, îmi înşfăca *Biblia* din mînă, alegînd altceva. Îmi plăcea *Biblia*. Era plină de poveşti frumoase, Daniel în groapa cu lei mă delecta, sufeream cu Samson pentru că s-a lăsat păcălit de Dalila şi a murit orb, plîngeam de mila smochinului neroditor pentru că s-a uscat de tot în urma unui blestem. Iar povestea leului în care s-a făcut stup cu miere mă umplea de mirare, şi noi aveam albine sălbatice, în stuful care acoperea coteţul porcilor, le căutam, Tinu cu mine, cuiburile şi sugeam cu grijă mierea depozitată în trestii. Dacă Ticu ne spunea că pe Dumnezeu îl cheamă Iehova şi că e unul singur, n-aveam nici un motiv să nu-l cred. Peste cîteva seri, cînd Ticu ne-a citit *Cele zece porunci*, am comentat liniştită, numai un pic mirată, dar sigură că o să primesc de la Ticu, care ştia tot, un răspuns, că, din moment ce e interzis să ai alţi Dumnezei, înseamnă că există alţi Dumnezei, mai mulţi, oare cîţi or fi? Atunci Ticu mi-a dat o palmă peste gură. Forţa contra logicii, aş zice acum.

Ne-am certat de cînd mă ştiu.

Ne-am luptat măcar doisprezece ani, pînă cînd a murit.

Nu îl contraziceam, nu îmi dădeam seama că îl contrazic, eu numai îi puneam întrebări. Voiam să

pricep. Ne vorbea mereu despre semnele care arată cum vine sfîrşitul lumii acesteia, ţinute de Diavolul Satană în ghearele lui. În fiecare vîrtej de vînt care vălătucea colbul de pe uliţă sau vălurea cucuruzul, eu îl vedeam pe Diavol, de a cărui realitate nu m-am îndoit atunci, cum nu m-am îndoit nici de realitatea lui Dumnezeu. Deoarece Diavolul este cel care ne duce-n ispită, cum ne spusese Ticu, fiecare dorinţă pe care o aveam îmi părea semnul prezenţei Satanei. Ştiam că vine Apocalipsa, că binele se va înfrunta cu răul, că întunericul se va încleşta cu lumina, iar omenirea toată va pieri în chinuri cumplite, sub lăcuste şi foc, pe Cîmpia cea mare a Armaghedonului.

După învăţăturile lui Ticu şi după lecturile de seară din *Biblie*, cel mai cumplit lucru nu era că vom pieri pentru totdeauna, cu asta eram împăcată, ci acela că vom pieri numai după ce vom trece prin chinuri cumplite, lungi cît Armaghedonul. O, împărăţia Fiarei Stacojii, care rupe peceţi! Şi îngerii mîniei, suflînd din trîmbiţele lor de argint! Cît de tare mă înfricoşau! Ce tare m-a zguduit ameninţarea cu vremea cînd oamenii îşi vor căuta moartea şi n-o vor afla, vor dori să moară şi moartea va fugi de ei! Asta anume mi s-a părut cumplit. Era prea mult pentru minţile noastre de copii – şi e prea mult şi pentru mintea mea de-acuma. Ideea că nu voi putea muri, că va trebui, păcătoasă şi nedemnă de salvare cum sînt, să îndur toate chinurile Judecăţii din Urmă, era insuportabilă. Foarte devreme, poate la nici zece ani, am învăţat că dreptul de a muri este o binecuvîntare. Că moartea este sora noastră trupească, la care se cuvine să ne gîndim recunoscători.

Ticu a reuşit să mă facă să cred că între cei buni şi demni de mîntuire, ca el, şi cei răi, ca mine, este o distanţă infinită. Nu mă simţeam în stare să mă pocăiesc, cum mă îndemna Ticu. Cum să reuşesc eu să fiu atît de vrednică încît să intru în numărul

celor puţini şi aleşi? În Poporul de Legămînt. Nu eram cuminte, drăcuiam, pierdeam puii de găină, uneori simţeam o ciudă fierbinte contra Mamicii, prea multă treabă îmi dădea, în loc să mă lase să citesc în tihnă. Şi contra lui Ticu, prea mă strivea prin prezenţa lui tare şi mă punea, cînd clădea jupii de cucuruz în car, să stau înaintea bivolilor, de care-mi era frică. Cum să mă pocăiesc, din moment ce era aşa de greu, iar eu eram aşa de păcătoasă? Mîntuirea nu este pentru mine, ştiam prea bine.

Tocmai pentru că-l credeam, Tinu şi cu mine ne-am făcut planul nostru de salvare: ne-am înţeles că, atunci cînd va începe sfîrşitul, noi o să ne facem o groapă adîncă în temeteul de lîngă casă şi-o să ne omorîm. Să nu apucăm timpurile cînd oamenii vor vroi să moară, dar moartea va fugi de ei. Ne omorîm şi scăpăm de toate, de toată Apocalipsa, am calculat noi. Iar cînd vom fi înviaţi, cum spunea Ticu cu *Biblia* în mînă, şi împărţiţi ca oile la stînă, noi pentru moartea veşnică, Ticu pentru viaţa veşnică, atunci măcar o să fie un chin mai scurt. Era limpede pentru noi că nu sîntem din tagma celor zece mii sau şaizeci de mii sau şase sute de mii de aleşi care vor fi, de însuşi Dumnezeul Iehova al Mîntuirii, salvaţi. Aleşii, între care era şi Ticu. Poporul de Legămînt, ai cărui apostoli se află permanent în lume, unul chiar în ţară, în România, zicea Ticu. Nu, noi nu eram dintre aleşi, dintre drepţi şi buni. Noi o să ne băgăm în groapă – şi gata, am hotărît amîndoi. Tot ce aveam de făcut era să pîndim cerul, să fim primii care văd venirea ploilor de foc şi de pucioasă ale Armaghedonului.

Într-o dimineaţă luminoasă de primăvară, eram poate pe clasa a cincea, poate pe-a şasea, Tinu terminase şcoala, Ticu ne-a spus că, „Gata, sfîrşitul e aici!”. Ţinea în mînă ziarul, *Făclia* de Cluj, la care era abonat, şi lovea cu degetul, ca un profet adeverit, bucuros că a avut dreptate şi în acelaşi

timp agitat, într-un articol de pagina întîi, despre centura de radiaţii Van Allen care înconjoară globul pămîntesc.

— Uite, ne spunea, uite, centura asta de radiaţii este semnul îngerului. Îngerul a sunat din trompetă…

Ne-am uitat cu Tinu unul la altul, ne înţelegeam din priviri, oare o să mă mai trimită astăzi la şcoală sau nu, dacă acuma vine sfîrşitul lumii? Dar pe el, oare o să-l trimită la lucru? Aveam prima oră ştiinţe ale naturii, aşa că l-am întrebat pe profesor, tovarăşul profesor Mircea Sfeclă, ce e cu centura asta de radiaţii? M-a privit stupefiat, apoi mi-a explicat ceva, că e un strat protector al Pămîntului. L-am rugat să îmi mai explice o dată, s-a mirat şi mai tare, de obicei nu eram aşa grea de cap, pricepeam mai repede, eram eleva lui preferată, pe mine mă trimitea după materiale în laboratorul de ştiinţele naturii, lipit de cancelarie, o încăpere largă şi frumoasă, cu ferestre mari, de unde puteai să vezi pînă hăt departe, înăuntru era un frig etern, într-un colţ se afla un schelet întreg, vertical, apoi mulaje, planşe, eprubete, magneţi, reactivi, microscoape, tot bîlciul didactic al cunoaşterii elementare şi oficiale, într-o dezordine prăfuită şi îngheţată. Domnul profesor mi-a explicat, răbdător, încă o dată. Am înţeles. Şi mi-am băgat bine în cap tot ce mi-a spus.

Abia am aşteptat să ajung acasă, să îi spun lui Tinu că nu e nici un pericol, Ticu mai spune, încă o dată, prostii de-ale lui. Probabil că domnul profesor Mircea Sfeclă a făcut atunci, fără să ştie, cea mai importantă lecţie din cariera lui, în care a scăpat doi copii de la o iminentă tentativă de sinucidere sub reînnoita teroare a Armaghedonului. Tîrziu, pe la sfîrşitul anilor 1970, m-am încrucişat cu fostul meu profesor de ştiinţele naturii. Mă mişcam stîngaci în lumea în care ajunsesem, nu eram pregătită să îi explic ce şi cum şi nici să-i mulţumesc. Dar i-am mulţumit totuşi într-o

anumită formă, căci l-am rugat pe P., al cărui pacient ajunsese, să fie foarte foarte atent cu el, pentru că omul ăsta care nu-şi mai aminteşte de mine mi-a făcut cîndva, demult, o foarte mare favoare.

*

Încet, încet, dar foarte devreme, ce-mi spunea Ticu a început să mi se pară greşit. Tot ce auzeam la şcoală, în anii aceia de educaţie ateistă, „materialist-ştiinţifică", a devenit hrana mea preferată, cu care m-am nutrit din belşug, cu poftă: era bună, mă proteja de teroare. Mă apăra de Apocalipsa care, spunea Ticu, va veni curînd, mîine, în 1970, cel tîrziu în 1974-1975. Pentru că timpul însuşi se apropie de sfîrşit şi Dumnezeul răzbunării şi al oştirilor, Dumnezeu Iehova, şi-a pierdut răbdarea. Şi fierbe de mînie. Era mult mai avantajos pentru mine să nu-l cred pe Ticu decît să-l cred: însemna că nu mai trebuie să ne omorîm, la primele ploi de foc şi pucioasă, în groapa din cimitir.

Am început să-l contrazic. Să-l „combat" – spunea el, băgîndu-mă, cu o intuiţie sigură, în aceeaşi oală cu duşmanii oficiali ai credinţei lui apocaliptice. Mica şi Ana datează certurile dintre mine şi Ticu de dinainte de a mă duce la şcoală. Dar acelea trebuie să fi fost simple nedumeriri. Fleacuri. Abia după ce am fost alfabetizată am început eu cu-adevărat războiul. De fapt, eu nici măcar nu ştiam că mă lupt cu el: nu-i făceam niciodată nimic, nu-l provocam şi nu începeam niciodată eu, din senin, o discuţie. Cînd însă începea el să mă *lămurească*, îi răspundeam. Îi arătam că nu are dreptate, că e greşit informat şi gîndeşte greşit. Îi răsuceam argumentele pe toate feţele şi i le întorceam tacticos înapoi.

Nimeni, niciodată, nu s-a băgat între noi, nici să ne oprească, nici să ne aţîţe. Nimeni, niciodată, nu m-a îndemnat să îi răspund, nimeni nu mi-a dat

niciodată nici măcar un singur argument pe care să i-l servesc tatălui meu. Îmi luam substanţa din ce învăţam la şcoală şi din cărţile, tot mai multe, pe care le citeam. Inclusiv din romanele ştiinţifico-fantastice. Sau pur şi simplu îl prindeam că argumentează cîş şi îi răsturnam afirmaţiile. A fost o luptă pe viaţă şi pe moarte, pe care am dus-o aproape fără să-mi dau seama, ca tusea cu expectoraţie la un copil bolnav de plămîni. Cu Mica în frunte, ceilalţi asistau tăcuţi la lupta noastră, încremeniţi că îndrăznesc nu numai să-i răspund, ci şi să-l contrazic lui Ticu. Pe care îl învingeam zilnic, săptămînă de săptămînă, an după an.

Ticu se enerva, ridica vocea, eu îi răspundeam rece, sec, nu o dată în batjocură. Uneori, el însuşi îmi furniza argumentele cu care să-l înfrunt. Mi-amintesc cum ne-a povestit într-o seară, nostalgic, despre pădurea noastră de la Mera, confiscată la naţionalizare.

— Dacă aş fi ştiut ce vine, că o să ne-o ia „ăştia", aş fi vîndut-o după ce m-am întors de pe front. Şi-aş fi făcut o casă mult mai mare şi mai frumoasă. Cu etaj, cum au domnii la Bucureşti, cu podele de lemn şi cu baie! a spus el, blînd şi visător.

— Păi la ce bun o casă cu etaj dacă tot vine Apocalipsa? Sau atunci n-ar mai fi venit? l-am întrebat, fulgerător.

Îl contraziceam punct cu punct. Îi prindeam fisurile din fiinţă, lipsa de unitate care-l făcea şi să creadă în sfîrşitul iminent al lumii, şi să-i pară rău că nu şi-a făcut o casă mai frumoasă. Pentru el, am fost duşmanul.

De fapt, mă apăram. Dacă m-ar fi lăsat în pace, dacă n-ar fi încercat să mă învingă, nu l-aş fi atacat, din proprie iniţiativă, niciodată. Dar el a simţit în mine rezistenţa compactă şi a vrut, pentru propria lui demnitate, să îşi asigure victoria şi liniştea acasă, în spatele frontului. A greşit. Frontul

nu era afară, aiurea, era chiar la noi, trecînd ca o crăpătură în pămînt chiar prin mijlocul ogrăzii şi-al casei. În faţa Anei, pe care de asemenea o educase iehovist, care nu-l contrazisese niciodată, dar nici nu-l urmase în pocăinţa lui, ci, plecînd de-acasă, i-a scăpat printre degete şi şi-a văzut de viaţa ei cum a ştiut şi cum a putut, în faţa surorii mele, Ticu a recunoscut, necăjit:

— Tu, nu ştiu ce-i cu asta, asta nu ştiu ce are cu mine, asta atîta se sfădeşte cu mine! m-a pîrît el.

N-aveam nimic cu el. Îmi plăcea să stau cu el ori să-l însoţesc în scurtele lui călătorii cu bicicleta. La sfîrşitul unei veri, m-a luat cu el la Coasta, unde l-a vizitat pe Cornel, cel cu care fugise de pe front. Pe drum, m-a ajutat tăcut să îmi împing bicicleta la deal, iar la fratele lui de război şi de dezertare mi-a luat apărarea: cînd ei au observat, pieziş, că sînt asimetrică şi cam urîţică, Ticu le-a spus că „Nu, nu, e mai cinaşe, dar amu are o falcă umflată de la o măsea, a prins-o boala pe drum, ce să facem, n-am vrut s-o trimit singură înapoi, nici să mă întorc din drum”. Căci eram într-adevăr cu un obraz umflat, pe nepusă masă, de la o măsea.

Destul de des mă lua cu el la Morlaca, la tîrg sau la cumpărături. Pe drumul de ţară erau numai 5 kilometri, dar era greu, tot un deal şi-o vale, aveam ce împinge la biciclete. Intram în sat dinspre sud-vest, trecînd pe lîngă pădurile de molid şi stejar pe care le vedeam de-acasă, din curte. Erau ale Castelului din Morlaca, mai bine-zis ale fostului Castel, o clădire falnică, renascentistă, care se dărăpăna de la un an la altul. O splendoare în ruină. De pe bicicletele noastre, vedeam, pe stînga, Castelul lui Bánffy, acum sediul C.A.P.-ului din Morlaca, priveam zidurile lui lungi şi înalte, împodobite de statui. Dincolo de ziduri, pînă la albia Someşului, se întindea un parc uriaş, prin care Mica umblase ca fată tînără, în duminicile cînd era deschis pentru vizitatori. Ştiam de la ea că

acolo fuseseră tot felul de plante rare, copaci aduşi de cine ştie unde, şi că parcul era tăiat de mici canale de apă, derivată din Someş, cu podeţe arcuite deasupra, iar pe fundul pîrîiaşelor era nisip de culori diferite, alb, galben, roşcat ca grîul, negru. Într-un loc fuseseră şi nuferi, mari cît palma şi albi, aşa îmi spusese Mica. Iar pe deasupra parcului puteai vedea, fîlfîind greoi din aripe, fazani de la fazaneria Castelului.

Noi nu intram la Castel, nu mai era voie, ne duceam numai la prăvăliile de pe uliţa principală, Ticu îşi cumpăra şuruburi, cuie, pînză de firez şi cîte-o cute pentru coasă, eu cumpăram boldurile sau mosoarele cu aţă pe care mi le comandase Mica, iar la sfîrşit treceam pe la sectorul alimentar şi Tata îmi lua, de-un leu, un cornet cu bomboane acrişoare. Morlaca îmi plăcea, era mai mare decît satul nostru, avea mai multe clădiri frumoase şi mai multe biserici, pe uliţe se vorbea şi româneşte, şi ungureşte, erau şi mulţi ţigani, ţigănci cu copii în braţe îşi trăgeau poalele înflorate ale rochiilor prin colbul uliţei.

Nu vorbeam prea mult. Lui nu-i puteam povesti nici lecţiile de la şcoală, nici romanele pe care le citeam. În asemenea drumuri, nici el, nici eu nu pomeneam nimic despre cer ori despre Univers, ar fi însemnat să ajungem la Iehova şi să ne sfădim din nou. Povesteam alte lucruri, despre cîmp, despre locurile pe unde treceam, despre hipodromul din Cutca, acum complet abandonat, în amintirea căruia într-o toamnă cutcanii au organizat o cursă de căruţe la care am asistat şi noi, unchiu' Alesandru concurase şi el, fără să cîştige. Într-un asemenea drum mi-a povestit cum era să-l muşte o viperă în Rîtul Pîglişei, altă dată mi-a spus, cu mîndrie, cum şi-a clădit el casa, scoţîndu-şi piatra din carieră, şi cum s-a surpat un perete pe el, de acolo era să-i rămînă oasele. Cîteodată, foarte rar, devenea vorbăreţ ca Mica şi-mi povestea şi el despre Castel, despre minunăţiile din

parc şi despre cum a fost distrus în război şi mai ales după, cînd, zicea el:

— Morlăcanii au azvîrlit cărţile din Castel pe jos, în loc de cărămizi ori de lodbe, să nu se muruiască de tină pe picioare.

Dar mai ales tăceam amîndoi, pedalînd umăr la umăr, sincronizaţi ca atunci cînd trăgeam la spata cea mare, să tăiem împreună o lodbă sau un trunchi de copac. Era greu, trebuia să trag drept, să îmi calculez la secundă mişcarea, şi mă făleam cu priceperea pe care am cîştigat-o cu timpul. Îmi plăcea să lucrez cu el, să îi ţin cuiele, să-i aduc sculele din şură, să car lemne ori saci mici de cucuruz, era mai interesant decît să plivesc straturile Mamicii ori să păzesc mieii.

Apocalipsa lui însă, în care urma să mă sufoc în pucioasa sfîrşitului şi să ard pe toate părţile ca un cartof în jar, pînă mă fac sperlă şi scrum, îmi dădea noaptea coşmaruri şi ziua halucinaţii. Aşa că m-am apărat. Ne-am certat sălbatic, el apărîndu-şi credinţa şi dreptul la mîntuirea eternă, eu apărîndu-mi viaţa imediată. Groaza mea era adîncă, de fapt mă temeam şi de el, şi de Apocalipsa lui de foc, întrebîndu-mă zilnic: Şi dacă are dreptate?

Eram încă foarte mică, Ana era încă acasă, cînd, de spaima Armaghedonului, l-am visat, în vise naive, arhetipale, de două ori, pe Dumnezeu.

Eram în grădină, sfîrşitul începuse, bătea vîntul pustiirii, iar Dumnezeu a venit la mine, tăcut, şi m-a luat de mînă. Era bun. M-a luat de mînă – cum, de fapt, nu m-a luat de mînă nimeni, niciodată – şi m-a pus la adăpost. Pur şi simplu. M-a pus la adăpost. Într-unul dintre vise m-a ascuns chiar la noi, în ocolul oilor. Peste vreo treizeci de ani, abia atunci, m-a pufnit rîsul în faţa acestei simbolistici de cristal: ocolul oilor! am rîs eu, admirînd uluitoarea inteligenţă a inconştientului meu, a pulsiunii mele vitale, care mi l-a adus pe însuşi Dumnezeu ca să-mi spună, simbolic, eşti şi tu o oiţă a Domnului, nu te mai speria, că n-ai de ce! În

al doilea vis, eram în grădină, sub prunul cu prune negre mălăieţe, foarte bune pentru gomboţi, iar Dumnezeu a venit să mă salveze şi să mă ţină de mînă, să mă pună la dreapta lui, la adăpost de orice Armaghedon.

Nu i-am povestit lui Ticu visele mele. Nu le mai povesteam alor mei ce visez, decît cel mult Mamicii, şi numai cînd visam bani sau cireşe, şi-atunci ea îmi tălmăcea în batjocură că o să iau bătaie – ceea ce se şi împlinea. Exista o ştiinţă a tălmăcirii viselor, Mica o cunoştea, fără să creadă o iotă în ea, cum nu credea nici în chibriturile stinse-n apă pentru deochi. Cînd mătuşa Mòtora, cu care eram gard în gard în spatele grădinii de pomi, a visat într-o noapte pui de găină, şi la trezire s-a bucurat că va cîştiga bani, Mica a ascultat-o ascunzîndu-şi rîsul. I-a dat ouă împrumut, cum i-a cerut mătuşa. Iar mătuşa Motorişca s-a dus la cooperativă şi le-a vîndut, cumpărîndu-şi în schimb un loz în plic, prin care, credea ea, va ajuta la împlinirea prevestirilor din vis. Lozul era necîştigător. Mica şi-a bătut joc, împreună cu noi, de naivitatea cu aripioare a mătuşii.

— Astea-s prostii! a spus ea.

Eu nu îmi mai povesteam nimănui visele mele importante, renunţasem la o asemenea intimitate cu ai mei, cel mult lui Tinu mă scăpam să-i mai spun cîte ceva, dar noi eram prieteni, el era fratele meu, adică omul cel mai apropiat din lumea întreagă, şi el îmi povestea aproape orice. Am păstrat numai pentru mine cele două vise cu Dumnezeu, mi-au rămas în minte fără nici un efort, comoară pură şi infantilă cum sînt. Vise simple, naive, vise de împlinire a unei dorinţe, cum ar zice Freud. Astăzi aş spune că ele dovedesc că organismul meu era întreg şi lupta, rezista, că inconştientul meu, puternic ca îngerii mei protectori, mi-a dat visele ca pe o armură intimă şi invincibilă. Şi că, producînd nu numai coşmaruri

de foc şi de sînge ori înalte rostogoliri de pe scara care duce la cer în întunecatul abis, ci şi o asemenea capodoperă infantilă, de perfecţiunea unui cîntecel de Haydn, mi-a venit, la timp, în ajutor.

Eram sub aripa neagră a Apocalipsei, încleiată, ca un cărăbuş în smoală, în delirul de un nesfîrşit sadism al Armaghedonului, şi-asta îmi contorsiona şi veghea, şi somnul. Nu cunoşteam atunci nici o altă religie, nu mergeam la biserică, habar n-aveam ce îţi făgăduiesc şi ce îţi cer alte credinţe. Dar decît cu un asemenea Dumnezeu sîngeros şi neiertător, care îşi suge vinul mîniei din cupa mîniei, mai bine fără, a spus străfundul meu, triumfător. Aşa că, în loc să mă aducă la mîntuire, Tatăl meu a făcut din mine, pentru multă vreme, un ateu conştient de drepturile lui, iar apoi un singular. Decît un asemenea Dumnezeu, mai bine golul. Mai bine cerul gol şi negru ca un sac de păr, către care să-mi îndrept, ca lupii, urletul meu de urît omenesc.

Mult mai tîrziu, cînd eram pe clasa a şaptea şi-am povestit odată despre toate astea cu profesoara mea de română, care mă iubea, cu doamna Maria Chioreanu, am aflat de la ea că alte religii au un alt fel de Dumnezeu, unul care nu înspăimîntă, ci mîngîie. Vorbea cu reţinere, gînditoare şi poate contrariată că eu cred toate prostiile ateiste pe care le aud la clasă, numai ca să nu cred în Dumnezeul Tatălui meu. Din ce a spus ea atunci, eu am reţinut noutatea, că Dumnezeul altor religii este altfel, mai suportabil decît Iehova al lui Ticu. Iar peste ani, în 1995, în preajmă de Paştele catolic, cînd mă aflam, singură, în Biserica Saint-Séverin din Paris, şi-am văzut blîndeţea cu care un preot vorbea cu o fetiţă, adusă de tatăl sau de bunicul ei la împărtăşanie, mi-am dorit să mă fi născut catolică, să am în mine şi alături de mine un Dumnezeu bun şi liniştitor ca aroma de pîine proaspăt scoasă de Mica din cuptor. Sau ca mirosul de regina-nopţii, cînd peste sat se lăsa înserarea albăstrie de vară frumoasă. Şi mi-am

amintit brusc, cu o adiere de recunoştinţă şi de iubire, de doamna profesoară Maria Chiorean.

Şcoala m-a ajutat, firește. Educaţia ştiinţifică la care eram supuşi m-a învăţat că universul este enorm, infinit – se credea pe vremea aceea – şi că e numai materie. Astăzi ştiu că ştiinţa asta şcolară este la fel de precară ca mitologia armaghedonică a lui Ticu. Dar în momentul acela mi-a căzut bine să cred într-o lume fără Dumnezeu, în loc de Dumnezeu Iehova cu care ne ameninţa Ticu. O lume numai materie şi lege a fost, pentru mine, atunci, mai bună decît Armaghedonul cu armatele lui de metal pe care-l vestea, cu sumbră satisfacţie, Ticu:

— Vine Armaghedonul!

De fapt, mă gîndesc eu acuma, Ticu ar fi putut cîştiga, măcar pentru cîţiva ani, dacă ne-ar fi înfricoşat mai puţin. Ar fi cîştigat, dacă mi-ar fi spus că sînt perfectă pentru cerul nou şi pămîntul nou de Apoi, de după Apocalipsă şi de după Judecată. Că pot s-ajung şi eu să fiu înscrisă în Cartea Vieţii. Dar el vedea în noi numai nişte păcătoşi şi nişte rebuturi de la marele treierat al mîntuirii. El vedea în noi numai o neghină spurcată care va înteţi focul din iazul de foc. M-aş fi pocăit cu el, măcar pentru o vreme, dacă nu mi-ar fi fost aşa de groază. M-aş fi pocăit şi eu, dacă prorocii lui, cărora ideea nimicirii le rotunjea gurile c-o indicibilă voluptate, ar fi avut privirile mai puţin fixe şi strălucitoare cînd vesteau suferinţele stelei Pelin.

— Vine Nimicirea! ne vestea Ticu, s-a isprăvit!, şi-i vedeam gura umplîndu-se de satisfacţie, de parcă ar fi mîncat în arşiţa verii miezul îngheţat al unui pepene roşu.

Ce-l dusese pe Ticu la Străjerii lui Iehova? m-am întrebat uitîndu-mă la o fotografie a lui, una dintre puţinele pe care le am, făcută la cinci ani după ce se pocăise. Are treizeci şi nouă de ani, o faţă brăzdată de cute adînci, verticale, şi o privire

înfrîntă. Pustiită. De om care nu se mai bucură de nimic. Care, aici, nu mai aşteaptă nimic. Cît de mare trebuie să-i fi fost spaima, mînia, durerea? Dar singurătatea?, singurătatea lui de acasă? De ce lui i-a fost mai uşor printre ei, în universul lor de catran şi de sînge, decît printre oamenii ceilalţi? Ce l-a înspăimîntat aşa de tare şi ce l-a rănit aşa de adînc, încît s-ajungă, el, un om înainte normal, să se pocăiască? Ce i-au dat străjerii, încît să se simtă bine cu ei? Poate mîndria că e un candidat la noul popor ales? Un locuitor din Arca a doua?

Altfel însă, trebuie să recunosc că Ticu a fost cel mai onest adversar pe care l-am avut vreodată. Mă ataca frontal şi îi răspundeam de asemenea. Ne luptam, ca doi cerbi, luîndu-ne în coarne. Nu m-a lovit niciodată pe la spate, cum mi s-a întîmplat după aceea de mai multe ori în viaţă cu alţii, pe motive mult mai neînsemnate, ci m-a provocat întotdeauna cavalereşte la luptă faţă în faţă. Da. Eram faţă în faţă, ne uitam unul în ochii celuilalt şi ne luptam pentru şi împotriva lui Iehova. Noi am avut un cod de onoare rigid cum au duelgiii, acceptat tacit de-amîndoi, faţă de care luptele mele de astăzi îmi apar ca nişte înfruntări de troglodiţi, de populaţii postistorice, iar adversarii, nişte coropişniţe de gunoi, inevitabil cam murdărele. După ce n-am pierdut în faţa lui, după ce i-am făcut lui faţă, lui, care îl avea pe Dumnezeu Iehova în suflet, în răsuflare şi pe umăr, cum aş putea eu, azi, să mă las înfrîntă de alţii, care insultă nelegiuit şi-atacă pe la spate? Doar eu am luptat cu Tata, şi amîndoi am avut dreptate, el, care aştepta Apocalipsa pentru 1974-1975, a avut parte de Apocalipsă, eu, care negam că sfîrşitul poate să vină, am trăit mai departe. Fiecăruia după credinţa lui. Ce ar putea să îmi facă azi cineva, după ce pe mine n-a reuşit să mă doboare Ticu împreună cu Iehova al lui cu tot? După un asemenea război mai lung ca al Troiei, devii sensibil ca un evreu şi simţi adversitatea şi ura imediat ce ai păşit într-o

încăpere. Mîrşăvia atacurilor te poate deprima atît de tare, încît ajungi la fund, la străfundul adînc, dincolo de care nimic nu mai este, acolo unde linia orizontului dispare, căci se confundă cu zidul. Cu limita. Şi de-acolo te-mpingi din degete şi ieşi înapoi, la suprafaţă, strălucind de lumina neagră a altei lumi, întunecate, apari la lumina zilei mai fără iluzii în privinţa naturii umane decît Dumnezeu însuşi, însă tare ca diamantul şi în vecii vecilor viu. Ce înseamnă, pe lîngă războiul cu Ticu, cînd noi doi am fost cele două armate de pe Cîmpia Armaghedonului, suliţele aruncate astăzi, lateral, de unul sau altul? Să fim serioşi!

Cu ani în urmă, un prieten mi-a spus, în treacăt, că am capacitatea rezilienţei. Eram într-un moment prost al vieţii mele, pline de alte asemenea proaste momente, cînd el mi-a făcut, în cunoştinţă de cauză, acest cadou: rezilienţa. De fapt, conştiinţa rezilienţei. Frumos din partea lui, mi-a dat un scut şi mi-a atras atenţia că, de fapt, îl am sub piele încă din naştere. În realitate, după ce-am făcut Armaghedonul cu Ticu, am putut trece peste aproape orice, generîndu-mi singură, din propria mea limită, mînia albă, forţa incandescentă de a ieşi în bună lumină. Ana, la fel. Tinu, la fel. Aşa cred. Aşa nădăjduiesc.

Şi-n plus, ce fel de religie era religia lui, care nu-mi dădea voie să citesc? îl întrebam eu. Ticu îmi ura cărţile. Ura dansul. Ura tot ce însemna desfăt şi petrecere, toate i se păreau că sînt „lucru cu dracu'". Peste tot, după el, exista numai Satana, şi-n cărţi, şi-n muzică, şi-n rochiile frumoase, şi-n mărgele, pînă şi-n curentul electric care se introducea atuncea în sat.

*

Fratele lui, Gherasîm, îşi băgase curent în casă. Şi doară erau iehovişti, cu verişoarele noastre, Daria şi Titiana, cu tot. Daria, fata cea mai mare, cu un an mai în vîrstă ca mine, chiar renunţase, din

sîrguinţă şi supunere iehovistă, să mai meargă la şcoală. Nici amenzile pe care le-a plătit unchiu' Gherasîm, nici vizitele dese ale miliţienilor la ei acasă, nimic nu i-a convins pe părinţii ei s-o convingă la rîndul lor pe fata lor să se întoarcă la şcoală. Era pe clasa a cincea cînd a întrerupt. Apoi, ca să nu piardă vremea pînă la Armaghedon, s-a băgat servitoare la bloc, la Domnuca, la care mă duceam şi eu cu lapte. Daria îngrijea copiii pînă cînd ei, Domnuca şi bărbatu-so, erau la lucru, la Transformatorul de Tensiune.

E drept, familia lui unchiu' Gherasîm nu era, în acel moment, cel mai bun argument pe care i-l puteam aduce lui Ticu în favoarea electricităţii. După o vreme de slujit ca servitoare, bărbatul Domnucăi, un tehnician de la Transformatorul de Tensiune, s-a încurcat cu bona lor iehovistă. A ieşit un scandal de pomină, uite ce fac iehoviştii, strică familiile! N-aş învinui-o pe Daria, era abia o adolescentă, ci pe el, om în toată firea. Şi nici pe el, de fapt, cînd este ca doi oameni să fie împreună sau să fie despărţiţi nu despre vină e vorba, ci despre altceva, mai tulbure, mai vital, mai apropiat de străfundurile mîloase ale vieţii. Oricum, a trebuit ca ei să plece din sat, s-au mutat la Reghin. Iar după ce-a trecut anul critic, 1975, pentru care aşteptau Nimicirea, vară-mea Daria s-a apucat cuminte să-şi completeze şcoala de unde-o lăsase, apoi a făcut liceul şi o şcoală tehnică. N-am mai văzut-o de mult, nu ştiu ce mai înseamnă acum pentru ea iehovismul, boala copilăriei Vălenilor, şi nu mă hazardez să presupun că s-ar fi vindecat, poate că aceste două adevăruri funcţionează în capul ei fără să scoată scîntei.

În timp ce toţi de pe uliţă aveau electricitate, televizoare, aparate de radio, fier de călcat electric, noi stăteam şi ne luptam pe *Biblie* la lampa cu fotoghin, căreia eu îi ştergeam în fiecare seară sticla de funingine şi pentru care mă duceam la cooperativă, să ridic, contra 9 lei şi cinci ouă

măsură mare, raţia lunară de petrol. Pentru că Ticu declarase că „Eu nu-l bag pe Dracu' în casă", eu căram acasă damigeana de zece litri cu fotoghin, îndoindu-mă într-o parte de greutate, îmi călcam uniforma cu ticlazăul cu jar şi ascultam radioul la Moşul Martei, într-o limbă din care nu ştiam nici un cuvînt. Iar noaptea citeam, la lanternă, bine ascunsă sub plapumă, cărţi ştiinţifico-fantastice care mă făceau să dîrdîi de-o altfel de groază, de cea a extratereştrilor, în timp ce o parte a minţii mi se îngrăşa de satisfacţie că universul e altcum alcătuit decît îşi închipuie, după *Biblie*, Ticu. Abia în 1969, în primăvară, s-a lăsat şi el convins că electricitatea nu-i dracu', ci doar o drăcie, şi a consimţit să avem şi noi curent. Iar după aceea, spre hazul nostru, l-a apucat meşteritul cu electricitate, şi-a făcut, împreună cu Tinu, un sistem de iluminat pe toată curtea şi grădina de pomi, cu becuri uriaşe, de 150 şi de 200, să vedem şi noaptea ca ziua.

*

O, da, ne-am certat doisprezece ani, de cînd am fost alfabetizată şi pînă la moartea lui. Sălbatic. Cu reguli de onoare, dar fără nici o cruţare. Ne-am făcut toate şicanele cu putinţă, dar numai cînd a fost vorba despre credinţă şi despre Dumnezeu. Altfel, puteam fi cei mai buni prieteni. Într-o primăvară mi-a făcut şi mie o gredinuţă de flori, de un metru pătrat, lîngă cohie, să am şi eu pămîntul meu şi florile mele, ca Mica. Vara, cînd mergea la cosit în Prodaia, îmi aducea mănunchiuri de frăguţe legate cu iarbă sau buchete de flori de fînaţă, fixate, cu o legătură măiastră de iarbă răsucită, de coada coasei. Înseamnă că mă iubea, mi-am spus eu la ani de zile după moartea lui. Un asemenea buchet de flori mi-l amintesc obsesiv: flori de mărul-lupului, albastre-violet, cu patru petale păroase şi un miez galben ca un con păros, aduse din Fîneţele Prodăii. Şi de cîte ori descopăr

cîte un fir de mărul-lupului pe vreo pajişte sau doar prin vreo carte de botanică, mă pomenesc vorbind despre buchetul acela uriaş pe care mi l-a adus Tata într-un miez de vară, şi pe care acum mi-l reînnoieşte anual Nucu, nepotul lui şi al meu, care a mutat o tufă de mărul-lupului în grădina noastră.

La fel ca pe Ana şi pe Tinu, Ticu m-a folosit şi pe mine la orice. Pentru că nu-i plăcea să fie singur cînd lucra – nici mie nu-mi place, acum –, îi ţineam de urît. Trăgeam cu el la spata mare, tăind lemnele de foc, îi căram sculele şi îi ţineam cuiele cînd făcea gardul nou. Ţopăiam veselă în jurul lui în fiecare primăvară, cînd mă chema să îi ţin scara, să se urce în pomi, să îi cureţe de omizi şi de găteje uscate, mai mult încurcîndu-l decît ajutîndu-l, eu, preocupată de pupele de fluturi pe care le găseam lipite pe gard, pe care le sfredeleam cu o crenguţă, să le analizez conţinutul sîngeriu, palpitul mlăştinos al vieţii. Ne luam unul altuia ziarul, să-l citim, amîndoi începînd cu ultima pagină şi citindu-l ticăit de la sfîrşit spre început, clătinînd din cap, nemulţumiţi de cît de prost merge lumea.

O, felul lui de a citi ziarul! Ce n-aş da să îl mai văd o dată, o singură dată! Citea titlurile de pe pagina întîi, să zicem: „Marea Adunare Naţională şi-a început lucrările", apoi mormăia:

— De-aici numai rău poate să ne iasă!

Şi eu mormăi acuma la fel, fără să vreau, pentru că de multe poţi scăpa într-o viaţă, numai de prima copilărie, ba. La alte titluri hotăra scurt: „Asta nu ne interesează". Avea o neîncredere totală în autoritatea de orice nivel – care, sugera el, face numai rău oamenilor de rînd, ca noi –, pe care mi-a transmis-o, difuz, şi mie. M-am surprins nu demult citind ziarul la fel ca el, clătinînd din cap şi mormăind „De-aici numai rău o să ne iasă…", şi mi s-a făcut un dor cumplit de el: nu l-am mai

văzut din 2 septembrie 1974, din ziua cînd am asistat, în curtea casei noastre, la autopsia lui.

Mi-l amintesc, în cămăşile lui de pînzică, în pantalonii lui de doc, bătîndu-şi coasa sau cosind în grădină sau în Rîtul Sărăţii. Îl văd mîncînd pită cu slănină şi ceapă. Mi-l amintesc povestindu-mi cum a fugit odată de-o viperă, în fînaţa de la Ijac. Închid ochii şi-l văd meşterind te miri ce prin curte. Avea îndemînarea unui meşter bun la toate. Lucra pămîntul, dar lucra şi piatra şi lemnul, făcînd orice: case, grajduri, şoproane, garduri, coteţe, cuşti, paturi, mese. Putea proiecta şi ridica o casă din temelie pînă la acoperiş; cu creionul lui bont de tîmplar, el, cel nul la matematică, însemna lemnul pentru acoperiş, calcula grosimea şi rezistenţa grinzilor, numărul de ţigle. N-a greşit niciodată, casele ridicate şi acoperite de el stau şi azi, spre mîndria mea de fată de meşter, în picioare. Şi, după prima spaimă, îi plăcea, ca tuturor ţăranilor, tot ce ţinea de tehnică, de maşini şi de scule. Tractoarele şi semănătorile, plugurile şi discuitoarele îl pasionau. Cînd au apărut „combainele", cam prin 1967-1968, ieşea şi el, ca tot satul, la marginea drumului să le întîmpine.

— Uită-te! îmi poruncea, scuturîndu-mă de umeri.

Văd şi acum secerătorile late, roşii, greoaie, le aud duduitul, văd „combainele" argintii înaintînd legănat ca nişte raţe prin colbul moale şi cald al drumului de ţară. De dragul lor, recunoscător că au uşurat muncile agricole, Ticu ajunsese să laude Colectivul, recunoscînd că de unul singur nici el, nici alt ţăran din Cutca nu şi-ar fi putut cumpăra niciodată o asemenea maşină care uşurează munca. Şi ori de cîte ori citesc pledoarii nostalgice pentru imobilitatea satului românesc ori texte despre valorile neschimbătoare ale lumii rurale, pe care tehnica numai le-ar corupe, mă scutur a răscoală: „D-voastră nu cunoaşteţi ţăranul român…" îmi vine să spun, căci ştiu că asemenea texte şi teze nu

sînt decît producţiile stupide ale imaginaţiei şi ale ideologiei unor orăşeni care n-au avut nimic de-a face nici cu satul, nici cu ţăranul din România. Ţăranilor le-au plăcut şi le plac toate maşinile care le fac munca lor trudnică mai uşoară. Cum era să nu-i placă Taticului nostru combainele, care-l scuteau de zilele de secerat sub arşiţa năpraznică a lui cuptor! Şi Mama, ce se ducea la secerat îmbrăcată, ca toate femeile, cu bluze cu mînecă lungă şi cu clopul mare de paie pe cap, şi se-ntorcea seara cu braţele sîngerate de spice şi cu glesnele numai o rană de la vrejurile de mure, cum să nu se bucure ea că nu mai trebuie să muncească din greu, adunînd grîul cu secera spic cu spic, pentru pîinea noastră cea de toate zilele, pe care Dumnezeu ne-o dădea, dar numai plătită cu greutatea ei în sudoare. Da, le plăceau maşinile agricole, se topeau de admiraţie în faţa hibrizilor de cucuruz care făceau ştiuleţi cît braţul, erau bucuroşi că s-a inventat DDT-ul, cu care pot stîrpi puricii ce ne omorau vara. Şi au fost fericiţi cînd au apărut hainele de fîş, care-i apărau de ploile repezi de vară, pentru că dintr-o dată nu se mai temeau de-o aprindere de plămîni, din care să moară cu zile, cît ai zice peşte. „Marii binefăcători ai omenirii sînt necunoscuţi şi neonoraţi, dacă ar fi după mine, aş ridica un monument celui care-a inventat fîşul, pentru că multe vieţi a mai salvat!” mă dăscălea mai tîrziu P., ce-şi iubea pacienţii. Şi-n faţa privirii mele întrebătoare, îmi povestea despre ţăranii pe care i-a văzut murind în clinică, în plină vară, dintr-o aprindere de plămîni făcută în urma unei furtuni de iunie. „Sînt încălziţi de muncă şi fac, săracii, imediat pneumonie. Mare binefacere au fost impermeabilele ieftine!” exclama el, iar eu îmi aminteam hainele de ploaie ale părinţilor mei, fîşurile lor urîte, făcute sul şi îndesate pe fundul sotiorului de papură în care îşi duceau de-amiaza la hotar.

Tata nu avea încredere în nici un fel de autoritate şi în nici un fel de partid. Despre legionarii din sat mi-a vorbit cu voce joasă: „Ăla al lui Colceriu a fost cu legionarii. La schimbare s-a făcut, primul, comunist". Tot aşa vorbea despre vecina noastră, pe care tot satul o numea Ana Pauker, că n-a fost de treabă şi după război „s-a făcut, prima din sat, mare comunistă". Şi acuma cînd mă gîndesc la vecina aceea, care avea splendizi bujori albi şi roz în grădină, din care îmi făcea, la sfîrşitul fiecărui an şcolar, pentru serbarea la care luam premiu, un buchet uriaş şi înmiresmat, îmi vine în minte nu numele ei real, ci porecla, pentru mine ea a rămas aşa cum o numeau, batjocoritor, tatăl meu şi tot satul, cu numele modelului ei de rea amintire, Ana Pokeriţa.

Am fost uluită, cu ani în urmă, cînd eu şi sora mea ne-am „bîrfit" părinţii, să aflu ce imagini diferite avem, eu şi ea, despre ei. Pentru Ana, Ticu era un om bun, iar Mica ar fi fost rea. Poate. Am tras concluzia că tot ce-mi amintesc eu despre ei nu este realitatea, ci doar amintire ce deţine simpla realitate a amintirii. Cine ştie, de fapt, cum au fost ei. Cine ştie, de fapt, cum a fost tatăl meu, Agustin. Pentru mine – dar numai pentru mine –, tatăl meu a fost un Tată Cumplit. Ne-am înfruntat continuu, cu o încrîncenare vie, neobosită, mereu mai înveninată. Cînd eram mică, eram îndesată şi puternică, aşa că mă punea tot timpul la treabă. El mi-a dat etalonul frumuseţii feminine rustice – fata sau femeia cu pielea albă – şi mi-a inculcat complexul că, neagră şi îndesată cum eram, nu voi ajunge niciodată atrăgătoare. Într-o zi, cînd căram în spate un sac mic de cucuruz şi-l băgam în şură, l-am auzit şoptindu-i lui Mica:

— Tabita a început şi ea să se facă mai cinaşe, nu mai e aşè de neagră, s-o mai albit la faţă.

Dacă relaţiile mele cu Mamica erau cînd bune, cînd rele, căci uneori îmi cădea în cursă şi se lăsa prinsă de cîte-un roman pe care i-l povesteam ori i-

l citeam şi ei cu voce tare, cu Ticu relaţiile erau mai tot timpul încordate. Mă folosea – era nul la aritmetică, dar, fudul, ascundea asta – să-i calculez normele de la „ceape”, şi mergea, cu calculele mele, la sediul Colectivului, unde mima comédia calculării rapide, în minte, a normelor sale, uimindu-i pe şeful de brigadă şi pe contabil. Deşi voia să am note bune şi să fiu prima în clasă, îmi ura cărţile, convins – şi el, ca Mama – că din cauza cititului o să înnebunesc şi-o să orbesc. Aşa că, şcolăriţă fiind, am mîncat bătaie, dar nu pentru teme nefăcute şi note de patru, eu aveam numai zece, ci pentru că citeam prea mult. Ei doi, Ticu şi Mica, mi-au rupt, îmbătaţi de mînie, cărţile pe care mă prindeau că le citesc în loc să-mi fac treaba. Mi le rupeau din motive diferite: Ticu, pentru că i se părea că citesc cărţi păcătoase, Mica, dintr-un soi de invidie, din aceeaşi reacţie adîncă de gelozie ce-o făcuse să n-o lase pe Ana la liceu, şi pentru că, în loc s-o ajut, eu citeam. În vreme ce învăţătoarea mea şi apoi profesorii mei nu mai pridideau să mă mîngîie pe creştet, să-mi spună că trebuie să merg mai departe „la şcoală”, adică la liceu şi la facultate, şi îmi aduceau cărţi din biblioteca lor să le citesc, părinţii mei nu ştiau cum să mă mai pedepsească pentru lecturile mele şi cum să mă îndepărteze de carte. Îmi amintesc o vacanţă de iarnă de coşmar: plănuind să mă facă croitoreasă, Ticu i-a cerut mamei să mă înveţe „cipcă”, pentru că alte fete ca mine „fac cipcă”. Cine ştie ce pocăite mici şi senine văzuse el făcînd cipcă, în vreme ce lălăiau tărăgănat cîntări iehoviste despre vremea ferice a Nimicirii, îmi spun acum. Mica s-a conformat. Mi-a început cîţiva colţişori din cea mai simplă cipcă de mînă, mi-a arătat cum se face şi m-a pus la treabă. A fost o catastrofă: mîinile mele au devenit ţepene ca nişte lemne, greşeam blestemata dantelă la fiecare mişcare, Mica mă corecta tot mai enervată şi a sfîrşit prin a mă pocni sistematic peste degete. Blestemaţii colţişori de

cipcă, de atîta făcut şi desfăcut, erau pămîntii, iar vacanţa mea fără cărţi şi cu lucru manual a fost o nefericire.

*

Nu ştiu cine a avut ideea, eram în ciclul întîi cînd Mica şi Ticu au descoperit cum anume le pot fi şi eu cu adevărat de folos. Mama creştea curci, curcanii pe care îi lăsa peste iarnă erau cîteodată mai mari ca mine şi mă ciupeau cu clonţul, roşii-vineţi de furie, cînd mă prindeau pe-afară. Ai mei au hotărît, de comun acord, că eu voi păzi vara şi toamna curcile. Tinu cu mieii, Pe Coastă, iar eu n-o să mă mai duc cu el sau în locul lui, ci o să pasc curcile pe mirişte, să se hrănească cu grîul scuturat după secerat. Şi-apoi la arie, unde a stat batoza. Nu era foarte departe, cam un kilometru şi jumătate, poate doi, în cîmp.

— Şi-acolo poţi citi cît vrei! m-a îmbunat Mica, perfidă.

Aşa că m-am dus cu curcile. Porneam zilnic pe la patru sau cinci, iar duminica toată ziua. După 15 septembrie, veneam acasă de la şcoală şi mîncam, apoi îmi alegeam cărţile şi caietele de şcoală pentru a doua zi şi o porneam, cu geanta de cărţi şi caiete într-o mînă, cu nuiaua în cealaltă, cu curcile mele. Aveam multe, patruzeci, poate cincizeci. Le mînam pe dumul dintre temeteuri, apoi pe drumul ce duce La Cruce, şi le îndreptam spre arie. Căutam un loc bun, cu mult grîu pe jos, şi ne opream. Îmi făceam un pătuc într-un stog galben de paie şi îmi începeam lecţiile. Metodic, materie după materie, fără să sar nici una. Îmi făceam şi temele scrise. Din cînd în cînd, mă uitam la curci. Din cînd în cînd, pioncăitul lor de alertă mă băga în răcori, mă uitam la ele, oare nu vine o vulpe să-mi ia de sub nas o curcă? Nu, nu, era numai un iepure sur, rătăcit prin împărăţia mea de paie şi grîu. În jur erau stoguri multe de paie aurii, ogaşele săpate-n pămînt de batoze, grîul nou

creştea verde crud, mai des ca peria. Cerul era înalt şi sur. Între două materii, priveam cerul, norii joşi de toamnă, le identificam formele.

Atunci am învăţat că nu există peisaj mai trist decît Cîmpia Transilvaniei, toamna. Pe platoul larg dintre Someş şi Valea Sărăţii, între Mărători şi Pîrîul Pîglişei, Cutca se lăţeşte spre cer ca o şopîrlă mare. Văzută de sus, aşezarea are forma unei cruci piezişe. Poate a unei păsări uriaşe, cu o aripă prea îngustă şi cu alta prea scurtă. Cum e construit sus, pe platoul înconjurat de văi, satul pare aşezat pe capacul lumii. De unde eram eu, din arie, vedeam departe în zare înspre răsărit, spre Staţia de Tensiune şi spre Morlaca, şi înspre sud-est, înspre Valea Sărăţii şi Pîglişa, ghicind peste deal locul unde se află satul Mera. Peste platoul satului, înspre vest şi nord-vest, vedeam culmile Dealurilor Prodăii. Priveam dealurile sterpe, arse, pămîntoase, mă uitam la cîmpul vast care mă despărţea de sat, apoi îmi întorceam privirile înspre cer. Era pustiu.

Dacă îmi terminam lecţiile, mi le repetam pe toate, cu voce tare. Apoi puteam să citesc. Adică să citesc romane. Nu aveam bani să îmi cumpăr cărţile mele, premiile mele întîi erau cărţi de poezie, Alecsandri, balade cu Toma Alimoş, mai apoi Blaga, Philippide, Minulescu, pe care le citeam din doască-n doască din pură obligaţie interioară, pentru că erau cărţi de premiu, dar fără să-mi placă. Mie îmi plăceau romanele, cu care mă aprovizionam din toate părţile, de la biblioteca comunală, de la aceea şcolară, de la doamna Runcu, de la Veta, colega mea de clasă. Într-un an, cînd a început vacanţa de vară, profesoara de geografie, doamna Rodica Bimbea, mi-a adus o grămadă de romane de-ale lui Jules Verne, iar Mica n-a avut încotro, m-a lăsat să citesc *Copiii căpitanului Grant*, ce era să facă dacă aveam cartea de la o profesoară… Profesoarele de română îmi aduceau şi ele cărţi, din propria lor iniţiativă:

nu pot vedea Harper Lee, *Să ucizi o pasăre cîntătoare*, fără să mă gîndesc la zîmbetul dulce al doamnei Ioana Voia, profesoara mea de română pe-a cincea. Nuvelele lui Cehov le-am citit, cuprinsă de o tristeţe de moarte, împrumutîndu-le de la Veta lui Ciobotaru, stătea la cîteva case de noi. Aveam o provizie mare de cărţi ascunse printre manualele mele şcolare, le înveleam la fel, în hîrtie albastră, să nu îşi dea seama ai mei ce anume citesc. Dar nici ei nu erau chiar proşti, la mînie erau în stare să-mi arunce orice carte direct în mijlocul flăcărilor din cuptorul de pîine, chiar dacă era de la şcoală.

Nicăieri, niciodată, singurătatea mea n-a fost mai mare ca în toamnele acelea, vreo şase, de aur şi ceaţă în care am păscut curcile. Mă îmbătam de singurătate cît era după-amiaza de lungă. Priveam în jur, învăţînd dezolarea. Urîtul pe Cîmpia Transilvaniei, pămîntie şi gata de moarte. Cînd ploua, îmi săpam în stog un adăpost, eram specialistă, îmi făceam nu numai o băncuţă de paie pe care să stau, ci şi o măsuţă pentru caietele de teme. Cînd era ceaţă şi cîmpul larg se pierdea în aburul rece şi dens, de nu vedeai la mai mult de cîţiva paşi, stăteam tot timpul cu ochii pe curci ori le dădeam roată, ca un cîine de stînă, să nu le pierd. Uneori, un brigadir, de obicei badea Oprea Fotoghinu, se rătăcea cu cine ştie ce treabă printre stoguri, eu tresăream, un pic speriată, deşi n-aveam de ce, oamenii erau cumsecade, eu eram zîna ariei şi-a cîmpului, eram pe teritoriul meu, a mea era împărăţia aceasta pustiită, cine ce să îmi facă? Badea Todor Oprea Fotoghinu îmi dădea bună ziua, eu îi răspundeam, schimbam o vorbă. Cînd îmi era foame, mîncam pita cu unsoare pe care mi-o aduceam cu mine şi beam apă din cănţuţa mică, vişinie, pe care Mica mi-o cumpărase anume pentru mersul cu curcile la arie. Guşile curcilor se umflau treptat, se rotunjeau. Cînd o luau încet, una după alta ca oile, spre alt loc, mă mutam şi eu după

ele dacă locul era mai bun, cu mai mult grîu pe jos, şi îmi făceam alt culcuş în paie. Sau îmi luam în stăpînire un culcuş mai vechi, într-o toamnă întreagă ajungeam să locuiesc şi să îmi fac temele în toate stogurile din arie.

Într-un singur caz nu eram mînată cu curcile la arie: în sîmbăta ori duminica de după cules, cînd pe cîmpul golit de bucate se porneau vînătorii. Le ascultam împuşcăturile de acasă, îi auzeam îndepărtîndu-se sau apropiindu-se de vatra satului, iar la sfîrşitul zilei urmăream de după gard căruţele ce veneau pe drumul de La Cruce şi treceau în jos, înspre sat, încărcate cu iepuri împuşcaţi, sute de iepuri cenuşii atîrnînd de loitre cu capul în jos, de le fluturau urechile moarte înspre ţărna bătucită a drumului. Căruţele se perindau dinadins încet, să le putem admira prada, vînătorii mărşăluiau făloşi pe lîngă ele, cu puştile atîrnate de umăr. În ziua vînătorii, Mica şi Ticu mă ţineau în ogradă.

Tîrziu în noiembrie, după ce brumele şi îngheţul pustiau hotarul şi numai grîul răsărit în arie mai era verde, un verde degerat, cînd curcile mele, pe care le preluasem în iulie cît un pumn de copil, erau de-acuma de cîteva kilograme bune, Mica se milostivea în sfîrşit de mine şi le vindea. Le ducea la Cluj, la piaţă, cîte patru deodată. O umilea să meargă să vîndă, comerţul i se părea o îndeletnicire nedemnă de un ţăran, de o găzdoaică, aşa cum fusese ea pe vremuri şi cum încerca din răsputeri să fie şi-acum, în neprielnice vremuri de Colectivă. Dar le trebuiau bani pentru dări. Într-un an, ţin minte, i-au trimis o sumă şi Anei, la Mediaş, să-şi cumpere palton. Mi-amintesc sentimentul usturător, de invidie, că mie nu mi-a cumpărat nimic, şi promisiunea lui Mica, „Lasă, la anu' îţi cumpăr ţie palton". Într-un an, ca să mă îmbuneze, mi-a dat 50 de lei, să îmi cumpere doamna Bimbea, profesoara de geografie, de la Cluj, *Atlasul României*. O singură carte, una singură, cu coperte cartonate, alb cu cenuşiu, cu cincizeci de

lei, daţi pe mofturile mele şcolare!, ce risipă pentru ei, ce victorie pentru mine!

Cînd discul soarelui se făcea portocaliu-roşietic ca un gălbenuş de ou şi se apropia de Dealul Prodăii, aveam voie să pornesc cu cîrdul de curci înspre casă. Pe cînd ajungeam era aproape noapte, Mica tocmai punea de cină, iar eu trebuia să mă prezint la masă, să spun *Tatăl nostru*.

*

Pentru că aşa cerea el, fiecare cină începea cu *Tatăl nostru*, spus cu voce tare, în picioare. Îl spuneam, pe rînd, o seară fratele meu, o seară eu. Uram ceremonia asta. Cînd era rîndul meu, încercam să mă fofilez, să dispar, să întîrzii. Zadarnic: cina nu începea pînă nu apăream. Eu, cu o memorie foarte bună la poezie, mă încurcam invariabil la *Tatăl nostru*; mă împiedicam de o formulă din care nu înţelegeam nimic: „cataestempărăţia şi puterea şi mărirea”; nu dibuiam, cu imaginaţia mea altfel bogată, ce fel de monstru al sfîrşitului ar putea fi „cataestempărăţia”, dar îmi imaginam ceva atît de înfricoşător, încît memoria şi limba îmi împietreau. Cum Tatălui meu nu-i trecea prin minte să-mi dea textul rugăciunii, abia prea tîrziu, cînd el nu mai era, mi-am putut traduce „cataestele” în limbaj normal: „căci a Ta este împărăţia, şi puterea…”. Prea tîrziu. Dialectul de cîmpie transilvăneană, cu accentul lui şui, ne-a făcut figura. Oricum, la mormîntul lui nu spun *Tatăl nostru*, unica rugăciune pe care o ştiu, ci inventez, de fiecare dată, o rugăciune proprie, mereu alta, o rugăciune care are existenţa efemeră a clipelor cît o gîndesc şi o recit, răspicat, articulat, în gînd. Întotdeauna în gînd. Îmi place să mă rog pentru el sub cerul liber. Din respect tîrziu şi inutil pentru religia lui fără lăcaşuri de cult. Dar m-am rugat pentru el şi în toate bisericile din lume în care am intrat şi am aprins pentru el şi pentru ceilalţi morţi ai mei, tot

mai numeroşi, lumînări, într-o desconsiderare totală a diferenţelor de cult: ce cult, ce moft, cînd aici, pe pămînt, e plin de morminte, iar cerurile sînt negre, înalte şi goale? Cred însă că o rugăciune pentru vii şi o rugăciune pentru morţi, adresate nu se ştie cui, pot drege ceva din echilibrul smintit al lumii… Din abisul misterios care este viaţa fiecăruia dintre noi, în care iubirea şi ura îşi împrumută adesea una alteia chipul, ce-mi pasă mie în cochilia cărui cult mă rog pentru ca starea de moarte a morţilor mei să fie uşoară…

Credea în credinţa lui apocaliptică şi ne-a vîrît-o pe gît, zi de zi, atîta vreme cît ne-a avut în puterea lui. Îmi amintesc cărţile şi broşurelele lui clandestine, raziile Securităţii, care confisca tot, inclusiv *Biblia*, mi-l amintesc întorcîndu-se de la anchetele Securităţii cu sînge pe faţă şi minţindu-ne, calm, că s-a lovit. Îmi amintesc răul pe care ni l-a făcut tuturor, pe care l-am plătit şi-l plătim fiecare în felul lui.

Şi îmi imaginez, retrospectiv, şi nesfîrşita lui singurătate: era în casa lui, cu nevasta lui, făcuse copiii lui, şi nu putea conta pe nici unul dintre noi. Nu. Nici unul din familie nu l-a urmat pînă la capăt în aspra lui credinţă. A reuşit, în loc să ne mîntuiască, cum în mod evident îşi propusese, să facă din noi toţi, inclusiv din Mica, din punct de vedere al credinţei, nişte singulari.

La paisprezece ani, cînd, îmbolnăvindu-mă, medicii mi-au interzis efortul fizic, am scăpat de treburile gospodăreşti la care mă puneau amîndoi şi mi-am cîştigat dreptul de a citi. Iar tot ce am citit am întors, atunci, împotriva Tatălui meu: ne-am certat continuu, sălbatic, cu scene de mare violenţă, pînă la moartea lui.

*

După cearta aceea a lor, din cohie, am descoperit fără greş ce-l poate scoate cu adevărat

din minţi, după ce mai întîi mă scotea el din minţi pe mine:

— De ce m-ai făcut? Mai bine nu m-ai fi făcut! îi strigam, plantîndu-mă, mică şi groasă ca un dop, cu mîinile în şolduri, în faţa lui, şi cu o voce din ce în ce mai înaltă, mai ascuţită, mai rea.

Nu mi-a răspuns niciodată.

Mi-a răspuns în schimb Mica. Ea, care se mulţumea să asiste tăcută şi neputincioasă la încleştările noastre, s-a scăpat o dată, nu atunci cînd s-au certat în faţa noastră şi Ticu a ridicat mîna asupra ei, ci mai tîrziu. Şi mi-a spus. Şi-aşa am aflat că sînt un copil de război, şi încă de unul religios.

— Nu mă mir că vă sfădiţi atîta, mi-a spus ea, că te-a făcut să se răzbune pe mine că nu mă pocăiesc, şi pe urmă nu te-o mai vrut. Mi-a zis să fac avort, că alte femei se duc şi rezolvă.

Ei, Mamei mele frumoase şi zvelte ca o fată, nu i-am reproşat niciodată că m-a făcut. Ştiam, tot de la ea, că nu-şi dorise nici un copil, ceea ce n-o împiedicase să nască trei şi să ne crească. Lui însă i-am scos ochii cu naşterea mea, ca şi cum aş fi ştiut dintotdeauna că el e de vină.

Încerc să îmi imaginez ce-a gîndit Ticu despre mine şi întrebarea mea, el ştiind *de ce* m-a făcut. Mă întreb dacă nu m-a socotit pedeapsa lui Dumnezeu pentru el, căci era prea de tot, mă concepuse ca s-o constrîngă pe Mica să treacă la Străjerii lui Iehova – şi s-a pomenit cu mine, care i-l scoteam zilnic pe Iehova pe nas şi-l mai şi acuzam pentru naşterea mea de prisos. Dar astea sînt presupuneri. Pleavă şi pulbere peste un trecut ce îmi mai zvîcneşte ca o bubă ce coace în carne.

Cred că atunci, demult, cînd eu nu ştiam încă nimic despre dedesubturile naşterii mele, întrebarea mea, De ce m-ai făcut? De ce m-ai făcut? Mai bine nu m-ai fi făcut!, l-a lovit pe Ticu drept în mijlocul frunţii. Ca o piatră trasă din praştie.

VI

Îmi place să cred că, altfel, eram ca oricare alţii, nişte copii normali, cu poftă de rîs, de joacă şi cu mare poftă de mîncare. Mîncam orice – eu, nu şi mămăligă. O poveste de familie spune că, pe vremea cînd învăţam să vorbesc, îmi plăcea numai slănina, pe care o numeam carne şi o reclamam cu ţipete: Ca… Ca… Mica îmi făcea soldăţei, bucăţele mici de pîine cu slănină tăiată în cubuleţe, apoi se întorcea cu spatele, să îmi dea timp să adun slănina şi s-o înfulec, pentru ca apoi să cer, cu ţipete ascuţite, care pe ei îi distrau, alta. Spre deosebire de Ana şi de Tinu, eram leneşă şi grasă, nici o vigană nu stătea ca lumea pe mine, mi se ridicau toate pe burtă. Ideea că am fost cîndva grasă este pentru mine ca o medalie pentru un veteran de război, mă gîndesc la mine, cea de atunci, cu voioşie şi mîndrie, ia te uită, am făcut-o şi pe-asta, am fost grasă şi am mîncat slănină de porc. Mîncarea de bază a ţăranului român de pe Cîmpia Transilvaniei.

Ticu cumpăra purceii de la Moci ori de la Morlaca, de la tîrg, iar noi îi hrăneam bine. Mica le pregătea, aproape cu mai multă grijă decît prînzişorul nostru, „cerealele” calde, cinci mese pe zi, un amestec de tărîţe de grîu cu lapte acru sau cu „sămătişe”, brînză de vaci, să se întărească şi să nu-i doară burta, zicea ea. De! Lupii se uită cu bunătate la pradă, căci e mîncarea lor, iar ţăranii au grijă de sănătatea animalelor lor, pe care le iubesc pînă în clipa cînd le taie şi le pun în laboş. Mica hrănea puii de curcă proaspăt ieşiţi din găoace cu ouă de găină fierte şi amestecate cu un pic de mălai opărit. Tot ea turna laptele abia muls de la bivoliţa noastră, cea cu stea albă-n frunte, Florica, întîi de toate în blidul mîţelor, apoi în candiraşele

cu care îl duceam la bloc, la abonaţii noştri, şi-abia după se uita dacă a mai rămas şi pentru noi. Oricum, mîţele noastre aveau întîietate. Iar cînd părinţii duceau cîte-o bivoliţă bătrînă la abator, pe contract, Mica plîngea o zi întreagă, ca la moartea unui neam, înduioşată de soarta animalului care ne hrănise ani buni cu lapte şi cu carnea viţeilor, tăiaţi de noi pe-ascuns. Toamna, noi hrăneam porcii cu pere de pămînt fierte şi amestecate cu mălai, să aibă slănina fragedă şi groasă. La noi se tăiau doi porci, „Ca să nu ducem lipsă", spunea Ticu, şi-aş putea să jur că se gîndea la slănina afumată, fără de care el nu putea trece vara.

Porcul îl tăia unchiul Onisei Oiţa, bărbatul leliuchii Lucreţia, tăietorul oficial de porci al satului. Venea de dimineaţă bună, după şase, cînd cerul de decembrie este vînăt şi mohorît, iar noi eram deja sculaţi şi îl aşteptam cu lampa aprinsă. Eu nu asistam la înjunghiatul porcului, rămîneam în casă şi îmi acopeream urechile cu mîinile. Dar tot îi auzeam guiţatul. După ce unchiul Onisei şi Ticu lăsau sîngele să se scurgă-n pămînt, ca apa de ploaie, pentru că noi respectam porunca să nu mîncăm şi viaţa din carne, aprindeau paiele, să pîrlească porcul. La foc mergeam şi eu, era o ceremonie voioasă, iar cînd unchiul Onisei îmi întindea urechea de porc, pîrlită, răzuită de scrum cu cuţitul şi spălată pînă se făcea albă, o ronţăiam rapid. Nu simţeam nici o milă. Nici vara, cînd prindeam fluturi cu sutele, şi-apoi le rupeam aripile şi îi aruncam, mişcători, dar nemaizburători, în mijlocul cărării din cimitirul mare de lîngă noi, nu simţeam nici o milă, dimpotrivă, mă uitam liniştită la ei cum se zbat grămadă şi mă mîndream că i-am stîrpit, erau nişte dăunători, ne umpleau pomii şi varza albă de omizi. Acum mă mir nu de cruzimea neconştientă de ea însăşi pe care am avut-o, ci numai că nu-mi era scîrbă să pun mîna pe nici o vietate şi că viul mai era încă lumea mea, ce nu-mi producea, în nici

una dintre formele lui, nici o tresărire de dezgust ori de spaimă, că nu-mi striga, în urechea internă, ca acum, Nu mă atinge! Atunci însă, la tăierea porcului, aveam poftă de şorici.

Porc, totuşi, nu mai ajungeam să mănînc. Mirosul de untură topită, de carne proaspătă, vederea cărnurilor roz şi roşii şi a slăninilor albe, pe care Mica le mînuia, cu mîinile ei mici, cu mare îndemînare, transformîndu-le în jumări, cîrnaţi, şunci, cărnuri pentru afumat, spete, ciolane, tobă, caltaboşi, tocana porcului şi aşa mai departe, toate îmi produceau o greaţă definitivă. Îmi juram în sinea mea că n-o să mai pun în vecii vecilor gura pe carne. Şi mîncam, precum Ticu la Crăciun, singurul aliment pe care îl puteam înghiţi: compot de prune.

În cîteva săptămîni, cît stăteau cărnurile şi slăninile la mărătoare, uitam. Aşa că participam veselă la dusul cărnurilor la afumat, în podul de stuf al casei lelii Litiţii. Le duceam într-o coşarcă de nuiele, învelite în merindări albe de cînepă, cu săniuţa noastră lătăreaţă, meşterită de Ticu. De cărat, le căra Ticu, eu şi Tinu numai tropăiam, drept gardă de onoare, pe lîngă sania încărcată. Podul de stuf al casei în care trăiau lelea Litiţie şi badea Borcău era întunecat şi înalt şi-afuma tare bine cîrnaţii. Participam şi la adusul cărnurilor şi cîrnaţilor înapoi, de data asta cu nerăbdare, căci, uitînd cu totul că am jurat să nu mănînc carne, abia aşteptam să facă Mama cîrnaţi fripţi cu pireu de cartofi sau, alt fel pe placul meu, tocană de cartofi cu costiţă şi cîrnaţi afumaţi, pe care o mîncam cu castraveţi muraţi sau cu inima murată de la o căpăţînă de varză.

Cu mîncarea, cel mai rău era primăvara. De prin aprilie pînă prin iulie, cînd cresc puii de găină, la noi nu mai era carne decît în sezonul, scurt, al mieilor. Intervalul ăsta a rămas în amintirea mea ca timpul foamei, cînd, cu mîncarea în faţă, învîrteam lingura în nesuferita ciorbă de varză sau în

dezgustătoarea ciorbă de măcriş şi, fără să le pot înghiţi, tînjeam după o necunoscută hrană. De slănină nu mă atingeam, untura, care peste iarnă îmi plăcea unsă pe pîine şi presărată cu miez verzui de ceapă, pe care o mîncam mai ales în tovărăşia lui Ticu, nu îmi mai pria defel. Merele, măcar trei feluri, ionatane, batule cu pieliţa subţire şi parmene, pe care Ticu le aducea în fiecare toamnă cu o căruţă din Apuseni, cu argumentul „Să aibă copiii ce mînca peste iarnă!", erau de mult digerate. Aveam numai fasole, varză, cartofi, morcovi, pătrunjel, ouă şi lapte, apoi, cînd dădea primăvara, nesuferitele mîncăruri verzi, măcrişul lui Mica şi şelatele, pe care le uram.

Tot ce punea Mica acum pe masă mi se părea o searbădă hrană pentru îngeri, eu visam ceva „bun", şunci şi cîrnaţi, fripturi şi tocane săţioase. Simţeam că aş mînca un porc întreg, la o singură masă. Dacă Mica se apuca să taie, în cîte-o sîmbătă, o găină, mă învîrteam în jurul ei ca pisicile noastre, care, la sunetul de ascuţire a cuţitului, începeau să i se frece de picioare: trepidam să o văd jumulită, ieşind aurie ca soarele din mîinile Mamei, şi-apoi gătită, transformată în lèvèşe cu steluţe aurii de grăsime şi în pilaf ori în tocană cu găluşcuţe, să mănînc în sfîrşit ceva pe gustul meu şi pe săturate. Cînd începeau să se taie mieii, abia aşteptam să fie gata tocăniţa, care îi reuşea lui Mica perfect, ea este autoarea celor mai gustoase tocăniţe pe care le-am mîncat vreodată. Carne şi fructe, asta fantasma stomacul meu. Într-o primăvară, mînată de dorul meu după necunoscuta hrană ce îmi lipseşte, am mîncat lalelele abia încolţite în gredinuţă ale lui Mica, le-am încurcat cu măcrişul, care, crud, îmi pria. Iar într-un sfîrşit de august, cuprinsă de pofta nebună după carne, am început să ronţăi, crud cum era, ficatul auriu al unei raţe îndopate, pe care Mica şi Ana, ocupate cu jumulitul altor raţe, întîrziau să îl prăjească odată. Exasperată, m-am lăsat în genunchi lîngă masă,

gura mea ajungea chiar în dreptul ficatului, pus pe-un lopitău mare de lemn, şi-am început să îl ronţăi încet, încet, cu muşcături mărunte de hoaţă. Asta pînă cînd Mica m-a descoperit şi-au început să ţipe înveselită, arătîndu-mă Anei, „Tulai Doamne! Ni, tu Ană, asta mîncă maiul crud!”. Era foarte bun, îmi umplea gura de arome gras-cărnoase.

Gătea bine Mica dacă voia. Şi făcea o pîine minunată, pe care îmi plăcea s-o mănînc fierbinte, abia scoasă din cuptor, cu smîntîna proaspătă, pe care o adunam de pe oalele înflorate de lut, pline cu lapte pus la prins. Dacă erau şi roşii sau ardei, din grădina noastră, era şi mai bine. Dacă aveam brînză proaspătă, frămîntată de Mica din caşul gălbui, untos, iarăşi era bine. Mica ne hrănea curat, sănătos şi pe săturate, cu produse mai ales din gospodăria noastră. Unele mîncăruri ale ei – fasolea frecată cu adaos de pîrgălaş, adică o prăjeală cu usturoi, apoi, răzălăi în zeamă de moare – nu-mi plăceau, dar ea le făcea totuşi, pentru că îi plăceau lui Ticu. Din fasole îmi păstra o porţie neusturoiată, la care eu adăugam ulei crud de floarea-soarelui, făcut la noi la oloire, la moara satului, şi varză murată. Dar de răzălăi în zeamă de moare ori de balmoş nu m-aş fi atins pentru nimic în lume. Atunci trebuia să mă descurc, să mănînc altceva.

După experimentele din primii ei ani de nevastă, cînd încercase reţetele de la măicuţe, Mica nu mai experimenta nimic nou. Nu făcea nici o mîncare mai complicată decît sarmalele ori decît haioşul de Crăciun. Pentru haioş muncea o zi întreagă, pleznind aluatul de masă în nu ştiu cîte rînduri şi împăturindu-l repetat, pînă făcea beşicuţe, era o treabă tare complicată şi zgomotoasă, dar ea o făcea totuşi, fălindu-se apoi cu cel mai bun haioş din sat. Altfel, nu gătea nimic care să îi ia mult timp şi care ar fi presupus răbdare şi fantezie. Unele legume – dovleceii, de pildă, ori spanacul – le socotea bune numai pentru porci şi nu ni le-ar fi

gătit pentru nimic în lume. În schimb, la cererea lui Taticu, făcea o supă fără haz, supa de chimion. Făcea puţine deserturi, mereu aceleaşi, pişcotă, clătite, pancove, ciureghe, plăcinte. De cîteva ori, îmboldită de vecine şi mai mult de ochii lor decît de dragul nostru, a făcut „prăjitură cu gem cu gărduţ", îi ziceam noi, pentru că foaia de deasupra era din fîşii subţire de aluat puse cruciş. Cînd Tinu şi-a spart obrazul într-o căzătură urîtă, i-a făcut, pentru consolare, prăjitura cu gărduţ, cu gem de mure.

Iar toamna făceam silvoizul. Ticu tocmea prune, ori de la mătuşa Rusandă, de lîngă Criptă, care avea o mare livadă de pruni bistriţi, ori, dacă la noi era un an rău pentru prune, în Apuseni, la mocanii lui. Aducea o căruţă de prune şi noi ne puneam la lucru, le dejghiocam în covata de pită şi-n vailinguri mari, scoţîndu-le sîmburii. Între timp, Taticu aducea din Mera căldarea de aramă, un obiect preţios, greu cît un clopot, luminoasă pe dinăuntru ca soarele de pe cer. Era frumoasă, încăpeam în ea cît eram eu de mare. Taticu alegea locul, în grădina noastră de pomi, înspre unchiu' Ştefan Mòtoru, şi se-apuca, împreună cu alţi bărbaţi de pe uliţă, să sape groapa pentru căldare. Făceau o groapă mare, specială, cu loc pentru fundul căldării, pentru pusul pe foc şi cu un locşor pentru picioarele celui care urma să amestece silvoizul, cu mestecătoarea de lemn în formă de cruce, curbată în partea de jos, încît să se îmbuce cu fundul căldării. Era un obiect complicat, de lemn, un sistem genial de pîrghii. Mergea ca uns. În jurul gropii erau bătuţi pari, de care era fixată partea de sus a lingurii de învîrtit silvoizul. Cînd toată instalaţia asta genială era gata, aprindeam focul. Puneam prunele în căldare şi le fierbeam. Trebuiau amestecate continuu, cu mişcări precise, o dată la stînga, o dată la dreapta, de mii şi mii de ori, cel puţin o zi şi-o noapte. Prunele se transformau într-un cir fierbinte, bolborositor şi

parfumat, noi amestecam. Noaptea, în jurul căldării se aduna toată uliţa şi, la lumina roşietică a flăcărilor, oamenii mari începeau să povestească. Era mai grozav ca la claca de desfăcat cucuruzul. În jurul unei căldări de silvoiz am auzit prima dată despre drumul de zahăr pe care ar fi avut capriciul să ajungă, vara, cu sania, Maria Tereza, la Castelul din Morlaca. Şi tot acolo am auzit despre vapoarele de hîrtie în care au fost urcaţi evreii, în timpul războiului celui mare, şi-apoi puşi pe apă, să se scufunde în largul mării. „Ce sînt aceia evrei?" am întrebat-o pe Mica, şi ea mi-a spus că sînt nişte oameni ca toţi oamenii, ca noi, iar Ticu a adăugat că sînt poporul din *Biblie*. Între timp amestecam cu arborele cotit al lingurii, o dată la stînga, o dată la dreapta, silvoizul fierbea, Mica adăuga prune noi, dădea cirul de la prunele grase prin strecurătoarea mare de lut, cu găuri mari, să scape de sîmburi, iar Ticu îşi începea poveştile despre front. Asta dezlega limbile tuturor bărbaţilor de pe uliţă, mai toţi fuseseră în război şi trecuseră prin multe. După o zi şi-o noapte de amestecat, silvoizul începea să se îngroaşe, nici Ana, nici Tinu, nici eu nu mai aveam destulă putere în mîini să-nvîrtim linguroiul în formă de cruce, era deja o treaba de femeie puternică ori chiar de bărbat, locul nostru era luat de Ticu. La un moment dat, Mica lua silvoiz pe lingura de lemn, se uita la el cum se lipeşte, şi hotăra:

— Gata!

Focul era lăsat să se stîmpăre, Mica muta silvoizul în oalele mari de lut şi în vèderele pregătite din vreme pentru asta. Iar după ce se răcea un pic, îl duceam cu convoiul în cămară, să pringă crustă şi să stea la-ntuneric pînă la iarnă, cînd îl mîncam uns pe pită ori în gomboţii cu silvoiz. Petrecerea din grădină nu se termina însă, după noi intrau la făcut silvoiz ceilalţi de pe uliţă, uneori căldarea stătea în gredina noastră mai mult de-o săptămînă, iar nopţile nedormite şi poveştile

pe care le auzeam de la cei mari se ţineau lanţ. Mama povestea pentru a nu ştiu cîta oară despre pasiunea pentru automobile a regelui Mihai ori despre cum a asistat ea, în vremea războiului, la înmormîntarea unor evrei: fără copîrşeu, numai într-o pînză, zicea ea, uimită, şi-au fost puşi direct în pămînt, lîngă Cripta grofului, înspre Cutca de Sus. Badea Bazil, care venea negreşit pe la noi cu ocazia asta, se îmbăta încet cu jinarsul pe care i-l da Ticu şi-apoi plîngea după rusul acela al lui pe care l-a omorît în timpul războiului, l-a puşcat privindu-l în ochi – şi de-atunci nu mai are nici o noapte fără ca soldatul hăla tînăr să-i treacă prin somn, privindu-l lung şi-arătîndu-i rana neagră, gîlgîind de sînge. Unchiu Ilie povestea cum a fost la Jula, pe vremea cînd era tînăr, unde făcuse ferestrele tuturor caselor, erau sparte de la o bombă.

Cam după zece zile, făcutul silvoizului se-ncheia, Ticu strîngeau urmele din ogradă şi din grădină şi ducea căldarea înapoi, la Mera, neuitînd să ia cu el şi-o oală mică de lut, umplută cu silvoiz, drept dar de mulţumire. Iar Mica revenea la ritmul obişnuit de viaţă, ne hrănea, ne spăla, ne trimitea la şcoală, dar fără atîtea poveşti. Dacă însă o linguşeam, îmi mai povestea, cu ochii duşi departe, cîte ceva, povestea ghemului de şerpi împerechiaţi într-o primăvară pe malul Someşului, peste care dăduse din întîmplare, sau cum a căzut Marta în apă, de era s-o ducă viitura, cînd s-a spart gheaţa.

Da, Mama ne hrănea pe săturate, alimentele de bază erau bune, curate, produse chiar la noi în gospodărie, şi încă nu se auzise de chimizare, de pesticide şi de insecticide, de conservanţi şi coloranţi. Dacă stau să mă gîndesc, atunci am mîncat cel mai sănătos şi mai curat din viaţa mea. Atîta doar că lui Mamica nu-i ardea să ne răsfeţe prin cine ştie ce feluri spectaculoase sau prin cine ştie ce surprize. La ce s-o fi gîndit ea, în timpul acestei lungi prezenţe absente din viaţa noastră?

mă întreb eu, şi îmi place să cred că era îndrăgostită de cineva şi că bărbatul necunoscut pe care l-a iubit a iubit-o şi el. Nu am nici măcar un singur indiciu pentru această presupunere, dar îmi doresc fierbinte ca aşa să fi fost, ca Mica să fi avut un iubit secret, prin care viaţa ei, grea şi lipsită de bucurii, să-i fi dat, măcar pentru o scurtă vreme, un sîmbure secret de căldură şi consolare.

*

O, da, am fost nişte copii normali, credem noi, cu poftă de rîs şi de joacă. Şi-oricum, nu eram nişte îngeri. Aveam o mare poftă de rîs, cu care cutremuram sălile de clasă, mai ales la orele de matematică, cu domnul Runcu, care ştia să ne înveţe geometria şi algebra în joacă. Acasă, rîdeam şi eu, şi Tinu pînă cînd Ticu scotea replica lui invariabilă, aşteptată de noi, la care ne înveselim şi-acuma cînd ne-o aducem aminte:

— Aşè, măgariule! îi spunea lui Tinu. Aşè! Rîde, rîde, măgariule. Şi tu! Măgăriţo! se-ntorcea el înspre mine.

Verile, în după-amiezile prăfoase şi calde, cînd plictiseala cobora peste noi ca un colb călduţ şi înecăcios, nu mai ştiam ce să născocim ca să ne facem viaţa interesantă. Copiii din jur se adunau grămadă pe pusta mare, mai jos de biserică, la joacă. Dacă Mica era în toane bune, ne lăsa să ne ducem şi noi, măcar sub pretextul că adunăm romaniţă, care creştea acolo din belşug.

Pusta era un loc al întîmplărilor. Acolo se afla atelierul căuaciului, cu foale ca aripele unui liliac gigantic, şi-o vatră cu foc şi cu jar pe care încingea fierul la roşu, noi ne uitam înăuntru numai de la cîţiva metri distanţă, căuaciul nu ne lăsa să ne apropiem, l-am fi încurcat cînd potcovea caii. Tot acolo se aduna, dimineaţa, ciurda, şi-acolo mă trimitea Mica să aduc, pe făraş, cîte-o balegă mare, pentru făcut faţa casei: amesteca balega cu lut şi o întindea, în strat subţire, pe jos, în bucătăria de

vară – asta, pînă tîrziu, cînd ţăranii au descoperit cartonul gudronat, foarte bun de pus pe jos, în loc de pămînt bătătorit sau de mult prea scumpele podele. Muruitul „feţei căsii” cu lut şi balegă se făcea, bineînţeles, cu mîna. Înfoiată de ciudă, eu alegeam de pe pustă o balegă mare şi proaspătă şi încercam s-o încarc pe făraş fără s-o ating, nu reuşeam, aşa că nu aveam încotro, o trăgeam, cuprinsă de-o mare mînie, cu mîna şi veneam degrabă acasă, ţinîndu-mi mîna murdară departe de trup şi făraşul cu balegă departe de nas. Deşi, de fapt, balega de bivoliţă miroase frumos, a ierburi macerate în sucuri şi-a lapte. Pe Mica, scîrba mea faţă de balegă o jignea adînc, aşa că mă muştruluia prompt, să îmi reteze aerele, să nu mai fac pe domnişoara.

Tot pe pustă se împreuna turma de Sînjorz, iar noi ne însoţeam mieluţii, împodobiţi cu cănăcei de lînă colorată, pînă la turmă. Iar cînd turma era dusă în deal, în Prodaia, pe pustă ne luam rămas-bun de la oi, cu părere de rău că n-o să le mai vedem, dar şi cu groaza lui Tinu şi a mea că o să trebuiască să umblăm noi cu mieii, pînă la toamnă. Era o pacoste să ai miei acasă de-a lungul verii, însemna că eu şi Tinu trebuie să îi paştem pe rînd, dimineaţa şi seara, Pe Coastă, ceea ce avea avantaje, căci puteam să ne scăldăm oricît în Someş, la prunduţ mai ales, dar şi dezavantaje, căci eram tot timpul ocupaţi şi vinovaţi dacă îi pierdeam şi scăpau în vreo grădină sau în lucernă. La Someş era mai bine să ne ducem fără mieluţi, numai cu pachetul de mîncare la noi, liberi să pierdem vremea, să trecem apa pe malul celălalt, pe pămîntul statului, al I. C. Z-ului, să căutăm ceva interesant, de pildă gulii noi de mîncat. Sau morcovi. Numai în bărcul mare nu aveam voie să ne ducem la scaldă, acolo apa săpase cotloane şi cuptorişuri, te puteai îneca, iar cînd Tinu o lua într-acolo, cu alţi băieţi, mă întunecam de îngrijorare.

Pe pustă se ţineau tîrgurile, şi-mi amintesc un an în care am văzut pentru prima oară un ieduţ, şi supărarea mea că Ticu n-a vrut să mi-l cumpere, deşi l-am rugat cu cea mai dulce voce a mea. Tot spre pustă o luam la goană cînd auzeam gornaşul. Pe badea Nistor, omul cu goarna. Umbla cu ea tot satul în lung şi-n lat, oprindu-se la marile intersecţii. Atunci scotea goarna, care nu era de argint bătut, ci galbenă, şi sufla. La sunetul ei, eu o luam la fugă în jos, spre pustă, fără să mai cer de la nimenea voie. Era îndatorirea mea. Omul sufla, apoi se oprea şi striga, cu glas tare, cel mai mare glas pe care îl putea el scoate:

— Tătă lumea…. mîine… la Sfatul Populaaar… gardurile şi drumurileeee!

Transmitea o veste. O poruncă. Era musai s-o ştim. Badea Nistor Gornaşul îmi plăcea indiferent ce striga el peste sat, era o apariţie, avea o putere şi un mister, goarna lui a fost pentru mine modelul pentru trîmbiţele de argint ale îngerilor Apocalipsei, care anunţă amărăciunea cea mare, Abadon o asemenea trîmbiţă a avut cînd a descuiat fîntînile de pelin ale adîncului. Iar poruncile Gornaşului, oricît de rele, erau un fleac pe lîngă ceea ce anunţau cu glas puternic de leu îngerii albi ai lui Ioan, despre care citeam seara. Uneori, Gornaşul suna pentru strîngerea adunării în faţa Sfatului. Alteori, în preajma marilor sărbători comuniste, porunca era să îşi mături oamenii drumul şi să-şi văruiască gardul, încît echipa de propagandă să poată scrie, pe alb, cu vopsea roşie, în chenare, pe toate palanturile: „Trăiască marea noastră prietenie cu Uniunea Sovietică!”, înainte de 7 noiembrie, „Trăiască Republica Populară Română!”, înainte de 30 decembrie, „Trăiască solidaritatea internaţională a oamenilor muncii!”, înainte de 1 Mai Muncitoresc, „Trăiască a douăzecea aniversare a insurecţiei armate împotriva imperialiştilor!”, înainte de 23 august 1964. Şi altele, multe, „Jos mîinile de pe Cuba!”,

„Moarte trădătorului Tito!”, pe care noi le învăţam pe de rost chiar şi fără să vrem, şi ni le răcneam unul altuia în joacă.

La noi pe gard nu scria nimeni, gardul nostru era din leaţuri verticale, nu se putea scrie nimic pe el, dar pe acela de la casa natală a Mamicii echipa cu propaganda scria şi de o parte a porţii mici, şi de cealaltă, în chenare uriaşe, toate îndemnurile şi urările de trăiască ale regimului. Umblai prin sat printre lozinci agitatorice, munca de agitaţie funcţiona bine în satul nostru, iar Mica şi Ticu ne-au spus, cu voce înceată şi cu uşa închisă, să nu cumva să ne atingem de lozinci, că ne bagă pe toţi la Gherla. Unde, dar asta nu ne-au mai spus-o, i-am surprins noi cum vorbeau cu voce joasă, să nu-i auzim, unde deţinuţii sînt ţinuţi în străfunduri, pe grătare de fier, iar sub ei curge Someşul. Iar cînd ies de acolo, dacă mai ies, nu mai sînt oameni şi nu mai au mult.

O, da, eram nişte copii normali, cu poftă de rîs, de joacă şi de mîncare, chiar dacă lumea noastră parfumată era uneori grea şi vrîstată, ca un chec noapte şi zi de-al lui Mica, cu umbrele lumii de Dincolo şi de-Apoi, despre care ne citea Ticu. Da, da, eram nişte copii ca oricare alţii, porniţi să ne obţinem şi noi ceea ce credeam că totuşi ni se cuvine şi nouă din torta vieţii. Din pîinea vieţii, însiropată, dar nu în ceai negru cu vanilie, ca blatul de tortă al Mamei, ci într-o porţie generoasă de durere şi spaimă.

*

— Noi am fost nişte cobai, îmi spune soră-mea rîzînd, tu nu-ţi aminteşti că, dacă ne îmbolnăveam, nu ne ducea la dispensar? Că trebuia să ne vindecăm singuri?

Şi rîde. Toţi trei rîdem de copilăria noastră de lagăr.

Mica era absentă din viaţa noastră, pe care o reglementa însă prin porunci aspre şi pretenţii,

făcîndu-şi datoria de a ne spăla, de-a ne cîrpi, de-a ne hrăni, dar fără risipă de gesturi. La fel ca-n toamna cînd am ajuns la dispensar cu coatele şi picioarele numai puroi, şi în toamna anului 1968 a trebuit să vină altcineva să îi spună, „Vezi, lele Màrie, fata dumitale are ceva, e palidă şi tristă". Îmboldită de profesoarele mele, care i-au spus că arăt rău, Mica s-a uitat într-o zi la mine şi a reuşit să mă vadă. Apoi m-a dus la dispensar. De-acolo am fost trimise la Cluj, la Policlinica de pe Constanţei, pentru analize. Ne sculam la patru să luăm cursa de cinci, prinzînd pe drum lumina vînătă, de zgripţuroaică, a dimineţii. Oraşul era încă adormit şi, sub lumina rece a zorilor, prăfos şi trist. Ajungeam la policlinica de pe Constanţei după şase, un pic înaintea femeilor de serviciu. Aşteptam. Cînd se deschidea, Mica scotea de la ghişeu un număr, apoi aşteptam din nou, dar înăuntru, în faţa cîte unei uşi. Medici, laboratoare, examinări, zile în şir. Cînd terminam, ne duceam în părculeţul de lîngă piaţă, pe o bancă, Mica îmi cumpăra o franzelă albă, moale, despre care ştia că îmi place, şi parizer. Mîncam. Cu maşina de prînz ne întorceam acasă. A doua zi o luam de la capăt.

Curcile rămăseseră, de la mijlocul lui octombrie, nemaipăscute la arie, aşa că m-am bucurat că nimeni nu mi-a scos boala pe nas. Îmi era însă frică. Şi-atunci m-am rugat Dumnezeului meu din vis, vechiului meu Dumnezeu care mă ţinuse de mînă, să fiu bolnavă măcar pînă vine vremea să vîndă Mama curcile la Cluj.

A fost fabulos: m-a ascultat. Medicii i-au spus lui Mica că ori mă internează la spital, ori să mă ţină ea acasă, dar la pat, cîteva luni bune. Şi mi-au prescris un tratament.

Zăceam în pat toată ziua. Nu puteam citi. Nici mînca. Mica se ruga acuma de mine să mănînc şi îmi făcea ficăţei de pui, doar-doar o să mă convingă. Pe mine însă mă durea stomacul de la aspirină şi vărsam tot ce înghiţeam. În decembrie,

ca să nu pierd trimestrul, m-am dus la şcoală, să dau tezele. Profesorii au fost buni şi mi-au dat, cel mai probabil fără să merit, note maxime.

Atunci am învăţat forţa pe care ţi-o dă boala şi mi-am educat părinţii să nu mă mai oblige să fac ceea ce îmi producea rău. Nu m-am mai spălat cu apă rece de la halău pe mîini, arătîndu-i Mamei că mi se înroşesc pe loc şi mi se umflă ca perinuţa pentru ace şi mă dor. Nu am mai păscut niciodată curcile. Nu am mai făcut pe-acasă decît munci uşoare, care, la urma urmelor, mă distrau. Am stat şi-am citit cît am vrut eu, orice fel de cărţi, tone de romane de spionaj uneori, romane păcătoase de dragoste, pe care nici nu mă mai osteneam să le învelesc, să nu le vadă Ticu titlurile. Totul, sub acoperirea injecţiilor săptămînale şi a celor trei feluri de medicamente pe care le înghiţeam de trei ori pe zi. Iar în anul următor şi-n ceilalţi care au urmat, la fel. Mica a trebuit să mă ducă periodic la analize, să se teamă că boala îmi atinge inima, medicii îi spuneau că sînt în continuare bolnavă, să nu fac eforturi, să mă tratez.

N-au avut încotro, au acceptat ce le-au spus doctorii. Ticu mi-a planificat viitorul, unul pe măsura mea de bolnav: croitoreasă. Sau, de ce nu, contabilă la C.A.P., nu calculam eu aşa de isteţ normele? o asemenea meserie n-ar presupune cine ştie ce efort, zicea el. Nici măcar nu m-am ostenit să-l întreb ce-i cu grija asta a lui, să am o meserie, din moment ce peste şase, şapte ani vine-vine Armaghedonul! Deodată cu boala, am descoperit că nimic, dar nimic nu mai stă între mine şi şcoală.

Iar Ana mi-a promis, şi ştiam că ea întotdeauna se ţine de cuvînt, că mă ia la ea, să fac liceul.

*

Şi-aşa mi-am făcut eu o gogoaşă din cărţi şi cuvinte, punînd în paranteze realitatea reală. Cărţi şi cuvinte. Litera scrisă a avut asupra mea o putere mai mare decît realitatea reală. Am crezut că mă

aflu pe unul dintre rafturile de bibliotecă a lumii. În satul meu, pe unul dintre cele mai de sus, în lume, pe unul dintre cele mai de jos. Cărţile. Poveştile. Şcoala. Lumea căreia i-am acordat multă vreme o realitate mai reală decît noroiului găinilor porcilor cucuruzului straturilor de zarzavat pe care trebuia să le plivesc, smulgînd fir cu fir buruienile toate. Şi nu terminam unul, şi Mica mă punea la celălalt. Puii de găină curcile mieii porcii – munca infinită de la ţară, în care eu eram o parte a forţei de muncă a familiei mele. Am urît pămîntul. Am urît noroiul ploaia şi colbul. Mi-am urît satul meu prăpădit cenuşiu tinos cu burta lipită în tină în care din noiembrie pînă-n aprilie dispăreau culorile toate şi tristeţea avea o greutate de plămădeală din pămînt frămîntat cu frig şi cu apă. Noroiul. Plictiseala. Pogoanele de plictiseală păscută cu dinţii. Mîinile mele împletind cipca cenuşie a plictiselii. Urîtul de tot şi de toate. Oho. Urîtul. Oboseala mea de copil pus în forma vieţii la ţară, oboseala de-a avea o viaţă secretă, de-a mă preface, de-a face ceea ce aşteptau ei de la mine. Spaima. Vinovăţia eternă. Vinovăţia de a fi în faţa lor în plus vie nedorită vinovăţia de-a ocupa locul de-a respira aerul de-a le face atîtea probleme. Vinovăţia de-a fi bolnavă fragilă de-a avea dureri de cap greţuri dureri de apendicită vărsături dureri de oase de cartilagii alergie la apa rece cu care mă spălam pe mîini toamna tîrziu la halău oboseala de a mă duce răcită la şcoală oboseala de a răci mereu de-a tuşi de-a scuipa puroiul galben de-a ieşi afară cu picioarele goale în zăpadă urma picioarelor mele desculţe-n zăpadă febra coşmarul pe care îl visam toată noaptea de mii de ori într-o eternitate rotativă ca şi cum m-aş fi mişcat pe unul dintre cercurile de sub pămînt ale lumii.

Mie îmi plăceau cărţile. Cuvintele. Poveştile nesfîrşite. Lumea de la oraş, în care îmi imaginam că banii sînt de-ajuns şi că nenorocirea nu dă niciodată tîrcoale decît sub forma elegantă a

sufletelor rănite problematice tragice. Lumea pe care eu o credeam în sărbătoare continuă. O eternă duminică într-o zi splendidă de vară tîrzie, cu cerul semiacoperit, cu lumina cernută de filtre fine de pulberi de apă. Nori. Da. M-am construit din cărţi şi cuvinte, detestîndu-mi familia şi visînd ziua măreaţă cînd voi fi singură singură-n lume, nesupravegheată de ochiul ostil poruncitor al familiei. Al lui Ticu. Al lui Mica. Ziua în care voi face ce vreau, singură-n lume, în casa mea, numai a mea, în care voi putea citi în sfîrşit pe săturate, fără să primesc bătaie pentru lecturile mele. Eu faţă în faţă cu marea bibliotecă a lumii. Fără ei, care-mi cer mereu să mă mişc să dreg să muncesc să îmi fac datoria. Cărţi. O lume din cărţi. Din hîrtie. O lume cu personaje distinse citite. Lumea ca bibliotecă şi dragoste. O lume în care în sfîrşit să nu-mi mai fie frică c-o să-mi smulgă careva cartea din mînă, pentru ca apoi să mă bată nu tare nu cu nuiaua la dos cu dosul palmei peste gură şi o dată Ticu da o singură dată ca o arsură cu biciul. O lume în care Apocalipsa lui Ticu nu mai există, sfîrşitul lumii nu vine Tinu şi cu mine nu mai trebuie să ne gîndim la o groapă în care să ne-omorîm împreună fiindcă nu sîntem cum să fim? demni de salvare. Mîntuirea e numai pentru aleşi spunea Ticu. Cu capul plin de intrigile atîtor romane cum am fi putut noi să aspirăm la o asemenea avansare în cerul de după sfîrşitul definitiv al acestei lumi păcătoase? Cum?

Ea n-avea ochi pentru noi şi nu ne privea decît arareori duios iubitor ca o mamă. În ochii ei eram mereu vinovaţi pentru că trebuie să ne pună în blid să ne spele hainele noastre murdare să ne scalde o dată pe săptămînă să ne dea bani pentru fondul clasei la şcoală. Eram vinovaţi pentru că îi tulburam durerea ei mare cît cerul de femeie nefericită pe care lucrînd de toate şi-o torcea ca pe-un fir de cînepă fină de fuior toată ziua toată săptămîna toată viaţa. Nefericirea ei toarsă în

creierul ei mereu şi mereu zi şi noapte. Nefericirea ei de-a fi făcut copiii cu Ticu, care în tăcerea lui se făcea tot mai sumbru tot mai trist tot mai înger deplin pe placul lui Iahve. Tot mai singur. Oho. Ce război era între ei – şi cum nimeream şi noi cei născuţi din nopţile lor între fronturi. Mai rău ca o cruciadă. Cum au putut să-şi reziste unul altuia fără să îşi piardă minţile cum au putut noaptea să se amestece unul în altul şi de ce Mica o ocăra pe Ana cînd ea era fetiţă cu formula aceea cea mai rea dintre toate. Din ce abisuri de durere-frustrare-răutate poate să iasă o asemenea infamie absolută. Cît de nefericită a putut fi pentru a scoate pe gură o asemenea vorbă. Şi lui Tatăl nostru chiar aşa de rău îi era lui ca bărbat încît pînă-n ultima zi a vieţii lui a bănuit-o pe Mica că l-ar putea înşela. El. Care i-a făcut trei copii.

În aşteptarea Apocalipsului celui mare şi-a marii bătălii a Armaghedonului Ticu transformase casa şi ograda într-un cîmp de luptă Mica era pentru el tabăra duşmană diavolească bezna în timp ce el iehovist şi propovăduitor era lumina celestă matinală a Lumii de-Apoi. În tabăra lui Mica eram eu. Ana era dezertorul lui Ticu. Tinu, ca mine, duşmanul. Pînă la nefericita întîmplare Tinu a fost ca şi mine duşmanul. Pe urmă, Ticu l-a atras în tabăra lui de luminoşi. Kant. *Critica raţiunii practice*, cumpărată de la cooperativa din Cutca din raftul de cărţi nu mai mare decît un dulap de bucătărie. Argumentele lui Kant pentru existenţa lui Dumnezeu, asta citea fratele meu, învăţînd sîrguincios sintagmele kantiene. Eram două tabere faţă în faţă. Luptîndu-ne pentru Dumnezeu Iehova pentru pieirea sau dimpotrivă pentru continuarea lumii. Oho, căile teologiei iehoviste la Cutca de Jos în ograda noastră de pe uliţa Vălenilor, în anii 1954-1974. Cînd am trecut într-o seară, în toamna anului 2007, pe Cîmpia Armaghedonului din Valea Meghido a Israelului, mi-am spus că nu eu: Ticu ar fi trebuit să ajungă aicea între cele două armii

nepământeşti de lumină şi beznă. Al lui era locul acesta. Lui i s-ar fi potrivit să bată Ţara cea Sfîntă dintr-o parte într-alta ca ograda lui cu piciorul. Asta visase. Armaghedonul. Pînă cînd el i-a venit.

*

Într-o iarnă, în 1969, în ianuarie, am rămas singuri, numai cu Ticu. Pentru mai multe luni, căci se născuse, la Mediaş, prima nepoată, Laura. Singura pe care el a cunoscut-o, de altfel. Iar Mica s-a împachetat în grabă şi s-a dus la Mediaş, să aibă grijă de Ana. S-o ajute. În cele vreo două luni, poate mai mult, cît a lipsit, casa a fost pe mîinile noastre. N-a fost uşor, Ticu lăsa gătitul, spălatul, curăţenia pe seama noastră. Tot făcîndu-şi el de lucru pe-afară, apoi la bărc, la tăiat răchită, ne-a dat mînă liberă. Sau ne-am luat-o noi. Şi am folosit-o din plin.

Întîi, am fost de acord unul cu celălalt că vinul lui Ticu este bun şi pentru noi, nu numai pentru el, şi nu numai duminica la cină, cum ne mai lăsa cîteodată Ticu să îl gustăm, ci zilnic, şi anume la masa de prînz. Aşa că ne-am cinstit zilnic cu vinul auriu al lui Ticu, producţie proprie, din via nobilă pe care şi-o plantase în fundul grădinii, spre unchiu Mòtoru, unde înainte era numai o pajişte cu păpădii şi un mare pomniţar cu pomniţe albe, la care veneau vara aricii. Este un vin sec şi bun şi nouă ne place – am hotărît noi. Ca să facem rost de bani, ne-am apucat şi să-l vindem – cu 10 lei o oiagă de-un litru. Aveam muşterii destui. Şi-acuma rîdem cînd ne amintim: Ticu n-a ştiut niciodată de ce în anul acela vinul i s-a terminat aşa de repede. Cu banii ne-am cumpărat cărţi de la cooperativa din sat. Exista acolo şi un mic sector de librărie, pe care eu îl scotoceam cu poftă, iar Tinu l-a golit de tot ce i s-a părut lui interesant: Strindberg, *Întîmplări din arhipelag*, cu 4 lei, în B.P.T., de pildă, *Faust*, tradus de Blaga, despre care el credea că „trebe să fie tare bun”, tot în B.P.T., două

volume. Şi altele, care nu s-au salvat în biblioteca mea, sînt şi acuma la Tinu, şi cărora le-am uitat titlurile. Poate un roman de Elsa Morante, *Insula lui Artur*? Nu mai ştiu. Tinu îşi citea cărţile numai după ce le semna cu cerneală, la început şi la sfîrşit. Apoi mi le dădea mie, unele sînt la mine şi acum, iar după ce le citeam şi eu, le comentam, plini de importanţă, împreună.

Cînd, după vreo două luni, s-a întors, într-o amiază, Mica, noi am primit-o cu răceală. Eram supăraţi că ne lăsase atîta vreme singuri, de capul nostru, noi să ne certăm, noi să ne împăcăm. Şi eram supăraţi de asemenea pentru că se întorsese, căci ne descurcam foarte bine şi fără ea. Şi, deşi o iubeam amîndoi pe Ana, care juca în ochii noştri rolul de soră mare şi zînă bună, am fost destul de puţin interesaţi de fetiţa ei, de Laura.

Abia după ce a adus-o şi a lăsat-o la Cutca, s-o creştem noi, am iubit-o ca pe fiicasora noastră, cu toţii.

Ticu, care pe noi nu ne luase niciodată în braţe, şi-a primit pedeapsa, căci acum o păzea pe Laura mică mai ceva ca pe ochii din cap, lăsînd-o să facă orice, chiar şi să tragă mieii de coadă. Se umanizase şi el, aşa, într-o clipită. Nu mai era profetul cu ochii aprinşi de sulfuroase viziuni lăuntrice, ci un bunic tînăr, de patruzeci şi nouă de ani, care-şi ţinea nepoata în braţe şi o lăsa, fericit, da, fericit, să îi umble cu mînuţele în mîncarea din blid, un bunic tînăr şi grijuliu, care tresărea la orice scîncet al fetiţei, gata să sară, el!, din somn, s-o ia în braţe, s-o legene, să-i ogoiască spaimele ori durerea. Era în stare să stea ore în şir cu ea, veghind-o cu privirile lui albastre şi perpelindu-se de iubire şi îngrijorare la orice diaree a ei.

După ce veneam de la şcoală, Laura era a mea. Îmi făceam lecţiile cu ea în braţe, cu ea în braţe rezolvam pagină de pagină toată culegerea Gheba, pentru admitere, cu ea îmi făceam rezumate la română, pentru admitere, pe ea o plimbam, o

hrăneam, o arătam oricui cu mîndrie, ca şi cum ar fi fost fetiţa mea timpurie. Tinu i-a meşterit o hintă agăţată de părul cu pere mici din grădină şi a lăsat-o să-i smulgă părul din cap, numai s-o facă să rîdă. Mica îi aranja zulufii creţi şi îşi amintea ce păr creţ a avut tatăl ei, Tica, deşi n-ar fi trebuit să meargă aşa de departe, căci Aurel, tatăl Laurei, era el însuşi creţ.

Bolnăvicioasă din naştere, căci avusese infecţii, flegmoane, septicemii şi operaţii încă din primele luni de viaţă, Laura era un suflu plăpînd, pe care toţi l-am protejat cu îngrijorare. Şi cu dragoste. Mica n-a învinovăţit-o niciodată pe Laura că e bolnavă, în sfîrşit la noi în casă trecuse vremea cînd bolnavul este de vină pentru boala lui, iar dacă fetiţa scîncea, Mica fugea cu ea la dispensar, la doctor.

Cu Laura am fost, în sfîrşit, cu toţii nişte oameni normali, banali, întregi la minte şi numai dulceaţă. Am iubit-o. În sfîrşit, datorită ei, eram şi noi, pentru prima şi ultima oară în viaţă, ca toată lumea.

*

Dacă Ana îi scăpase lui Ticu din mînă prin plecarea la Mediaş, unde s-a făcut frizeriţă, dacă eu i-am scăpat prin război, Tinu în schimb i-a căzut, de la un moment dat, cu totul în gheare. Terminase şcoala, cele opt clase, şi nu era încă angajat nicăieri. Într-o seară de vară timpurie, să fi fost iunie, început de iulie, la Căminul Cultural, într-o încăierare de căţei cum făceau mereu băieţii din sat, Tinu, stupoare, a rănit un om cu cuţitul. Avea vreo şaisprezece ani şi era copt la minte exact ca un puşti de şaisprezece ani. De ce avea el cuţitul mic, cu prăsele de ebonită neagră cu roşu, la el, în loc ca acesta să fie acasă, în trocuţa de lemn pentru tacîmuri, asta nimeni n-o ştie. A scos cuţitul, iar victima, împinsă de un altul, a căzut pur şi simplu în cuţitul lui, sigur este că un om a fost

rănit de un cuţit, al lui Tinu, aflat în mîna lui Tinu. Victima, de altfel un prieten de-al lui, Silviu, a recunoscut de bunăvoie că a căzut în cuţit şi că bătaia dintre ei era o joacă, o hîrjoneală, o arătare a muşchilor, cum se întîmplau săptămînal în sat. O încăierare de căţelandri. Însă lama cuţitului a trecut pe lîngă inima omului, Slavă Domnului! Slavă Domnului!, fără s-o atingă. Sau poate lama numai a crestat între coaste, pe-aproape de inimă. Oricum, victima a fost internată în spital, de unde a ieşit după o vreme, fără alte urmări. Ticu a umblat ceva atunci, la părinţii victimei, la autorităţi. Incidentul a fost închis, fără urmări juridice. Iar Tinu, distrus de ce era cît pe-aci să facă, din joacă, din prostie băieţească, s-a lăsat dus de Ticu la adunările lui de iehovişti. S-a pocăit.

Îl citea pe Kant şi, combinîndu-l cu iehovismul, îl folosea în stupefiante cuvîntări despre existenţa şi însuşirile lui Dumnezeu Iehova. Mai ales despre existenţa lui Iehova era vorba, pentru că existenţa lui Dumnezeu era pusă în discuţie şi negată cu orice ocazie de propaganda şi educaţia socialistă. Cînd i-a venit rîndul la armată, ca un Străjer al lui Iehova ce se afla, fratele meu a refuzat să pună mîna pe armă. Asta era formula consacrată, folosită de toată comunitatea străjerilor, de întreg Poporul de Legămînt al Dumnezeului Iehova: refuzul de a pune mîna pe armă. Eu recunosc că refuzul lor de a atinge armele ţine nu numai de utopie, ci şi de sublim. Dar tot mai am un dinte contra acestui cult, pentru ce i-a făcut lui Tinu.

Chemat la încorporare, Tinu şi-a declarat refuzul. Iar prin cineva din Comisariat, căci Străjerii aveau oameni peste tot, a fost amînat: o dată, de două ori, de cîteva ori. Timp în care a lucrat, a curtat fete, unele, poate, iehoviste. O vreme a fost pe un şantier de construcţii, cîştiga bine. Primăverile lucra în bărc, la nuiele. Oare în ce an, într-o primăvară, i-a băgat cineva în cap că nu e băiatul lui Ticu, ci al lui Chirica? Nu îmi mai

amintesc anul, îmi amintesc numai locul unde mi-a destăinuit, chinuit, marea lui descoperire: în gredinuţa de flori, lîngă zidul galben şi bătut de soare al casei noastre, de care ne rezemaserăm amîndoi să ne însorim ca nişte goange. Nu ştiu nici acuma cine a fost nemernicul care a îndrăznit s-o bîrfească pe Mica şi să îi facă lui Tinu o asemenea rană. Multă vreme după ce mi-a spus tot, tot, Tinu s-a uitat cu ură şi la Mica, şi la Ticu. Nu am crezut prostiile pe care ticălosul acela i le-a băgat lui Tinu în cap, cum era să cred, cînd Tinu semăna şi seamănă şi-acuma leit cu Ticu? Cînd am învăţat, mult mai tîrziu, psihanaliză, mi-am spus că pentru Tinu primăvara aceea a fost a marii crize oedipiene. Iar dacă l-aş întreba acum ce-a fost povestea aceea de primăvară, mi-ar spune, fără să mintă, că n-a existat niciodată.

După ce a fost de patru, cinci ori amînat, în 1974 însă lui Tinu nimeni nu i-a pus, discret şi binevoitor, dosarul de la Comisariat la o parte, ci i-a fost lăsat să intre în mecanism. Fratele meu a fost judecat şi condamnat – la cinci ani de închisoare. Am fost de faţă la proces, desfăşurat într-un tribunal militar, la Tribunalul Militar din piaţa Ştefan cel Mare. Bineînţeles, Tinu era condamnat dinainte, iar avocatul nu l-a apărat, ci l-a incriminat. Sala, plină de iehovişti din tot judeţul, mai puţin Mica şi cu mine, a primit condamnarea lui ca pe-o dovadă a tăriei lui iehoviste în faţa prigonirilor lui Satana. Pot să presupun că îl şi invidiau un pic pentru că va suferi mult în numele Domnului Iehova, mărindu-şi astfel şansele de mîntuire în Apocalipsa ce urma să vină curînd, imediat, după cum prorocea Ticu. Mi-l amintesc pe Tinu în sala întunecoasă şi rece de judecată, avea un aer uşor buimac şi părea dintr-odată plăpînd. S-a dat sentinţa, cinci ani de închisoare, iar pe el l-au dus cu pază armată în puşcărie.

Acolo, în sala Tribunalului Militar din Cluj, a fost ultima dată cînd s-au văzut Ticu şi Tinu.

Pentru Tinu, mai exista viaţă de trăit.

Pentru Ticu, care prorocise sfîrşitul lumii, sfîrşitul lumii era aproape. Lumea este reprezentarea fiecăruia. El îşi reprezentase lumea ca Apocalipsă – şi-Apocalipsa lui era pe-aproape şi i-a venit exact pe cînd o prevăzuse şi cînd o aştepta. A murit la sfîrşitul verii, în ultima zi din august, luna naşterii lui.

VII

Era cald, bătea un soare copt în sîmbăta aceea, 31 august 1974. La dispensarul în care lucram ca registrator medical era zi scurtă. M-am dus la gazdă, în Mănăştur, mi-am luat bagajul, neuitînd sticla de ţuică pentru Ticu. Abia aşteptam să ajung acasă, să văd ce ochi mari o să facă pentru că-i duc eu, din Cluj, o sticlă de ţuică, calitate prima! Şi alte daruri, lui şi lui Mica, din primul meu salariu. Lui, fructul lui preferat: o lebeniţă uriaşă. Nu mîncaserăm noi, Ticu, Tinu şi cu mine, acum un an, cînd Tinu era acasă, o lebeniţă căzută în fîntînă, se rupsese plasa de aţă în care o atîrnaserăm la răcit? Sigur, pe urmă am făcut toţi trei diaree, dar asta era o altă poveste. Lui Mica nu-i plăceau lebeniţele, urma s-o mîncăm, toată, eu cu Ticu, Tinu se afla în puşcărie, la Braşov, pentru dreapta lui credinţă străjerist-iehovistă.

În autogara din Mărăşti, în care aşteptam cu ceilalţi cutcani cursa de 2.30 spre casă, autobuzul a întîrziat ore în şir. Am plecat din Cluj numai după 7 seara, într-un amurg fastuos, cu un cer vast, căpşuniu. Pe drum, cineva m-a întrebat de facultate, am recunoscut că am picat la admitere şi că acuma lucrez, cineva m-a provocat, pomenindu-mi de pocăinţa lui Ticu, m-am pomenit apărînd-o, e dreptul lui, le-am spus, un copil nu poate să îşi renege părinţii, cu tot ce au ei, şi ce dacă e ţăran, şi ce dacă e Străjer? Era o discuţie prostească, nu aveam loc, stăteam, ca alţii, în picioare, ţinîndu-mă cu mîna de bară şi temîndu-mă, la fiecare zdruncinătură, că o să-mi scape sacoşa cu pepenele uriaş, pe care o fixasem între glesne, că o să mi se spargă bunătatea de sticlă cu ţuică pe care mi-o dăduse P. pentru Ticu. Mai tîrziu, cînd am rememorat călătoria, întrebîndu-mă mereu ce-ar fi

fost dacă nu întîrzia cursa, dacă ajungeam la timp, în loc să ajung cu cinci ore întîrziere, mai tîrziu mi-am spus că Ticu era atunci cu mine, venise la mine şi mă locuia, dictîndu-mi cuvintele. Că m-a ferit să mă fac de ruşine.

Cînd am ajuns în Cutca, era noapte neagră, deplină. Cursa m-a lăsat la un pas de Poarta Curţii, lîngă poarta lui Bondaş. Imediat ce am coborît, încovoiată de greutate, mi-a ieşit din beznă în faţă o siluetă:

— Tu eşti, Tabită? m-a întrebat, şi-am recunoscut-o după voce pe Marta lui Bondaş.

După ce i-am confirmat că eu sînt, da, Marta lui Bondaş a spus formula fatidică, ce anunţă nenorocirile definitive:

— Nu te speria!

— Ce?

— Nu te speria, Ticu-to a murit. A avut un accident, la grajduri. Mică-ta…

Îmi amintesc gestul cu care am lăsat sacoşa în ţărnă, în mijlocul drumului, şi-am luat-o la fugă. Poarta casei era deschisă, la fel casa, iar în curte ardeau toate becurile pe care Ticu le meşterise, împreună cu Tinu, să avem noaptea lumină-n ogradă şi-n grădina de pomi. Nu nu era nicăieri nimeni. Am bătut la vecini, unde e Mica?

— E la arie, dragă, acolo lîngă grajduri, s-au dus cu căruţa cu Alesandru, cu frate-so, să-l aducă, mi-a spus lelea Lucreţie a lui Lóţi.

Pe drumul care duce La Cruce era beznă adîncă, cum numai în cîmp într-o noapte de august şi început de septembrie poate să fie. Pe după sat însă se auzea o căruţă venind încet, ca la mort, recunoşteam vorba domoală a unchiului Alesandru. Mica venea pe jos, pe lîngă dric. Era îmbrăcată într-o fustă alburie, cu năframă albă cu floricele mărunte cît bobul de piper, galben cu verde, aşa cum o prinsese nenorocirea.

L-au pus în casa de dinainte, pe loitrele de la căruţă. Fără lumînări, conform crezului lui de

pocăit. L-am spălat amîndouă şi l-am îmbrăcat, eu uitîndu-mă în altă parte, în hainele lui bune. Apoi Mica şi cu mine ne-am culcat în cohia de vară, amîndouă în acelaşi pat, cum nu-mi mai aminteam să fi dormit vreodată. Cu Ana, da, cu ea dormisem, chiar în cohie, eu la perete, ea la margine, în patul îngust de lemn, pe vremea cînd ea era ceapistă şi o curta Niculae al lui Ticăla. În bezna compactă a ultimei nopţi de august, luna naşterii şi luna morţii lui Ticu, am sărit toată vremea din aţipeală şi coşmar direct în fund, ţinîndu-mă cu mîinile de grumaz. Mă sufocam. Lumea se golise de aer.

Atunci, în noaptea aceea, şi-apoi de alte multe ori, pînă-n ultimele luni ale vieţii sale, Mica mi-a povestit cum s-au petrecut lucrurile. Şi de fiecare dată, ca o culoare nouă într-o acuarelă udă, ceea ce îmi povestea Mama mişca detaliile ultimelor lor zile, modificînd mai ales cursul acelei ultime şi blestemate zile de 31 august 1974.

Cu o săptămînă înainte, Ticu mă aşteptase să vin acasă. A fost destul de nedumerit, poate chiar trist, că nu am apărut. Eram certaţi, nu la fel de grav ca-n alte dăţi, dar certaţi. Iar eu, în loc să merg acasă, mă dusesem la mare, să-l întîlnesc pe P. Primiseră vederea mea, cu „multe salutări de la Mamaia”, el o comentase moale:

— Ni, buleandra, o aşteptam să vină acasă, să mai vorovim, şi ea s-a dus la mare!

Nu era nici o răutate în spusele lui, era un fel de-a vorbi, din care nu lipsea totuşi desconsiderarea faţă de mine. Poate şi o resemnare că el înseamnă acum pentru mine aşa de puţin. Terminase reparaţiile la Măgăzîn, la panta pentru elevator, lucrări grele, făcute la 20 de metri înălţime, şi luase o lucrare nouă, tot la Colectivă, să repare şoprul de lîngă grajdurile Colectivului. Undeva, foarte aproape de aria unde păscusem eu curcile. Singur. Erau certaţi, el cu Mica. Ea însăşi lucrase la Colectiv cu alte femei din brigada ei, la vînturat grîu, la Măgăzîn, goleau saci cu grîu pe banda

elevatorului, muncă grea, să-şi rupă şalele, pe ea o apucase durerea de ulcer şi i se spărseseră vene mici pe braţe. Iar el, văzîndu-i vănătăile de pe braţe, a bănuit-o că s-a lăsat pişcată de cineva, de vreunul dintre bărbaţii care lucrau cu ele. Mai ales – şi-asta Mica nu mi-a spus-o decît tîrziu de tot, poate cu vreo doi-trei ani în urmă – că lucra cu ele şi şeful de la o echipă, Niculae Chirica. Pentru Mica, bănuielile lui au fost o jignire adîncă, se săturase să îi fie scoasă pe nas o poveste de la optsprezece ani, mereu aceeaşi, unica ei poveste de dinaintea măritişului şi din viaţă. S-a gîndit că plăteşte prea scump şi prea îndelung faptul că a rîs de cîteva ori în viaţă la poartă cu un flăcău, pe vremea cînd era fată de măritat.

— Aşè să-ţi ajute Dumnezău cum mă bănuieşti tu pe nedrept! i-a răspuns ea, în timp ce-i da prînzul mic.

El s-a întors acasă pe la unu, la prînz. Adusese cu el un iepuraş de cîmp, după care a fugit şi, culmea, cu gîndul la o tocană, chiar a reuşit să-l prindă. Mica l-a pus la rece, i-a dat lui Ticu zamă de fasole verde cu poprică usturoaie, cum îi plăcea, şi clătite cu brînză de vaci. Iar cînd el a reînceput sfada, pe aceeaşi temă, a lui Chirica, Mica i-a spus, ultragiată pînă la os cum era şi sătulă pînă peste cap de viaţa pe care-o are:

— Să-i dea Dumnezău fiecăruia după dreptatea lui. Şi ţie să-ţi ajute Dumnezăul tău, hăla la care te tot rogi, după cum de nedrept mă bănuieşti tu pe mine!

El şi-a luat fără o vorbă clopul şi s-a ridicat de la masă. A intrat în şură şi şi-a luat pentru lucru o rangă lungă. Mica, care-l urmărea din ochi, l-a întrebat:

— Da’ aia ţi-o iei? Nu-i mai bună ranga mică?

El a ieşit pe poarta mare, fără să îi mai răspundă.

— Era un om rău, mi-a povestit, mult mai tîrziu, Mica. Şi atîta m-o chinuit cu gelozia lui. N-avea motive, da’ şi le-nchipuia. M-a chinuit pînă-n

ultima zi a vieţii lui. Cînd i-am zis – şi ochii lui Mica străluceau, cu negrul irisului dilatat parcă –, Agustine, aşè să-ţi dea Dumnezău după cum mă bănuieşti tu pe mine! Fiecăruia după faptele sale, aşè să ne dea Dumnezăul tău, hăla la care te rogi. Fiecăruia după dreptate! Şi n-a trecut un ceas, şi-o fost mort.

Apoi reia povestea dintr-o suflare:

— În ziua aceea cînd a murit a venit la amiază acasă să mînce. Şi s-o legat de mine, m-o luat la rost, ce vînătăi am pe braţe. Descărcasem grîu la Măgăzîie şi eram vînătă unde m-am lovit. Da' el, nu – că m-o piţigat careva. Chirica. Agustine, i-am zîs: să ne dea Dumnezău fiecăruia după dreptate. Şi m-am ridicat de la masă şi m-am dus în gredină. L-am văzut plecînd înapoi, ieşea pe poartă şi ţinea în mînă, ia aşè, zice Mica, mişcîndu-şi mîna dreaptă, ranga mare şi şirezul ăla nou. Da' astea le iei? i-am zis eu. Ia ranga aia mică, că-i mai bună. Stai să ţ-o còt eu. Însă el nu m-o ascultat şi nu s-o întors din drum. Nici nu s-o uitat înapoi. Şi păstă nici un ceas a venit badea Gavrilă şi mi-o spus că-i mort, cu ranga mare înfiptă în inimă.

Mica plînge, sîntem în anul 2007, au trecut o grămadă mare de ani de-atunci. Treizeci şi trei. Îmi spune a nu ştiu cîta oară povestea şi plînge, uitîndu-se negru la mine, ca şi cum ar mai vrea să îmi spună ceva. Ca şi cum ar vrea să mă facă să pricep, în sfîrşit. Apoi o ia de la capăt şi-mi mai povesteşte încă o dată tot, tot, tot:

— Agustine, i-am zis, Agustine, Dumnezău să-i dee fiecăruia numai partea lui. Şi peste un ceas vine Găvrilă şi-mi spune că a murit, cu ranga lungă în inimă, într-o baltă de sînge. Dumnezău i-a dat partea lui pentru că eu i-am zis să-i ajute Dumnezău după cum merită. Dumnezău m-o ascultat şi i-o dat în sfîrşit partea lui – încheie ea plîngînd din greu, şi eu nu mai ştiu dacă trăieşte un triumf sau o vinovăţie, dar e sigur, crede că Ticu a murit din cauza vorbelor ei, că, dacă n-ar fi existat

schimbul acela de vorbe între ei, el ar mai fi trăit şi acum.

Bănuiala îmi creşte în creier ca o năpîrcă şi devine certitudine: Mica ştie că l-a blestemat, recunoaşte că l-a blestemat – şi crede că blestemul ei a acţionat, a fost eficient, ca dovadă că el a murit la nici un ceas după ce-a ieşit pe poartă. Cînd el şi-a ales din şură, unde-şi avea frumos aliniate uneltele, ranga mare în loc de ranga mică, el şi-a ales de fapt unealta prin care urma să moară, şi, deşi ea l-a avertizat să ia ranga mică, el, cu sufletul întunecat de bănuielile lui necurate, n-a ascultat glasul ei, care era şi glasul previziunii. Al viziunii. Iar Dumnezeu a ascultat blestemul ei şi i-a dat fiecăruia după dreptatea lui: lui, care greşise faţă de ea, moartea în sîngele lui, iar ei, care era inocentă şi chinuită, să trăiască.

La nici un ceas după ce-a ieşit Ticu pe poartă, badea Găvrilă a strigat-o cu un glas înfricoşat şi i-a spus că Ticu a murit. Erau nişte oameni care lucrau la cîntare, la doi paşi de arie, notau carele mari de fîn care veneau de pe rît, şi au auzit dinspre şopru un răcnet adînc. Au auzit groaza cea mare. Au fugit acolo înspăimîntaţi şi l-au găsit pe Ticu prăvălit la pămînt, lucrase la un fleac de înălţime, la un metru şi şaizeci, dar, ceasul rău, era căzut la pămînt şi în miezul inimii lui era înfiptă ranga de fier cu care lucrase. A murit repede, sîngele lui s-a bulucit tot afară ca apa dintr-un izbuc. Şi-a fost gata. În a nouăsprezecea mie şapte sute patruzeci şi noua zi a vieţii lui.

Atunci, în prima ei noapte de văduvă şi-n prima mea noapte de orfană, i-am făgăduit lui Mica, îmbrăţişînd-o strîns, c-o să am eu grijă de ea, că o să am eu grijă. Pot oare să ştiu dacă m-am ţinut de cuvînt? Nu. De-atunci, din prima noastră noapte de singurătate, fără de Ticu, a rămas în mine groaza de-a nu le greşi celor pe care-i iubesc. Căci prea multe lucruri rămăseseră nespuse între mine şi Ticu – şi prea greu m-a apăsat războiul dintre noi.

Chiar şi povara faptului că mă aşteptase, degeaba, cu numai o săptămînă înainte, să merg acasă, în timp ce eu mă dusesem la mare, să îmi văd iubitul. Din cauza morţii lui năpraznice, m-am temut zi de zi pentru viaţa lui Mica şi-am îndurat din partea ei orice, fără să îmi întrerup niciodată drumurile acasă, fără să suspend niciodată darurile pe care i le duceam şi „pensia" pe care i-o dădeam. Chiar şi cînd viaţa cu ea a stat sub blestem, eu mi-am controlat vocea şi i-am spus, invariabil, că o iubesc.

*

Dar n-am iubit-o întotdeauna.

*

Da. Eram certaţi cînd a murit. Conştientul meu n-a fost foarte lezat de moartea lui însîngerată. Inconştientul meu a înregistrat, însă, din plin şocul. Vîrsta lui, atunci mai mică decît vîrsta mea de-acuma, nu mi-a stîrnit nici o revoltă contra lui Dumnezeu, cum urma să mi se întîmple la moartea Laurei, cînd am urlat de mînie la icoana Maicii Domnului, că e luată o fată de numai treizeci şi şapte de ani, în timp ce eu rămîn aicea, de prisos. Uscat, cu faţa străbătută de cute adînci şi cu spatele uşor aplecat, Ticu îmi părea bătrîn. Ştiam, firește, că cincizeci şi patru de ani abia împliniţi nu înseamnă bătrîneţe adîncă, că Ticu a murit nemeritat de tînăr, că ar mai fi putut trăi. Dar eu însămi aveam atîtea de trăit, încît n-am stat să-i plîng tinereţea la care a pierit el. Orice loc strîmt şi în beznă m-a făcut însă de-atunci să mă sufoc. Iar cuvîntul autopsie îmi lipseşte pur şi simplu din vocabular, ca şi cum autopsierii care au ciopîrţit trupul lui Ticu ar fi extirpat, deodată cu măcelărirea corpului lui, şi-o bucată din creierul meu, aceea pe care a fost înregistrat cuvîntul. Şi asta după ce atunci, în 2 septembrie 1974, pe la trei şi ceva după-amiaza, am asistat, fumînd, la autopsia Tatălui meu. Cînd am nevoie de cuvînt, îl

caut în dicţionar, la litera a, atîta pot ţine minte. Dar nici cele mai stăruitoare exerciţii mnemotehnice nu mi l-au putut reintroduce în memorie.

Ticu îmi lipsea altfel – în somn şi în vis. L-am visat, ani mulţi, pe Tatăl meu cu faţa întoarsă de la mine. Cu spatele. Chiar şi cînd, în vis, îi auzeam vocea, el mi se arăta cu faţa întoarsă, semn al unei adînci supărări ce îmi poartă. Mă trezeam ca atinsă de graţie, bucuroasă că el mai este în mine, şi cu inima strînsă că nu-i mai văd faţa. Într-o noapte, pe la sfîrşitul anilor ’80, am visat că l-am omorît: că l-am tăiat în două, pe la mijloc. Visul a fost atît de înspăimîntător, încît, după un urlet, am început să îl cos, potrivindu-i cu măiestrie chirurgicală toate fibrele, toate organele, toate venele, exact cum trebuia, şi-apoi l-am înviat glorios, spre marea mea uşurare. Cînd, după mulţi ani, l-am întors, în vis, cu faţa la mine, m-am simţit uşurată că m-a iertat. Că s-a întors. Tîrziu, foarte tîrziu, mi-am dat seama că el, Tatăl meu cumplit, a fost personajul principal al imaginarului meu, arhetipul meu, coloana mea vertebrală.

*

În duminica pe care eu plănuisem s-o petrec cu Mica şi cu Ticu mîncînd pepene şi povestind, poate chiar certîndu-ne încă o dată unul cu altul pe seama lui Iehova şi a sfîrşitului lumii, aşa, de formă, ca doi duelgii care îşi lovesc spadele de paradă, pentru ca să ne dovedim unul altuia importanţa şi stima, eu şi Mica am avut o mulţime de treburi de rezolvat. În primul rînd, trebuia începută groapa. Iar eu, devenită brusc şi fără să ştiu cum anume capul familiei – Mica era complet năucită de o asemenea moarte, Tinu era în puşcăria lui politică, Ana nu apucase încă s-ajungă din Mediaş acasă –, am ales locul de groapă. Nu pe temeteul de lîngă casă, cum vroiau fraţii şi sora lui Ticu, ci pe celălalt temeteu, de după sat, unde era

îngropat şi Tica. Pentru că Ticu murise într-un accident de muncă la C.A.P., Colectivul ne-a trimis, de la atelierul propriu, gratis, adică drept ajutor de înmormîntare, sicriul pentru Ticu. Aşa că l-am pus pe Tata în sicriu, în casa de dinapoi, şi i-am ţinut de urît. I-am telegrafiat lui Tinu la închisoarea din Braşov, în speranţa că ăia de la închisoare îl vor învoi pe Tinu pentru o zi, să participe la înmormîntarea Tatălui nostru. Cel puţin aşa nădăjduia, utopic, Mica. Bineînţeles, el n-a apărut. De la Mediaş au venit Ana şi Aurel. Nu şi Laura, pe care Ticu o iubise şi-o purtase în braţe, abandonîndu-şi, de cînd devenise bunic, scorţoşenia lui ţărănească, ce spune că un bărbat nu trebuie să-şi arate simţămintele.

Năucită cu totul de ceea ce se întîmplase, spre amiază, Mica şi-a amintit la un moment dat şi m-a întrebat:

— Ticu-to a prins ieri un pui de iepure pe hotar. Vrei să ţi-l fac de mîncare, o tocană?

Iar eu m-am uitat la ea încremenită şi i-am răspuns că nu, pentru nimic în lume, nu, să arunce iepurele ăsta la cîine. Ceea ce ea a şi făcut.

Iar luni m-am dus la Cluj să îi cumpăr lui Ticu fatiol, obiectul acela alb şi strălucitor ca acoperămîntul lui Iosif, pînza aceea ca un văl de mireasă care mă fascinase la primul mort din viaţa mea, la Tica. I-am luat fatiolul cel mai bogat pe care l-am găsit, pentru că acum nu-mi mai părea rău că un asemenea lucru frumos intră-n pămînt, ci începeam să mă întreb cum e cu putinţă să pui în pămînt oameni, de parcă ar fi cepe sau morcovi, şi-n ce fel de specie am fost trimisă, ce fel de specie este asta, a oamenilor, de suportă să se mişte pe suprafaţa pămîntului, cînd toţi ştiu că dedesubt sînt numai morţi destrămaţi şi morminte. Iar după ce îi aruncasem lui Ticu de-atîtea ori în faţă De ce m-ai făcut?, De ce m-ai făcut?, Mai bine nu m-ai fi făcut!, acum, cînd de multă vreme ştiam răspunsul, îmi venea să îi spun încă şi încă o dată că ar fi fost

mai bine pentru amîndoi să nu mă fi făcut. Dar sub oasele craniului pîlpîia gîndul ciudat că, poate, a trebuit să mă facă anume pentru aceste zile, pentru ca eu să stau verticală ca o lumînare lîngă trupul lui mort şi exsangvinat, lîngă care altfel, deoarece credinţa lui nu îngăduia, nu ardea nici o lumină.

Iar luni după-amiază, cam la ceasul la care Ticu murise, au apărut, într-o maşină albă, cei de la Medicina Legală. Abia ajunsesem şi eu acasă cu fatiolul şi-a trebuit să mă ocup de ei. Pentru că fusese un accident de muncă şi o moarte violentă, trebuia făcută autopsia. Mica mi-a spus scurt, băgîndu-mi un şomoiog de bani în palmă:

— Du-te tu, vezi tu ce vor ăştia!

Şi s-a întors, cu privirea ei arsă, la socăciţele cu care pregăteau pomana: sarmale cu carne de oaie.

Doi bărbaţi l-au scos pe Ticu din casă, uitîndu-se în altă parte, nu la faţa lui, îi ieşea pe nas şi pe gură mîncarea fermentînd în stomac, ultima lui masă, era cald şi nu fusese îmbălsămat, l-au scos din casă şi l-au dus lîngă şură, lîngă stogul de paie aurii şi nu departe de cuşca lui Flutur, cîinele nostru care da din coadă ca din aripi de fluturi. L-au pus pe loitrele de la carul nostru, iar medicii şi-au început treaba. Am asistat la autopsia lui. De bunăvoie şi nesilită de nimeni. Pentru ca el să fie, în lumina glorioasă a începutului de septembrie, mai puţin singur. Am stat lîngă el în picioare din primul pînă-n ultimul moment, pentru că, deşi el mă învăţase că moartea este sfîrşitul a tot şi că sufletul nu supravieţuieşte după moarte, că omul învie numai la Judecata de Apoi, eu simţeam că acum el suferă de singurătate. Şi-am stat lîngă el pentru ca el, în moartea lui grea, să se simtă mai puţin singur.

L-au tăiat. Întîi i-au crestat capul. Pielea capului, în linie orizontală, pe frunte. Şi-apoi craniul, cu fierăstrăul. Am citit undeva că cei incineraţi par, o clipă, că învie în flăcări. Ceva asemănător s-a întîmplat cu Tatăl meu, cu faţa Tatălui meu, la

autopsie. Cînd i-au tăiat craniul cu fierăstrăul şi i-au dat la o parte pielea feţei, faţa lui a reînviat, miraculos şi monstruos, pentru cîteva clipe. Mi s-a părut că mă cheamă şi mă priveşte şi că vrea să îmi mai spună ceva. Iar eu, dreaptă în picioare, fumînd o ţigară albaneză, Kom, pachet alb cu roşu, ceea ce nu mi-aş fi permis niciodată să fac în faţa lui cît a trăit, eu am fost martorul acestei pseudoînsufleţiri monstruoase. Era o după-amiază luminoasă, numai miere şi aur, cerul înalt şi albastru deschis precum cicoarea, luni, 2 septembrie 1974.

Da. L-au tăiat tot. Mi-au cerut un vas în care să îi scurgă sîngele, şi eu m-am dus la prepeleac şi-am luat la întîmplare o oală mare emailată, una dintre oalele vişinii de care Mica era aşa de mîndră. I-au luat probe din toate organele interne. Cei care făceau autopsia, asistenţi sau medici, nu ştiu, erau iritaţi de prezenţa mea. „Vă face plăcere să vedeţi toate astea?" m-a întrebat, cu adîncă reprobare, unul dintre ei, în momentul cînd i-au dezgolit pîntecele. E un biet idiot, mi-am spus atunci şi-mi spun şi-acuma, nu din curiozitatea de a vedea pentru prima oară în viaţă pîntecele dezgolit al tatălui meu şi sexul lui ofilit, culcat în părul castaniu, am stat eu acolo, ci pentru a da demnitate, atîta cîtă puteam să dau eu, cea mai mică fiică a lui, morţii lui năpraznice şi acestei măcelăriri inutile la care ei îi supuneau trupul. Voiau să vadă dacă n-a fost băut. Ticu! Pocăitul care bea numai cînd era răcit sau cînd îl biruia, iarna, gerul. Alcool, într-o zi caldă de vară! Orice om din Cutca ar fi putut să le spună dinainte că aşa ceva n-o să găsească, nu era Ticu omul care să bea ziua, cînd se ducea la lucru! La sfîrşit, cînd au terminat de prelevat ţesuturi din toate organele, mi-au dat oala mare în care era sîngele Tatălui meu. Să-l arunc. Iar eu, cu oala vişinie de tablă emailată în braţe, le-am dat, ca un ţăran ce eram, domnilor autopsieri şomoiogul de bani şi i-am petrecut spre poarta mică, urmînd deodată cu ei şi

bietul trup hăcuit al Tatălui meu înapoi, în casă. Iar după ce Tata a fost pus înapoi în sicriu şi maşina de la Medicină Legală a părăsit uliţa, eu am luat o sapă din şopru şi, cu oala roşie plină de sîngele negru, m-am dus în grădină şi-am săpat, în mijlocul lanului de cucuruz copt, gîndindu-mă că azi-mîine trebuie cules cucuruzul şi desfăcat, o groapă cît am putut eu de-adîncă. Am îngropat acolo, adînc, oala cu sîngele Tatălui meu. În fiecare toamnă şi primăvară am întrebat-o pe Mica dacă n-a ieşit, după arat, vreo oală la suprafaţă. După vreo zece-doisprezece ani, Tinu mi-a spus, dezaprobator, că Mica şi Ticu n-au ştiut avea grijă de pămînt, uite, cînd s-a arat adînc cu tractorul, a găsit şi oale stricate.

— Cîte? l-am întrebat iute.

— Una, mi-a răspuns.

— Era Graalul, i-am spus.

Şi-n faţa privirii lui nedumerite, i-am tradus:

— Era oala în care am adunat sîngele lui Ticu, la… cînd au venit şi au făcut… disecţie, ştii tu, ce se face cînd moare violent un om… – iarăşi nu găseam cuvîntul, dar el a priceput. Ştii, tu erai la puşcăria ta politică, şi-am îngropat oala adînc, cît am putut eu, între cucuruzi. N-am ştiut ce să fac altceva cu sîngele Tatălui nostru.

*

Dat fiind felul cum murise, autorităţile au închis ochii şi-au autorizat o înmormîntare iehovistă, cu predici. Prin sistemul lor de anunţuri mai rapid ca telegraful, iehoviştii din toate satele dimprejur au aflat şi-au venit. O mare de fraţi şi de surori Străjeri întru Iehova ne-a umplut marţi dimineaţă ograda. Iar cutcanii au venit, indiferent de credinţa lor, din compasiune pentru o asemenea moarte sfîrtecată. Curtea era plină, oamenii umpleau uliţa şi pustuţa.

În lumina splendidă şi caldă a amiezii, o adevărată zi glorios-tîrzie de vară, aşezaţi sub

pomniţarul cel mare, lîngă sicriul închis al lui Ticu, au vorbit predicatorii. Ascultam ceea ce auzisem toată copilăria:

— Voi, popoare de pe pămînt,/ Veniţi să vă închinaţi, cînta corul fraţilor şi surorilor.

După o cîntare, unul dintre ei a spus o rugăciune:

— Să fiţi atenţi că oi rosti o rugăciune de începere, şi pe urmă s-a începe programul de vorbit. Doamne Dumnezeule scump şi drag Iehova,/ Care tu eşti cel suprem în univers,/ Din mîna ta îşi primesc existenţa/ Toate creaturile Universului/ În numele sfîntului tău Fiu/ Pă care Tu l-ai pus Domn şi Rege/ Şi domneşte în mijlocul vrăşmaşilor săi/…/ Să-ţi mulţămim, Tată Ceresc, pentru existenţa noastră/ Doamne, numai datorită milii şi bunătăţii Tale/ Mai putem exista şi rezista în aceste vremuri critice/ Şi de mare încercare/ Îţi mulţămim, Bunul Nostru Părinte,/ Pentru că ne deschizi inima şi mintea şi inima noastră/ Ne-ai făcut, Iehova, ca să ne aplecăm mintea şi inimile noastre/ La cuvîntul şi adevărul Tău/ Şi ne-ai lăsat şă şim în Poporul Tău de Legămînt/ Pentru ca lucrarea Ta să ajungă pînă la marginile pămîntului/…/ Ajută-ne să ne pătrundă cuvîntul şi adevărul Tău/ În mintea şi în inima noastră/ Ajută-le oamenilor să le pătrundă cuvîntul şi adevărul Tău/ În mintea şi inima lor/ Ca să păşească şi ei în rîndul Poporului Tău/ Ca să scape de marea mînie/ Care-n curîndă vreme o s-o aduci Tu/ Pe acest glob pămîntesc/ Ca să distrugi Tu tătă răutatea şi tăt sistemul nou şi rău/ Şi să îl înlocuieşti cu scumpa şi glorioasa Ta împărăţie/ Ca să aduci toate binecuvîntările tale promise/ De care trebuie să se bucure tăţi oamenii credincioşi/ Începînd de la Abel…/ Te rugăm, bunul nostru Tată,/ Dacă am supărat scumpul Tău nume, prin vorbire sau prin fapte,/ Să recunoşti că sîntem carne şi sînge păcătoase şi imperfecte/ Şi Te rugăm fă bine şi ne iartă/ Te rugăm, scumpe Tată, pentru toţi acei fraţi

şi surori care/ Din cauza statorniciei şi devotamentului faţă de cuvîntul şi adevărul Tău/ Au greutăţi din cauză că slujesc numele Tău/ Doamne Iehova, mîngîie-i şi întăreşte-i în credinţă şi în corp/ Ca să poată rezista la toate probele şi încercările/ Care vin din partea celui Rău/ Şi la timpul hotărît de tine eliberează-i pe oameni/ Doamne, nu-i lăsa ca să cedeze în faţa duşmanului/ Ca să iasă biruitori ca să poată păşi în Lumea Nouă a dreptăţii/ Lăudat şi slăvit să fie Numele Tău Iehova Doamne/ Din veşnicie în veşnicie/ Amin.

Erau bine organizaţi. Au urmat trei predicatori de gheaţă.

— Programul se va începe, a anunţat primul vorbitor, după ce şi-a dres glasul. Vor vorbi fraţii, cît s-a putea, aşè mult nu s-a putè să se întingă, că-aşè-s vremurile şi stările. Însă, cît s-a putè şi cît îi programat, aşè după cum am căpătat şi noi instrucţiuni, s-a face. Numa' să fiţi atenţi, să mereţi acasă cu ceva în minte şi-n inimă, pentru ca Satan Diavolul să nu izbîndească.

Ascultîndu-le acum cuvîntările lor de ţărani de cîmpie, mi-ar plăcea să le ştiu numele. Soră-mea îşi aminteşte că au fost Şoni şi bătrînul Horvat, din Cutca, iar al treilea, cineva de peste sate.

Şi Ticu predica. Propovăduia, adică. Poate chiar la înmormîntări.

— Iubiţi fraţi şi surori Străjeri ai lui Iehova, şi onorat public! a început primul. Datorită faptului că, cum se vede, cu această ocazie că sîntem adunaţi în faţa unui sicriu în care se află un corp neînsufleţit, este bine ca cu această ocazie să facem de cunoscut acele lucruri pe care Dumnezeu Iehova le arată că sînt importante deoarece sînt legate de viaţa omului. Înţeleptul Solomon, cu o ocazie, ne spune că este mai bine ca să trăieşti sau ca să te duci într-o casă de jale, deoarece acolo îţi aduci aminte de Făcătorul tău, şi-ţi aduci aminte de sfîrşitul oricărui om, decît într-o casă de petrecere. Unii din dumneavoastră ar putea să îşi pună

această întrebare, de ce cu această ocazie de înmormîntare nu se pot observa anumite ceremonii religioase, pe care oamenii în general le practică, pentru aceasta cu această ocazie care nu se vor putea vedea. Străjerii lui Iehova şi la înmormîntări se ghidează după Sfînta Scriptură. Toţi credincioşii din vechime, cu ocazia cînd au trecut din viaţă în adormire, ei au procedat într-un mod simplu, fără multe ceremonii. Şi de aceea avem pe Avraam, pe David, şi pe alţi credincioşi din vechime. În primul rînd, ca să ne apropiem de subiectul care este de cel mai mare interes şi de cea mai mare importanţă, se pune problema care a fost scopul lui Dumnezeu de la început cu privire la om. Datorită faptului că toţi oamenii din trecut pînă în prezent, de la prima familie, care a fost Adam şi Eva, şi pînă azi, tăţi îşi trăiesc viaţa aşa cît este în generaţia respectivă şi oamenii se duc în mormînt. Oare scopul lui Dumnezeu de la început acesta a fost? Se pune o întrebare.

Vorbea precipitat, ca şi cum timpul i-ar fi fost măsurat şi-ar fi vrut să *transmită* cît mai multe *cunoştinţe* de-ale străjerilor în bruma de vreme pe care o avea la dispoziţie. Vorbea ca un activist străjerist. A început de la Adam şi Eva, care-au fost puşi de Dumnezeu în Rai, să trăiască veşnic acolo. Şi-a continuat aşa, vreme lungă, explicînd fraţilor şi surorilor cum l-a făcut Dumnezeu pe om din ţărînă şi i-a pus nişte condiţii, o probă a ascultării, pe care omul nu le-a respectat.

— Diavolul Satană şi Eva, femeia care s-a lăcomit la acest fruct, al cunoaşterii, au stricat rînduiala lui Iehova. Adam şi Eva au călcat amîndoi, clar, porunca dată de Dumnezău. După ce ei au călcat această poruncă ei îşi motivează fapta… dau vina unul pe altul… Ei trebuiau ca să îşi ieie pedeapsa, cu moartea… La Dumnezău o zî este ca o mie de ani, ne spune Apostolul Petru, şi o mie de ani este ca o zî. Dar că Dumnezeu i-a dat, i-a pus omului un preţ de răscumpărare. Omul a fost

creat de Dumnezău cu un scop… Omul căzut în păcat să poată fi răscumpărat… În *Apocalipsa*, douăzăci, versetul unu şi doi… şarpele, balaur… Un înger ţinea în mîini pe balaur, pe Şarpele cel vechi, care este Diavol şi Satan. Şi cuvîntul s-a făcut trup… Deci cine a fost acest cuvînt? Corpul omenesc după moarte intră în putrefacţie… Isus a fost înviat a treia zi şi după un timp oareşcare a fost înălţat la cer, unde primeşte toată puterea în cer şi pe pămînt din partea lui Dumnezău şi începe să domnească la dreapta lui Dumnezău… Atunci Isus îşi începe lucrarea şi începe să îl arunce pe Şarpele cel mare, îl aruncă pe acel Şarpe jos din cer şi în curîndă vreme îi va veni de hac… Scopul lui Dumnezău cu privire la om Dumnezău nu şi l-a anulat, numai l-a suspendat… a început stîrpirea lui Diavolul Satan.

Vocea pripită a predicatorului a proclamat apoi adevărul:

— Şase mii de ani după ce omul a căzut în păcat, Dumnezău promite prin Sfînta Scriptură care este cuvîntul Său, că va fi restatornicit omul la o viaţă la care a fost înainte, adică la o viaţă perfectă. Aceea ce omul a pierdut în Eden, aceea va fi cîştigată la sfîrşitul celor şase mii de ani, prin jertfa de răscumpărare… Numai şase mii de ani şi-a suspendat Dumnezău Iehova scopul său cu privire la om. De supărare, el şi-a suspendat scopul, dar numai şase mii de ani. După ce omul a căzut în păcat. Iar toţi cei care îl ascultă pe Dumnezău vor putea beneficia de o viaţă nouă, de după Armaghedon.

Nimic nou, ştiam totul, de la Ticu. Poate un pic mai corent şi mai pe scurt.

— Atunci cînd omul a murit, el nu a mers undeva într-un loc ceresc, aşa cum unii oameni cred, el nu merge undeva pentru înviere, într-un loc pregătit anume de Dumnezău, aceasta este un lucru din capul locului credinţă falsă. Pentru ca un om să fie înviat, trebuie întîi să fie mort. *Biblia* ne

arată că Isus a spus că toţi cei ce sînt în morminte, cei ce au făcut bine vor învia pentru viaţă, cei ce au făcut rău vor învia pentru judecată. Deci promisiunea este aceasta, din partea lui Dumnezău… Eu vă mulţumesc pentru ascultare, se va cînta o cîntare şi va urma alt frate, pentru a continua programul.

Era un predicator de ţară, un frate de-al Tatălui meu. Bucuros că poate da învăţături unei asemenea mulţimi, de cîteva sute de oameni, nu numai fraţi de-ai lor, ci şi alţii, nepocăiţi, dintre care spera, probabil, că el însuşi îi va converti, chiar acum, pe cîţiva.

— Stimat public, stimaţi fraţi şi stimată familie îndoliată, a început al doilea predicator, care şi-a amintit că existăm. Doresc şi eu să vorbesc cîteva minute din această carte care este *Biblia*, care este Legea, sau colecţia de cărţi a Legilor lui Dumnezău. Cu siguranţă că noi, în calitate de Străjeri ai lui Iehova, ne-am prezentat ca să comunicăm oamenilor adevărul, şi nu nişte colecţii de poveşti goale. Noi nu închidem *Biblia*, ca să vorbim de la noi, ci căutăm să vorbim Cuvîntul lui Dumnezău. Cine vorbeşte – să vorbească Cuvîntul şi Adevărul lui Dumnezău. Noi din această Carte căutăm să îi mîngîiem pe oameni, aşa cum spune şi Apostolul Pavel, *Doi Corinteni*, capitolul doi, versetul tri şi patru. Cazul de faţă care este în prezent nu este nici primul, nici ultimul, că doară oamenii mor de şasă mii de ani! Aşè cum o spus şi fratele de mai înainte, *Biblia* ne învaţă că e mai bine să te duci într-o casă de jale decît într-o casă de petrecere. Unde să meri? Într-o casă de jale. Da’ întrebarea este: numa’ atunci să ne gîndim la Dumnezău, cînd sîntem într-o casă de jale? Nu… Aicea este nu o casă de petrecere, ci o casă de jale. Da’ nu e nici prima, nici ultima. Tăţi murim! Bucuria şi mîngîierea nòstă de fraţi şi surori îi o profeţie: că vom învia. Această profeţie a început să se împlinească sau să fie pusă în aplicare. Cînd

anume? Cînd Isus Cristos a venit pe pămînt. Dumnezău i-a făcut o promisiune chiar lui Avraam, zice că „în tine şi în sămînţa ta vor fi binecuvîntate toate seminţiile pămîntului”. În cine? În tine şi în sămînţa ta. Care era sămînţa? Cu siguranţă că de la acei oameni, de la Avraam, se trage Isus Cristos, fiul lui Dumnezău, prin care toţi oamenii vor fi binecuvîntaţi. Pentru ce? Eu vreau să vă citesc din *Biblie*, din *Unu Corinteni*, capitolul cincisprezece… Unde îţi este biruinţa în moarte? Care este boldul păcatului? Uite, aicea spune că Sătana este boldul păcatului… Da’ cum ne-a dat nouă biruinţa? …

Avea o tehnică impecabilă, enunţa o problemă, formula o întrebare, răspundea, apoi sărea la altă problemă, formula altă întrebare şi răspundea.

— Sînt semne ca să cunoaştem noi vremea în care ne aflăm. Neamul omenesc trăieşte pe pămînt aproximativ şase mii de ani. Şase mii de ani se vor împlini în ’75. La anu’. La anu’ împlineşte neamul omenesc, în 1975, şase mii de ani. Boală, moarte, păcat, suferinţă, astea i-o muncit şi i-o amărît pe oameni. Dumnezău promite în *Isaia* 57, 56 cu 17, iată, Eu fac tăte lucrurile noi. Ce spune Dumnezău? Că face tăte lucrurile noi. Da’ ce trebe să întrebe că face tăte lucrurile noi? Mergem la *Eclesiastul* 3, unde spune că orice lucru îşi are vremea lui. Apoi dacă citiţi o să vedeţi că plînsul îşi are vremea lui, urîtul îşi are vremea lui, îngropatul, semănatul ş-aruncatul şi strînsul, toate îşi are vremea lor. Apoi, dacă toate îşi are vremea, apoi asta de-amu nu-i acuma vremea? Ba da. Asta-i vremea sfîrşitului. Şi-atuncea o să aibă lumea un sfîrşit? Da. Eu vreau să vă citesc acuma o dovadă de la *Daniel*, 11 cu 25, unde arată că există un timp hotărît de Dumnezău. Sfîrşitul vine la vremea hotărîtă. Dumnezău a făcut profeţiile, dinainte, şi cine a vrut să le urmărească, ca să vadă că se împlinesc… Cînd a fost potopul lui Noe, s-a împlinit? S-a împlinit. Aşè o să se împlinească şi

acuma profeţia sfîrşitului. La potop au scăpat opt oameni. Aşè şi noi. La sfîrşitul care vine o să scăpăm noi, cei la care nouă Dumnezău ne-a spus că ne va învia. Murim şi noi, pocăiţii, că sîntem oameni, ca şi ceilalţi. Dar noi avem o speranţă, că Dumnezău ne va învia, şi-asta este speranţa, că vom învia. Dumnezău nu ne minte, ne va învia. Încă nu au dat greş profeţiile lui Dumnezău. Cine doreşte să rămînă cu viaţă trebuie să se pună de partea lui Dumnezău. De unde ştim lucrul acesta? De la Dumnezău. Lucifer, care a fost un cherubim, nu a respectat legea lui Iehova, el trebuia să aibă să se grijească de om. Noi citim în *Apocalipsa* 9, că iată cortul lui Dumnezău cu oamenii. Îngrijirea lui Dumnezău o să fie cu oamenii, care n-o să mai moară. În Lumea Nouă, o să fim sub grija lui Dumnezău. În Lumea Nouă, oaminilor sănătatea o să le fie garantată, şi viaţa la fel. N-o să mai murim. Acuma vedem boală, moarte, foamete şi năcaz pe-ntreg pămîntul. Şi-aceste-s semnele pe care Isus le-a profeţit. Vremea este aproape. Vine sfîrşitul. Că aşè scrie în *Biblie*. Satan a fost un ucigaş şi un mincinos. Satan. Noi trebuie să ne lepădăm de toate lucrurile rele. De Sătan. Orice carte pe care o citeşti nu te duce la viaţa veşnică, ca *Biblia*, căci Dumnezău este izvorul vieţii. Dumnezău o garantat viaţă lui Adam şi Eva. Asculţi, trăieşti. Care dintre noi n-ar merge spre viaţă?, dacă am avea două cărări, pă una să te duci la pierzare şi pă una să meri la viaţă? Există un timp hotărît de Dumnezău, care spune că sfîrşitul vine la vremea hotărîtă. Vrem să ştim vremea pe care Dumnezău a fixat-o pentru sfîrşit. Dumnezău n-a minţît cu Potopul. Nici acuma n-o să minţască.

Era într-adevăr un Rostogan, punea întrebări şi dădea răspunsuri, jubilînd că moartea omului e completă, trupească şi sufletească deopotrivă, pînă la învirea cea din urmă, în vederea judecăţii finale.

— Pe noi, pocăiţii, Dumnezău ne va învia. Pe noi, Mărturisitori ai Săi, Străjeri ai lui Iehova, ne

va scula. Ne va mîntui.

Predicatorul se precipita, cu o voce simultan arţăgoasă şi triumfătoare. Nici unul dintre ei nu pomenise numele lui Ticu. Nu-mi plăcea religia Tatălui meu, i-o dovedisem lui însuşi, repetat. Mie îmi era deja dor de Ticu, dacă nu din alt motiv măcar pentru că rămăsesem cu darurile pe care i le adusesem. Aveam nişte chestii cu el, era dreptul meu să le am. Aveam o problemă, noi doi, nu mi se părea drept să-mi rămînă numai mie în spate, pentru tot timpul cît voi trăi.

Mă uitam la Mica, stătea dreaptă lîngă sicriu şi plîngea pe tăcute sub năframa neagră, trasă mult în faţă. Ana plîngea înfundat, cu capul aplecat. Marta, unchiul Alesandru, mătuşa Dochiţa, unchiul Gherasîm, Lina, mătuşa Tiberia şi Aurica lui unchiu Ilie făceau legătura între familie şi corul iehovist. Cu o zi înainte, unchiu' Gherasîm îi spusese Mamicii, şi-apoi avea să repete ameninţarea ani de zile, că, după înmormîntare, ea trebuie să plece de-acolo, pentru că pămîntul şi casa sînt de-acuma ale lor, ale fraţilor lui Ticu. Mica se uitase la el şi-i răspunsese ca unui prost ce era: „Du-te, mă omule, şi vezi-ţi de treabă, nu mai vorovi ce nu ştii. Agustin are acte pe casă, de la tată-so şi tată-to. Şi nu uita că sînt şi tri copii! Amu te-o apucat lăcomia?". Mă uitam la ei, la fraţii şi cumnatele lui Ticu, toţi aveau carneţele de cîntări şi cîntau tărăgănat, unduindu-se în ritmul cîntării, ca şi cum lutul Cîmpiei Transilvaniei i-ar fi tras în jos şi le-ar fi pus piedică.

Al treilea predicator, cu o voce mai puţin precipitată, poate un lider al vreunei organizaţii transilvănene a Străjerilor, a fost mai lung decît ceilalţi. De la cosmonauţii care-au umblat pe Lună şi pînă la ce-a scris în 14 mai în ziarul *Făclia* de Cluj, totul intra în cuvîntarea lui.

— Iubiţi fraţi şi surori Străjeri ai lui Dumnezeu Iehova, onorat public! În ceea ce priveşte viaţa şi viitorul omului rămîne valabil cuvîntul

Creatorului, că numai cel ce a adus la existenţă omul va putea să se grijească de soarta lui şi a întregii omeniri… Pentru că sîntem obligaţi să ne întoarcem la cazul din faţa noastră…

Acum, mi-am spus, acum va spune un cuvînt, măcar unul singur, despre Ticu. Credeam că i se cuvine măcar o frază, mai bine ar fi un portret. Şi-un cuvînt de părere de rău c-a murit aşa de singur, cu o rangă de fier în inimă, la ceas însorit de după-amiază. Singur. Înainte să apuc să îl mai văd. Vai! Însă predicatorul continua:

— Omul ar fi putut să îşi continue viaţa mai mult. Dar Satan Diavolul… Cosmonauţii au spus că au avut o poftă nebună după hrana de pe pămînt. Vedem în jur lucruri scrise şi profeţite, care s-au împlinit. Vedem şi diferite succese şi înaintări de ştiinţă. Celulele din corpul uman se schimbă, în timp ce unele se pierd, altele vin sau se nasc. Dar după vîrsta de douăzeci de ani sînt mult mai puţine cele care se nasc. Viaţa omului se duce la moarte. Cercetările ştiinţifice arată că din zece miliarde de neuroni el le foloseşte în prea mică cantitate a acestor celule neurotice. Omul n-a fost creat pentru o viaţă de şaptezeci de ani, deci aceste lucruri împreună cu altele dovedesc că ceea ce spune Dumnezeu în *Biblie* este adevărat, că ar exista posibilitatea unei vieţi fără sfîrşit. Apocalipsa… Iubiţi ascultători, la sfîrşitul timpurilor, care este aproape… Apocalipsa… după şase mii de ani… promisiunile divine… dacă se-ntîmplă să vie moartea, planurile oamenilor au rămas nerezolvate… oamenii de credinţă au o speranţă… noi sîntem Servii lui Dumnezeu… pentru credincioşi mormîntul va fi loc de repaos şi de odihnă, pînă cînd ei se vor întoarce la viaţă, pe un pămînt curăţit de tăte relele. După sfîrşitul zilelor… la sfîrşitul timpului…

Apoi a explicat cum pentru viaţa veşnică vor învia numai iehoviştii, iar ceilalţi vor învia pentru Judecata finală, care îi va duce la moartea veşnică.

Îl ascultam cu gîndurile aiurea, mă prăjeam în mînie, ca la întrunirile de la noi din casă, cînd eu mă refugiam în cealaltă cameră, cu uşa închisă, şi deschideam radioul lui Tinu, pe care îl dădeam, în mod sfidător, tare, eu eram sătulă de iehovism. Pentru ei, moartea lui Ticu era o mană cerească, se fuduleau lîngă sicriu cu ştiinţa lor, cu condiţia lor de aleşi, de cititori de semne ale catastrofei totale pentru care îşi înălţau rugile: Apocalipsa. Calm şi fără grabă, predicatorul a pomenit, o singură dată, numele celui din sicriu, datorită căruia se făleau acuma cu talentul lor de predicatori. Pentru Ticu, care ne-nnebunise cu vestirea Armaghedonului, acuma, în 1974, cel mai tîrziu în 1975, sfîrşitul lumii venise: era mort, în faţa mea. Iar „fraţii" lui iehovişti îşi făceau, satisfăcuţi, numărul, pe seama lui, însă uitîndu-l cu totul, scoteau mulţumiţi vorbe şi panglici despre iminenta catastrofă finală, bucuroşi că ea este atît de aproape, anul ăsta, cel mai tîrziu la anul. Iar de nenorocirea lui Ticu, era limpede, nu le păsa nici cît negru sub unghie. Vorbeau despre Armaghedon aluziv, în pilde, mai puţin răspicat decît îmi vorbea mie Ticu, căci se ştiau supravegheaţi: în masa întunecată care umplea curtea şi uliţa, era cu siguranţă şi cineva, poate mai mulţi, de la Securitate.

Ascultîndu-le astăzi, 5 august 2010, cuvîntările, astăzi, cînd Ticu, dacă ar fi trăit, ar fi împlinit nouăzeci de ani, ascultîndu-le pentru prima oară cuvîntările acum, la treizeci şi şase de ani de cînd au fost ţinute, le-am socotit nu numai lăbărţate şi emfatice vorbiri de semidocţi, ci şi abile bolborosiri de iluminaţi posedaţi de extazul negru al Armaghedonului. Nu erau complet nătîngi. Nici răi. Erau numai nişte oameni care n-au mai putut face faţă realităţii, şi-atunci s-au mutat cu totul într-o credinţă care le flata imaginea lor despre sine: ei erau Poporul de Legămînt, locuitorii Ultimei Arce.

Acum, la treizeci şi şase de ani de cînd nu l-am mai văzut pe Ticu, mă-ntreb, încă şi încă o dată, cutremurată de completa absenţă a omeniei din aceste cuvîntări pseudofunerare: ce-a căutat Ticu printre oamenii ăştia? El era, totuşi, de alt nivel. Ce l-a înspăimîntat într-un asemenea hal, războiul? regimul comunist? Ce l-a durut într-o asemenea măsură, încît să se adune cu ei şi să se adăpostească în bezna psihotică a unei asemenea religii? Ce i-au dat ei? Orgoliul că este unul dintre aleşi, că face parte din Poporul de Legămînt?

Cînd şi-au terminat toţi cuvîntările, ceasul se făcuse aproape patru şi deasupra noastră cădea o lumină ruginită, bătrînă. Patru bărbaţi s-au apropiat să ridice sicriul, să-l scoată din curte.

Pe zgomotele de ridicare a sicriului, vocea tînără şi ascuţită a lui Mica a izbucnit, sfîşietor:

— Agustine, cum îi spun eu copilului de ce-ai păţit! Ioi, Agustine! Agustine!

„Copilul” era Tinu, în închisoarea braşoveană. Iar neştiinţa lui în privinţa marii nenorociri care ne lovise îl adusese, în ochii Mamei, la vîrsta de prunc. Din Ana a izbucnit, cutremurătoare şi dulce, chemarea:

— Taticule! Taticule!

Iar peste aceste strigăte muiate în lacrimi de deznădejde, se aude vocea clară şi puternică a unui frate de legămînt, care anunţă „programul”:

— Ascultaţi! Programul îi aiesta. Amu se mere la groapă, şi după aia, tătă lumea e chemată să vie, sîntem la Cutca, aicea oamenii îs primitori, aşè îi obiceiu’, tătă lumea să vie la masă. Că s-o făcut de mîncare, să viniţi, este bugăt pentru cît de mulţi. Să viniţi să mîncaţi, să-nţălegeţi, să nu să arunce mîncare, că-i păcat.

VIII

„Copilul” a venit din închisoare în martie 1976, eliberat mai devreme, condiţionat: trebuia să-şi facă armata pe care o refuzase cu tărie cît stătuse, ca străjer iehovist, în ghearele lui Ticu şi ale comunităţii străjeriste din sat.

Ca-n filmele sentimentale, el şi Mica s-au întîlnit, din pură întîmplare, pe peronul gării din Cluj: el, venind de la închisoarea din Braşov, ea, pregătindu-se să meargă la el, la penitenciar, doar, doar o s-o lase să-l vadă, pentru că ei „îi era tare dor de el”.

Era schimbat. Marcat de această călătorie în lumea subpămînteană şi mare a României. Şi ce putea fi o puşcărie românească de-atunci, dacă nu reprezentarea în mic a României celei mari, dar în variantă nocturnă. Trăise multe acolo, nu plăcute. Ştia să spele vasele mai bine ca înainte, să ţină furculiţa neapărat de coadă cînd o clăteşte şi alte asemenea inutilităţi. Nu vorbea prea mult despre asta, iar unele mărturisiri nu eram eu, atunci, pregătită să i le ascult. Iar P., care a avut un umor real, nu s-a scandalizat să mai aibă-n familie, pe lîngă Baciu, care făcuse puşcărie ca episcop greco-catolic în clandestinitate, încă un deţinut politic, tot din motive religioase, deşi altele.

La început, Tinu s-a lăsat în voia bucuriei de-a fi liber. Curînd însă i-a venit scadenţa de plată: ordinul de încorporare. Şi-abia atunci am aflat şi noi că a fost eliberat condiţionat, că promisese să meargă cuminte la armată. A venit la noi, înfricat, şi-n faţa groazei mele nemăsurate, P. i-a rezolvat, cu eficienţa lui de domn, problema: la încorporare, fratele meu, tapetat cu certificate şi internări, a fost respins ca inapt medical şi trimis cu iuţeală acasă.

E miraculos că ritmul lui interior i-a dictat apoi pas cu pas ce să facă, iar realitatea – adică Mica, mătuşa Marta şi, de nevoie, şi eu – i s-a supus. Nu trecuse nici o lună de la povestea cu încorporarea şi comisariatul, şi Tinu s-a apucat să lucreze la proiectul lui de reabilitare interioară: la casa lui viitoare.

În numai cîteva luni, în perimetrul ogrăzii natale s-a făcut o aglomeraţie grozavă: s-a mutat la noi Marta. O mutare de mirare, căci surorile nu se iubeau cine ştie ce, ca să nu spun că se urau de-a binelea, iar Mica putea avea izbucniri violente contra surorii ei mai mari. Argumentul suna frumos: Marta s-a săturat să mai stea singură, îi este greu şi urît de cînd i-a murit Moşul. Acesta murise de pneumonie cu un an înainte de Ticu, în 1973, în etate de şaptezeci de ani. Casa Martei nu era pe numele ei, ci chiar pe numele lui Tinu – o precauţie a Moşului Martii, căruia prima lui nevastă îi cerea, fără nici o ruşine, găzduşagul pentru băiatul ei, făcut cu un alt bărbat. Ca s-o pună pe Marta la adăpost, Moşul Martii şi-a vîndut casa, gratis dar cu acte în regulă, lui Tinu, protejîndu-şi suplimentar nevasta şi printr-o clauză.

După întoarcerea fratelui meu, Marta şi Tinu au vîndut casa. Am bănuit întotdeauna că ideea a fost a lui Tinu, care n-a vrut să se împartă între două gospodării, a Martei şi a Mamei. Şi-am mai bănuit că Mica şi-a folosit fabulosul ei farmec, cu care putea vrăji oricînd, pe oricine, şi-a convins-o pe Marta să accepte vînzarea. Poate însă că ideea a fost, în primul şi-n primul rînd, a lui Mica. Probabil că ea s-a gîndit că vînzarea casei Martei este o sursă bine-venită de finanţare a planurilor de construcţie şi reconstrucţie pe care le avea copilul ei. Banii de pe casa vîndută au fost din prima clipă sortiţi să finanţeze construirea casei celei noi şi cu etaj a lui Tinu. Nu voi şti însă niciodată adevărul,

Mica şi Tinu s-au ferit să îmi dea detalii, ştiind că dezaprob ce fac ei.

Cert este că i-am găsit pe toţi trei în casa noastră, la început înveseliţi de schimbare, dar în nici două luni gata să îşi scoată unul altuia ochii. Iar Tinu, între Mica şi Marta, lucra la Arca lui. Îmi amintesc şi-acuma, cu strîngere de inimă, după-amiaza de primăvară în care m-am dus, cu P., să vedem ce mai fac ai mei de la Cutca. Am dat de-un şantier: grămezi de saci, unelte, şanţuri de fundaţie pentru casa nouă, plasată exact pe locul unde fusese bucătăria de vară, faimoasa cohie. Iar cohia – nicăieri.

Mica înflorea, stăpînită de o surescitare. Construiau şi dărîmau, adică înălţau casa cea nouă a lui Tinu şi dărîmau casa părintească. Dacă aceasta fusese vreodată grozavă, atunci cînd a clădit-o Ticu, acuma, în mod sigur, nu mai era. Eu însă aş fi vrut să rămînă în picioare. I-am implorat pe amîndoi, pe Mica şi pe Tinu, s-o lase în pace, să facă oricîte case noi, dar să mi-o lase mie pe asta veche, să merg cu P. în ea la sfîrşit de săptămînă, la aer. Mica şi Tinu au făcut ce-au vrut. Mai exact, au făcut ce-a vrut Tinu, voinţa lui era acum, dintr-odată, legea cea nouă şi adevărată a Mamei. Singura ei lege, la drept vorbind.

Au făcut o casă nouă şi au dărîmat-o pe cea veche. Îmi amintesc imaginea ultimă a casei părinteşti, cînd am ajuns într-o zi la Cutca, din pură întîmplare: mai era în picioare un singur zid albastru, peretele dinspre curte al primei camere, cu văruiala lui în albastrul pal de Mîndrămărie – culoarea ochilor lui Ticu şi culoarea simbolică, de Marie, a Mamei –, dar şi acela doar de trei sferturi. Fereastra se ţinea încă la locul ei, cenuşie, aşa cum o vopsise ultima dată Ticu. Iar la sticla geamului se mai afla încă, precum o cămăşuţă de copil pe catargul unei nave care se scufundă, o perdeluţă albă, apretată şi călcată în pliuri.

O dărîmaseră, deci. Împotriva rugăminţilor mele. Tinu îşi urma neabătut planul lui de autoreconstrucţie şi nu puteam decît să mă bucur pentru el că are atîta tărie să se reconstruiască pe sine construindu-şi o casă. Era dreptul lui să se vindece de durere şi să se salveze. Clădeau, voioşi şi intempestivi, casa cea nouă, cu etaj, castelul viitoarelor bucurii, în care să încapă cu toţii, în care toţi să fie fericiţi cum niciodată n-au fost. Teoretic, au prevăzut şi pentru mine şi P. o cameră. N-am avut-o, bineînţeles, niciodată.

Prima care s-a lăsat eliminată de-acolo, în construcţia-demolarea asta care a durat doi ani, a fost proasta de Marta, că nu i-oi zice mai bine, care şi-a luat lumea în cap şi-a început – avea vreo cincizeci şi trei sau cincizeci şi patru de ani! – să navigheze stîngace prin lume. Din cauza scandalurilor cu Mica, a plecat întîi aproape de Cluj, la Someşeni, unde s-a măritat cu acte în regulă; apoi la Mediaş, unde-a fugit de noul ei soţ legal, al treilea, depozitîndu-şi însă lucrurile exact în locul de unde fusese alungată: la Cutca, în şură la Mica; apoi Marta s-a dus la Blăjel, unde şi-a construit, cu ajutorul lui Nelu, veşnicul Nelu, fratele lor bun ca Făt-Frumos din poveste şi bănos ca nimeni altul din familie, o casă nouă, numai a ei. Iar pe fratele meu, o, Marta l-a dat în judecată şi a obţinut împotriva lui o sentinţă care-l obliga să îi plătească o pensie de 200 de lei pe lună, pentru toată viaţa. Cînd a murit Marta, în aprilie 2003, casa ei ultimă, din Blăjel, i-a moştenit-o soră-mea, Ana. Şi, după ce în anii ’70 fusese de acord să treacă tot ce avea pe numele lui Tinu, şi-apoi fusese de acord ca el să vîndă tot ceea ce era de fapt al ei, încît ea ajunsese să umble la bătrîneţe ca Lear pe drumuri, acum, în clipa de dinaintea sfîrşitului, Marta şi-a lăsat prin testament toate pămînturile ei din Cutca – nu puţine, nici foarte multe – fratelui meu. Prin ce răsucitură psihologică şi prin ce compulsiune de repetiţie s-a îndreptat ea

din nou spre cel ce-o lăsase pe drumuri eu nu mai pot şti şi nu vreau să ştiu: poate numai ca să-i facă în ciudă lui Mica, aflată atunci în război cu el. Ori poate a ascultat de sfatul surorii noastre, care s-o fi gîndit, în bunătatea ei veşnică, să-l aranjeze şi pe Tinu, că, de!, îi este frate. Oricum, prin testament, Marta a lăsat tot ce-a avut în Cutca fratelui meu.

Adică celui care, în imperativa lui voinţa de autoreconstrucţie, în intempestiva lui poftă de a dărîma închisoarea paternă care-l trimisese într-o închisoare reală, de stat, care, în dorinţa de a-şi face o casă a lui, în reacţia lui de-a se vindeca de tot răul pe care i-l făcuseră, pe rînd, Ticu, iehovismul, statul român, puşcăria şi nu mai puţin ghinionul, avea nevoie să-şi înalţe egoul printr-o casă proprie, gîndită de el şi clădită de el. Casă nouă, făcută pe seama dărîmării casei construite de Ticu singur, a casei care fusese, la bine şi la rău, casa noastră părintească. Casă nouă, făcută pe seama spulberării casei Martei. Două case spulberate de-o singură tornadă, a vindecării lui Tinu. Două gospodării spulberate pentru a-şi putea el înălţa, cu etaj, casa nouă a făgăduinţei, unde urma că curgă lapte şi miere.

Casa nouă, adică iadul perfect al următorilor lui treizeci şi patru de ani. Al următorilor lor treizeci şi patru de ani.

*

Din casa părintească, construită de Ticu cu piatră scoasă de el însuşi din deal, Tinu n-a folosit, pentru propriul lui castel, nici o singură bucată de rocă. S-a înţeles cu Pestriţa, cu femeia aceea zdrobită de viaţă, care venea des pe la noi, femeia aceea puţin nebună, iubita unchiului Iuăn, păcurarul satului, să-i facă ei o casă nouă cu materialul vechii noastre case părinteşti. Şi i-a înălţat-o degrabă în grădina ei, sus Pe Coastă, mai sus de casa lui Cuţa, locul de baştină al Sucutărdenilor, un loc de unde se vedeau aşa de

frumos Someşul şi lunca lui, de la prunduţul mic pînă-n Prodaia. Şi, bineînţeles, Tinu i-a dărîmat Pestriţei casa ei veche, cu tindă întunecoasă şi camera de dinainte plină de candele şi de icoane, mirosind a levănţică, a busuioc şi a aburi de frecţie „Diana". Piatra casei noastre a intrat în casa Pestriţei. Iar ferestrele casei noastre au ajuns ferestrele casei Pestriţei.

Mai puţin una: în aprilie anul acesta, cînd Mica mai trăia încă, în timp ce fumam o ţigară în ogradă, privirea mi s-a oprit, intrigată, pe o fereastră mică, plasată într-o anexă a casei lui Tinu, deasupra uşii de la pivniţă. Am tresărit, fericită ca atunci cînd te întîlneşti cu o veche cunoştinţă, pe care o crezi de mult şi pentru totdeauna pierită: o fereastră de la casa noastră! Îmbătrînită, cu vopseaua cenuşie sărită, dar integrată, totuşi, în zidul lateral al casei celei noi. M-am înălţat pe vîrful degetelor, s-o ajung, şi am pipăit-o neîncrezătoare cu mîna, să-i simt lemnul, amintindu-mi cum au vopsit ai mei, demult, într-o pierdută copilărie, ferestrele şi uşile cu vopsea de ulei cenuşie, şi cum eu, bucuroasă de punguţele de aer care apăruseră în vopsea, m-am apucat într-o zi şi le-am spart, spre enervarea vădită a Mamei, cu unghiile, ca pe nişte beşici apărute pe piele cînd stai prea multă vreme la soare.

Iar bordura de lemn traforat care tivea, sus, tărnaţul nostru, cu decupaje în formă de soare şi de porumbei, cu care Ticu împodobise, în cinstea lui Mica, tărnaţul, a ajuns la Pestriţa. Cîteva bucăţi care n-au încăput acolo au fost însă socotite de Tinu destul de bune pentru a fi puse la streaşina de la ocolul oilor, reconstruit de Tinu lîngă poiată, spre drum.

Aşa.

Prin iunie 1976, în timp ce tremuram pentru admiterea la facultate – pînă atunci, de două ori ratată din pricina dosarului: aveam un frate în puşcărie, un frate la politici! –, m-am pomenit într-

o după-amiază, exact în preziua primului examen, cu un telefon de la Mica. S-a nimerit că am răspuns eu. Telefonul era aşezat pe hol, pe spătarul unui fotoliu roşu, cubic. Îmi amintesc şi-acuma lumina roşie de amurg ce se filtra în hol cînd am ridicat receptorul. Credeam că Mica mă sună să-mi ureze să am în sfîrşit succes. Nu. Mi-a spus că Tinu are dificultăţi cu procurarea materialului de casă:

— Tabita, Tinu n-a găsit destul ciment. Spune-i tu lui P., poate are el relaţii şi la Turda, să îl ajute! Are nevoie…

Şi-a urmat un şir de cifre. Mica înflorea. I se întorsese copilul, nu mai era singură, proiectul lor de fericire funcţiona ca pe roate, era lumea ei. Şi-mi cerea să mai pun o dată umărul şi să ajut la construirea viitorului lor paradis.

— Asta îmi spui? Eu mîine dau examen, ştii de ce am picat doi ani la rînd, pentru că aveam un frate la politici, condamnat de tribunalul militar. Am crezut că mă suni să îmi spui succes. Şi-mi spui că n-a găsit Tinu ciment! De mine chiar nu-ţi pasă?

Începusem normal – la sfîrşitul discursului mugeam ca o vită înjunghiată în inimă. Ştiam năravul ţăranilor, cîinoşenia lor: dacă le pleacă un copil de-acasă, e bun plecat, ca mort pentru moştenire, îl iau în calcul numai cînd au nevoie de ceva, poate de-o relaţie la oraş, poate de nişte bani. A venit P., mi-a luat receptorul din mînă şi l-a pus în furcă. Apoi m-a făcut să rîd. Pe-ai mei nu i-am mai căutat cît a ţinut admiterea. Mica n-a îndrăznit să sune.

Peste cam două săptămîni, cînd s-au afişat rezultatele şi am aflat că am intrat cu medie mare, m-am pomenit cu Mica la mine. Ne-am purtat amîndouă ca şi cum nu s-ar fi întîmplat niciodată nimic, ea mi-a povestit că s-a dus la facultate, că m-a văzut afişată la avizierul de admiteri şi că e foarte mîndră de mine.

Nu sînt sigură, acum, în timp ce rememorez mica şi usturătoarea mea întîmplare, că Mica mi-a spus adevărul. Ea nu fusese niciodată la nici una dintre şcolile mele, nici măcar la şedinţele cu părinţii, fusesem închisă în clasă din cauza absenţelor ei, nu a absenţelor mele, împreună cu cei mai răi elevi din şcoală, deşi eu am fost premiul întîi vreme de opt ani. Nu era în firea ei să facă aşa ceva, să meargă la o şcoală de-a vreunui copil de-al ei. Poate că, de fapt, P., ştiind cum mă perpelesc din cauza acestei enorme insolenţe, a adus-o la Cluj şi-a instruit-o ce să îmi spună. Nu ştiu.

Oricum, Mica îmi aducea, semn al sentimentelor ei faţă de mine, un buchet uriaş şi superb de gladiole vişinii, catifelate.

Mica detesta gladiolele.

Eu, la fel.

M-am prefăcut că-mi plac, că am uitat că ei înseşi, care iubea aşa de mult florile, îi displăceau violent anume acestea. Şi nu i-am adus aminte că eu, la rîndul meu, detest gladiolele şi le consider îngheţate şi artificiale. Peste mulţi ani, un bărbat cu care m-am împrietenit, unul dintre cei mai interesanţi bărbaţi pe care i-am cunoscut, mi-a povestit cum i-a dus fostei lui iubite, în semn de pacificare, un buchet de flori şi cum, fiindcă ea a refuzat să-l primească, el s-a întors la biroul său cu florile. Şi-abia cînd să le pună în apă şi-a dat seama că-i cumpărase iubitei sale un buchet foarte arătos – de flori uscate. Nu a trebuit să aud această istorie de amor ca să înţeleg mesajul real al Mamei mele din vara anului 1976.

*

Praf şi pulbere s-a ales din casa noastră părintească după ce s-a întors Tinu. În cei 3. 000 de metri pătraţi ai ogrăzii şi ai grădinii, numai grajdul a rămas, fisurat şi părăginit, la locul lui. Gredinuţa de flori, declaraţia de dragoste răsădită-

n pămînt, sub formă de straturi de flori, pe care Ticu i-a făcut-o Mamei, a fost desfiinţată, curtea a fost transformată, pe jumătate, într-o grădină de flori, stogurile de paie şi de fîn, în care puneam pere de iarnă şi păruţe sălbatice de la lelea Litiţie la mormoiat, au fost mutate de Tinu în grădină, pe teren arabil, iar în final, cînd a renunţat să mai ţină vreo vită sau vreo oaie, au dispărut cu totul. Coteţul porcilor, acoperit cu trestie, în care îşi aveau cuiburile lor negricioasele albine sălbatice, cărora Tinu şi cu mine le căutam mierea s-o bem, a fost modernizat şi acoperit cu tablă, ocazie cu care a dispărut şi copăcelul de melin albăstriu care creştea în spatele coteţului. Curtea largă, curată, în care mă jucam în copilărie în troscoţelul moale, a chelit cu totul, iar vederea ei spre uliţă a fost astupată de atelierul ciudat, monstruos, al lui Tinu. Plopul şi salcia de la drum, din dreptul fîntînii, despre care întotdeauna m-am gîndit că îi reprezintă pe Ticu şi pe Mica, şi-ai căror mîţişori dulci şi invadaţi de albine zumzăitoare îi culegeam primăvara, mîngîindu-le etamina vişinie şi galbenă, au dispărut pentru totdeauna.

Iar grădina de pomi din spatele casei, cu pruni timpurii, „dejghiocători”, îi numea Ticu, din cauză că pulpa prunelor era uşor de desprins de pe sîmbure, cu pruni de toamnă, cu doi pruni rengloţi, cu trei peri de vară şi doi peri de toamnă, cu vişini şi cu o tufă de alun, grădina în care Ticu cosea iarba din două în două săptămîni, iar eu eram obligată să culeg zilnic toate poamele căzute, să nu cumva să putrezească în iarbă, şi le dădeam la porci, ori, dacă erau coapte, le goleam în butea largă în care Ticu aduna fructe pentru jinars, grădina aceea curată ca o livadă de mănăstire, şi care era însăşi imaginea micii prosperităţi cinstite, obţinute cu trudă zilnică, grădina aceea care era însăşi imaginea cosmosului, a devenit, sub domnia lui Tinu şi-a lui Mica, un depozit de fiare vechi, sticle, sîrme, lemne, roţi desperecheate, var,

gudron, pietriş, pari putrezi, gunoaie. Nu există nici un metru pătrat de iarbă pe care să te poţi aşeza fără riscul să te răneşti într-o tablă ruginită sau să te contaminezi de cine ştie ce substanţă chimică. Toată grădina arată ca terenul din jurul unei fabrici clandestine de acid, acum dezafectată, cu maţele utilajelor aruncate la ruginit prin colţuri şi cu otrăvurile puse în grămezi, la îndemînă, sub cerul liber. În spatele acestei enorme paragini şi mizerii întreţinute cu obstinaţie, în culisele acestui apocalips meschin de buzunar, se ghiceşte delirul unui paricid care şi-a măturat, cu un dos de labă, deodată cu Tatăl, şi Dumnezeul, înlocuindu-i pe-amîndoi cu haosul în fermentaţie şi oxidare al unei gropi chimice de gunoi.

Nu a fost chiar de la început aşa.

Deşi mînia lui Tinu faţă de tot ce a rămas de pe urma lui Ticu şi faţă de tot ce a clădit acesta cu Mica a funcţionat pe cît de tăcută, pe atîta de pustiitoare, la început grădina a fost totuşi, presupun că din inerţie, oarecum îngrijită. Destul de îngrijită pentru ca vărul nostru, Fărcaş, cam de-o vîrstă cu Tinu, să îl roage, într-o primăvară, să-l lase să se odihnească şi să se plimbe prin ea. Ion Fărcaş era bolnav de scleroză în plăci şi era chiar pacientul lui P., care dăduse un prognostic destul de rezervat. „E grav bolnav, nu reacţionează bine la tratament. E bolnav grav”, îmi spusese, nu fără îngrijorare.

Într-o dimineaţă din primăvara lui 1979, Ion Fărcaş a apărut ca din întîmplare, în cîrje, la Mica şi la Tinu, şi le-a făcut o vizită. Aşa, ca-ntre neamuri, maică-sa era rudă cu noi prin Tica. S-a uitat la grădina de pomi, frumoasă şi curată aproape ca pe vremea lui Ticu, cu pomii văruiţi şi iarba verde proaspăt greblată, şi i-a spus lui Mica, cu o voce pofticioasă şi celuită, că simte cît de bine i-ar face să se plimbe dimineaţa printr-un asemenea loc. Săritoare, Mica l-a poftit:

— Păi, mă Ioane, n-ai decît să vii, să te plimbi. Că gredina n-o duce nimeni de-aci.

Din ziua următoare, Ion apărea dis-de-dimineaţă, venind în cîrji pe uliţa dinspre Nuţăşti, intra în curte, dădea bună dimineaţa, apoi intra în grădină şi se aşeza în iarba crudă şi primăvăratică. Din discreţie, Mica şi Tinu l-au lăsat singur, să se odihnească în tihnă. Venea zilnic şi, ca să îşi antreneze picioarele, se întorcea acasă pe dincolo, pe temeteu şi pe după sat, lungind drumul. După cîteva zile, le-a spus că se simte mai bine şi că statul în grădina lor, dimineaţa pe rouă, îl întremează de-a binelea.

Tinu făcea atunci o lucrare la badea Viţian al lui Hodiş şi într-o zi i s-a plîns lui Mica de mîncarea grea, care nu i-a căzut bine. În două, trei zile, a căzut de-a binelea bolnav: nu mai mînca, nu mai avea nici un chef şi nici o putere. Degeaba îi făcea Mica felurile lui preferate, el le dădea la o parte cu mîna. Dormita, lipsit de vlagă.

După vreo săptămînă-zece zile, Mica mi s-a plîns mie, cu vocea ei scăzută, semn de mare îngrijorare, că Tinu nu e deloc bine, nu mai mîncă nimic şi este aşa, slăbit, ba chiar slăbeşte. În prima după-amiază liberă, ne-am dus, P. şi cu mine, acasă.

Tinu era acum mai bine, noi ne-am plimbat prin grădina proaspăt cosită, pe iarba căreia Tinu împrăştiase gunoi de grajd, s-o îngraşe.

Povestea am aflat-o de la Tinu, dar mult mai tîrziu, în iarna lui 1988, cînd am zugrăvit la mine în apartament. Ne-a povestit-o într-o seară, în timp ce şedeam toţi trei, Tinu, D. şi cu mine, pe jos, pe un ţol de lînă, şi aşteptam să se usuce huma dintr-o cameră. Iar mai apoi, prin 1989, în iarna cînd mi-am pus parchet şi Mama a venit să stea cu parchetarii cît sînt eu la şcoală, încă o dată, de la ea. O istorie secretă, una dintre multele pe care le-au ţinut ascunse de mine. Naraţiunile coincideau şi

mi-au fost povestite cu patosul pe care îl au poveştile trăite, nu inventate.

— Într-o noapte, povestea Tinu, în timp ce mi-era rău, mi-am amintit ca prin ceaţă ce mi-a prorocit unul, Păvălucă Petrache, un proroc închis cu mine la Bod, nu pentru altă vină decît că prevestea, asta cînd eram în închisoarea de la Bod. Mi-a spus c-o să ies din închisoare şi-o să fac o casă cu paisprezece uşi. Şi că n-o să apuc să îmi termin casa, şi-un neam de-al meu o să vină să îmi pască iarba ca Nebucadneţar. Şi să lingă roua de pe fire. Şi pe măsură ce el o să se facă bine, luîndu-mi puterea, eu o să mă slăbesc. Şi că o să rămîn cu puterile legate dacă n-o să îmi amintesc ce mi-a spus el şi dacă n-o să mă scol să tai iarba pe care neamul meu o paşte ca boii. Ia aşè mi-o spus. Şi că trebe şi s-o spurc. Şi m-am sculat să număr cîte uşi are casa mea, şi mi-am dat seama că sînt paisprezece. N-am mai dormit în noaptea aia, m-am temut că dau ortu' popii în somn. Dimineaţa am întrebat-o pe Mica ce face Ion în grădină. Aşa că atunci cînd a venit Ion Fărcaşu, ştii tu, văr cu noi după Tica, Tica şi bunica lui, Anica, erau fraţi, şi lui Ion îi era mult mai bine, aproape că nu mai trebuia să se sprijine în cîrjile lui, Mica s-o ascuns şi l-o pîndit. Ion s-a băgat în grădină şi, uitîndu-se-n jur să nu-l vadă careva, s-a lăsat la pămînt şi-a păscut. Ia aşè îmbuca iarba, mima Tinu pentru noi, aplecîndu-se spre podea, ca o oaie sau ca un cal, de două-trei ori. Şi se tăvălea prin iarba cu rouă. Pe urmă Ion o şezut un pic, apoi şi-o luat cîrjile şi dus o fost, tot peste temeteu, şi pe drumul de după sat, pe lîngă mătuşa Tiberie spre badea Gruia. „Mă, Ion paşte iarba din gredină", mi-o spus Mica după ce s-a dus Ion. Şi-atunci am luat coasa şi-am cosit. Mica mi-o spus să las pe altă zi, cînd o să fiu mai bine, dar eu am cosit tot, tot, curgea sudoarea pe mine ca apa de ploaie, şi-am îngropat iarba în gunoi şi am încărcat tărăbònţa cu gunoi şi-am gunoièt peste tot. Şi m-am culcat, deşi era

dimineaţă. În ziua următoare, Ion a apărut, sprijinindu-se în cîrjile lui, abia umbla, a dat bineţe şi-a-ntrebat dacă s-a întîmplat ceva cu gredina. „Ia, a cosit Tinu şi-a gunoiet-o, i-a răspuns Mica, să crească iarbă mai frumoasă.” El s-a uitat la iarba de sub pomi, şi-o văzut gunoiul, povesteşte Tinu mai departe, aprinzîndu-şi o ţigară.

— „No bine, mulţam”, mi-o zîs el şi fără să mai intre în ogradă, s-a-ntors acasă pe unde-a venit, pe la Nuţăşti, narează Mica. Iar Tinu, în două zile, era bine. De-aia, cînd ai venit tu cu P., era bine, nu mai avea habar de nimic, îmi spune Mica.

Mica întoarce povestea pe toate părţile, insistă că Ion al lui Fărcaş umbla în jurul casei în cerc, că pe un drum venea, pe altul pleca, înconjurînd casa şi grădina noastră. Şi apoi, cu voce scăzută, îmi aminteşte că vărul nostru a murit în vara aceea, în iulie 1979.

După povestea asta, grădina, pîngărită cu metodă, a devenit depozitul de vechituri al lui Tinu. Orice încercare de a-l hotărî să facă curat îl scoate din minţi, la orice i-am spus, de-a lungul anilor, despre grădină, a răspuns ca şi cum aş vrea să-i jupoi pielea. Are dreptate, poate. Şi nu se poate vorbi cu el despre asta.

La fiecare drum pe care l-am făcut acasă, de-atunci şi pînă astăzi, priveliştea grădinii de deşeuri m-a usturat de mînie. Împotriva lui Tinu, împotriva lui Mica: şi-au permis nu numai să dărîme casa părintească, dar şi să maculeze grădina, una dintre cele mai frumoase grădini ţărăneşti în care am păşit, cum numai la mănăstirile din Muntenia am mai putut vedea.

Nu le-am spus însă mare lucru niciodată. Războiul lor, care înlocuise, în interiorul gardului, vechiul război dintre Ticu şi Mica ori războiul dintre Ticu şi mine, m-a împiedicat să mai torn şi eu petrol pe foc. Pe pămîntul acesta mustind de durere şi ură nu a mai fost niciodată loc nici pentru

nostalgia mea după grădina pură, mănăstirească şi roditoare, a lui Ticu, nici pentru mine.

*

În anul următor morţii lui Ticu, s-a stins, previzibil şi de moarte bună, Mam' Bătrînă, mama lui Mica. Apoi, în martie în 1977, Aurel, de numai treizeci şi unu de ani, într-un lac de sînge, iar Ana a rămas atunci să-şi crească singură fetiţa, pe Laura. Singură o adusese pe lume, bărbatul ei fiind atunci închis pentru că lovise un miliţian, singură urma s-o crească. Cînd a murit Aurel, Mica se afla la Ana în vizită, una dintre rarele ei plecări de-acasă, pentru că nu-i plăcea să-şi lase găzduşagul – vai, atîta de părelnic – şi să se ducă. Aurel era la un vecin şi a murit într-o baltă de sînge care i-a curs din nas. A fost sau nu şi o intoxicaţie cu monoxid de carbon? Poate. După Ticu, Aurel a fost al doilea nostru mort tînăr. Foarte tînăr chiar.

După ceva vreme, după vreo patru ani, Ana s-a măritat cu un bărbat fermecător, Valerian, Ţuchi, cum îl alinta lumea. De mult divorţat, cu doi copii, pe care îi creştea fosta lui nevastă, Ţuchi era şofer de cursă lungă, unul descurcăreţ. Iar între curse, om de petrecere şi mare băutor de bere şi vin. A fost un tată bun pentru Laura. Am fost cu P. la căsătoria lor şi i-am văzut destul de des, deşi nu de fiecare dată cînd veneau la Cutca, la Mica şi la Tinu. O vedeam însă pe Laura, care, în amintirea copilăriei, îşi făcea vacanţele de vară la Mica, lenevind somnoroasă în şezlong, între florile Mamicii, sub soarele înalt al verii, ca o nimfetă care nu-şi cunoaşte încă puterile. Ea era în continuare legată de Cutca, de Mica şi de Tinu, cărora le scria regulat, şi din Mediaş, şi din Sibiu, unde a urmat Liceul Sanitar. Le povestea toate necazurile ei de şcolăriţă, se plîngea de profesori, uneori şi de propria ei mamă, care aştepta de la ea note mai bune decît avea. Şi le mulţumea lui Tinu

şi lui Mica pentru banii pe care i-i trimiteau din cînd în cînd.

Mica era într-o formă bună atunci, poate cea mai bună din viaţa ei. În anii de după întoarcerea lui Tinu şi de după construirea casei, ea a înflorit şi a întinerit. Era frumoasă, veselă, sănătoasă, iar sufletul şi mintea ei erau doldora de faptele şi planurile lui Tinu. Se înţelegeau bine. Îl stăpînea cum nu-l stăpînise niciodată pe Ticu şi arăta ca o persoană cu rost. El lucra la construcţii de case sau la hotar, iar ea, care lucra pe măsura ei, adică mai puţin ca înainte, îi administra veniturile.

Mai băga ea intrigi între noi, căci, după cum am descoperit noi cu mirare, nu ne putea iubi pe toţi trei deodată. Cînd am citit romanele lui Călinescu, mi-a rămas în minte teoria lui despre femeile care nu pot avea simultan mai multe sentimente, pentru mai mulţi oameni. O presupunere misogină, sigur, dar îi pot găsi exemplificări, funcţionează, ca să zic aşa. Iar uneori, în clipele de mare mînie amară, mi-am spus că, poate, aşa a fost şi Mica, ne-a putut iubi numai pe rînd şi de preferinţă pe unul contra celorlalţi. Putea fi atît de critică despre Ana şi Tinu, cînd vorbea cu mine, încît părea că vorbeşte despre străini. La fel, putea vorbi cu Ana sau cu Tinu despre mine ca despre un ciudat pe care s-a întîmplat să-l cunoască şi pe care îl descrie numai de mirare că aşa ceva există sub soare. Îi plăcea la nebunie să ducă de la unul la altul părerile noastre proaste despre ceilalţi, la care tot ea ne incita, generînd certuri sau măcar lungi tăceri între noi. Nu era o tehnică premeditată de-a divide pentru a ne stăpîni, ci modul ei natural de-a fi. Poate că ne visa perfecţi şi se împiedica în cusururile noastre ca într-un ciot cînd umbli desculţ pe cîmp. Nu ştiu. Oricum, Ana şi mai ales eu nu întruneam nici nivelul ei de frumuseţe, nici idealul de eleganţă pe care-l avea în privinţa noastră. Mult mai tîrziu mi-am dat eu seama ce ar fi aşteptat ea de la noi: dacă tot n-am rămas în Cutca, măcar să fim şi să arătăm

ca nişte doamne adevărate, elegante, coafate, fardate, cu unghiile lăcuite, aşa cum vedea ea cîteva vedete de televiziune. Mie cel puţin mi-a spus-o verde-n faţă, amărîndu-mă, pentru că mi-am dat seama şi că am dezamăgit-o, şi că o voi dezamăgi în continuare, idealul ei de eleganţă nu se potrivea în nici un fel cu al meu. În mod sigur, încă de-atunci, din anii ’80, era blînd dezamăgită şi de mine, şi de Ana, din multe puncte de vedere, poate multe îndreptăţite. Mai puţin de Tinu.

Ar fi putut să se mărite şi să se concentreze pe altcineva decît pe noi. Mai ales că pentru noi era cam tîrziu. Nu s-a măritat. După o asemenea căsnicie cum avusese, probabil că şi numai gîndul îi dădea frisoane. La scurtă vreme după moartea lui Ticu, cînd un vecin i-a făcut o aluzie de măritiş, iar ea mi-a povestit, amuzată, că badea Gore o cere de nevastă, eu am îndemnat-o să se mărite, dacă vrea, şi cu cine vrea.

— Nu mă mărit, draga mamii, mi-a răspuns. Că nu vreau să mai învăţ năravurile nimănuia şi nici să spăl izmenele unui străin.

După ce s-a dus la o înmormîntare la Şomcuta, la neamurile noastre dinspre Mama, unul din familia Pascu a căutat-o, cerînd-o direct de nevastă, cu declaraţia că „Aşè muiere frumoasă el n-a mai văzut”. Mica mi-a povestit veselă, evident flatată, că l-a respins pe şomcutean:

— Nu mă mărit, că nu vreu să să uite nimeni hîd la mine cînd oi da ceva copiilor mei.

Poate din cauza asta, a renunţării la un nou măritiş, s-a crezut o mamă-model, care s-a sacrificat pentru copiii ei. Tinu, cu care se înţelegea de minune şi care nu-i ieşea din voie, cum nici ea nu-i refuza nici o propunere de demolare ori de construcţie prin ogradă, îi era de ajuns. Avea de cine să aibă grijă, avea bani, nu mulţi, dar destui să îşi cumpere cîte un material de şorţ şi de năframă, iar P., care avea o înţelegere tandru-cinică asupra naturii umane, îi suplimenta

satisfăcător şi plin de umor veniturile. Din cînd în cînd, dacă Tinu făcea ceva de capul lui, o ceartă violentă, cu reproşuri ascuţite, pe care, nu ştiu cum se nimerea, dar le striga exact cînd trecea cineva pe drum şi o auzea, restabilea relaţiile de putere în matca lor veche. Iar cînd ea s-a îmbolnăvit, în toamna anului 1986, de pancreas, de m-am dus cu P. şi-am internat-o la Medicala III, cel mai tare suferea de grija şi de mila ei Tinu, nu eu, căci eu, după ce-am ştiut-o cu diagnostic şi sub tratament într-o clinică universitară, m-am mai liniştit.

Pentru alte griji, pentru ameninţarea că tot centrul Cutcii va fi demolat şi umplut de blocuri, aşa cum se întîmplase deja în Şomcuta, sau pentru sărăcia lucie la care ajunseseră toţi cutcanii, nu mai aveam cum s-o ajut. Mai ales după ce a murit P.

Dimpotrivă, la sfîrşitul anilor ’80, ea m-a ajutat pe mine, pentru că la sat mai exista totuşi ceva ce la oraş nu se mai găsea: mîncare. Iar Mica putea fi minunată. Îmi amintesc că în vara anului 1988, ghinion, mi-am pierdut cartela de pîine. M-am rugat de vînzătoarele de la Pîine să îmi vîndă totuşi un sfert de franzelă, pe cartela lunii următoare. Învăţam pentru grad, iar pogoanele seci de doctrină pe care trebuia să mi le vîr în creier îmi înrăiau ulcerul, mă rodea stomacul de parcă ar fi adăpostit un cuib de şoareci. Îmi trebuia pîine, bucăţele mici, uscate, să ronţăi. În loc de asta, făceam pur şi simplu foame. Şi m-a sunat, într-o seară, Mica. M-a întrebat ce fac. Iar eu i-am spus adevărul, că mă doare stomacul şi nu am nimic potrivit să mănînc. În două ceasuri a fost la mine, cu o jumătate de pîine de casă şi cu o cratiţă cu tocăniţă de pui. Da, putea fi minunată.

Nu i-am putut întoarce gestul peste cîteva luni, iarna, cînd ea a făcut o gripă urîtă.

— Aş bea ceai cu lămîie, mi-a spus stins cînd m-am dus acasă s-o văd.

Am răscolit Clujul căutînd o lămîie. Întîi m-am rugat de vînzătoare în alimentare, apoi de cele din cofetării, apoi am luat restaurantele la rînd: Daţi-mi o lămîie, vă implor, plătesc oricît pe ea! Apoi m-am rugat în cancelarie, la liceul unde eram profesoară, milogindu-mă de toate colegele să îmi dea o lămîie. O jumătate, măcar. Nimeni n-avea nici una, lămîile dispăruseră de pe suprafaţa Clujului, a României, a pămîntului. Mă zvîrcoleam că Mica o să moară şi eu nu i-am putut împlini dorinţa din urmă, un simplu ceai cu un strop de lămîie. Din fericire Mica s-a făcut bine, iar după vreo două luni, cînd o colegă de la liceu, Lăcrămioara, mi-a adus, triumfătoare, o lămîie galbenă şi luminoasă ca soarele de pe cer, eu i-am dus Mamei lămîia. Şi ea şi-a stors-o într-o cană de ceai.

Erau ani răi. Tulburi. Lucrau amîndoi la Colectiv, şi ea, şi Tinu. Şi furau, ca toţi ceilalţi colectivişti, tot ce putea fi furat. Dacă nu furăm, nu avem ce să mîncăm, mi-au spus întunecaţi. Furau cucuruzul, gata desfăcat, în cismele de cauciuc şi în buzunarele de la canadiană, şi blestemau în gura mare comunismul şi pe Ceauşescu:

— Comunistul! Uită-te, zicea cu obidă Mica, uită-te, am fost găzdoaie la Tata şi la Mama, şi-ăştia ne-au luat tot şi ne-au făcut hoţi! Au făcut din noi nişte hoţi!

În acelaşi timp, se distrau de sfatul pe care li l-a dat Gheorghe al Ciorii, brigadirul:

— Cînd furaţi, să puneţi ia pe-aicea, reproducea Mica cuvintele brigadirului, indicînd pieptul, că pe muieri nu le còtă nime pe la ţîţe. Că noi sîntem nişte domni!

*

După cîţiva ani de la întoarcerea lui Tinu acasă, noi, Ana şi cu mine, de asemenea P., am fi vrut să-l vedem însurat. Din gură, Mica era de acord. Nu ştiu ce fel de noră îşi dorea ea, dar cînd Tinu a

intrat în vorbă cu o profesoară, Delia, pe care a cunoscut-o la spital, erau internaţi împreună, cînd cu recrutarea lui de după ieşirea din închisoare, Mica a sărit ca friptă. Şi nu s-a lăsat pînă n-a alungat intrusa. Mi s-a plîns şi mie că Tinu îi cumpără profesoarei flori şi că a invitat-o pe vedere, la noi acasă, şi-au povestit tot prînzul numai literatură:

— Atîta vorovea şi el, de gîndeai că el îi profesor de şcoală, nu ea, a ricanat mînioasă Mica. Tăt zicea de unu', Faust, pă care io nu l-am cetit, cine-i? m-a iscodit în treacăt, fără să insiste. Şi de Camil Petrescu, p-ăsta-l ştiu şi io, şi de Hîşdeu. Da' *Micuţa* şi io am cetit-o, cînd erai tu la liceu.

Nu vreau să mă gîndesc ce nazuri i-o fi făcut Mica bietei profesoare picate, ca musca, în laptele amestecat cu var al casei noastre. Dar vedeam cum dintr-odată cunoştinţele literare ale lui Tinu o deranjau pe Mama, în loc s-o bucure şi s-o facă să se gîndească la o noră stilată. Mica a lichidat prima idilă a fiului ei proaspăt eliberat din puşcărie cum ai împrăştia un muşuroi nou de furnici cu o lovitură de sapă. Sigur, poate că era o poveste fără viitor, dar nu ea ar fi trebuit să hotărască asta.

Uneori, bazîndu-se pe istoriile altora despre închisoare, prin capul ei treceau fantasme înspăimîntătoare despre viaţa trecută şi viitoare a copilului ei, despre pericolele prin care, nu din vina ei, a trecut. Se gîndea ea că între oameni se întîmplă de toate, despre asta scrie şi-n *Biblie*, unde sînt înşirate toate năravurile, nu degeaba făcea *Leviticul* un pomelnic cu de-amănuntul al pedepselor pentru toate felurile de-a păcătui şi de-a preacurvi, de la omul care crede în alţi Dumnezei la ticălosul care îşi blastămă tatăl sau mama, apoi la cei ce se culcă cu un bărbat sau cu o vită cum se culcă bărbatul cu femeia, şi toţi merită, pentru păcatele lor, moartea. Erau şi-n sat destule, tot ce este şi-n lume, de la oameni cumsecade la mari desfrînaţi. Nu mai departe de Florian al lu' Roatiş,

neam cu noi, nu se ştia în tot satul că trăieşte cu mumă-sa? Şi că, după fiecare beţie cruntă urmată de pîngărire, o bate bine, de-o învineţeşte toată, numa' că nu-i rupe cioantele! Doamne fereşte! Ştia tot satul, bunînţăles, iar cînd la casa lor se auzeau ţipete în zori, săreau vecinii de pe uliţă s-o scape din mînurile neomului. Sau Todor al Ţalii din capu' satului, croitorul, n-a fost el închis într-un proces de lot, pentru clienţii lui ciudaţi, care veneau tocmai din Cluj şi din Dej la Cutca, zicînd că nu este croitor mai bun ca el pe toată Valea Someşului. Şi s-a văzut că nu arta de croitor a lui Toader îi trăgea la Cutca, ci năravurile lor de ruşine. Neoameni. Curvari, aşa cum *Biblia* însăşi spune despre toţi, şi despre cei care se închină la Dumnezei străini, şi despre ceilalţi. Sau altele, de tot soiul. Nu puţine vrednice şi de rîs. Ce, nu era de minune Monica, vecina noastră, fata popii din Cutca, o frumuseţe de se putea mărita cu oricine, da' nu era ea de mîndră minune cu bărbaţii pe care îi aducea acasă, unul mai frumos ca altul, unul mai cunoscut ca altul, Miroiu, care joacă în filme, şi-amu vine aci şi stă în tărnaţ să citească, şi Harald, care face muzică, aşa s-a auzit prin sat, şi-un poet nalt ca plopul, Valentine!, Valentine!, aşa îl strigă ea peste întinderea verde a grădinii de flori, şi-apoi alţii, pictorul acela, Manfred sau Alfred, chelu' acela ursuz, şi ea vine, clătinîndu-se pe picioarele ei subţiri, la noi, să cumpere vin? Madona cu ochii de curvă, aşè-i ciufulită în Cluj, doară tăte se află, doamna Erji, prietena lu' Nelu, o cunoaşte, şi-o povestit în Cutca, şi-amu ştie tăt satul. Şi zice că are tensiune mică, iar doctorii i-ar fi prescris să bea vin alb şi să facă amor. Da' nu s-o făcut ea de minunea lumii povestindu-i asta lui P., despre care nu ştia că-i doctor? Tensiune mică pe dracu', era bată de tăt, şi mai vroia vin, să mai bea, că nu-i ajunge cît o băut! Asta barem o băut tăte pămînturile lui Deac, şi casa de pe marginea pustei, şi casa cu gredină de după sat, de lîngă

Măgăzîn, şi pămînturile din Valea Almaşului, de unde se trăgea Scumpa – şi tot nu-i ajunge. Şi-o luat şi banii din cutia besericii. Şi din frumoasa Clujului s-a făcut o urîciune, arată mai bătrînă ca Fătoaia! Da. Şi nu se întîmpla oare, măcar la doi ani o dată, ca-n sat să moară, rînd pe rînd, orătăniile cîte-unei găzdoaie, pentru că dădea iama la ele vreun neruşinat şi nebun? Şi, ca şi cum ar fi vorba de o boală molipsitoare, era altul întotdeauna, dar satul îl identifica fără greş, însemnîndu-l pentru vecie cu stigmatul celor cu năravuri de ruşine, atît de aparte, încît nici nu puteau fi descrise în gura mare.

Aşa că a-nceput şi ea să-şi îndemne băiatul, cu buna sau cu cearta, să se însoare. Sigur, nu cu Delia, profesoara de română. Nici cu Camilla din Morlaca. Nici, peste vreo doi ani, cu Ilona din Mera. Nici cu aia din Tulcea, cum o cheamă? Dar nu sînt destule fete în sat? Şi în satele vecine?

Şi, pentru că el amîna, încurcat chiar de ea, care-i îndepărta rînd pe rînd toate drăguţele care şi-au luat inima în dinţi şi-au călcat în ograda lor, ei i se năzărea că el ar fi de vină, că băiatul ei este nu numai un candidat la luxurie, ci, în momentele de mînie, că o chiar practică. Un singur lucru nu vedea – că ea însăşi îl împiedică, prin mii de tertipuri zilnice, să se însoare. Uneori, orbită de mînie, striga:

— Da’ însoară-te odată, mă! Să nu mai trebuiască să spăl după tine! Că mi-o ajuns cît căcat ţ-am spălat cînd ai fost mic! Şi cît căcat v-am spălat la tăţi tri, copiii lui Văleanu!

Avea o limbă de viperă în asemenea furii şi ne rezolva pe toţi trei dintr-o lovitură. O fi avînd într-adevăr nevoie fiul ei şi fratele nostru să fie scos din inerţie de asemenea scene, adesea publice? ne întrebam Ana şi cu mine, cu dezaprobare şi îngrijorare, văzînd cum pe Mica o apuca strigatul celor mai neverosimile bănuieli şi ocări exact cînd trecea cineva pe uliţă şi nu avea cum să n-o audă.

Mai ales că fetele pe care le curta Tinu, începînd cu profesoara aceea de literatură şi continuînd cu Lidia, Camilla şi mai ştiu eu care şi cîte, nu păreau a-i fi nici una pe plac augustei noastre Mame. Vechiul ei obicei, de pe vremea cînd trăia Ticu, şi ea o blestema pe Ana, strigîndu-i: – Fute-te-ar tată-to!, învia pentru o ceartă de-un ceas sau de-o săptămînă. Înviase blestemul urii absolute şi al scîrnăviei totale la adresa întregului univers – căci, ce poate fi mai scîrbavnic decît să îţi blestemi prima născută să fie pîngărită incestuos, şi ce poate fi mai degradant la adresa bărbatului tău legal decît să-l blestemi să păcătuiască cu fiica lui, încălcînd toate legile, şi-ale oamenilor, şi-ale lui Dumnezeu care ne veghează în cer.

— M-a blestemat de mică. M-a blestemat din pîntecele ei! plînge şi-acuma, la disperare, soră-mea. Tu nu îţi aminteşti? Nu îţi aminteşti? Cum nu îţi aminteşti că mi-a spus, da' nu o dată, Fute-te-ar tată-to! Ce, ţie nu ţi-a spus?

— Nu, nu-mi amintesc. Mie nu mi-a spus, adică pe mine m-a blestemat altfel. O să îţi spun, i-am răspuns, gîndindu-mă că poate m-a blestemat *aşa* şi pe mine, iar eu am uitat, dar Ana, care n-a uitat, se fereşte acuma să-mi aducă aminte, să-mi spună direct, protejîndu-mă, ca-n copilărie, luînd *asta* asupra ei.

Ei bine, acum, în aşteptarea miracolului la care toţi împingeam din greu, să-l vedem pe Tinu însurat, Mica şi-a dezlănţuit, poate ca argument final, poate din alte motive, pe care nu i le ştiu şi nu pot, nu îndrăznesc, să i le cercetez, blestemele şi mîniile. Uimitoarele, înfricoşătoarele ei mînii. Cu privirile negre, aprinse, cu năframa alunecată strîmb de pe fruntea ei înaltă, bombată, arăta uneori ca o Zeiţă-Mamă, spurcînd lumea cu arhaica ei mînie aflată dincolo de înţelegerea vreunui muritor de rînd. Părea că vrea într-adevăr să-şi vadă copilul însurat şi că îşi iese din minţi în faţa întîrzierii lui inacceptabile. Sau ce? ne

întrebam Ana şi cu mine, evitînd, cu grija cu care ocoleşti gheaţa subţire de pe un lac adînc, hăurile întunecate ce ni se căscau în minte în faţa faptelor şi cuvintelor sfintei noastre Mame.

IX

Aşa stăteau lucrurile, mişcîndu-se cu iuţeală ca o hintă ce se leagănă de la aproape normal la aproape infernal şi înapoi, cînd, în aprilie 1987, P., tînăr şi el, a murit într-o suferinţă atroce. I-a explodat sîngele-n creier ca o petardă. M-a tulburat felul delirant-premonitoriu în care am trăit orele de dinaintea îmbolnăvirii lui subite. În după-amiaza de dinaintea accidentului lui vascular am avut, exact ca-n după-amiaza şi seara aceea de august, din cursa de Cutca, o vorbire ciudată, care a durat trei ceasuri, cîte ore aveam eu la liceu în ziua aceea, cînd le-am explicat elevilor, pornind de la Pascal, ce înseamnă să ai în stăpînire un trup, al tău, fără de care rămîne un mare mister ce sîntem şi dacă mai sîntem. Mai tîrziu, cînd faptele erau timp trecut, mi-am spus că în orele acelea eu ştiam şi că am fost în avans anunţată de ceea ce urma să se întîmple, să vie.

În spital, în rezerva numărul treisprezece, mă uitam intrigată cînd îi recoltau lui P. probe pentru analize: picăturile lui de sînge căzute întîmplător pe cearceaf se solidificau în cîteva clipe, formînd mărgele vişinii, mari cît bilele de la socotitoarea mea de lemn, din copilărie. Degeaba mi-au spus medicii lui că nu simte nimic, n-am putut şi nu pot nici acuma să-i cred. L-am vegheat rugîndu-mă lui Dumnezeu să ia din viaţa mea şi să înnădească la a lui, iar dacă nu, să nu-l mai batjocorească. Pentru că, dacă avusese vreo calitate, mintea lui clară îi fusese cu siguranţă calitatea principală. Iar cînd am văzut că de Sus nu vine nici un răspuns, m-am rugat către cele de Jos şi către stăpînul lumii acesteia să facem pactul, să ia din viaţa mea şi să adauge la a lui P., iar dacă nu, să-i pună capăt. Îmi învăţasem cuvintele, le gîndisem, cu teamă mare şi

grijă, silabă cu silabă, pentru că voiam într-adevăr să-mi dau o bucată de viaţă pentru P., în faţa căruia aveam multe vinovăţii, şi căruia aveam încă multe să-i spun, precum ai de spus celui mai bun prieten pe care soarta ţi l-a scos, pentru o singură dată în viaţă, în faţă. Şi nu voiam nici să îl pun în pericol, nici să generez un miracol pe dos.

La rugăciunile mele n-a răspuns nimeni. N-am primit de nicăieri nici un semn. Era un aprilie secetos, iar cerul alb ca lama unei securi ascuţite cu tocila se rotunjea mut şi sec deasupra pământului tăcut şi uscat. Imaginile agoniei lui P. m-au urmărit multă vreme după aceea.

*

Cîndva după moartea lui P., Mica a pus ochii pe o fată pentru Tinu. O noră, din Morlaca. O fată cuminte, care lucra la ferma de porci a I.C.Z.-ului. Tinu însă i-a făcut figura şi-a luat, de la aceeaşi fermă de creştere a porcilor, pe altcineva, o dobrogeancă blondă şi buclată, Viorica.

Au venit amîndoi la noi, în toamna tîrzie a anului 1988, în apartamentul de bloc în care mă mutasem după moartea lui P., să ne cunoaştem. I-am primit, eu şi D., cu bucurie, uşuraţi că în sfîrşit se taie în mod norocos măcar nodul ăsta, că viaţa e mai tare ca moartea şi că Tinu intră în sfîrşit în melasa caldă şi confortabilă a vieţii obişnuite. Prin februarie anul următor, 1989, înainte de Lăsatul Secului, s-au luat la Sfat, pentru ca pruncul pe care Viorica îl purta în burtă să fie legal. Iar noi ne-am dus toţi, Ana cu Ţuchi, Laura cu soţul ei, Buţi, eu cu D., să îi felicităm şi să-i sărbătorim. Convalescentă după una dintre cele mai urîte gripe din viaţa mea, de pe urma căreia am rămas şi-un pic surdă, eu eram legată la cap cu un batic galben, iar Mica, văzîndu-mă cum mă îmbrobodesc peste urechile mele săgetate de junghiuri, nu s-a abţinut să-mi rîdă, înveselită, în faţă:

— Doamne, hîdă mai eşti! Dă-l jos!

În fotografiile de la cununie şi de la scurta petrecere de-acasă, Mica nu apare nici unde: se retrăsese la bucătărie, unde se prefăcea mai ocupată decît era în realitate, numai să nu stea la masă cu noi, numai să poată apoi să le arunce, o dată şi încă o dată, şi încă:

— Eu v-am fost servitoare! V-am servit!

Clocotea. Mici semne de mînie şi ceartă apăruseră imediat după ce s-au luat Tinu cu Viorica. Şi la nici o lună după însurătoare, castelul de vis al fratelui nostru şi-al Mamei s-a transformat, pentru toţi locatarii lui, într-o închisoare pe viaţă, cu uşile prinse-n zăvoare.

Primele certuri mari au izbucnit din fleacuri, iar Viorica s-a refugiat la mine. Apoi s-a întors şi-a înfruntat ameninţarea. În primăvară, cînd a izbucnit marele scandal, primul dintre ele de fapt, eu, împreună cu Ana şi cu Ţuchi, chemaţi de mine de la Mediaş, am încercat să aplanăm conflictul. Dar nu exista nici un conflict. Exista numai gelozie şi ură, adică luptă pentru putere. Străina, nora, uzurpase locul şi micşorase pînă aproape de anulare importanţa lui Mica în viaţa lui Tinu. Tînărul cuplu avea o viaţă proprie, de zi şi de noapte, la care Mica nu mai putea fi părtaşă, Tinu nu se mai sfătuia cu ea în nici o privinţă, ci vorbea, bineînţeles, cu nevastă-sa. Lăsată pe dinafară din viaţa fiului ei în sfîrşit emancipat, Mama n-a putut şi nu a vrut să accepte realitatea. Şi a început sfada şi represaliile. I-a confiscat fratelui nostru pînă şi zestrea pe care i-o dăduse la însurătoare, la egalitate cu a noastră, a fetelor. După ce îl iubise ani de zile numai pe el, sau mai ales pe el, acum îşi întorsese iubirea pe dos ca pe-o mănuşă şi, stăpînită de-o mînie fără seamăn, începuse războiul. Unul total.

— Şi-u-aţi voi de minune să şiţi! Aci eu îs stăpînă! Tot ce-i aici e-al meu şi dacă vreau aprind tot! Dau foc la tot şi mă duc într-o temniţă! striga

Mica la Tinu şi la nevastă-sa, stînd cu mîinile-n şolduri lîngă fîntînă.

Avea o voce stridentă şi se înroşise aşa de tare de furie, încît, ştiind-o hipertensivă şi cu inima slabă, ne-am temut că o să-i plesnească ceva în cap sau că o să facă infarct.

— Să şiţi blăstămaţi! Să vă trăznească Dumnezău! Mai bine te omoram de mic şi nu mai sufeream acum! a continuat ea, întoarsă spre Tinu.

Mai clar de atîta nu se putea. Am deplîns în gura mare, ca un profet adeverit şi zdrobit de durere că prevestirile i s-au împlinit, momentul cînd Tinu şi-a făcut casă împreună cu Mica, în loc să îşi facă o casă a lui şi numai a lui, pentru viaţa lui şi pentru familia lui. Am deplîns greşeala fatală de-a se pune laolaltă, între aceleaşi ziduri, două generaţii dintr-un neam neaşezat, în rele vremuri de neaşezare şi sărăcie.

Pînă la urmă, am obţinut ceva: împărţirea casei în două, pentru Mica parterul, pentru Tinu şi nevasta lui, etajul, şi împărţirea grădinii arabile în două, o parte a lui Mica, una a lui Tinu şi a familiei lui. Iar cuvîntul de ordine după care ne-am purtat şi eu, şi Ana a fost să nu stîrnim nici una dintre tabere, să nu cerem nimic pentru noi, să îi sfătuim tot timpul cu duhul blîndeţii şi pe fiecare în parte, să-l lase pe celălalt să trăiască. „Faceţi să fie bine”, se ruga cîntat Ana. Pîrile însă nu s-au oprit niciodată, fiecare ni-l pîra nouă pe celălalt cît de rău este.

*

La Mica, dezamăgirea că a fost trădată în dragoste de copilul ei a fost atît de adîncă, ura şi mînia ei au fost atît de mari, încît aproape că a reuşit să îl bage înapoi pe Tinu în puşcărie. Ca un judecător dürrenmattian, a inventat, de mai multe ori, fapte pe care Tinu nu le făcuse şi l-a reclamat pentru ele, cel puţin o dată, la miliţie.

Iar miliţia a venit, a doua zi: a căutat probele unei fraude economice pe seama statului. Şi n-a aflat nimic. Nu exista nimic ce să afle, Mica inventa. Iar eu mi-am dat atunci seama că şi bănuielile de luxurie pe seama lui Tinu, strigate de ea în gura mare, încît o auzea oricine trecea pe drum, ar fi putut deveni, în anii aceia, motive de anchetă, de arestare, de proces… Şi m-am gîndit că Mica fantasma, dar în aşa fel încît să îşi livreze fiul unei condamnări facile. Sau măcar unor anchete uşor de pornit. Şi că, pentru a-şi atinge scopul, îi lipsea numai o miliţie ceva mai vigilentă decît aceea din sat – sau un miliţian zelos, care nu mai este prieten cu Tinu, dar care, în schimb, vrea să avanseze, şi-atunci livrează cîţiva oameni pentru puşcăriile socialiste ale ţării noastre socialiste.

Am aflat ce a făcut Mica numai cu o anumită întîrziere. Tinu s-a ferit să vorbească de la-nceput, anume ca să n-o mai stîrnească. Eu am aflat numai atunci cînd Mica, înveninată, mi-a povestit ea însăşi ce-a făcut.

— Io n-am făcut decît să spun adevărul. O furat. Şi dacă o furat, l-am pîrît la miliţie. Că io nu vreau să am un copil hoţ.

— Şi dacă ar fi adevărat, o mamă bună nu procedează aşa, i-am răspuns. O mamă normală îşi ajută fiul, nu-l dă nici pe mîna nevestei, nici pe mîna miliţiei. O mamă adevărată îşi ascunde copilul şi îl apără. Dar dumneata ai urlat despre el toate minunile, iar apoi te-ai dus la miliţie.

— D-apoi dacă-i adevărat ce-am zîs! s-a apărat Mica.

— Şi dacă ar fi fost adevărat, nu aveai voie să te duci. Ştii că Tinu a făcut o dată o puşcărie, pe degeaba. Din cauza lui Ticu şi a iehovismului. Acuma vrei să mai facă una, din cauza dumitale?

Era o catastrofă.

Era o catastrofă adevărată, mare, şi mie îmi era frică de ceea ce o să urmeze.

Faptul că nici una dintre noi nu-i dădeam dreptate n-a făcut decît s-o întărîte şi mai tare. Din acel moment, Mica ne-a stăpînit nu prin autoritatea ei de mamă, pe care noi i-am recunoscut-o întotdeauna fără împotrivire, ci prin teroare. Ne-a fost frică de ea. Aveam dovada că este în stare de orice, că e capabilă să îl pună pe Tinu în pericol prin orice mijloace, oricît de infame, chiar dacă se punea şi pe ea în pericol împreună cu el. Din acel moment şi pentru foarte mulţi ani, practic pînă aproape la capăt, Mica a fost, în primul rînd pentru Tinu, dar şi pentru noi, periculoasă şi cu totul imprevizibilă.

M-am întrebat mereu cînd anume am greşit noi, eu mai ales, cu ea. Probabil că atunci cînd l-a turnat ea pe Tinu la miliţie. Cred că atunci ar fi trebuit să rup pentru termen nelimitat orice legătură cu ea, să nu-i mai vorbesc şi să nu-i mai calc pragul, pînă nu recunoaşte că fapta ei este monstruoasă. Poate că dacă n-aş mai fi vorbit cu ea, ar fi revenit la raţiune şi la bun-simţ. Dar eu mă temeam că, în disperarea ei că a pierdut lucrurile de sub control, că l-a pierdut pe Tinu, lui Mica o să îi vină într-o zi în minte să pîrască la miliţie ceva şi adevărat, şi ilegal: de exemplu, că Tinu a tăiat un viţel, pe care l-au mîncat împreună – dîndu-mi bineînţeles şi mie o bucată. O faptă pentru care în anii aceia se intra fără discuţii în puşcărie.

Orice familie are o puzderie de secrete meschine, sordide, prin care fiecare membru al ei poate fi făcut de minune. Secrete prin care familia supravieţuişte, dar pe care, dacă sînt descoperite, în mîndrele vremuri de teroare socialist-comunistă, cineva le plăteşte: făcînd puşcărie, de exemplu. Cît a mai ţinut socialismul multilateral dezvoltat, am tremurat că Mica, într-una dintre certurile lor, va reuşi să-l bage pe Tinu înapoi, la puşcărie. Pe Tinu îl rugam, ca-n treacăt, cu voce mică, să nu cumva să facă ceva ilegal, vreo învîrteală oarecare, vreo prostie măruntă pe muchie cu legea. Iar cu Mica

m-am purtat precaut. De fapt, înfricat. Iar Ana la fel.

În loc să mă supăr eu pe ea, s-o şantajez eu pentru gestul ei de gelozie bolnavă, am luat-o cu buna. Rezultatul: pentru că nu eram cu totul „de partea ei", s-a mîniat ea pe mine. Pe noi toţi. La sfîrşit de an, era aşa de mînioasă că nu i-am ţinut partea, că o îndemn să îi lase pe Tinu şi pe-ai lui în pace, încît nici n-a mai vrut să vorbească cu mine.

— Nu mai eşti fata mea. Gata. Nu mai sînt mama ta. Nu vreau să te mai cunosc, mi-a spus ea la telefon, vorbea de la doamna Ciobotaru, prietena ei, şi-atunci eu am fost sigură că de căderea mea în dizgraţie o să afle în două zile tot satul.

Din momentul cînd Ticu murise supărat pe mine, eu cunoşteam puterea de fier a remuşcării. Ştiam că moartea poate să lovească oricînd şi oriunde, umplînd mica mea lume de sînge. Şi nu voiam să mi se repete cu Mica ceea ce mi se întîmplase, o dată, din greu şi din plin, cu Ticu. După moartea lui Ticu, la orice telefon care suna după ora zece seara, săream înspăimîntată că îmi aduce vestea *aceea*, că i s-a întîmplat ceva lui Mica. Iar cînd a început războiul de exterminare dintre Mica şi Tinu, eu am hotărît, pentru mine, şi că o să mă port corect cu amîndouă părţile, dar şi că o să mă port cu Mama ca şi cum totul între noi două ar fi în ordine. Că orice îmi va spune şi orice îmi va face, eu tot o să am grijă de ea: aşa cum i-am făgăduit lîngă trupul lui Ticu, în prima noastră noapte de singurătate. Că eu tot o să mă duc la ea măcar o dată pe lună, că tot o să îi dau pensia de la mine şi aşa mai departe – numai să nu mai trec încă o dată, atunci cînd ea n-o să mai fie, prin ce-am trecut la moartea Tatălui meu. Să nu mai am remuşcări, asta am vrut, să nu sufăr, cum am suferit după Ticu şi după P., învîrtindu-mă în vinovăţie ca un pui pus la fript.

Şi aşa am făcut, de-atunci şi pînă în ultima clipă a vieţii ei.

Dar asta nu m-a scutit de alte păreri de rău şi de-alte vinovăţii, faţă de Tinu.

Şi n-am mai putut să îi povestesc lui Mica mai nimic despre mine. Nu mi-am propus să nu-i mai povestesc, ci pur şi simplu, după povestea aceea aşa de urîtă cu miliţia, mi-am pierdut elanul, bucuria de a-i spune una şi alta. Uneori, cînd mă duceam s-o văd – şi nu puteam să nu mă duc, mi-aş fi pierdut somnul –, îmi propuneam să îi povestesc pe-ndelete tot ce-am făcut, ce-am văzut, ce-am citit. Dar în faţa ei îmi pierea cheful. Îmi pierdusem, fără să-mi dau seama cînd, cum, încrederea în ea, nu ştiam niciodată cînd o să-mi scoată pe nas, răstălmăcit, ceea ce i-aş fi putut povesti. Îmi tăiase cheful ca pe-o maioneză brînzită. Mă duceam să o văd. Formal, mă purtam aproape ireproşabil. Dar sufletul meu îngheţase în mînie şi se retrăsese de groază ca un arici într-un nod de durere şi ace.

*

— Dacă mi-ar da cineva pămîntu' înapoi, nu mi-ar trebui! Da' ce să facem cu el? obişnuia să spună Mica în ultimii ani ai regimului socialist, istovită de sărăcia tot mai mare şi răzbită de greutatea muncii.

Îşi mai amintea ea, cu o nostalgie tot mai pălită, că locul cutare sau cutare este al ei ori al lui Ticu, dar nu i se mai umpleau ochii de lacrimi că pămînturile nu mai sînt în proprietatea familiei, gata, se terminase cu asta, munca grea pe care-o făcea o săturase de pămînt. Moartea rărise numărul colectiviştilor, cei tineri se luau şi se duceau la oraş, la un trai mai uşor şi mai bun, aşa că muncile rămăseseră pe seama unor femei care începeau să îmbătrînească ori erau bătrîne de-a binelea. Cum să-ţi placă să culegi cucuruzul pe zăpadă?, se scandaliza Mica, adăugînd că nu e cine să-l

culeagă mai repede, gata, nu mai e „forţă de muncă”, şi, uite, le-o mînat brigadirii la cules prin omăt, la sfîrşit de noiembrie şi început de decembrie. Tot ea îmi spunea că o parte din recoltă rămîne în fiecare an pe hotar, s-o mînce şoarecii şi ciorile ori să putrezească acolo, pentru că nu-i cine s-o adune.

— Mînca-l-ar focu’ de pămînt! Să mi-l deie cineva înapoi, nu-l primesc! exclama ea de Crăciun, cînd în sfîrşit era lăsată să stea acasă.

În 1990 însă, cînd a început să se vorbească despre spargerea ceapeurilor şi despre restabilirea proprietăţii ţărăneşti, toţi cutcanii şi-au luat înapoi ce-au avut. Memoria lor a funcţionat precis, la milimetru, fiecare a ştiut şi unde-i sînt loturile, şi cît de mari sînt ele, şi cu cine se învecinează. Ca un balon de săpun, Colectivul s-a spart cît ai bate din palme, deşi fiecare ţăran se întreba ce-o să facă el de-acuma cu pămîntul, cum o să şi-l lucreze, dacă n-au de nici unele, nici maşini, nici bani să-şi cumpere? Într-o buimăceală mare pentru unii, într-un calcul rapid şi profitabil pentru doi, trei oameni, cele două grajduri ale Colectivului au fost golite de vite, şeptelul de şase sute de vaci de rasă s-a volatilizat ca printr-o scamatorie la circ, grăjdarii şi mulgătorii au rămas fără normă şi fără loc de muncă. Vreo lună, două, clădirile au fost lăsate-n picioare, pustii. După aceea, au dispărut ca prin vrajă ţiglele de pe grajduri şi de pe silozuri, apoi zidurile însele au fost demolate şi vîndute cu cîţiva lei. În locul unde fuseseră saivanele şi grajdurile n-a mai rămas nimic, decît lanuri înalte de cucută înflorită.

În luna mai, cînd erau frunzele mai verzi şi mai suculente, iar fructele, abia arăduite, erau mici cît gămălia, a fost tăiată livada Colectivului, de unde Mica îmi furase în copilărie o crenguţă de cireş cu cîteva boabe roşii, aproape coapte, strălucind între frunze. Pe toată Coasta Livezii, puteai vedea cum pomii, cu frunzişul bogat şi rodul abia prins, se

uscă în soare, culcaţi la pămînt cu topoarele. Apoi au dispărut de-acolo, oamenii şi-i cărau noaptea acasă, pentru foc. Căci pămîntul trebuia dat înapoi adevăraţilor proprietari aşa cum fusese luat, fără livadă. Nu-i vorbă, ţăranilor care avuseseră vii pămîntul le-a fost înapoiat fără sutele de butuci de vie, tăiaţi toţi prin anii ’70. Dar au primit fiecare, despăgubire, o oaie.

Tot cît ai clipi şi fără urmă s-a risipit parcul de maşini pe care-l folosea Colectivul, contabilul şi un inginer şi l-au cumpărat de la stat, pentru ei. Din cele vreo treizeci de tractoare, dotate cu pluguri, cu discuitoare, cu sămănători, cu maşini de ierbicidat ori cu săpătoare, n-a mai rămas în Cutca nimic. După doi sau trei ani, proprietarii acestor maşini, cumpărate pe nimica toată, le-au tăiat în bucăţi şi le-au vîndut la fier vechi, cîştigînd pe ele o avere, şi şi-au putut porni alte afaceri, mai profitabile.

Practic, în două, trei luni, Ceapeul din Cutca, creat prin teroare în urmă cu treizeci de ani, s-a destrămat ca şi cum nici n-ar fi fost, îmbogăţind vreo cinci, poate şase persoane isteţe, şi lăsîndu-i pe cutcani cu pămîntul în braţe, dar fără nici o putinţă să şi-l şi lucreze.

Şi-atunci frate-meu a scos din fundul podului poieţii plugul lui Ticu şi-a început să facă agricultură cu vitele şi cu braţele proprii. Iar Mica şi-a tocmit lucrători şi s-a dus ea însăşi la lucru, de parcă ar fi avut douăzeci de ani, nu peste şaizeci şi cinci. Însă de la an la an şi-au dat amîndoi seama că aşa nu se poate, şi încet, încet, au cedat. S-au dat bătuţi. Nu numai ei, toţi cutcanii şi fiii lor care făceau agricultură de sîmbăta şi duminica. De la un an la altul, mănoasele hotare din Cutca au căzut în paragină, fiecare îşi lucra, cu mare greutate, numai un lot sau două, pentru că, repeta Mica, „De unde bani pentru lucrările agricole?”.

În vreme ce numărul locurilor nelucrate a crescut, numărul vitelor din ciurdă şi-al oilor din

turmă a scăzut de la un an la altul. În satul ăsta cîndva bogat şi sărăcit de colectiv, însă mai rezistînd, pe vremea C.A.P.-ului, cu un fel de îndîrjire, în faţa foametei şi-a sărăciei lucii, s-a instalat, în cîţiva ani după retrocedarea terenurilor, o paragină definitivă. Pe măsură ce cutcanii îşi primeau, cu întîrziere de ani, titlurile de proprietate pe pămînt, pămîntul însuşi rămînea nelucrat, şi-n locul lanurilor unduitoare de grîu, din marginea cărora culegeam în copilărie maci şi ciocănaşi, acum creşteau buruienile. Nici măcar iarbă – buruieni. Acolo unde, în amintirea mea, creştea, într-o mare verde şi foşnitoare, cucuruzul, acum se instala, de la un an la altul, împărăţia lobodei şi-a costreiului.

Mă duceam acasă şi mă plimbam, uneori cu Mica, alteori numai cu copiii, pe drumul care duce La Cruce. Îmi refăceam, nu fără strîngere de inimă şi nu fără gîndul că, dacă ar fi s-o iau de la capăt, m-aş purta altfel, traseul meu de crescătoare de curci. De curcăreasă. Din mijlocul buruienişului îmi ţîşnea uneori în faţă, ca gîndul, un iepure sur, tăindu-mi calea şi împietrindu-mă. Prin mai şi iunie ascultam, din mijlocul clorofilei buimace, cîntecul pitpalacului. Era frumos. Era sfîşietor. Era de-o tristeţe fără margini.

De la o vreme, Mica m-a avertizat să nu mă mai aventurez chiar aşa pe hotar, s-a umplut de vulpi, să nu fie turbate, să mă muşte. Vulpi? am întrebat eu, mirată, cum vulpi, în toată copilăria n-am reuşit să văd mai mult de două, trei, şi asta departe de sat, la Ijac sau spre Pădurea Ciorii.

— Da, da, vulpi, vin pînă-n ogradă şi fură puii de găină, la Lucreţia Ciochii i-au intrat în cătreţ şi i-au dus găinile.

Şi-n faţa nedumeririi mele, Mica mi-a spus că nu, nu mai sînt vînători, nu-i cine să le puşte.

La un asemenea drum acasă, pe la mijlocul anilor nouăzeci, l-am văzut, aşteptînd pe marginea drumului, pe Isidor Deac, fostul preot al satului,

acum foarte bătrîn. Era toamnă tîrzie şi-ntunecată şi din cerul acoperit cernea o ploaie sură şi îngheţată. Am oprit Oltcit-ul meu şi l-am invitat pe fostul meu vecin să urce. Era într-adevăr bătrîn, trecuse de nouăzeci de ani, se uscase şi se micise. Avea în mînă o plasă cu cîţiva morcovi. Fusese la fosta parohie, să-şi recupereze nişte lucruri, să-şi mai regleze nişte încurcături, acum locuia la Cluj, mi-a spus el, într-un cămin pentru nevoiaşi al Episcopiei.

Am condus încet, să nu-l zdruncin pe bunul părinte, iar el, deşi nu m-a recunoscut, deşi nu şi-a amintit nimic nici despre mine, nici despre părinţii mei, nici despre casa noastră, aflată chiar peste pustuţă de-a lui, mi-a vorbit despre Monica. Murise. Ea, cea mai frumoasă dintre femei.

Era frumoasă ca o zeiţă, cum păşea, dreaptă, cu părul fluturîndu-i pe umeri, pe străzile oraşului. Curva cu ochi de Madonă. Mi-o aminteam, calm instalată în trupul ei şi-n fiinţa ei tînără şi dorită, lustruită de dorinţele atîtor ochi. Dar se pare că-n sîngele ei trecuse tristeţea fosforescentă a mamei sale şi putregaiul inimii de femeie a Scumpei, care nu degeaba îi mărturisise Mamei mele că n-are nimic, nu, nu-i beteagă, numa' i-i urît, şi-atunci de urîtul ăl mare se-nchisese în propria ei cameră, în propriul ei culcuş, în propriile ei cîrpe, din care nu s-a mai putut smulge cu anii. La Monica totul funcţionase pe invers, ca şi cum ea ar fi încercat, din strălucirea cărnii ei de zeiţă, să facă orice, numai să nu se oprească, să nu apuce s-o adie şi s-o prindă în ghearele lui încovoiate şi negre urîtul ce-o mîncase de vie pe Scumpa. Şi-atunci trecuse prin măritişuri şi despărţiri, prin iubiri şi dezolări, coborînd, pas cu pas, din Olimpul ei de nemuritoare zeiţă pînă-n fundul slinos şi mucezit al mahalalei. Obrajii ei de marmură se buhăiseră de băuturile multe, tot mai ieftine, tot mai otrăvite, iar trupul ei perfect, pătruns de bărbaţi tot mai

şterşi, mai umili, mai neîndemînatici, de umflase şi se hîise.

Sfîrşise, la nici cincizeci de ani, spunea popa al nostru, confirmîndu-mi ceea ce eu însămi ştiam, da, vai!, murise în spital, la alcoolici.

— Fetiţa mea dragă a nimerit într-un anturaj nepotrivit, spunea el cu o voce stinsă, îndurerată. Domnii din jurul ei au tras-o spre obiceiuri nepotrivite. De exemplu, draga mea fetiţă, Monica mea, a început să bea. A făcut şi multe datorii, ea, lumina ochilor mei, şi-a murit datoare, i le-am plătit eu pe toate, după moartea ei. Aşa cum am putut. Şi-acum mă rog pentru ea şi pentru viaţa ei nefericită, căci bun este Dumnezeu.

Şi după o scurtă pauză m-a întrebat din nou, cu dulceaţă:

— Copilă, a cui ai spus tu că eşti?

M-am cutremurat, mintea lui se golise de întîmplări şi de oameni ca toamna un cîmp cules, şi-n pusta ei străjuia, strălucitoare şi dulce, icoana nepieritoare a singurului său copil, a fiicei lui minunate. Uitare pentru toţi, iertare şi veşnic-iubitoare amintire pentru „fetiţa mea", pentru Monica vieţii lui.

*

Încă nu scăpasem de imaginile atroce ale agoniei lui P. şi nu mă vindecasem de amintirea trupului lui înţepenit în pat ca un lemn şi acoperit de escare, cînd au murit, în primăvara anului 1990, tot printr-o moarte mie anunţată-n avans, unul după altul, părinţii lui D. Dar ei, deşi moartea fiecăruia mi-a fost prevestită prin acea stranie febrilitate de prorociţă care mă cuprindea cu cîteva ore înainte, ei nu făceau cu adevărat parte din seria mea de familie şi de sînge. Atîta doar că îmi erau dragi. La înmormîntarea lui Tanti Vichi, pentru mine îngrozitoare, i-am cerut lui Mica, care sta în stările ei sufleteşti ca şi cum ar fi şezut în scaunul unei hinte înalte, legănîndu-se ameţitor între

voioşie şi vaietul lung, Vai!, vai! mai bine nu m-aş fi născut!, să trăiască şi ea măcar atîta, cît mama lui D., 84 de ani.

Şi rînd pe rînd au murit apoi frumos, căci de la o clipă la alta, ceilalţi. Întîi unchiul Nelu, în ianuarie 1994, în tren, de infarct, între două staţii de cale ferată. L-a descoperit controlorul de bilete, mirat că un domn aşa de distins şi de bine îmbrăcat doarme cu pălăria căzută alături. Apoi s-a dus unchiul Alesandru, în octombrie 1998: şi-a adăpat calul şi i-a umplut ieslea cu nutreţ, să aibă ce roade, apoi s-a aşezat la poartă, pe bancă sub tei, să se odihnească oleacă. Inima lui a făcut simplu: poc, şi-n chip ferice viaţa şi-a sfîrşit, fără să se chinuie şi fără să chinuie pe nimeni. Morţile lor blînde, prin sîngele lor brusc revărsat în întunericul inimii rupte, mi s-au părut o favoare cerească. Şi m-am gîndit, temătoare că fac un păcat şi chem nenorocirea, că poate aşa va avea norocul să moară şi Mica, şi că poate aşa voi avea norocul să mor şi eu. La înmormîntarea străjerist-iehovistă a unchiului Alesandru, pe cerul întunecat de sfîrşit de octombrie fugeau nori uriaşi, iar eu, de pe platoul gloduros al cimitirului, m-am uitat lung spre Valea Pîglişei şi spre Valea Sărăţii, desenate clar, precum cu peniţa, cu trestii şi papură coapte, spre vechiul loc de vie al Martei, spre Dealul Comorii şi spre Dealul din Dos, spre Pădurea Ciorii din depărtare, acum toate golaşe şi triste, amintindu-mi cum le-a bîntuit el desculţ într-o noapte dulce de vară, mergînd pe urmele unui căţel bosconit.

*

Mama s-a sfădit cu Tinu douăzeci şi doi de ani, după anotimp. Cînd însă a avut absolută nevoie de el, a lăsat-o mai moale. Pe noi, pe Ana şi pe mine, ne-a vorbit de rău la întîmplare şi la mînie. Dacă, de exemplu, întîrziam într-o lună să îi trimit banii, mă făcea troacă de porci în faţa prietenelor şi-a

vecinelor ei. Dacă nu-i dădeam dreptate într-o ceartă cu Tinu, şi ar fi fost greu să îi dau, îmi spunea scurt că nu sînt fata ei.

— Nu-ţi mai sînt mamă. Să nu îmi mai spui mamă. Să te duci şi să mă laşi în pace, spunea ea, aruncînd afară bietele fleacuri pe care i le adusesem cadou.

Şi la fel a făcut şi cu Ana.

În ogradă, nici tabăra cealaltă nu s-a lăsat. Tinu a spus despre Mamica noastră cele mai urîte lucruri. După 1990, cînd Mama, primind înapoi pămîntul ei şi-al lui Ticu, i l-a dat celui mai prăpădit om din sat, să i-l lucreze, Tinu ne-a spus, tremurînd de indignare şi scîrbă, că Mica şi-a luat un ibovnic. Mi s-a părut prea greu să îi demontez acuzaţia, să-i explic lui Tinu că Mica şi-a luat un surogat de fiu, nu de bărbat; şi că l-a ales pe cel mai jalnic om din sat anume ca să îl jignească pe Tinu şi anume ca să ne jignească pe noi. Mi s-a părut greu să îi explic toate astea, să îl conving că mesajul real este: „Uite, netrebnicul ăsta, Miheş al lu' Crişca, care vine pe la mine, e mai bun ca tine, Tinu, e mai bun ca voi, Ană şi Tabită". Aşa că i-am retezat-o fratelui meu altfel, cum mi-a venit mai uşor:

— Treaba ei! E dreptul ei, nu e treaba noastră. Să nu te bagi!

Şi-au făcut reciproc viaţa iad. Ne-am făcut unii altora viaţa iad. S-au urît de moarte. Ne-am mînjit cu toţii de ură. De-o dragosteură. Douăzeci şi doi de ani. Din 1988 pînă în 2010. În momentele ei cele mai bune, Mica se limita să îşi urască nora, despre care inventa, cu o frenezie de romancier pornografic, cele mai infamante calomnii.

— Lasă, le-am spus lui Tinu şi Viorica, cînd o să vină nepoţii, o s-o apuce dragostea de nepoţi şi-o să se schimbe totul.

M-am înşelat. Copiii s-au născut, trei, Nucu, Anica şi Raveca. Dar nu au îndulcit situaţia, Mica

nu s-a uitat la ei nici cît la un pui de cioară de pe gard.

— Tu, pe asta a adus-o din Dobrogea! mi-a spus ea, cu o schimonositură din gură, despre una dintre fetele nou-născute.

În prima clipă nici n-am înţeles ce vrea să spună. Mica îi număra pe copiii lui Tinu la duşmani, cu fiecare copil nou, şansele ei s-o arunce pe intrusă afară scădeau. La fel ca Ticu, care nu ne-a luat niciodată în braţe, Mica nu şi-a luat nici măcar o singură dată în braţe nepoţii după Tinu, nu i-a îngrijit nici o zi, nu s-a jucat cu ei şi nu i-a mîngîiat. Pentru ei a avut o voce de şmirghel, interzicîndu-le ba să îşi aducă prietenii în curte, ba să îi rupă florile, ba să-i intre în casă. Pentru ea, a existat o singură nepoată: Laura. Cînd venea Laura la Cutca, cu bărbatul şi copiii ei, era sărbătoare, Mica tăia viţelul cel gras, pregătea fantasticele ei sarmale şi minunatele ei tocăniţe de pui, făcea prăjituri şi cozonaci. Şi, o zi sau două, cît stătea Laura, jucam cu toţii comédia bunei înţelegeri. Toţi ştiam, dar toţi făceam un armistiţiu acrişor de o zi, la nevoie de două, pentru a sărbători prezenţa acasă a primei noastre nepoate.

— Aprind casa şi merg într-o temniţă! Ori vînd tăt şi mă duc într-un azil! aşa suna amenințarea cu care ne-a ţinut pe toţi în şah.

Sperietoarea asta a căpătat înţeles mai ales după ce-n viaţa lui Mica a apărut omul acela ciudat, Miheş, căruia Mica i-a dat pămîntul nostru să-l lucreze. De dragul lui, Mica şi-a golit dulapurile de tot ce ţesuse ea o viaţă întreagă, cuverturi, ştergare, feţe de masă, şi i le-a trimis ăstuia, cu o căruţă. Gîndul că mi-aş putea vedea fratele, cu nevastă-sa şi trei copiii frumoşi după ei, pe drumuri, m-a pus, după apariţia acelui om, în mişcare. I-am spus Mamei, cu buna, că vorbeşte prostii.

— Bine, aprinde. Dar ce crezi, c-o să ajungi la închisoare? Mă tem că nu. Mă tem că, după o asemenea faptă, o să te bage într-un spital de

nebuni. De unde nu ştiu cum te mai poate scoate cineva. Şi unde, dacă strigi, te leagă. Pur şi simplu, te leagă.

Apoi i-am explicat ce înseamnă un azil de bătrîni.

— Mica, la azil trebuie să te duci cu tot ce ai, cu toţi banii, cu lucruri, iar ei îţi reţin pensia. Sau pensiile, că dumneata ai două, şi după Ticu de la Veterani, şi după munca dumitale. Şi nu îţi lasă banii la dumneata, ţi-i iau la azil pentru întreţinere. Şi acolo eşti între alţi oameni, bătrîni, unii bolnavi, şi stai toată ziua cu ei. Crezi că rezişti? am întrebat-o eu, uluită de tot ce a putut aduce în vieţile noastre iubirea ei întoarsă în ură.

Am continuat:

— O să te simţi rău acolo. Dacă n-ai încăput cu Marta într-o casă şi-o curte întreagă, cum o să suporţi nişte străini, o străină în aceeaşi cameră cu dumneata? O să fugi după două zile. Şi o să vii la mine. Şi degeaba te bizui c-o să vii, că n-o să te primesc. Eu am ritmul meu de viaţă, mofturile mele. Cînd te chem să stai la mine, iarna, să nu îţi fie frig, zici că nu-ţi place la mine. Dar la azil ce-o să te faci? Şi cu Tinu şi copiii lui ce vrei? Păi nu el a construit casa asta? Şi-acuma vrei s-o vinzi cine ştie cui, să-i furi lui Tinu munca. Eu o să mă străduiesc să rezolv problema lor, că e vorba de nişte copii, nu problemele dumitale.

— M-oi duce în şură şi m-oi spînzura! a răbufnit Mica, într-o dezolare totală.

— Uite, i-am spus, hai acuma la mine, stai la mine şi vezi cum e să fii într-un apartament, vara fierbinte ca un cuptor de pîine. La iarnă o să fie îngheţat, de, etajul patru. Haide şi stai la mine, cît vrei, acuma. O să vezi cum este. Să vezi dacă îţi place la mine, în bloc, i-am spus.

A venit, în absenţa mea, într-o vară, a stat ce a stat, singură în toată casa, şi-a plecat după cîteva zile. După aceea, n-a mai vrut să vină să stea la mine nici măcar iarna, recunoscînd că în bloc, fără

curte şi fără galiţe, fără flori şi fără vecinele ei cu care să mai schimbe o vorbă, îi e tare urît. N-a mai vorbit nici de mersul ei la azil. Dar a continuat să fluture ameniţarea că aprinde tot sau că vinde casa.

Nu ştiam niciodată în ce pic la Cutca, într-o atmosferă paşnică de sat transilvănean sau într-un război de clan. Deschideam uşa şi îi spuneam, dintr-o suflare:

— Sărut mîna, Mica, am venit.

Mica îmi pîra toată familia lui Tinu, cinci persoane care, toate, i-au făcut ceva, o nedreptate, i-au adus un ultragiu, i-au furat ceva din grădină sau din casă şi aşa mai departe.

— Mica, lasă-i în pace! Vezi-ţi de ale dumitale şi pe ei lasă-i în pace, nu te amesteca. E familia lui Tinu, nu a dumitale, lasă-i în plata lor!

Urcam la Tinu şi auzeam, mai ştearsă şi pe frînturi, aceeaşi poveste, pe invers.

— Tinu, las-o în pace! Vezi-ţi de ale tale şi nu îi răspunde cînd se ceartă cu voi. Dacă poţi s-o ajuţi, ajut-o, dar nu te amesteca în treburile ei! Şi nu-i răspunde cînd se leagă de voi. Faceţi-vă că nu auziţi. E bătrînă, s-a fixat într-ale ei, n-o băga în seamă, te implor!

Degeaba însă îi îndemnam pe fiecare să nu se amestece în treburile celuilalt. Mica avea drept conţinut unic al vieţii ei tocmai să-i pîndească pe ei ce fac, să aibă apoi ce să critice, ce să comenteze, ce să urască. Iar după ce Mica l-a adoptat pe cel mai slab om din sat şi i-a dat lui pămîntul nostru să-l lucreze, am ştiut că gluma s-a îngroşat înspre o tragicomedie grotescă. Cînd Tinu a început să brodeze pe seama acestei întrajutorări, suspectă măcar pentru faptul că Mica îşi adopta un fiu în locul fiului ei real, un surogat cu care ne dădea tuturor peste nas, eu am proclamat totuşi dreptul lui Mica de-a avea orice relaţie, cu orice om pofteşte, pentru simplul motiv că nu mi se părea normal să încercăm să-i îngrădim noi

libertatea. Era îndeajuns de nefericită şi-aşa, credeam eu.

Cu titlurile de proprietate pe pămînt în mînă, ameninţarea Mamei că vinde tot a căpătat o noimă. Atunci, abia atunci am făcut investigaţii şi calcule să văd ce e mai bine, să facem succesiunea după Ticu, şi Mica să ajungă proprietară pe partea ei de moştenire, sau să lăsăm totul cum este, în indiviziune, pentru că în felul ăsta Mica nu poate vinde nimic fără acordul nostru. Nu averea era în joc, despre ce avere ar fi putut fi vorba la numai cîteva hectare, ci ograda şi locuinţa, pămîntul de sub picioarele lor şi acoperişul de deasupra capetelor lor, aşadar căminul, chiar dacă deloc paşnic, al fratelui meu. Am mers de la unul la altul, de la Mica la Tinu şi de la Tinu la Mica, şi-apoi la Ana, explicîndu-le fiecăruia ce spune legea, iar Mamei, că nu poate să facă chiar numai ce vrea ea, că nu poate vinde nimic, pentru că sîntem coproprietari.

Nu ştiu cît a crezut Mica din ce i-am spus, dar o vreme s-a concentrat numai pe pămînturile pe care le primise de zestre „de la Tica”. Nu spunea „de la Mama şi Tica” sau „de la părinţi”, ci: „de la Tica”. Pe-acelea, Mica le-a considerat numai ale ei şi s-a apucat să le făgăduiască lucrătorului ei în parte, lui Miheş al lu’ Crişca.

— Nu-i frumos că vrei să nu ne laşi nimic din ce este al dumitale, Mica. Nu e vorba numai despre moştenire. E vorba despre altceva, despre dragostea dumitale pentru noi, despre dorinţa de a ne şti că folosim ceva ce-a fost al dumitale, că ne gîndim la dumneata cînd păşim pe un loc anume.

Era de fapt vorba despre Moştenire şi despre Binecuvîntare, despre un ritual de trecere pe pămînt de la o generaţie la alta. Adică despre Binecuvîntarea părintească pe care o voiam, da, o voiam, şi care, credeam eu, ni se cuvine tuturor celor trei. Mă uluia dorinţa ei de a-l lăsa pe Tinu în curul gol. Mă uluia şi că vrea să-l dezmoştenească,

însă nu în favoarea noastră, ci în favoarea unui străin, ceea ce însemna că, în mintea ei, pe noi de fapt ne dezmoştenise deja. Eram uluită că, prinsă în această ură de război cu Tinu, uita cu totul că mai are încă doi copii, pe Ana şi pe mine, şi se purta ca şi cum singurul ei născut ar fi fost el, eu şi Ana fiind dispărute cu totul din mintea ei, că nu se mai gîndeşte niciodată că, dezmoştenindu-l pe el în felul acesta, ne dezmoşteneşte şi pe noi.

— Adică cum, i-am spus eu, cutremurată să văd faţa întoarsă şi rînjită în ură a unei foste mari iubiri materne, adică cum? noi sîntem bune numai să venim acasă cu bani şi cadouri, dar cînd e vorba de moştenire, uiţi că existăm? Chiar vrei să nu avem nimic de la dumneata, cînd nu o să mai fii? dea Dumnezeu ca asta să se întîmple cît mai tîrziu.

— Ce, tu? Vrei avere? Vrei moştenire? Ce, nu-ţi ajunge ce ai? Nu ţ-î bugăt? Că doar ţi-am dat zestre cînd te-ai măritat. Şi te-am slujit cînd erai copil, te-am spălat de căcat! No, aşè! Să taci! Înaintea mea nu porunceşti tu. Nu vă dau nimic. Praful şi pulberea să se aleagă de toate! Tăt ce-i aici e al meu, şi le aprind pe tăte şi mă bag într-o temniţă! Moştenire? Îţi trebe moştenire? Ţi-arăt eu moştenire! mi-a răspuns Mica, roşie la faţă de credeai că acum i se întîmplă ceva. Şi, brusc iluminată de o intuiţie nu se ştie de unde venită, a adăugat: Te blăstăm pă tine anume să-mi moşteneşti ce am eu în minte şi-n suflet, puterile şi neputinţele mele! În veci!

Nu-mi era uşor nici cu Tinu. Pierdusem, în timp, cred că atunci cînd s-a pocăit, contactul acela mirific din copilărie, cînd ne ajungea o privire să ne-nţelegeam, fraţi univitelini cum ajunsesem. Acum, fiecare minut petrecut cu el atrăgea mînia lui Mica şi bănuielile ei. Iar el, neînţelegînd cum pot să o mai apăr cînd ea îi face atîtea necazuri, îşi pierduse încrederea în mine şi mă bănuia pe tăcute că lucrez pe cont propriu, că-ncerc să-mi urmăresc obscurele mele interese contra familiei lui. Uneori,

în butoiul de pulbere care era ograda noastră, o simplă propoziţie nevinovată de-a mea era de ajuns pentru a arunca totul în aer. O ceartă nouă, mustind de sînge şi de străvechi ranchiune stratificate, se declanşa cît mai eram acolo şi continua după aceea cine ştie cît timp, nefericindune pe toţi.

Şi-au făcut, reciproc, toate şicanele. N-am fost naivă să îmi imaginez că Tinu şi-ai lui ar fi fost o legiune albă de îngeri. Dimpotrivă, i-au răspuns. S-au bătucit acolo în ură şi suferinţă, fiecare vrînd să îi facă celuilalt toate necazurile. Cînd Viorica s-a operat de rinichi şi eu am tremurat pentru viaţa ei, o văzusem cum e adusă pe targă, palidă ca o nălucă, din grupul operator, am rugat-o pe Mica să fie, măcar un pic, măcar acum, drăguţă cu ea, a trecut printr-o operaţie aşa de grea, aşa de riscantă. Dar la sosirea nurorii ei acasă, Mica o bîrfise deja pe toată uliţa că a fost la Cluj, să facă un avort.

Despre copiii lor, mi-a spus fără nici o jenă că sînt bitangi.

— Serios? i-am rîs eu în faţă, înveselită c-o am la mînă. Da' te-ai uitat la mîinile lor? Ai văzut că au degetele mici strîmbe, cum le ai dumneata, cum le avem şi noi, uite, ăstea!

Şi i-am întins palmele, să îmi vadă degetele mici, strîmbe şi răsucite ca nişte găteje uscate. Ea a icnit, a devenit atentă, s-a uitat la mîinile mele, apoi şi-a privit dezorientată propriile mîini, mici, bătucite de muncă şi înnegrite de ţărîna care i-a trecut o viaţă prin palme. A tăcut. Niciodată n-a mai spus despre nepoţii noştri că ar fi copii din flori, sînt convinsă că imediat ce am plecat de-acolo i-a chemat, sub cine ştie ce pretext, să le examineze degetele. Cum de nu i-a trecut singură prin minte? Că doar era aşa de evident…

X

În primăvara lui 2003 a murit, la Blăjel, în casa ei, Marta. Tot aşa, subit. A fost găsită dimineaţa căzută deasupra mesei, neagră la faţă de la sîngele care îi rămăsese în cap. Era singură, doar făcea şi ea parte dintr-o spiţă de femei nenorocoase şi trufaşe, cărora este greu să le intri în voie, şi eu nădăjduiesc că în clipele acelea, poate lungi, ale sfîrşitului ei, ea n-a suferit peste măsură. După ce au pus-o-n sicriu, sîngele ei s-a tras şi faţa ei s-a făcut albă, frumoasă – cel puţin aşa mi-a spus Ana. Sora mea a plîns-o şi-a purtat după ea doliu vreme aşa de lungă, încît bărbatul ei, Ţuchi, i-a cerut să mai termine cu-atîta negru, că-i aruncă hainele-n foc. Tinu şi-a luat în stăpînire pămîntul ei de la Cutca, vreo trei hectare şi ceva. Iar Ana şi-a luat în stăpînire casa ei din Blăjel, a golit-o de lucruri şi apoi a vîndut-o. Şi-au cumpărat, ea şi Ţuchi, maşină, ceea ce, pentru doi oameni pensionaţi anticipat în vesele vremuri de tranziţie şi mizerie, a fost un lux nesperat. Apoi s-au apucat să îşi renoveze propria casă şi au putut chiar să-i dea şi Laurei nişte bani. Nu-i stricau nici ei, ea îşi cîştiga fiecare bănuţ muncind în ture de noapte, în azilul de bătrîni în care lucra din 1989, de cînd fugise în Germania, trecînd graniţa spre Ungaria cu piciorul. Avea şi ea greutăţi, doi copii de crescut, de la doi soţi diferiţi, căci făcea şi ea parte dintr-un soi de femei care n-au nici o haznă, care dăruiesc ca să piardă, iar apoi se însingurează cu totul.

Iar cînd banii de pe casă erau aproape gata şi nu mai rămăsese mai nimic de cheltuit, s-a îmbolnăvit Ţuchi. Fusese pensionat forţat, cu vreo doi sau trei ani înainte, prin falimentul fabricii lui, Salconserv. Iar el, umilit că a fost aruncat la gunoi la numai cincizeci şi ceva de ani, a început să bea fără nici o

măsură. A băut ca să moară: dacă îl întreba cineva ce mai face, răspundea că se pregăteşte de ducă, că-n anul ăsta, gata, se duce, nu mai stă pe-aicea, la ce să mai stea? „Anul ăsta mă duc!” îşi anunţa el vecinii. „Mă duc, la ce să stau pe-aicea?” În primăvara tîrzie a anului 2004 a intrat în faza terminală, viaţa lui s-a transformat într-o vărsătură şi-o cufureală de sînge. Sora mea îmi povestea zilnic scenele de spital la care asista, la Sibiu, unde era el internat, îmi vorbea despre flacoanele mari de sînge care îi erau transfuzate bolnavului – şi cum pierde el tot, pe fund şi pe gură, într-o suferinţă fără de margini. Laura, care l-a iubit ca pe-un părinte, cum îi şi fusese de fapt, unul bun şi plin de gingăşie, a apucat să vină din Geretsried să îl mai vadă o dată.

— Ia-mă acasă, să nu mor în spital! i-a cerut el Anei.

Asta însă nu s-a putut. Şi-a murit unde n-a vrut, în spitalul de la Sibiu.

Şi-atunci am ştiut. Atunci, abia atunci, m-am întrebat pentru prima oară ce e cu-atîta sînge într-o singură familie, într-un singur neam şi la cei ce cutează să intre în el. Şi de ce. Şi, după ce mi-am răspuns cuminte şi raţional că nimeni nu îşi poate modifica genele, forma biologică a fatalităţii, şi că băutul nu e cea mai bună soluţie dacă ai ciroză, am simţit că asta nu-i tot şi că n-am răspuns la de ce. Pentru că prea bătea la ochi că moartea în sînge a lui Ticu a destupat izvoarele vieţii din familia noastră şi că nimeni nu le-a mai astupat la loc. Căci prea mureau cu toţii în sînge. M-am apucat să număr morţii în sînge din familia noastră şi din vieţile noastre, şi-apoi m-am apucat buimacă să caut o noimă, o regulă, un ritm şi o lege după care ne mor atîţia. Şi aşa de năpraznic. Ticu, Aurel, P., Nelu, Alesandru, Marta, Ţuchi… Pentru că prea curgea sîngele nostru şi în afară şi înăuntru ca apa pe Someş, într-un rîu negru şi blestemat. Şi de ce atîţia morţi tineri, mă întrebam, Ticu, Aurel, P.,

Ţuchi… Şi de ce atîta sînge ce dă pe dinafară din inimă şi din vasele sale şi se revarsă sub piele. Şi de ce atîta sînge care ţîşneşte din om pe pămînt, pe cearceafuri, într-o grabă cumplită.

— Să n-aveţi parte de ce v-i drag! strigase ascuţit şi nu o singură dată Mica, ridicîndu-şi mîna stîngă spre cer.

N-aveam. Nici unul dintre noi.

*

După fiecare drum „acasă", mă întorceam epuizată de încordare şi sufocată de durere. Uneori, nimeream într-o atmosferă paşnică, Tinu şi Viorica îmi spuneau că e oarecum linişte. Dar cel mai des cădeam pe o ceartă. Sufeream pentru felul insultător în care arată grădina noastră, fosta grădină de mănăstire a lui Ticu, devenită maidan sau curte de fabrică. Sufeream pentru fratele meu şi pentru copiii lui, pentru care Mica nu era o bunică. Sufeream pentru Mama, că îşi consumă ultimul segment al vieţii în ură, în loc să trăiască în pace şi, de ce nu, în bucurie. Era aşa de prinsă de patima ei contra nurorii şi fiului ei, de războiul ei arhaic şi sfînt, încît nu-i mai încăpea nimic altceva în minte şi-n suflet. Îmbătrînind, oamenii se fixează pe dominanta vieţii lor afective, mi-am spus, privind-o cu durere, cu milă, dar şi cu ranchiună.

— Ce faci? o întrebam cînd ajungeam acasă. Dar la doctoriţa ai fost? Îţi iei medicamentele? Să le iei regulat şi cum zice doctoriţa! Dar bani ai? Uite, ţi-am adus bani! Şi ce faci toată ziua? La cine te mai duci? Dar cine vine la dumneata? Te doare ceva? o întrebam eu, sistematic.

Îi ascultam răspunsurile, comentam. Îi spuneam, neîntrebată, ce a făcut Ana, ce zice D. Apoi aşteptam. Tăceam. Mica se plîngea de Tinu, de Viorica, de copii. O rugam să nu îi bage în seamă. O imploram să îi lase în pace, să îşi vadă de ale lor. Asta o jignea. Începea să îmi spună cine a mai

murit prin sat, cine e bolnav, ce boală rea are Anuş, ce tare bolnavă e Lidia, ce a mai făcut Saveta, ce a cumpărat Paraschiva, cine e în casa lui Gorea, cum s-a certat mătuşa Tiberia cu unchiul. Cînd termina, îi dădeam o carte nouă, un roman. Îi plăceau Slavici şi Panait Istrati. Dar şi Ionel Teodoreanu. Comentam cu ea romanele lui Colette, pe care tot eu i le adusesem, nu fără intenţii ironic-educative, şi care au uimit-o:

— Asta mare curvă a fost! exclama Mica, înveselită.

Cînd nu-i ajungeau banii, mă anunţa că are o cheltuială nouă. Uneori îmi spunea că a dat bani împrumut, şi eu o bănuiam că se făleşte în faţa prietenelor ei că are, că nu-i lipseşte nimic, doar îi dă Tabita.

După ce parcurgeam tot ritualul întrebărilor, aşteptam, încordată, să mă întrebe ea ceva. Să pună şi ea o întrebare. Una anume. N-o punea. Plecam prăbuşită-n amărăciune. Uneori însă nu mă mai răbdam şi îi spuneam, cerşind, greu de spus ce, poate un strop de atenţie, poate o dezmierdare:

— Nu sînt bine.

— Bine, răspundea ea. Şi eu îs beteagă, ce crezi tu? Şi Anuş a fost tare beteagă, s-a dus la spital. Şi lelea Lidie a lui Niculiţa a stat internată mai mult de o lună.

Ani de zile i-am pîndit o întrebare anume, Ce faci tu, Tabita?, întrebare care însă n-a mai venit. Iar cînd, într-un tîrziu, m-am scăpat eu şi i-am spus că am necazuri, ea mi-a răspuns mecanic, vag agasată, „Bine”. Iar după ce de mai multe ori mi-a răspuns cu „Bine” la toate problemele mele, într-o zi am explodat:

— Mica, ţi-am spus că sînt bolnavă, cum îmi răspunzi cu „Bine”? Ce e „bine” în asta? Şi-apoi treci la lelea Lidie! Sau la Valeria lui Onu. Sau la nora lui Bereţchi. Pentru toţi ai curiozitate, interes. Pentru mine nu mai ai nimic. Nu îţi mai pasă chiar deloc de mine?

— D-apoi ce vrei să îţi răspund? Ce, pot eu să te vindec? Şi pe mine mă doare, să nu te gîndeşti!

*

În toamna anului 2005, am făcut o înţelegere în trei, Ana, Tinu şi cu mine, să nu ne mai lăsăm manevraţi de ea şi să n-o mai lăsăm să ne mai aducă în prag de ceartă.

— E rea, spunea Ana.

— Tu, aşè-i de rea! confirma Tinu, cu experienţa lui de victimă zilnică a mîniilor ei.

— Şi noi cum sîntem? întrebam eu, cu spaimă. Noi nu sîntem ca ea?

— Noi sîntem buni ca Ticu, a hotărît Ana, cu vocea ei de soră-mai-mare.

— Noi să ne purtăm bine. Noi să ne facem datoria. Noi să nu facem nici un rău. Noi să fim întotdeauna buni, să facem tot ce e bine pentru ea, am hotărît toţi trei, aproape-ntr-un glas. Da, noi să fim cît putem noi de buni, în continuare.

A ştiut că ne-am înţeles. Mai bine zis, a simţit. Simplul fapt că ne-am întîlnit toţi trei, în absenţa ei, a supărat-o adînc. De mînie, a vrut să vîndă tot. În noiembrie, în timp ce ea era în spital, cu un puseu de tensiune, Ana şi Tinu i-au zugrăvit casa, fără ca ea să ştie, şi, cu ocazia asta, i-au confiscat titlurile de proprietate, cu care ar fi putut într-adevăr să înstrăineze toate pămînturile şi casa. La externare, Mica a urlat:

— Ce v-aţi băgat la mine în casă? Ce mi-aţi umblat în lucruri? Cine v-a dat voie? Ce, aţi gîndit că mor? Uită-te că n-am murit! Călca-v-ar vaca aia neagră! Să n-aveţi parte de ce vi-i drag! a tunat.

Iar cînd a descoperit că i-au dispărut titlurile de proprietate, le-a revendicat imperativ înapoi.

— Sînt la Tabita, au minţit-o ei într-un glas, le-a luat ea, să le ţină.

Aşa că în 29 decembrie, cînd m-am dus s-o văd, Mica mi le-a cerut, paşnic, folosind însă un argument mincinos şi pueril. I-am răspuns, paşnic

şi la fel de mincinos, că le am, da, sînt la mine, dar că nu i le dau, pentru că nu vreau să-mi văd fratele şi familia lui pe drumuri. Atunci m-a blestemat:

— Blăstămată să fii! Te blăstăm cu blăstămul de mamă! Să nu-ţi meargă bine cît îi trăi! Să vezi numai negru în faţă! Toate să îţi meargă rău! Blăstămaţi să fiţi cu toţii, cîte zile îţi mai avea! Blăstămate să fie curvele de Mama şi de Marta, că ele m-o făcut să mă mărit cu Tată-to! Blăstămat să fie şi Agustin, Ticu-to! Blăstămaţi să fiţi tăţi tri! a răcnit Mica.

— Bine, Mica, tot nu ţi le dau.

— Cu trizăci de lei scăpam de tăţi tri! mi-a spus ea, stacojie de mînie.

Nu era pentru prima oară cînd mă blestema cineva. Nu era pentru prima oară cînd Mica ne blestema pe vreunul dintre noi, chiar şi pe tustrei. Poate nu cu aceeaşi intensitate, totuşi. Dacă nu ne putea iubi pe toţi trei deodată, în schimb, ne putea urî pe toţi trei în acelaşi timp. Asta, da, îi reuşea, ca şi cum faţa întoarsă a iubirii ar fi avut însuşirea de a-i dilata sufletul, încît să încapă în el, dintr-odată, ură cît să omori trei oameni, venin şi-otravă pentru noi toţi.

Era cu adevărat înfricoşătoare. Plîngea cu lacrimi de ciudă lichidă şi se declara ameninţată de Tinu şi de-ai lui:

— M-oi duce şi oi trăi în şură! hohotea ea, adunînd într-un singur mănunchi răfuieli mai vechi cu Tinu şi cu dorinţa lui de-a se extinde, de a-i lua o cameră de la parter, şi sentimentul că este persecutată de copiii cărora le-a dat viaţă.

Peste un timp, nu foarte lung, m-am dus iarăşi s-o văd. Îngrijorată, cu inima strînsă de teroare şi de remuşcare, dar şi curioasă, la rece, să dibuiesc cauza urii. Plîngînd cu lacrimi aprinse de ciudă, cu faţa înroşită şi buza de sus tremurînd, cu aceleaşi asimetriii faciale pe care le am şi eu, Mica a tras un ropot îndesat de blesteme:

— Şi-u-aţi voi de minune să şiţi! a început ea.

I-am confirmat că sîntem, o, da, sîntem. Uite, Ana e bolnavă, are o boală foarte gravă. Şi avem toţi necazuri.

N-am înduioşat-o. Durerile ei îi erau mai aproape, s-a plîns de dureri, de boli, de suferinţe. Apoi a plîns pur şi simplu.

— Cu trizăci de lei scăpam de tăţi tri! mi-a spus ea fierbinte, după care ne-a blestemat pe rînd, metodic, pe toţi, de la mama şi sora ei, la Ticu, apoi la noi, copiii pe care i-a născut şi crescut.

— Mai bine nu m-aş fi născut, să fiu aicea de durere! Blăstămate să fie Mama şi Marta, curva de soră-mea! Că m-o făcut să mă mărit cu Ticu-to! Blăstămat să fie şi Agustin! Mai bine nu vă năşteam! Să n-aveţi parte de ce vi-i drag! Mai bine vă sugrumam de mici şi să mă fi dus într-o temniţă! Cu trizăci de lei scăpam de tăţi tri. Şi azi eram o femeie liberă! a blestemat Mica, plîngînd amarnic.

Nu mai văzusem niciodată o asemenea intensitate a mîniei şi a nefericirii. Din adîncul durerii ei de femeie pe care viaţa a înşelat-o metodic, hrănindu-şi înşelările chiar din investiţiile de dragoste pe care Mica le-a făcut uneori cu atîta nesăbuinţă şi care i s-au întors apoi împotrivă, Mamica răcnea cu mînie. Era un răget cumplit de la o rană cumplită.

— Te blăstăm! Vă blăstem! Şi să ştii că blăstămul de mamă se leagă!

A fost păcălită, mi-am spus, tot ce-a făcut s-a întors, diavoleşte, contra ei. Avea ochii plini de lumină, aştepta o Bună-Vestire, ca-n fotografia aceea a ei de la pod – şi l-a avut pe Ticu şi-apoi pe noi. Mica n-a ştiut niciodată cum e să stai cu bărbatul pe care-l iubeşti, ea nu ştie că şi asta poate să fie, la o adică, numai zădărnicie. Ea şi-a păstrat toată viaţa iluzia că i-ar fi fost mult mai bine cu celălalt, cu Chirica. Cînd trecea el pe drum, poate că se mai uitau unul după altul cu păreri de rău şi iluzii. De aici poate şi sfada dintre Mica şi Ticu,

măcar unele crize, poate chiar cearta aceea de toamnă, din cohie. A avut o viaţă strîmtă, ca priponită de-un par împlîntat în mijlocul ogrăzii, a fost ca Flutur al nostru, legată de par şi avînd dreptul să umble numai cît îngăduie lanţul. Am fost constrînsă să recunosc că Mica n-a fost fericită niciclnd, că viaţa i-a dat, punct cu punct, peste mîini. În primul rînd, n-a avut bărbatul pe care l-a iubit. Cunoscuse orice, munca, aşteptarea, strădania, boala – numai bucuria de a trăi în doi, nu. Niciodată. Şi m-am gîndit că ultima ei dragoste mare, Tinu, o dragoste greşită de-altfel, căci nu se investeşte atîta şi *aşa* într-un fiu, a fost pentru ea, şi mai ales din vina ei, cea mai amară. Şi mi-am dat seama că ne urăşte acum, chiar acum, pentru că sîntem copiii lui Ticu. Pe care nu l-a iubit. Cu care nu i-a mers bine. Cu care s-a măritat contra dorinţei.

Din felul în care ne blestema, mi-am dat seama că Mica a stat şi s-a gîndit, că şi-a pus bucăţile vieţii ei cap la cap, iar acum *ştie*. Ştie că nu a avut parte de nimic din ceea ce-a aşteptat. A stabilit punctul de unde viaţa ei a început s-o ia razna, ca o sanie scăpată pe gheaţă la vale, pînă se izbeşte de fund, făcîndu-se ţăndări. Din felul în care ne blestema metodic, luînd-o de la mama ei şi de la Marta, continuînd cu Ticu şi sfîrşind cu noi, mi-am dat seama că nu mai are nici o iluzie, că într-adevăr doreşte să moară, aşa cum declară. Şi că-şi doreşte o moarte infamă, în degradare dacă se poate, pentru că are voluptatea neagră de-a dori să bea paharul pînă la drojdiile mîlite pe fund. Că strigătele ei disperate, cu totul mincinoase, cum că ar fi fost dată afară din casă, şi, iată, ea o să se mute în şură, ascund o fantasmă a ei, total autodistructivă. Că ne urăşte cu adevărat pe toţi trei, ca pe nişte eşecuri complete ale aşteptărilor ei de-a fi fericită şi-ale iubirii ei înşelate. Am înţeles că a mestecat ca Salina, în gură, coada şopîrlei, că i-a simţit zgîrciurile şi pielea solzoasă – şi că s-a

cutremurat de oroare. Înghiţi şi înghiţi şi nu se mai termină, şi-o fi spus. Şi-a tot aşteptat ca după atîta eroism şi atîta cuminţenie, după atîta docilitate şi atîta dezamăgire, după atîta frustrare şi atîta durere cît tot rumegase în viaţa ei de femeie, să vină şi pentru ea, într-o zi, într-o sfîntă zi, recompensa. Şi că, la un moment dat, cu nora în ogradă, după ce şi-a pierdut şi ultima ei dragoste mare, pe Tinu, a avut revelaţia: N-o să vină nimic, niciodată, degeaba aştept. Nu există recompensă pentru cît am suferit, nu există întorsătură de destin, nici uşurare de povara pe care o car. Nu există nimic.

Şi m-am uitat la ea cum a îmbătrînit în ură, lăsînd răul să fie trăirea ei tip şi mereu-revenirea vieţii ei ca pelinul.

Ne-a urît, lungă vreme, repetîndu-şi blestemele. Le ştiam toţi trei, ni le comunicam unul altuia, cu promisiunea mereu reînnoită să ne purtăm cu ea cît putem noi de bine. Rîdeam prefăcut de ele, toţi trei, ca să ne facem curaj, ca şi cum nu ne-ar păsa ce scoate Mama, contra noastră, pe gură. Dar socotindu-le, tustrei, un mare păcat, pentru care eu ceream dezlegare la preot. Iar eu mai ştiam, în plus de ce ştiau Ana şi Tinu, că Mama a crezut că blestemele ei au fost, cel puţin o dată, eficiente: în 31 august 1974. Şi-mi era şi frică să mă gîndesc că ea ne blestemă amintindu-şi, măcar din cînd în cînd amintindu-şi, ziua aceea aurie de august şi promptitudinea cu care credea ea că i-a răspuns atunci cerul. Ceea ce însemna că în blestemele aruncate asupra noastră ca o plasă de peşte se afla nu numai suferinţă şi vorbire grea la mînie, ci şi altceva: o premeditare.

La sfîrşitul lui august 2006, cînd am fost acasă cu Laura şi cu copiii ei, ne-am pornit, în blînda atmosferă de început de toamnă, spre cîmp, pe drumul care duce La Cruce.

— Aveţi grijă, ne-a avertizat Mica, să nu vă muşte vreun cîne, c-o adus din Cluj într-o noapte

camioane de cîni şi i-o descărcat pe hotar. Şi-amu îs sălbăticiţi de foame şi sar la om!

Ne-am plimbat totuşi, cerul era acoperit şi aerul era dulce, Laura îmi povestea de-ale ei, din Germania, Andreas învăţa să culeagă flori, se lupta cu tulpinile de ciocănaşi vineţii, de albăstrele, de margarete întîrziate şi de trifoi roşu, cînd dintr-o tufă înaltă de orzoaică i-a ţîşnit, drept în faţă, speriindu-l, un iepure de cîmp după care ar fi vrut să fugă. Dar Laura şi cu mine l-am oprit într-o clipă, prinzîndu-l iute de umeri.

Mica nu ne-a însoţit. Avea o privire rănită. Într-un conflict cu tabăra duşmană cu care locuia pe aceeaşi bucată de pămînt, în ograda lor bătucită de ură, Viorica o brutalizase. Am aflat. Îi fusese dat să aibă parte şi de această ultimă umilinţă. I-am cerut Vioricăi să nu se mai apropie de Mica, să n-o mai atingă. Orice-ar fi, să nu se mai apropie de ea la mai puţin de 2 metri, i-am spus. I-am cerut lui Tinu să se gîndească la viitor, să nu uite că, după ce Mica n-o să mai fie, o să-l muncească părerile de rău ca şi cum ar fierbe-n cazanul cu smoală, eu ştiu, după moartea lui Ticu şi după sfîrşitul lui P., cît de rău poate să fie să te ştii în neordine, ai grijă, te implor, ai grijă! Şi m-am înfiorat de spaimă cînd am auzit-o pe Mica spunîndu-le, peste straturile de flori, cu voce amară:

— Atîta să vă ominească şi pe voi copiii voştri cît m-aţi ominit voi pe mine!

Am implorat-o pe Mica să nu-i mai ia pe nici unul în seamă.

Şi-abia plecase Laura cu copiii de la ea, şi Mamica a fost internată din nou în spital, cu melenă.

Apoi a murit Laura.

*

Avea numai treizeci şi şapte de ani. Trecuse, la douăzeci de ani, în vara anului 1989, prin iunie, graniţa de la Satu Mare spre Ungaria, cu piciorul,

noaptea, prin cucuruz. Lanul de porumb prin care a fugit îi ajungea atunci pînă la coapse. Era măritată cu Günter, zis Buţi, şi erau amîndoi nu numai frumoşi ca nişte tineri zei de margine de imperiu, ci şi sătui pînă peste cap de România socialistă. Iar ei aveau termen de comparaţie, nu ca mine: saşii din Mediaş, la care veneau vara rude din Germania, le spuneau poveşti minunate despre Occidentul opulent şi plin de libertăţi pentru toţi la-ndemînă. După o lună, prin acelaşi loc, prin care cucuruzul ajungea de-acuma pînă peste cap, a trecut după ea şi soţul ei, Buţi, un sas frumos de pe aceeaşi stradă cu ea, din Mediaş. S-au dus în Germania, unde Laura a învăţat limba germană şi, curînd, a lucrat în meseria ei, de asistentă medicală. Şi-a găsit de lucru într-un cămin de bătrîni, făcea ce e mai greu, ture de noapte. În aprilie 1991 a născut o fetiţă, pe Kerstin. Apoi a lăsat-o bărbatul. Ea însă s-a remăritat repede, era frumoasă, cu un inginer neamţ din fosta Germanie de Est. Şi-a mai născut un copil, pe Andreas, care îi seamănă, pînă şi la umblet, ca o picătură de apă. Era o minionă dulce, cu părul şaten-deschis, numai bucle. Mlădioasă şi tandră. Cea mai tandră persoană din familia noastră – şi cea mai normală. Venea din Germania cu maşina încărcată de daruri, multe pentru Mica şi pentru copiii lui Tinu, era exact ca pe vremuri, cînd apărea maşina plină de cadouri a unchiului Nelu. Şi tot ce avea era din lucrul mîinilor ei.

Am văzut-o, cu exact o sută de zile înaintea morţii ei. Venise la mine. Era dulce şi obosită, descurajată de puţinul pe care îl realizase cu eforturi aşa de mari, în şaptesprezece ani trăiţi în Germania. Îmi spunea că o bate gîndul să se întoarcă în ţară. Am încurajat-o să vină acasă, poate chiar la Cluj, deliram eu, plină de speranţe. Am umblat cu ea şi cu Andreas prin prăvălii, le-am făcut cadouri, le-am arătat amîndurora oraşul, era aproape ca pe vremuri, cînd Laura era mică şi

venea uneori să stea cîteva zile la Cluj, la P. şi la mine. Ne-am oprit în centru, în piaţa mare, şi-am contemplat împreună biserica Sfîntul Mihail, luminată de soare, o duminică luminoasă de toamnă, iar noi ne-am aprins pe tăcute cîte-o ţigară. Atunci a fost incidentul acela inexplicabil, cînd s-a apropiat de noi o femeie rău mirositoare, jegoasă, şi fără nici un avertisment mi-a tras o palmă peste faţă, aruncîndu-mi, cu lovitura ei expertă, bine ţintită, ţigara din mînă. Apoi s-a întors spre Laura şi spre Andreas şi le-a zîmbit ştirb şi şăgalnic, ca şi cum s-ar fi aşteptat să fie aplaudată. Am ţipat de surpriză, oamenii care se însoreau pe bănci au început şi ei să ţipe, însă la mine, care eram victima, în timp ce femeia nebună a ridicat liniştită ţigara mea aprinsă de jos şi-a început-o s-o fumeze cu poftă. Ce-a fost asta? a întrebat Laura, Ce-a fost asta? am întrebat eu, terifiată. Nu ştim, nu ştiu, o întîmplare rea cum se întîmplă atîtea, e ca şi cum cineva ne-ar face vrăji rele, soioase. De la mine, Laura s-a dus la Cutca, unde a asistat la efectele tîrzii ale unui mare conflict între Mica şi familia lui Tinu, apoi a plecat la Mediaş. Era dulce şi bună. Cu doi copii. Cu o puzderie de datorii. Singură, separată de al doilea soţ, care o lăsase şi el baltă şi se mutase la alta, făcea şi ea parte din stirpea fără noroc a femeilor neiubite, a acelora pe care mulţi vor, cu patimă, să le aibă-n proprietate ca pe-o brichetă, ca pe un animal de casă, fără însă a cuteza ceva mai simplu şi mai direct, să le iubească pur şi simplu, lăsîndu-le să existe. Laura locuia într-un apartament nou, pe care tocmai şi-l pusese la punct, spunînd că de-acolo n-o să mai plece pînă la moarte.

În decembrie, în 12 decembrie, dimineaţa la nouă, a vorbit la Mediaş, cu mama ei, şi-a anunţat-o că i-a trimis, printr-un autobuz de la Atlassib, o sacoşă cu lucruri şi cîteva sute de euro. Apoi şi-a sărutat copiii şi s-a dus să se întîlnească cu soţul ei, cu Frank, amîndoi porniţi pe împăcare. Voiau să

pună la punct, împreună, detaliile reunificării lor familiale. Conducea reglementar Fordul ei, cu 50 de kilometri la oră, prin localitate. Într-o curbă a intrat în ea un bolid, o maşină a cărei şoferiţă se afla în criză de epilepsie – la volan. Laura a murit la spital, cu tot corpul sfîrtecat, după cinci ore de agonie. Faţa i-a scăpat intactă, numai părul, spune Ana, îi era pieptănat lins, nu în bucle, ci lins peste cap. Medicii au spus că n-a mai suferit. Cine însă să-i creadă?

O jeleam, îmbrăcată complet în negru şi strivită de una dintre stările „acelea", cu cîteva ore înainte de a şti. Ca în 31 august 1974. Ca în 19 martie 1987, cînd s-a îmbolnăvit P. Ca în 11 martie 1990, cînd a murit Tică. Ca în 16 mai 1990, cînd a murit Tanti Vichi. Cînd am ştiut fără să ştiu. Cînd am ştiut dinainte, fără ca nimeni să-mi spună. Una dintre zilele acelea cînd freamătul morţii cuiva drag ajunge, ca lipăiala unui val pe nisip, şi îţi linge inima în avans, şi-ţi atinge în treacăt, străin, măruntaiele, care se chircesc ca frunzele căzute, anunţîndu-te de dinainte că o nenorocire urmează să vină, că iar e pe cale să-ţi curgă în familie o vadră de sînge. Era o zi în care trebuia să moară cineva dintre ai noştri. Dar nu ea. Eu. Altcineva. Eu, mai bine eu, mi-am spus seara, cînd am aflat. Căci oamenii care nu trebuiau să se nască şi, în ciuda părinţilor, s-au născut totuşi, ca mine, n-au cum să nu strice ordinea firii. Şi poate că dacă muream eu în locul ei, ordinea familiei şi-ar fi reintrat într-o matcă mai puţin crudă. Şi-mi doream din răsputeri, în genunchi şi în lacrimi, să fac schimbul, să trec în locul ei, în morga aceea necunoscută, iar ea să se ridice şi să se întoarcă acasă.

Mă dureau braţele, în care simţeam forma şi elasticitatea trupului ei tînăr şi mlădios, dar nu ca prezenţă, ci ca absenţă. Am urlat în biserică, la icoana aurită a Maicii Domnului, Unde ai fost, Maică a Domnului, de-ai lăsat să se întîmple o

asemenea grozăvie, să moară o fată aşa de tînără, cu viaţa ei netrăită, cu copiii ei mici, de cincisprezece şi de şase ani? Şi Ana, care şi-a îngropat doi bărbaţi, amîndoi legitimi, morţi în cîte-o baltă de sînge? Cît sînge trebuie să curgă în viaţa unei femei, pe care maică-sa a blestemat-o din pîntece, pentru ca ea să se transforme – şi în ce? Cît sînge? Cît sînge trebuie să curgă în viaţa surorii mele, de-ai făcut-o să rămînă mamă vie în picioare, în timp ce fiica ei, unicul ei copil, moare sfîrtecată, într-o baltă mare de sînge tînăr şi într-un biftec măreţ de carne ruptă, strivită? Da, ghicitoarea aceea i-a spus, o ghicitoare întîmplătoare, care i-a luat Laurei mîna pe stradă şi-a început să-i prezică apropiata ei moarte. „Firul vieţii tale e-atît de scurt, foarte scurt!” i-a spus femeia, şi-a refuzat orice plată. Avea vise cu moartea, le-a povestit plîngînd mamei ei şi fiicei ei, plîngeau toate trei pe terasa largă a apartamentului ei nou, „De-aicea”, spunea Laura, „de-aicea nu mă mai scoate nimeni, pînă la moarte!”. Moarte care avea să vină peste patru luni de zile. „Mi-a fost scris în cartea vieţii/ Un drum scurt şi greu urcuş./ Eu vă las pe toţi cei dragi”, cînta ea, încetişor, trezită din somn, într-o dimineaţă. „Ce-i asta?” a întrebat-o Ana. „Nu ştiu, a răspuns ea, m-am trezit cu asta, visez urît.” Şi chiar în casa nouă a visat că e bolnavă şi că medicii o anunţă c-o să moară curînd. Şi ea s-a sculat şi le-a povestit, plîngînd, mamei ei şi fiicei ei, „Uite ce am visat, c-o să mor, c-o să mor curînd, şi m-am rugat de doctor să mă facă bine, şi i-am promis că mă las şi de fumat, numai să mă salveze. Că am copii!”.

Dar Doctorul n-a vrut, a momit-o să iasă din casă de dimineaţă bună, amăgind-o cu o întîlnire de dragoste şi împăcare cu propriul ei bărbat, şi i-a trimis moartea sub forma unui bolid condus de-o femeie în plină criză de epilepsie. Un bolid care a sfîrtecat-o. O, da, a fost o zi în care trebuia să

moară cineva dintre noi, dar de ce ea? De ce nu eu? I-aş fi dat lui P. cîţiva ani din şirul anilor mei, să mai trăiască. Ei, Laurei, i-aş fi dat viaţa toată, numai să mai aibă ea viaţă şi timp.

— Să n-aveţi parte de ce v-i drag! aşa ne-a blestemat Mica! Şi uite, mi-a murit ce mi-a fost mai drag, Laura. Că nu mai aveam cine să-mi mai moară, hohotea la telefon Ana. Mi-a murit Aurel, la numai treizeci şi unu de ani ai lui, mi-a murit Ţuchi, la numai şaizeci. Şi uite, acuma mi-a murit Laura. Vai! Vai! plîngea Ana la telefon, în urechea mea. Niciodată nu o s-o mai văd! Numai pe ea o mai aveam! De ce n-am murit eu! Astea-s blestemele lui Mica. Mica m-a blestemat de cînd eram în burta ei. Vai, cum am avut parte de-atîta nenoroc şi durere! Vai! Laura! N-o s-o mai văd niciodată! Mi-o amintesc în septembrie, aici, dormea în camera ei, am intrat s-o văd de ce nu se scoală, avea o faţă frumoasă şi liniştită, aşa de liniştită dormea! Mă uitam la ea, era aşa de dulce şi dormea adînc, ca şi cum ar fi fost apărată! Fata mea, fata celei mai nefericite dintre mame! Sînt cea mai cumplit încercată dintre toate femeile lumii. O, fata mea fără noroc! O, moarte timpurie, o, moarte înainte de vreme. Tu nu vezi, plîngea sora mea aflată la Mediaş, singură în casă, către mine, aflată în Cluj, singură în apartament, tu nu vezi cum murim noi, din familia noastră? Tu nu vezi că de la Ticu încoace toţi murim într-o baltă de sînge? Şi P. al tău, într-o baltă de sînge. Aurel, într-un lac de sînge. Ţuchi, într-un lac de sînge. Şi cum a venit Laura, care îl iubea atîta, să îl mai vadă o dată viu. Şi cum se ruga să nu moară Ţuchi. Uite, au murit. Toţi. Doamne, cum ne-a mai blestemat! S-a dus la Nicula, la mănăstire, să ne blesteme la icoane, acum cîţiva ani. S-a dus la icoane, să pună blestemul pe noi!

Peste două zile, sora mea a plecat spre Germania, înmormîntarea urma să întîrzie mult, nu se ştia cît, pînă se termină ancheta poliţiei. I-am

trimis bani de drum. Pînă să plece, i-a sosit şi sacoşa de la Laura, trimisă prin Atlassib, în care erau bani pentru Ana. Iar eu am admirat îngreţoşată pînă la vomă încă o dată sarcasmele sorţii şi măiestria de păianjen a destinului care au făcut ca Laura să-i trimită mamei ei bani cu care să şi-o aducă la propria sa înmormîntare.

*

La Cutca, în schimb, a durat ceva pînă ce i-am găsit să le spun. Tinu şi Viorica erau plecaţi în Dobrogea, iar copiii le ascundeau lipsa printr-un „Nu ştiu" fără sens.

Cel care i-a spus lui Mica de moartea Laurei a fost Tinu. Ea n-a părut să înţeleagă, dar cînd a înţeles, a plîns. Cînd Tinu mi-a spus că Mica a plîns, recunosc, am răsuflat uşurată. În marea de durere şi ură în care ne mişcam de-atîta vreme cu toţii, faptul că ea a plîns aflînd de moartea nepoatei ei preferate o mai păstra, în ochii mei, într-un spaţiu încă uman.

În momentul în care la Cutca, locul copilăriei ei, în ceaţa deasă care acoperise toată valea Someşului, s-au tras clopotele pentru Laura, Mica nu s-a dezminţit, s-a dus la preot şi-a făcut un gest de-al ei:

— Da' după ce să se tragă clopotele? a întrebat. Că Laura era catolică! Să nu se mai tragă!

Bineînţeles, încurca protestantismul şi catolicismul, Laura se rebotezase la protestanţi cu ocazia măritişului şi a cununiei ei religioase cu Buţi. Însă într-o familie atît de pestriţă din punct de vedere confesional, chiar conta asta? m-am întrebat, chiar conta, pentru Unul Dumnezeu, în ce rit este făcută slujba? S-a opus şi la slujba de înmormîntare care s-a făcut şi la Cutca, în 20 decembrie, deodată cu aceea din Geretsried. Dintr-odată, a uitat că Laura a fost nepoata ei favorită, singura pe care a ţinut-o în braţe, că a crescut la noi, la Cutca, că picioruşele ei de copil au alergat

desculţe prin curte şi pe uliţă. S-a opus la ceremoniile de trecere şi de doliu – de ciudă, am presupus eu, că au fost organizate de Tinu şi de Viorica, nu de ea.

— Să nu mai blestemi niciodată! i-am spus, privind-o drept în ochi.

Ea s-a uitat la mine, curioasă. Mirată. În clipa aceea am simţit că mă dispreţuieşte profund. Că ea, cu partea raţională a minţii ei, cu partea aceea care dispreţuia superstiţiile şi refuza rîzînd să ne facă descîntece de deochi sau să creadă în vise, mă dispreţuieşte ca pe-un limbric. S-o fi gîndit, încă şi încă o dată, că n-are copii pe măsura ei şi că, de la unul ca Ticu, n-a putut să facă decît nişte proşti. În acelaşi timp, cred că o clipă i-a fost şi frică de mine, cum vorbeam încet, privind-o drept în ochi.

— Da' n-am blestemat! mi-a replicat, minţindu-mă în faţă.

Am tăcut. M-a condus pînă la poartă şi mi-a făcut semn cu mîna pînă am dat cotul uliţei, o priveam, ca de fiecare dată, în oglinda retrovizoare, cu inima strînsă de spaimă că s-ar putea să fie pentru ultima oară.

În februarie 2007, cînd Ana mai era încă în Germania şi se ocupa de copii, luaţi amîndoi sub tutela lui Frank, noi i-am făcut Laurei, la biserica din Cutca, parastasul de şase săptămîni. M-am dus acasă devreme şi am sunat-o pe Ana să vorbească, de pe telefonul meu, cu Mica. Pretinzînd că o dor picioarele, Mica a refuzat să vină la biserică, să se roage laolaltă cu noi pentru sufletul nepoatei ei sfîrtecate. Iar după slujbă, cînd stăteam cu ea, mi-a spus din senin:

— De-aia a murit Laura, că Ana a luat bărbatul altei femei, al uneia cu doi copii.

M-am uitat la ea siderată, apoi am priceput că îmi dă replică la ce i-am spus eu ultima dată. Copsese răspunsul pe îndelete. Şi-o fi spus: „Dacă asta, Tabita, pe care-o credeam un pic mai deşteaptă, e aşa de proastă, şi îmi spune mie să nu

mai blestem, atunci să îi răspund pe limba ei de proastă". Şi mi-a răspuns, unind, în bătaie de joc, un fals – căci Ana nu luase bărbatul nimănui cînd s-a măritat a doua oară, Ţuchi era liber de cel puţin zece ani cînd s-au căsătorit – cu un argument ce ţinea de logica impecabilă a justiţiei supranaturale, de logica păcatului şi a ispăşirii: Ana a greşit, a păcătuit, acuma suportă consecinţele, i-a murit fata. Recunosc, m-a făcut praf. Forţa ei enormă, primitivă şi, în ziua aceea, pusă pe farse, m-a dat gata. Da: mi-a răspuns în bătaie de joc, cum în bătaie de joc i-a împrumutat ouă mătuşii Mòtora cînd ea a vrut să-şi cumpere lozuri, să se îmbogăţească de pe urma puilor de găină din vis. Am respirat adînc şi i-am spus încă o dată, încet şi privind-o drept în ochii ei negri, splendizi:

— Să nu mai blestemi! Mulţumeşte-te să ştii că ne merge rău tuturor, şi lui Tinu, şi Anei, şi mie.

— D-apoi ce, eu îs de vină că sînteţi betegi? Şi eu sînt beteagă. Mă dor toate cele, mi-a răspuns.

— Da, Mica, da, tare aş vrea să nu mai fii beteagă. Şi să fii bine. Dar să nu ne mai blestemi. Ştii că ne merge rău. Că bogaţi nu sîntem, nici măcar înstăriţi. Ştii că pentru fiecare bănuţ pe care îl avem, muncim din greu, că pentru fiecare leu pe care ţi-l dau, am trudit. Îţi dau orice cu bucurie, vreau să te ştiu sănătoasă şi bucuroasă. Te iubesc. Dar nu mai blestema. A fost de-ajuns.

O clipă, mi-a trecut prin minte să îi împărtăşesc şi ei ideea mea fixă, cu care l-am bătut atîta la cap pe D., una greu de argumentat raţional: încredinţarea mea că gîndurile bune şi cele rele ale oamenilor se totalizează undeva, formînd un fel de psihosferă, ca un halou al lumii, cu urmări asupra noastră. Dar mi-am dat seama că n-are sens, că o să înţeleagă ce o să vrea, şi-apoi o să-mi întoarcă împotrivă tot ce i-am spus.

— Să nu mai blestemi, i-am repetat, şi mi-am înghiţit continuarea gîndului: Mai bine ne-ai binecuvînta! mai bine ne-ai iubi şi ne-ai arăta că ne

iubeşti, şi-atunci am umbla prin lume apăraţi ca atunci cînd ne purtai în placentă.

S-a uitat la mine bănuitoare. Şi mi-a răspuns ca şi cum mi-ar fi citit gîndul nerostit:

— Eu, drept să-ţi spui, n-am vrut niciodată copii.

N-avea rost, nu mai putea să ne iubească. Credea despre ea că a fost o mamă-model, care s-a sacrificat pe ea însăşi în interesul copiilor ei. Părerea mea era oarecum alta. Dar – mi-am spus eu, uitîndu-mă gînditoare la ea – poate că efortul ei de a ne face cu Ticu şi de a ne naşte a fost ceva atît de contra naturii ei, încît a reprezentat pentru ea un sacrificiu enorm şi, orice-am făcut noi, ea a simţit că nu i l-am răscumpărat niciodată.

Nu, n-o socoteam o mamă perfectă. Eu credeam despre ea că a fost o mamă aparte, bună în fond, deşi plină de toane, pînă la însurătoarea lui Tinu. Şi că după aceea ea a deschis, larg, porţile iadului. De cînd se însurase Tinu şi durerea ei depăşise puterea ei de îndurare, ne-ar fi putut iubi numai dacă ne-am fi unit cu ea în ura contra fratelui nostru şi alor lui. Mă uitam la ea cum nici moartea Laurei nu i-a înmuiat inima şi cum stă în faţa mea, îmbătrînită şi aspră, cu fiecare an mai mică, mai împuţinată la trup, şi cum inima ei este de nepătruns pentru mine. Şi m-am gîndit că orice fac, tot degeaba este şi pentru noi două, şi pentru ceilalţi, pentru totdeauna. Am început să îi povestesc ce face Ana, acolo, în Germania.

— O sun şi acuma zilnic. Vorbesc cu ea în fiecare seară, pe la nouă, după ce se culcă copiii. Ana se duce zilnic la mormînt. Pune flori şi vorbeşte cu Laura.

— Apoi, cînd eşti mort, eşti bun mort. Dacă-ai murit, s-au gătat cu tăte, m-a întrerupt Mica.

Eu am continuat ca şi cum n-aş fi auzit-o:

— Cînd plouă, Ana se gîndeşte că apa udă sicriul. Şi-o aminteşte cum a văzut-o astă-toamnă, la Mediaş, pentru ultima oară în viaţă. După ce a

fost aici. Dormea, zice Ana, dormea liniştită, adînc, cu faţa ei frumoasă. Acuma stă lîngă mormîntul ei şi îi spune ce fac copiii, şi-o roagă, „Puiul mamii, ai grijă, veghează de Sus asupra lor, nimic rău să nu li se întîmple”. Cînd afară e vreme frumoasă, Ana plînge că Laura a pierdut pe pămînt o zi aşa de frumoasă. Kerstin e tristă, are gesturi moi de parcă ar umbla prin apă. A fost la doctor şi are tensiune, imaginează-ţi, la cincisprezece ani!, doctorul zice că pe bază nervoasă, că ar trebui să facă un tratament la psiholog. Sau la psihiatru. Ana spune că Andreas învaţă bine şi e deştept. Frank lucrează la o firmă de transport, în ture de noapte. Duminica trecută, Kerstin a fost la masă la tatăl ei, ştii, la Buţi. Îl mai ţii minte pe Buţi? o întreb retoric, încercînd s-o atrag în conversaţie.

Îi vorbeam avînd grijă să-mi vadă buzele. E cam surdă, nu îmi dau seama de cînd, nu se plînge. Pentru ea, infirmităţile îmbătrînirii sînt o ruşine. Îmi amintesc că lupii bătrîni sînt eliminaţi din haită cînd dau semne de îmbătrînire şi mă gîndesc că Mica îşi ascunde infirmităţile fizice pentru că ne consideră tineri şi lupi. De durerea atîtor neînţelegeri, îmi vine să urlu şi să mă dau cu capul de pereţi.

— Te iubesc, i-am spus din senin şi i-am lipit mîna ei mică şi bătucită pe faţă, pe buze.

În maşină, la întoarcere, rumegîndu-mi încet senzaţiile nelămurite, impresiile subliminale pe care le-am cules, recapitulez tot ce s-a întîmplat din 31 august 1974 încoace, curgînd, din rău în mai rău, pe apa neagră a sîmbetei. Ruină. Nefericire şi ruină. Şi nu se mai poate face nimic, e ca şi cum aş încerca să opresc cu palmele mele un fluviu la vărsarea în mare. Nici să mă rog n-are sens – decît acela de-a-mi face ordine-n minte, de-o vreme încoace fiecare lucru pentru care m-am rugat mi s-a-mplinit după aceea pe dos. Nimeni nu mă ascultă, iar dacă cineva într-adevăr mă ascultă, o face numai ca să rîdă de mine. Iar nouă, nouă ne

merge din rău în mai rău, tot ce încercăm să clădim se hîieşte şi curge-n ruină. Pentru că, îmi spun descurajată, ceea ce se întîmplă zi de zi este poate de multă vreme destin.

Mi-am amintit încă şi încă o dată de toate poverile care apăsau pe umerii Laurei, în lunile de dinainte de moarte. Ce curajoasă a fost, cărînd ea singură în spate încurcături de familie, datorii, răspunderea pentru doi copii, un proces pierdut, ca martor al unui incident serios la locul de muncă. Cum n-am putut noi s-o apărăm de moarte? mă gîndeam stupefiată. Cum n-am putut noi s-o apărăm de cel mai rău lucru, mă întrebam, amintindu-mi ochii ei limpezi şi mari, de copil. Ce mai este de făcut cînd nu mai e nimic de făcut? De ce nu am putut fi noi pavăza între ea şi moarte? Scutul. Şi de ce nu putem noi s-o înviem, ca în visul pe care l-am avut într-o noapte, nu demult. Se făcea că eram la Cutca, în ograda casei, era plin de sicrie, multe sicrie într-o uriaşă groapă comună din ograda noastră, deasupra apăruse şi-o uriaşă cupolă, parcă eram într-o gară, aşa era de înaltă, m-am apropiat de sicriu şi Laura s-a sculat şi-a păşit zîmbitoare afară, nici o rană, umbla!, părul ei era buclat ca întotdeauna şi flutura frumos, la fiecare pas, în jurul capului ei bine strunjit. Şi-atunci am început să trec bucuroasă şi încrezătoare de la un sicriu la altul, unii morţi, nu chiar toţi, se ridicau senini din sicrie şi umblau, spre bucuria mea mare. Unii învie! psalmodiam eu, aproape cîntînd de evlavie, bucurîndu-mă pentru toţi cei care, pe urmele Laurei, se ridică şi umblă.

*

Faza terminală

Zăpadă peste zăpadă ca faţa mea/ albită de spaimă/ Pe dealurile de genţiene şi mentă nu-i nici nici o suflare/ nici un fir de iarbă/ nu-i nici un om.

Nu-mi amintesc cînd am scris acest verset pe care îl îngîn aproape cîntînd şi nu sînt sigură că

este într-adevăr al meu. S-ar putea să fie o falsă memorie a maternităţii mele lirice. Peste ceva vreme însă îmi voi reaminti. Acum ştiu procesul. Cînd încep să am amintiri din viaţa sau din vieţile anterioare, cînd capul meu se umple pînă la refuz de imagini care se succed precum diapozitivele sau, mai rar, ca un film înceţoşat de scurt-metraj, atunci ştiu – adică, îmi amintesc subit ceva ce am ştiut dintotdeauna, din toate vieţile ce nu pot fi numărate de mine pe care le-am trăit – că viaţa asta se apropie de sfîrşit. Că o să se întîmple ceva. Ceva o să vină.

Cred că de obicei trec dintr-una într-alta fără mari pauze, dar pentru asta trebuie un final violent. Cînd sînt ca acum, în faza terminală – iată că, brusc, îmi amintesc şi numele ultimei porţiuni, golaşe ca zona de graniţă dintre ţări pe vremea socialismului: faza terminală –, atunci îmi amintesc şi că toţi din neamul meu murim dintotdeauna într-o baltă înflorită de sînge. Ticu a murit cu o rangă de fier în inimă, răcnindu-şi aşa de tare durerea peste cîmpul auriu şi copt de porumb, încît l-au auzit de la secţia de cîntare, de la un kilometru distanţă, şi-au venit să-l ajute. Au apucat să-i vadă sîngele ţîşnindu-i, ca o arteziană vişinie şi onctuoasă, din izbucul inimii, desfundat de el însuşi cu ranga de fier. Aurel a murit în sîngele lui, în baia unui vecin, aşezat pe capacul closetului. Îşi ţinea capul în palme, cu coatele sprijinite de genunchi, ca şi cum ar fi vrut ca sîngele să-i curgă din nas mai cu spor. La picioarele lui era o baltă neagră şi coagulată de sînge, şi stropi mici cît gămălia erau închegaţi pe manşetele pantalonilor. Laura a murit zdrobită în Fordul ei încăpător, în timp ce se grăbea la întîlnire cu Frank. La ea, numai la ea, mă întreb dacă şi-a presimţit destinul, pentru că noi toţi ştim cînd ne vine. Ea însă era atît de tînără şi de îndrăgostită, încît s-ar putea, din cauza iubirii, care estompează marea lumină lăptoasă aprinsă în creier, să nu fi

ştiut. Sau poate a ştiut. Dar s-a dus totuşi, prudent, cu maşina, cu viteza legală, să-l mai întîlnească o dată, măcar o dată, pe bărbatul acela frumos şi nestatornic pe care-l iubea, bărbatul ei legal, care îi dăduse întîlnire în casa unde trăia cu concubina lui. Bineînţeles, nu i-au mai dat voie să-l mai vadă, firul vieţii ei se terminase, o epileptică la volan a făcut o mică şi oportună criză exact cînd cele două maşini s-au intersectat într-o curbă: timp destul ca Laura să fie făcută zob de bolidul de metal al jeepului scăpat de sub control şi rulînd, cu epileptica în criză, cu peste 120 de kilometri prin localitate. Da, Laura a fost făcută zob. Cînd s-a întîmplat asta, nu aveam încă amintiri din adînc, eram oarbă asupra propriei mele origini. Am plîns-o şi-am arătat cu pumnul spre cer, plină de mînie că Laura, nu eu, are parte de moarte. Am întrebat atunci, în Biserica Maicii Domnului, la altar: Unde ai fost, Maica Domnului, cînd a murit Laura mea? Mamă a doi copii mici, cu atîtea de trăit şi de îndurat, cu atîtea bucurii de visat… Maica Domnului nici n-a clipit. Acum însă, cînd îmi revin amintirile multelor mele vieţi, ştiu că problema Laurei nu de Maica Domnului ţinea. Ci de un resort mai de sus, unde nici ea nu are întotdeauna uşa deschisă.

Da. Am divagat. Asta voiam să spun, adică să scriu: că noi, alde ăştia, murim în sînge. Ca la abator. Ajungem nişte biftecuri măreţe, zdrobite de pămînt sau împroşcînd pereţii cu bucăţi de carne şi creier. Apoi renaştem, albi ca nuferii şi glorioşi cum numai copiii de o zi mai pot fi. Renaştem gîngurind şi ne reluăm, ca nişte viermi de mătase, ciclul etern. Sau, mă rog, n-are rost să vorbesc emfatic, nu chiar etern: lung. Mii şi mii de vieţi umane înnodate una de alta, ca o sfoară înnodată, cu nodurile mari ale morţii. Unii dintre ai noştri mor în sînge revărsat înăuntru: P., Nelu, Alesandru, Marta: morţi subite, „curate” pe dinafară, de oameni iubiţi de destin. Nu maţe rupte, nu căcat,

ca la Valerian, care împroşca sînge în cheaguri mari, negre, şi pe gură, şi pe extremitatea cealaltă. Şi el ştia că moare. Şi îi cerea soră-mii: „Ia-mă acasă, să nu mor în spital!”. O să-l mai întîlnesc, cred, cîndva, pe unul dintre coridoarele timpului şi, deşi nu e sigur că o să-mi amintesc cine este, nădăjduiesc că simpatia şi sîngele uman pe care l-am împărţit împreună o să mă îndrepte ca un magnet lichid înspre el. Cine ştie, poate într-o altă viaţă o să fim chiar iubiţi, cum în asta ne-a ispitit să fim, dar, în afară de cîteva priviri umede ca o salivă parfumată cu levănţică, nici unul n-am cutezat. Căci atunci nici el, nici eu nu eram în faza iluminării, ci oameni ca toţi oamenii, doar că mai neliniştiti, mai „apucaţi” ca alţii.

Tot în sînge îngheţat, inundîndu-i lent şi temeinic creierul lui de bărbat deştept, a murit şi P. La el nu sînt nici acuma sigură ce era, om pur şi simplu sau din specia noastră intermitentă. Nu-mi iert – dar eram aşa de tînără atunci, aşa de proastă, căci mintea-mi era scăldată în filosofie şi-n hormoni, adică în combinaţia cea mai dulce-întunecată cu putinţă – ce i-am răspuns la întrebarea pe care mi-a pus-o cu cîteva săptămîni înainte de moarte:

— Codrel, există viaţă după moarte? Sau se termină tot?

Iar eu, întunecată de lecturile mele de belfer şi cu capul scăldat în hormonii îndrăgostirii de-un altul, i-am răspuns, după ultima mea lectură, că lumea e numai lumină şi beznă:

— Universul a apărut. Sînt numai stele, beznă şi lumină. Unde să fie Dumnezeu, şi-unde să fie viaţă după moarte?

— Atunci e îngrozitor, mi-a răspuns el.

Îi simt şi acum spaima din voce: teroarea. Cred că începuse să fie bîntuit şi el de imagini cînd m-a întrebat. Poate vedea şi el imagini dintr-un trecut pe care nu şi-l mai amintea, de la pajişti cu mentă la capete retezate de om, fulgerări rapide, colorate,

ascuţite ca lăncile, dar nu îşi amintea încă viaţa de dinainte. Şi nici propria lui origine în marele furnal al cosmosului acesta. Nădăjduiesc. Oricum, răspunsul meu mă apasă şi acuma. De ce naiba sîntem aşa de trufaşi cînd sîntem tineri şi de ce ni se pare că le ştim pe toate? Nu-mi pot ierta stupiditatea pozitivistă pe care i-am servit-o şi deznădejdea, nu ştiu cît de întunecată, pe care i-am provocat-o. Acum ştiu numai atîta, că lucrurile nu sînt chiar aşa de simple. Căci, dacă e adevărat că nu există creaţie din nimic, asta e adevărat numai pentru lumea constituită. Dar nu şi pentru Facere. Pentru Creaţiunea dintr-un punct, din întuneric şi din lumină.

Şi noi trecem, la scara noastră măruntă, prin ciclul beznei şi al luminii. Peste un ceas, cînd îmi voi aminti mai multe, voi formula probabil altfel. Iar în clipa ultimă, adică ultima a *acestei* vieţi, atunci, o da, atunci poate voi şti, doar o secundă, într-o lumină orbitoare ca bezna, totul. Pentru a uita apoi de asemenea totul. Sortită a renaşte din nou şi din nou, grotesc şi gingaş, din burta mamei mele viitoare. Eu – alta. Ea – alta. Dar mereu aceleaşi, amîndouă. Chiar şi altfel luînd-o, ar fi imposibil ca această materie care se roteşte, întrupîndu-se în alte şi alte făpturi însingurate, să nu ne mai arunce, încă o dată, aidoma, pe cîmpia tinoasă a lumii. Cînd nu ne amintim – şi nu ne amintim decît la sfîrşit de tot, cînd mai avem cîteva ore, cel mult trei-patru zile – sîntem oameni ca toţi oamenii. Cu o biată memorie omenească, cu o zdreanţă de inteligenţă omenească. Numai spaimele par a ne fi mai mari. Neliniştea. Sentimentul de neacasă, înţepător, deşi nelămurit, trăit ca prin negură. Nu ştim ce-i cu noi, nu ştim de unde venim, nici încotro mergem. Avem presimţiri. Vedenii. Amintiri ceţoase, ca o tablă prost ştearsă, ţîşnind, umede de limfă şi de sînge, din materia vie care ne adăposteşte şi ne umple de doruri neclare ca mirosul ierbii cosite. Am auzit cîndva, poate în

viaţa asta, poate în alta, mai îndepărtată, pe cineva spunînd că psihoza e o dorinţă fără saţiu. Eram om pe-atunci, numai om, dar vorbele lui m-au tulburat ca un vînticel umed şi înmiresmat de primăvară, la vremea cînd înfloresc ciucurii grei de polen ai alunilor. Recunosc, am crezut că vorbeşte despre mine şi despre ai mei, despre familia mea năroadă şi plină de „accidente”. O astroloagă care mi-a intrat din propria ei voinţă în viaţă şi mi-a făcut horoscopul mi-a spus că stăm sub un blestem karmic, feminin. Iar mie, în timp ce C., astroloaga, îmi susura asta în ureche, eu ascultînd-o cu un amestec de fascinaţie şi oroare, mi-a apărut pe ecranul minţii figura învineţită de mînie a Mamei, blestemîndu-ne cu gura asimetrică pe noi toţi, ca fii ai tatălui, copiii lui Agustin, şi anulîndu-ne fiinţarea dintr-o împroşcătură: „Cu treizeci de lei scăpam de toţi tri! Blăstămaţi să fiţi!”. Aveam peste o jumătate de secol atunci şi sufeream crunt după ultima moarte, a Laurei. Şi nu putusem să nu bag de seamă că toţi ai noştri mor într-un fel anume. Nu ştim întotdeauna de ce voce tainică ascultă fiinţa noastră, trasă în toate părţile de impulsuri confuze. Cu un efort al raţiunii, am dat la o parte imaginea deloc închipuită a Mamei şi-am încercat să îndepărtez, ca rătăcit şi fantast, mesajul lui C. Nu-i decît o biată visătoare, poate o şarlatană, mi-am spus, deşi atîta sînge revărsat ba înăuntru, ba în afară, mă zguduise ca un lucru ieşit din fire. Cum în afara firii este destinul – îmi spun azi, cînd memoria mea adevărată s-a adăugat memoriei mele omeneşti, de o singură viaţă, înceţoşînd-o. Iar Mama – ea s-a măritat ţărăneşte, după voinţa familiei, cu un bărbat pe care nu l-a iubit, în vreme ce ălalalt, bărbatul după care tînjea şi-n somn, ca o lunatică, luase pe-alta. Aşa că avea dreptate să-şi blesteme mama şi sora, vinovate că au lipsit-o pentru totdeauna de îmbrăţişările şi de tovărăşia trupului lui, de care ea tînjea să se lipească viaţa ei întreagă. Acum, cînd ştiu că

destinul nostru a fost să ne naştem anume din această pereche, Agustin şi Mària, şi cînd bănuiesc, în gîfîitul de azi al minţii mele terminale, că destinul poate fi nu numai legea sau armătura inefabilă şi implacabilă a universului, ci şi un capriciu al celui din temelie, de la ultimul nivel al subsolului, eu cred că, jucîndu-se cu Mama, Ei au dovedit o cruzime fără seamăn. I-au făcut, cum s-ar zice, o şotie – pentru o viaţă întreagă. În mulţimea de vieţi nu este grav, totuşi… Dacă o s-o întîlnesc vreodată pe vreunul dintre coridoarele timpului şi dacă o să se nimerească să fim amîndouă, şi eu, şi ea, în faza luminii, o să îmi amintesc şi o să-i spun ce am gîndit, din cauza ei şi pentru ea, acuma. Sau poate că manuscrisul meu va ajunge la ea şi, cînd îl va citi, într-una dintre vieţile ei viitoare – este, în secret, mare amatoare de romane –, o să simtă, vag ca orice fiinţă umană, că nu este aşa de neînţeleasă cum i s-a părut. Eu vreau s-o înţeleg şi vreau s-o iubesc.

Fiindcă pînă la urmă totul este destin, adică notă de plată a speciei.

Nu ştiu cît va mai ţine. Se poate sfîrşi în orice clipă, fără alte avertismente. Mi-e un pic frig, şi-aş vrea să beau un ceai cu lămîie. O cafea, poate. Şi să fumez o ţigară. Mi-e frică însă să nu îmi irosesc timpul acesta ambiguu, nu ştiu exact cît de lung, cu asemenea fleacuri. Sper să dureze îndeajuns de multe ore încît să pot înţelege şi restul. E o uşurare să înţelegi, să te simţi în sfîrşit în lume acasă, vorba altui filosof pe care l-am învăţat în viaţa asta. Acasă. Chiar dacă mie nu mi-a fost nemaipomenit de bine, cel puţin nu în ediţia asta.

Şi Mama. Cît sînge! Cum au scăldat-o în sînge din copilărie pînă în ultima zi! Ce glumă au mai făcut şi cu ea, dîndu-i nădejdi şi aşteptări! Privirea aceea a ei pregătită să întîmpine binecuvîntări şi miracole. Apoi i le-au retras pe toate, pas cu pas, pleznind-o voios peste mîna întinsă. Tot ce-a visat s-a transformat, zi după zi, în ţăndări şi aşchii. Şi

dragostea noastră, îngheţată ca nişte lingouri negre de fier, numai prea rar găsindu-şi calea să iasă afară. Vocea ei tremurîndă cînd i-am ţinut vasul să verse, vocea ei întrebîndu-mă dacă nu mi-este silă. Sîngele ei hrănitor ca un lapte de mamă, cu care ne-a nutrit cînd ne purta îmbrăcaţi în placentă. Mama. Oceanul. Un liman de nisip negru şi cald între noi şi depărtarea la care ne-mpresoară nimicul. Fără ea, în cerul sur al după-amiezii şi-al toamnei, sînt ca un zmeu de hîrtie a cărui coardă nimeni n-o mai ţine în mînă. Cum nu a ştiut ea să se bucure de bucuriile mărunte ale vieţii – şi cum pentru ea bucuriile cele mari în veci n-au mai venit. Ochii ei vii sclipitori ca lumina din cer a stelelor nalte într-o noapte senină şi rece de octombrie şi privirea cu care s-a uitat la noi în cele din urmă, încercînd în sfîrşit să ne îmbrace pe toţi trei într-o armură dură şi suplă precum din cenuşă stelară – pentru ce-o să ne vină pe urmă. Mamica. Şi cum creşte în jurul nostru astăzi urîtul pusta pustia.

Înţeleg acum una dintre spaimele mele de-o viaţă. Vinovăţia şi umilinţa faţă de cei pe care i-am iubit. Noi, cei de soiul ăsta, cei din neamul ăsta, credem că aceia care ne sînt nouă dragi se află permanent în primejdie, şi anume din cauza noastră. Atunci, abia atunci, în dragoste, se arată natura noastră străină. Noi nu ne simţim aicea acasă. Ăsta-i paradoxul, dacă ne gîndim că revenim permanent, în înfăţişări felurite. Ceva din adîncul nostru este însă atît de stingher, încît aproape că ni se năzare, oameni fiind, că natura noastră e alta decît a celorlalţi oameni şi că nu sîntem chiar fiinţe umane. Cînd iubim, simţim că în lumea asta sîntem în plus. Pe mine, bărbaţii pe care i-am iubit m-au putut călca în picioare cum au poftit. Nu am reacţionat niciodată. Faptul că m-au acceptat mi s-a părut o graţie aşa de mare, încît orice rău li se întîmpla, simţeam că eu port vina întreagă. Iubind, mă temeam tot timpul, nelămurit

ca într-o surdă durere, că atrag nenorocirea asupra bărbatului drag. Mi-aş culca aripile sub tine, să păşeşti pe ele, i-am spus odată spontan lui D. Bineînţeles, s-a uitat la mine ca la o nebună, agasat că-i întrerup muţenia şi singurătatea. Despre el, eu nu ştiu de ce lume aparţine, pentru mine e opac ca o planetă de fier. De fapt, despre nimeni nu poţi şti niciodată sigur, abia în faza asta putem privi cum străluceşte negru întregul. Pînă atunci, nici nu ştim că ar exista ceva ce trebuie cumpănit, contemplat. Dar cît a fost iubitul meu clandestin, apoi bărbatul meu, m-a pedepsit neîncetat pentru dorinţa lui pentru mine. Cît a fost bărbatul meu, a tînjit după L., prima lui dragoste, şi a făcut-o sfidător, la vedere. Bărbaţii, cît sînt bărbaţi, sînt poligami. Femeile, chiar dacă sînt din Familie, sînt, ce ciudat, monogame – cu obligaţia poligamiei. Isolda era de-a noastră: monogamă prin simţire, dar prin destin poligamă. Iarăşi o ironie, nu? O şotie a lor, a celor de Sus. Monogamia triunghiului clasic, Marc-Isolda-Tristan… Pe D. l-am iubit nu în genunchi, ci pe burtă. Ca un cîine. Cînd era bolnav, îmi doream să am aripi, ca într-un hamac să-l legăn în ele. Nu ştiam că de fapt le am, dar că mi le deschide numai mersul pe beznă. Poate că totuşi e om: dacă se tăia la un deget sau îl durea burta, mă făcea, dinadins, nu ştiu cum, să mă simt eu vinovată. Dacă avea un insucces, iarăşi, mă simţeam în plus şi de vină. Pînă la urmă, tot gîndindu-mă de ce mă simt eu mereu vinovată, am ajuns, cum scrie la carte, să ştiu că sînt în plus. Şi eram. În toate sensurile.

Cînd intrăm în faza asta, mirosim pentru ceilalţi ca pentru lupi o capră. Nu-i de mirare că sar la noi, carnasiere înfometate, şi ne grăbesc sfîrşitul. Se hrănesc lacom din noi, sfîşiindu-ne în grabă. Noi sîntem calzi încă şi vii, iar ei muşcă din noi, mestecîndu-ne grabnic carnea zemuind de sînge – şi vie. Şi-n timp ce ei ne înfulecă, noi ne amintim cum eram mai demult, în copilărie, cînd credeam

că sîntem normali, cu poftă de rîs, de joc, de mîncare, navigînd în zigzag şi-uneori poticnit între lumea de Dincolo şi de Apoi şi lumea de-aici, colorată şi grea, şi cum eram noi hotărîţi să obţinem ceea ce credeam că totuşi, totuşi, ni se cuvine şi nouă. Din torta vieţii. Din pîinea vieţii noastre, însiropată în sînge.

*

La începutul lunii aprilie, Ana s-a dezlipit şi de mormîntul fiicei ei, şi de cei doi copii, şi-a venit, pentru vreo două săptămîni, în ţară. O sunam zilnic, să văd ce face. Într-o miercuri, nu mi-a răspuns la telefon deloc. Seara însă a ridicat receptorul:

— Să ştii că am fost la o ghicitoare, lîngă Sibiu, a icnit ea, între hohote de plîns. M-am dus cu o vecină, Elke, cu maşina. Mi-a spus că eu, Laura şi Kerstin sîntem blestemate de Mica, cu blestem greu de sînge.

— De ce nu te-ai dus la un preot, să se roage pentru Laura? Şi pentru voi? Şi pentru noi, că tot au ajuns vieţile noastre o ruină. Ştiai că te-a blestemat, de ce te-ai mai dus la ghicitoare pentru atîta lucru? am întrebat-o uscat, şi aproape că îmi venea să îi recit, ca Ticu, versetele ce interzic să te duci la ghicitori şi la cei ce cheamă morţii, şi să-i spun ca el că asemenea fapte-s curvie.

Abia peste cîteva zile am auzit-o vorbind normal, chiar însufleţit. Am priceput imediat de ce: era la ea, în vizită, Buţi, primul soţ al Laurei, şi Ana, pentru o clipă, înviase. Oare ce voce ar avea dacă ar fi acolo şi Laura? m-am gîndit eu, cu imaginaţia străpunsă de cuie.

Chiar la mijlocul lui aprilie, a venit la mine, la Cluj. I-am ieşit înainte pe scări, n-o mai văzusem de la nenorocire. Îmbrăcată în negru, în haine moderne, aproape de adolescentă, arăta şi ea aproape ca o adolescentă. Slăbise. Faţa ei întinerise. În acelaşi timp, arăta ca un om complet

distrus, era acolo, în faţa mea, şi era cu totul distrusă. Pierduse tot ce avusese, un bărbat, al doilea bărbat, fiica. Şi zîmbea blînd, tremurat. Cum stătea pe fotoliu, m-am dus lîngă ea şi m-am aşezat la picioarele ei, jos pe parchet, frecîndu-mi încetişor capul de genunchii ei, ca în copilărie. Arăta ca Maica Domnului după ce i-a fost răstignit Fiul. Îi lipsea numai un acoperămînt pentru cap, o năframă care s-o îmbrobodească, s-o înfăşoare în falduri ivorii, subliniindu-i ochii sumbri, în care nu era pic de mînie, ci numai pustiirea de după sfîrşit. A dormit la mine.

— Mi-e aşa de groază să merg la Cutca! mi-a şoptit tremurat, cu priviri neliniştite şi negre. Mi-e aşa de groază să mă întîlnesc cu Mica! Oare cum va fi? m-a întrebat.

A doua zi, în 16 aprilie, într-o zi senină şi rece de luni, cînd eu aveam cursuri şi n-am putut merge cu ea, aveam şi o comemorare, Ana s-a dus la Cutca singură, cu trenul. De cum a deschis uşa, Mica, aşezată pe marginea patului, a întîmpinat-o abrupt:

— Da’ atîtea luni cît ai stat în Germania, n-ai avut vreme să-mi scrii şi mie o vedere? Nu te-ai gîndit să îi scrii la proasta de mă-ta un rînd?

Ana a gemut ca un om lovit cu piatra în inimă, a încercat să spună ceva, dar n-a avut timp, Mica a plusat:

— Da! Că nu vă pasă la nici unul de mine! Nu vă pasă dacă am ce mînca sau cu ce mă încălzi! Nu vă pasă că răbd de frig şi de foame! Că au fost zile cînd n-am avut cu ce să îmi cumpăr nici pită!

— Da’ cum, Mica, păi nu ai pensie de la colectiv? Şi nu ai pensie de văduvă de veteran de război? Şi nu îţi aduce Tabita bani în fiecare lună? i-a răspuns, raţional dar prosteşte, Ana.

Nu aveai însă cu cine să vorbeşti, mi-a povestit Ana, plîngînd.

— I-a făcut troacă de porci pe Tinu şi pe Viorica, pe copii, pe tine. A spus că noi două

sîntem… Că Viorica este… Şi a încheiat blestemînd.

— Vă blăstăm. Vă blăstăm pe tăţi tri. Să şiţi blăstămaţi şi să nu vă meargă nimic în viaţă! Şi-uaţi voi de minune să şiţi! Mai bine nu vă făceam! Oi aprinde tăt aici! Ş-oi vinde ce-a mai rămas, să nu vă rămîie nimic după mine. Focul să le ardă pe tăte, să se aleagă sperla din tăt! Că mi-aţi luat titlurile de proprietate! Să mi le daţi înapoi, că îs ale mele! Vînd tăt ori aprind casa! Să nu rămîneţi cu nimic! Şi mă duc într-o temniţă!

Era fantastic. Era grotesc. Am pus-o pe Ana să îmi povestească de două ori marea vizită de consolare pe care i-a făcut-o augustei noastre Mame, apoi i-am tras de limbă pe cei de la Cutca să îmi descrie şi ei cum a fost. Naraţiunile coincideau. Îmi părea bine că nu am fost de faţă. Şi îmi părea rău că nu am fost totuşi acolo, s-o protejez pe Ana de vinul mîniei care fierbea în Mica precum în craterul unui vulcan.

— Aşa. Asta ţi-a fost consolarea pe care ţi-a oferit-o Mamica noastră, i-am spus. În loc să te ia în braţe şi să plîngă cu tine, şi să-ţi spună ce rău îi pare după Laura, ce îngrijorată este pentru copii… ea te-a învinovăţit că nu i-ai scris. Tu ai păzit mormîntul fetei tale, şi ea te-a întrebat de ce nu i-ai scris. Extraordinar. Nu plînge, te implor!

— Vai, vai, a mai trăit vreodată vreo femeie mai nefericită ca mine? se legăna Ana. Vai! Cum mă ocăra în copilărie, „Fute-te-ar tată-to”! Şi cum m-a blestemat şi-acum! Şi cum ne-a blestemat pe toţi trei, şi-acuma! hohotea Ana. S-a dus la Nicula, la Sîntamărie, şi ne-a blestemat la icoane! Păi ce face dumneaei nu-i păcat? Ba e păcat.

— Da, Ana, cred că e păcat. Nu plînge, te implor. E bătrînă, Ana, iart-o! Cred că s-a sclerozat şi nu mai ştie ce spune! am minţit eu.

Nu despre scleroză era vorba, nu, în faţa străinilor la care avea vreun interes Mica era cea mai fermecătoare femeie cu putinţă. O văzusem în

salon, la spital, în septembrie trecut, cum a vrăjit pe toată lumea din trei mişcări, şi pe doctori, bineînţeles. Nu, nu despre scleroză era vorba, ci despre o alt fel de împietrire, a iubirii. Fusese rănită, era adînc rănită – şi nu ne mai putea iubi. Nici noi nu o mai iubeam îndeajuns. Şi ea ştia asta.

Peste cîteva zile am visat-o pe Mica, era bună şi dulce, eu tocmai o conduceam la culcare, i-am mîngîiat cu buzele mîinile ei mici şi crăpate de muncă, i-am sărutat amîndoi obrajii, apoi am ieşit în beznă, afară.

*

În iunie, cînd Tinu şi Viorica au pregătit parastasul de şase luni, iar Ana n-a mai avut încotro şi s-a dezlipit de mormîntul de sub pini al unicei ei fiice, întorcîndu-se de tot din Germania, de la copii, Mica era mai îmblînzită. N-a vrut nici acum să vină la biserică, la slujbă. Am aflat însă de la preot că plătise pentru Laura la biserică slujbe de pomenire pe tot anul. Aşadar, nu din cauză că nepoata ei favorită trecuse la protestantism nu călcase ea la slujba de parastas, ci, aşa cum intuisem din prima clipă, din cauză că nu avusese ea însăşi ideea unei ceremonii religioase pentru sufletul Laurei.

În toamna anului 2007, cam la un an de la ultima venire a Laurei acasă, Ana şi-a găsit de lucru în vechea ei meserie, din care aşa de bucuroasă se pensionase, şi s-a întors într-o frizerie. S-a agăţat de distracţia noastră supremă, de plăcerea de a munci, unica pe care o poţi avea de unul singur. De aniversarea Laurei, în 15 ianuarie, s-a dus în fiecare an la Geretsried. La mormîntul Laurei. Ce reguli a făcut Dumnezeu şi ce fel de Dumnezeu este acesta, care răreşte rîndurile din spate şi culcă sub pămînt morţii noştri tineri, în timp ce noi, din prima linie, din a doua, scăpăm, eu nu ştiu. Ce poate fi în sufletul unei mame, al uneia normale, care, în loc să meargă la

fiica ei s-o sărbătorească de ziua ei, cînd împlineşte treizeci şi nouă de ani, apoi patruzeci de ani, merge cu flori şi lumînări la mormîntul ei de un an, apoi de doi, apoi de trei, iarăşi nu ştiu. Nu ştiu, îmi spun uitîndu-mă pe fereastră la norii vineţi care acoperă cerul, cît de apărată este inima lui Dumnezeu, de lacrimile unei mame – normale, trebuie întotdeauna s-adaug –, nici ce bucurie îi poate lui odrăsli, acolo unde se-ascunde, în universul mamătată faţă de care toate sînt universuri-copil, din durerea de mamă a Anei. Şi nu înţeleg nici taina speciei acesteia în care-a trebuit să ne naştem.

Iar Mama nu s-a oprit din blestemat. Ori de cîte ori a auzit că se vinde bine un pămînt din Cutca – şi se vindeau bine, după ce lîngă gară s-a deschis o fabrică, General Motors, şi s-a zvonit că pe dealurile din jurul Cutcii vor fi mutate toate marile fabrici ale Clujului, într-o gigantică platformă industrială –, Mica plănuia să vîndă. Îmi făceam drumurile la Cutca, uitîndu-mă, de la o lună la alta, cum se înalţă General Motors şi cum, la nici 10 metri de noua clădire, începînd cu drumul spre sat, totul decade, acoperindu-se de pecinginea sărăciei şi-a delăsării.

Imediat ce laşi General Motors pe stînga, drumul pînă în satul cocoţat pe terasa înaltă a Someşului trece printre lanuri înalte şi unduitoare de cucută înflorită şi de brusturi mai mari decît un stat de om. În grajdurile de la Duvana, pe vremuri pline de vaci de lapte, de unde P. îşi avusese pacienţii lui cu bruceloză, e gol. Urcam de fiecare dată încet în sat, uitîndu-mă la casele bătrîne, crăpate de vreme şi părăsite una cîte una, într-una, chiar din centru, s-a prăsit o familie de vulpi, aşa mi-a spus Tinu, fură găinile din gospodăriile care mai sînt pe uliţa principală. Rulam încet pe uliţele scufundate în propria lor ţărînă, simţind pe piele că toată aşezarea aşteaptă, ca Macondo, vîntul din urmă.

Într-un sfîrşit de vară, satul s-a umplut de omizi uriaşe, păroase, care-au ros coroanele pomilor şi toată vegetaţia, unde te întorceai dădeai numai de pînzele lor pufoase, prăfoase, văzduhul suna ca o cădere fină de nisip, cernut prin site largi cît cerul. „Ce suna aşa?" am întrebat eu, înnebunită de-o groază străveche, mi se năzărea că văd lăcustele Sfîrşitului, mai mari ca un stat de om, năpustindu-se în roiuri compacte asupra satului chircit la pămînt. „Omizile, omizile, cum rod", mi-a răspuns Tinu, „dă-te de sub pomniţar, nu vezi că-ţi cade gunoiul lor în cap?" Într-adevăr, de sus cernea cu excremente negricioase de-omidă. „Şi de ce nu faceţi ceva, să scăpaţi de ele? De ce nu stropiţi? De ce nu reclamaţi la Primărie, să stropească din avion!" m-am scuturat eu, tot drumul pînă-n Cutca văzusem acelaşi prăpăd, o vegetaţie scheletică şi chelită de rosătura flămîndă a omizilor ruginii. Ai mei m-au privit ca pe-o nebună, păi ce-are de făcut Primăria aici, sînt omizi şi gata, ce, te crezi pe vremea Colectivei, cînd pomii erau stropiţi în fiecare an, din avion? Amu îi fiecare pe contul lui, au venit fluturii şi-amu sînt omizi, şi la anu' o să fie la fel, poate mai multe, ce putem noi face? De unde bani pentru stropit?

Treceam cu maşina încet prin sat, o coteam la dreapta, pe fosta pustă, acum parcelată în gospodării îngrămădite una într-alta, şi urcam, pe lîngă biserică şi ţintirim, acasă. Opream în faţa porţii mici şi o deschideam cu strîngere de inimă: Oare astăzi cum o să fie? Intram la Mica:

— Sărut mîna, Mica, ce faci?

Şi ea îmi cerea actele, să vîndă pămîntul. I-am explicat de mai multe ori, liniştită, că nu poate vinde nimic fără semnăturile noastre, căci nu este singura proprietară.

— Da' ce? Nu pot eu să vînd locurile pe care mi le-a lăsat Tica? Nu sînt eu stăpînă peste pămîntul pe care îl am de la tatăl meu? şi-a pledat ea cauza.

Am stat şi m-am gîndit serios la întrebarea ei. Mă stingherea ca o pietricică-n pantof, la drum lung, faptul că în disputa cu Mica, pornită de la alte temeiuri, de putere şi dragoste, este amestecată acum proprietatea, moştenirea, „averea”. Şi m-am gîndit că, de fapt, nu avem dreptul s-o oprim să-şi vîndă zestrea ei de la Tica. Ca un făcut, atunci s-au găsit să vină la ea trei femei tinere, nevasta şi cele două fete ale lui Miheşu lu’ Crişca, ăla despre care spunea Tinu că ar fi favoritul Mamei.

— Am venit, tanti Maria, a spus una, accentuîndu-i numele ca la oraş, pe i, să fixăm data la care să trecem pămîntul pe numele nostru.

Am tăcut. Au fost aşa de proaste, încît au încercat să se folosească de prezenţa mea, cerîndu-mi s-o conving eu pe Mica să le facă acte pe pămîntul nostru.

— Spune-i şi dumneata, zicea una, spune-i să vină la Consiliu, să facem actele. Că dacă nu, s-a întors ea spre Mica, că dacă nu, nu-ţi mai dăm înapoi cucuruzul pe care îl ai la noi în podul căsii.

Aşa am aflat eu, din cea mai sigură sursă, că era adevărat ceea ce îmi povestise Tinu, Mica şi-a dus într-adevăr lucrurile, toate ţesăturile ei de lînă şi bumbac, precum şi bucatele, la Miheşu lu’ Crişca. După ce femeile au plecat, am întrebat-o pe Mica:

— Mamica, am alintat-o eu, zi-mi şi mie, ce ţi-a dat Miheşu pentru că i-ai dat în folosinţă, în arendă – am înţeles eu –, locul de la Patru Rude?

— Mi-a adus o căruţă de lemne, mi-a răspuns Mica. Că n-am avut cu ce mă încălzi! Răbdam de frig!

— Da’ cu banii pe care ţi i-am dat eu în fiecare an pentru rumeguş, ce-ai făcut? m-am interesat eu, moale.

— Ce bani? Nu mi-ai dat bani de rumeguş, mi-a întors-o Mica.

Era absurd. Mă minţea în faţă, fără nici o jenă.

— Şi ce ai la ei? Cucuruz?

— D-apoi, am avut ceva, cum mi i-o cules ei. Da' mi i-o dat pă tăţi, am avut grăunţe pentru găini, nu mai e nimic acolo, a cotit-o ea.

Apoi mi-a cerut din nou titlurile de proprietate:

— Dacă aş vinde locul de la Patru Rude, i-aş da lui Ana o mie de euro să se trateze.

Actele nu erau la mine, cum credea ea, dar i le-aş fi putut lua lui Tinu, mai aveam încă atîta putere. I-am spus însă adevărul.

— Mica, tratamentul Anei costă mai mult de o mie de euro pe lună, e aşa de scump, încît numai miliardarii şi-l pot plăti singuri. Altfel, e prea scump. Poate i se aprobă dosarul şi îi vine rîndul, că are dosarul depus de mult, din vara lui 2006, de cînd mai trăia Laura. Cu o mie de euro nu poate face, din păcate, nimic. Dacă de o mie de euro ar fi depins vindecarea ei, aş fi plătit eu, încă de-atunci, de cînd are diagnosticul.

— Da' vreau să vînd. Ce, n-am eu dreptul să vînd ce mi-o dat Tica?

Ne învîrteam în cerc, de ani de zile. Ca să-şi poată vinde zestrea, trebuia să facem succesiunea după Ticu, să ieşim din indiviziune. Iar asta ar fi făcut-o proprietară pe cea mai mare parte din curte şi din casă, şi pe-o bună parte din pămîntul lui Ticu. Mi-am imaginat cum va vinde degrabă tot ce va ajunge pe numele ei, ograda părintească şi casa. Cum va da de fapt totul de pomană lui Miheşu lui Crişca. Şi mi-am imaginat cum pe grădina lui Ticu, ce-a fost leagănul nostru şi pe care eu am făcut-o să fie şi o parte din mormîntul Tatălui nostru, se va plimba ţanţoş ăla al lui Crişca. Şi cum pămîntul lui Ticu, leagăn şi mormînt deopotrivă, udat la propriu cu sîngele lui, va fi călcat în picioare de individul ăla fără scrupule şi fără ruşine. Asta, după ce îi va da afară pe Tinu cu ai lui şi, bineînţeles, pe Mica. Miheş. Febleţea lui Mica. Substitutul de fiu. Înlocuitorul nostru, al celor „tri", pentru care Mica n-a dat la timp „trizăci de lei". Şi am simţit că *asta,* asta nu, că asta n-aş putea îndura în nici un

fel, că e prea mult, că Mica prea se joacă cu toate. La urma urmelor, ce vină avem noi că sîntem copiii lui Ticu? În somn, cînd mă visez cuprinsă de flăcări, pe Taticu îl strig, mi-am spus eu, după el urlu din adîncuri să vină să mă scoată afară.

— Mica, atîta timp cît voi trăi eu, nu vei vinde nimic. Dacă ai nevoie de bani, pentru orice, îţi dau eu. Oricîţi. Trebuie numai să-mi spui. Dar de vîndut, nu te las să vinzi. Nu am deloc chef să îl văd pe Tinu, cu toată familia lui, pe drumuri. Şi nici pe dumneata. Nu vezi? Cu ce s-a ales Tinu în viaţă? Întîi l-a prostit Ticu şi l-a pocăit, şi-a făcut închisoare pentru pocăinţă. Pe urmă a stat cu dumneata, şi ai făcut cu el ce ai vrut. Şi de cînd s-a însurat, nu i-ai luat un copil în braţe, de parcă nu ţi-ar fi şi ei nepoţi! Şi te-ai sfădit cu el continuu. L-aţi măcinat între voi două, între dumneata şi nevastă-sa, ca între două pietre de moară. Ce vrei? i-am spus, îţi închipui că îl desparţi de Viorica? Nu vezi că au trei copii frumoşi? Ce vrei?

— Poate-a rămîne ea de tot în Dobrogea! mi-a răspuns, cu o speranţă iraţională, care mi-a sfîşiat inima.

Era marea ei dorinţă şi mă durea sufletul că-şi doreşte ceva aşa de nepotrivit, care nu i se va împlini niciodată. Ne aflam la o limită şi ne băteam amîndouă cu capul de zid, ca atunci cînd ţi-ai dori să nu mori sau alt lucru, tot imposibil. Mica mi-a pîrît-o din nou pe Viorica, ştiam, aflasem, aveam şi eu sursele mele, aşa că am urcat la cumnată-mea şi am vorbit cu ea, încheind liniştită:

— Nu îţi cer să te porţi bine cu Mica. Nu ai motive, după tot ce a fost. Dar îţi cer să nu te mai apropii de ea niciodată. Niciodată.

Nu i-am dat Mamei actele de pămînt. Nebunia cu vîndutul terenurilor a ţinut în Cutca pînă a început şi la noi criza. După Crăciunul anului 2008, cînd pe strada mea circulaţia de tiruri s-a rărit, pentru că nu mai aveau ce să transporte, iar

fabricile din Cluj şi-au amînat fără termen mutarea în hotarele satului, nu s-a mai înghesuit nimeni să cumpere pămînt în hotarele Cutcii. Mica s-a mai liniştit în sfîrşit, nu a mai vrut să facă nimănui cadouri în loturi agricole, acoperite prin vînzări fictive, perfecte juridic. Numai nepoţilor ei de frate, lui Dodo şi Deiu, cînd au întrebat-o dacă îşi cere partea ei din grădina şi din ograda părintească, a Sucutărdenilor, le-a lăsat totul, cu un gest grandios.

— Nu-mi trebe nimic de acolo, să fie al vostru, să vă bucuraţi de ce-aveţi! le-a urat ea, frumos.

Ştiu asta chiar de la ea, mi-a povestit pe îndelete întîlnirea cu vărul nostru, cu Deiu, căruia i-a semnat o hîrtie că renunţă la succesiunea după părinţii ei.

— Serios? am întrebat-o.

Încurajată de placiditatea mea, Mica a început să povestească:

— A venit Deiu, într-o zi, cu o hîrtie. Şi mi-a spus că tot ce e acolo, în casa mea părintească, apare la Cartea Funciară pe numele meu şi al lui Marta. Numai pe al meu şi a lu' Marta. Şi că advocatul i-o-nvăţat să umble pe la noi, care mai trăim, şi pe la urmaşi, să ceară semnături de renunţare la succesiune. Şi io i-am zîs lui Deiu: Dragă Deiu, io am tăt ce îmi trebe, io mi-am primit partea mea de la Tica, care mi-o dat pămîntul ce mi se cuvenea. Şi mie nu îmi trebe de la voi doi nimica. Nimica, înţălesu-m-ai? Să folosiţi sănătoşi tot ce este acolo, eu nu o să vă deranjez.

Mica se opreşte, e mîndră de ultima formulare.

— Eu nu o să vă deranjez. Şi am semnat.

M-am uitat la ea, gînditoare. E un exemplar splendid, are o coerenţă de fier, în ciuda fluidităţii ei lăuntrice, face gesturi de grandoare în favoarea nepoţilor ei după Alesandru, dar, în fond, nu se ştie ce îi place mai tare, să fie generoasă cu ei sau faptul că, generoasă cu ei fiind, este direct împotriva noastră, a celor trei pentru care n-a

cheltuit „trizăci de lei” la timp. Uite, mi-am spus, dă de pomană tot ce a avut ea de la părinţii ei, numai să n-o moştenim noi. Şi vrea să împrăştie şi ce n-a fost al ei, ce-a fost al lui Ticu, ograda cu casa, de pildă. Are un plan, să nu moştenim de la nici unul nimic, pentru că, în fond, bucuria ei ultimă este să ne vadă cum ne zvîrcolim ca nişte rîme pe uscat.

— Mica, înţeleg. Ai avut grijă de Dodo şi de Deiu. Şi vrei să nu moştenim nimic din ce a fost al dumitale. Dar cu ograda asta ce ai? Asta a fost a lui Ticu, nu a dumitale.

— Da! Da’ eu am stat aci păstă şaizeci de ani! Praful şi sperla să se aleagă după mine! a spus, zîmbind. Şi ce, doară Tinu are pămîntul moştenit de la Marta!

— Da’ eu nu am pămînt de la Marta. Şi nici Ana. Vreau să am şi eu o bucată de loc, să îmi fac casă, să vin la Cutca!

— Ţîie şi lu’ Ana nu vă trebe nimica.

— Ba îmi trebuie, Mica, vreau să vin să stau aici.

— Ce, amu îţi trebuieşte moştenire?

— Da, Mica, partea după Ticu.

— Să nu îţi trebuiască! Ce, amu vreţi avere? Vrei avere, tu?

— Numai un loc de casă, Mica. Din pămîntul lui Ticu. Cred că lui Ticu i-ar plăcea să mă ştie că umblu pe pămîntul lui.

— Dejeaba te tăt duci tu la mormîntul lui, niciodată nu te-o ţînut în braţe! Şi niciodată nu te-o pupat măcar! Buleandră, aşè ţi-o zîs pînă-n ultima zî, că eşti o buleandră. Şi asta şi eşti, o buleandră. Iar eu am greşit, că n-am scăpat batăr de tine.

Se opreşte o clipă, eu profit şi o întreb cum se numeşte floarea roşie din fereastră, dar ea nu se lasă păcălită:

— V-am spălat pe tăţi tri de căcat şi v-am fost slujnică. Să-ţi spun drept, eu n-am vrut niciodată copii. Şi v-am făcut pe voi. Rău am făcut, că

numa' m-aţi chinuit. Mai bine scăpam de voi, că nici batăr unul nu meritaţi să trăiţi. Şi-aş fi fost astăzi un om liber. No, atît.

Ana, nu eu, a fost aceea care-a descoperit că Mica aruncă cu banii, împrumutîndu-şi vecinele, care nu-i mai aduc banii înapoi, iar ea uită să-i ceară, că plăteşte bacşişuri pentru fiecare lucru pentru care trimite pe cîte cineva, niciodată pe copiii lui Tinu, să i-l cumpere, că a ajuns o sursă de venituri mărunte pentru oricine de pe uliţă care vrea s-o fraierească de cîţiva lei pentru ţigări. N-am zis nimic, în fond mă bucuram că se distrează pe seama mea şi a banilor de la mine, că îşi poate cumpăra un amuzament pe care nu credeam că aş avea dreptul să i-l retez, prea puţine bucurii a avut ea în viaţă.

XI

La nici două săptămîni după ce-a murit Mica, Tinu mi-a arătat, înveselit, că i-a răsărit cucuruzul pe care l-a semănat în întîi mai. Calculez rapid şi fără voia mea că am fost acasă în 30 aprilie, cînd Mica era foarte rău, că am fost acasă în 2 mai, cînd a venit salvarea şi doctoriţa nu a vrut sau nu a putut să-i mai facă Mamei noastre nimic: Tinu a semănat cucuruz în ziua de sîmbătă, 1 mai, între două crize de rău ale lui Mica. În 3 mai, Mica a murit, adeverind pentru vecie că nu o să mai prindă culesul. Mă uit la cucuruzul încolţit şi îmi amintesc că în aprilie 1987, cînd P. era în spital, în agonie, Mica, venită să m-ajute să-l îngrijesc, a lipsit o zi, apoi mi-a spus că şi-au pus straturile în grădină şi şi-au semănat cucuruzul. M-am uitat atunci la ea dintr-o mare depărtare: straturi? cînd aici, pe patul de spital, moare bărbatul faţă de care sînt aşa de vinovată? Straturi, da, straturi, ce-o să mîncăm la vară şi la toamnă? Dar la iarnă? mi-a răspuns Mamica la privirea pe care i-am aruncat-o. După douăzeci şi trei de ani, fratele meu face la fel, se bucură că i-a răsărit cucuruzul. Îi răspund că şi eu mă bucur, ce-a mai făcut? A, da, s-a apucat de renovat bucătăria lui Mica, nu vreau s-o văd? Ba da, vreau s-o văd, după divorţuri şi înmormîntări oamenii golesc locul, sparg pereţii, şterg urmele celor ce-au fost şi au plecat. Indiferent cum au plecat. Aşa face şi vecina mea de vizavi, i-a murit soţul cu vreo două luni înainte, iar acum renovează apartamentul. Toţi se instalează imediat, lacomi, în viaţa cea nouă, proaspăt văruită, dezinfectată de moarte, pregătindu-se s-o trăiască în confort, da, cît mai confortabil cu putinţă, pe ei n-o să-i ajungă nimic,

nici divorţurile, nici necazurile, nici boala, nici moartea.

Mă concentrez, mă gîndesc, oare mie nu-mi vine să sparg nimic, nici un zid? Nu, nu îmi vine, nici să zugrăvesc nu-mi vine, mie mi-e somn şi nu pot dormi, pe mine somnul mă dă afară ca din praştie. Mie mi-e dor de Mama, n-aş da-o pentru nimic în lume. Şi mi se pare că mă aşteaptă. M-aş duce la ea, la cimitir, să vorbesc cu ea cum vorbesc cu Ticu, acum, datorită neprevederii mele, ei sînt alături, pot vorbi cu amîndoi deodată, i-am căsătorit pentru a doua oară, asta am făcut, i-am recăsătorit, din nou fără voia ei, în ciuda a tot ce ştiam, numai din neprevederea mea sînt alături. M-aş duce la cimitir, da, dar Tinu şi Ana mi-au cerut repetat să nu mă duc pînă nu trec cele şase săptămîni rituale.

Cînd însă s-a apropiat a şasea zi de luni de la moartea ei, m-am pregătit de cimitir ca pentr-o întîlnire de dragoste.

— Treaba lu' Tabita dacă vrea să meargă mai repede la mormînt, i-a spus Tinu cu vreo trei, patru zile înainte Anei, eu am avut problemele mele cu Mica şi nici mie nu mi-e uşor, dacă ea vrea, să se ducă. Eu nu mă duc pînă nu trec şase săptămîni de la înmormîntare.

— Nu te duce, nu-i voie! m-a rugat şi pe mine, direct.

M-am pregătit totuşi să merg. Îmi aminteam prea bine drumul din 3 mai, cu pornire la cinci fără cinci. Am plănuit să pornesc cam la aceeaşi oră, poate cu trei minute mai devreme? Dar a sunat telefonul. Întîi, nepoată-mea, Raveca, din Cutca, întrebînd dacă am fost. Apoi soră-mea, Ana, din Mediaş, cu întrebarea dacă am fost, şi m-a ţinut mult, mult, ca şi cum ar fi vrut să mă împiedice să pornesc din Cluj. Nu terminasem convorbirea cu ea, şi m-a sunat un doctorand, pe portabil, tocmai din Canada. Şi nu terminasem convorbirea cu el, şi m-a sunat cineva repetat pe fix, deşi eu ridicam şi

spuneam că vorbesc pe alt telefon, apoi închideam. Şi nu am terminat bine convorbirea, şi m-a sunat cumnată-mea, din Cutca, pe portabil, cu rugămintea să îi transmit imediat Anei, la Mediaş, ceva legat de parastas. Am sunat-o pe Ana de pe fix, şi n-am terminat bine convorbirea cu ea, că m-a sunat un colaborator, din Paris, pe portabil. Şi nu am terminat bine convorbirea cu el, şi m-a sunat I., pe fix. Şi nu am terminat bine convorbirea cu el, şi m-a sunat D., pe portabil, exasperat, chiar speriat că mi s-a întîmplat ceva. Şi-apoi l-am sunat eu de pe fix pe fratele meu, şi el mi-a spus că bine-am făcut că nu m-am pornit la ei, acolo, spre seară, a fost o vreme mare, cerul Cutcii s-a acoperit de nori vineţi, a fulgerat de credeai c-o să ardă lumea, iar vîntul şi ploaia au culcat iarba şi cucuruzul la pămînt şi a bătut o gheaţă mare ca boabele de fasole. Da, da, bucăţi negre de gheaţă au acoperit curtea şi grădina de pomi, o apă întunecată, ia aşè, de cel puţin două laturi de palmă, a acoperit pămîntul, prăpăd ce e şi pe hotar, şi în grădină, frunze şi crengi peste tot, parcă ar fi trecut potopul. De fapt, abia a doua zi, pe lumină, avea să-şi dea seama că prăpădul a fost mult mai mare. Iar cînd am pus în sfîrşit jos receptorul era trecut de zece şi jumătate noaptea. Vorbisem la telefon, neîntrerupt, răspunzînd la opt apeluri şi dînd şi eu trei telefoane urgente, aproape şase ceasuri. Ce-i asta? m-am întrebat nedumerită şi amară, niciodată nu mai primisem atîtea telefoane într-o singură zi, încît să n-apuc să termin o convorbire pe fix şi să zbîrnîie portabilul, şi invers. Ce-i asta? Nici măcar nu m-am putut gîndi la Mica, la faptul că acum şase săptămîni, la orele astea, a agonizat şi a murit, n-am putut-o însoţi nici măcar cu gîndul.

A doua zi m-am dus în sfîrşit la mormîntul Mamei mele. Iarba era mare şi pe marginea drumului am văzut sînziene înflorite. Mi-am amintit că atunci cînd a murit, era vremea

semănatului, abia îşi semănase cucuruzul şi, uitîndu-se la cer, i-a spus lui Tinu:

— L-am semănat, da' nu-i mai apuc culesul.

Şi, deşi credea că nu mai apucă culesul, i-a cerut la amiază lui Tinu s-o ducă în grădină, să-i arate ea unde să îi pună el două-trei sfecle de sămînţă. I le-a pus în pămînt, în timp ce ea se uita la el sprijinindu-se-n botă, una a răsărit, cam la o săptămînă după moartea ei în hemoragie digestivă.

Pe mormînt nu era nimic mişcat. Coroanele se îngălbeniseră, acele de brad erau presărate, ruginii pe lutul portocaliu şi reavăn de la atîta ploaie, am citit panglicile negre, scrise cu argintiu, de la două, trei coroane, m-am uitat la pămîntul hîit de ploile cele multe. De jur-împrejur, ca de pe acoperişul lumii, puteam privi dealurile înverzite, de-aici aveam aproape aceeşi vedere largă ca din fosta arie, pe vremea cînd mă duceam cu curcile la-ngrăşat. Prin cîte am trecut de atunci! mi-am spus, uitîndu-mă la pămînt şi la cer, prinsesem un ceas cald şi însorit, o spărtură luminoasă între ploile ce curgeau zilnic de sus, năruind pămîntul, dacă ar fi s-o iau de la început aş spune: – Ba, mulţumesc frumos, a fost foarte interesant, dar, mulţam fain, nu mai vreau încă o porţie, mie mi-a fost de-ajuns. Pentru nimic în lume, ba.

Acasă, viţa-de-vie invadase stîlpii urîţi de ciment şi spalierele de fier. Era aproape frumos. M-am aşezat, cu spatele la grădina de deşeuri, la masa cea urîtă de metal a fratelui meu şi mi-am aprins o ţigară.

— Ai fost? m-a întrebat, şi sub vocea lui aspră am recunoscut emoţia şi dorul.

— Am fost, i-am spus. Am pus flori, margarete frumoase şi saftiu, şi am aprins lumînări la amîndoi.

— În mod normal, nu-i voie să te duci, se merge numai la şase săptămîni de la îngropare.

— Ba-i normal, i-am răspuns, sigură de mine. Isus s-a înălţat la cer joia, este Joia Înălţării,

sărbătoare. La şase săptămîni de la moarte. Scrie şi-n *Biblie*. Ispasul. Mica a murit lunea, iar acum e marţi, la şase săptămîni şi-o zi.

Apoi am vorbit de altele. Aerul era blînd şi un abur albăstriu împîclea vederea spre Prodaia, recunoşteam înserările copilăriei, îmi aminteam ca prin vis marile speranţe de-atunci, din care nici una nu mi s-a împlinit, elanul, pofta, mirosul. Pleavă şi pulbere. Mi-era dor, mi se părea că dacă aş şti să fac un pas, unul singur, în direcţia potrivită, aş ajunge acolo, în ograda cu troscoţel a casei noastre de acum treizeci şi şapte de ani, cînd toţi mai erau şi nici unul nu murise încă în sînge. Cînd nimic cu adevărat rău nu se întîmplase încă.

— După ce pleci tu, mă duc să îl curăţ. Mai stau oleacă aci, cu tine, şi îndată-de-mare mă duc să fac curat acolo, a spus Tinu subit.

M-am uitat atentă la el, era aproape seară, dinspre Morlaca se arăta că vine o vreme mare, cu nori uriaşi, graşi şi vineţi.

— Lasă că îl faci mîine, i-a spus nevastă-sa.

— Îl fac în seara asta.

Ploaia m-a prins din urmă pe drum. Iar cînd am urcat în apartament, Tinu mi-a spus la telefon c-a făcut mormîntul, a aruncat coroanele uscate şi a ridicat pămîntul, potrivind florile şi lumînările.

Peste cîteva zile, în 20 iunie, i-am făcut Mamicii parastasul.

*

Ana a venit de la Mediaş, toată ziua de vineri socăciţele au împachetat sarmale „mici şi finuţe”, cum zicea Mica, şi eu n-o mai corectam, nu-i mai spuneam că nu există cuvîntul „finuţ”, ce-a apucat-o cu atîtea diminutive, tocmai pe ea, şi de cînd? Socăciţele lucrau afară, eu sondam delicat printre lucrurile Mamicii, în camera ei, scoţînd la întîmplare, dintre haine, hîrtiile ei. Chitanţe de impozite anuale, taloane de pensie, garanţia pentru televizor, asigurări ADAS, carnete cu bilete

gratuite de tren de la Veteranii de Război, le recunoşteam, ultimele fuseseră ridicate de mine, cărţi poştale, scrisori. Cîteva sute de scrisori, de la Ana, de la mine, de la Laura, de la P., de la D, de la cîţiva nepoţi. O parte, probabil infimă, din ceea ce a primit într-o viaţă. După semnături: Ana; Ana şi Aurel; Ana, Aurel şi Laura; Ana, Ţuchi şi Laura; Tabita; Tabita şi P. ; Tabita; Tabita şi D. ; din nou Tabita; Laura; Laura şi Buţi; Laura, Kerstin şi Buţi; Laura, Frank, Kerstin şi Andreas, îmi puteam da seama de cronologia singurătăţilor şi căsătoriilor noastre, era ca un pachet ofilit de măritişuri şi de divorţuri. Şi de morţi violente, neaşteptate. Dar şi cîteva naşteri.

„Dragă Ticu, dragă Mica, dragă Tinu", citesc eu, şi mi se pare că îmi recunosc scrisul, mai ascuţit decît acum, al meu totuşi. O scrisoare de pe vremea cînd mai trăia Ticu, o raritate!, şi uite, dacă le scriam acasă, începeam cu Ticu!, mă mir eu acum, cu inima bătîndu-mi tare. „Sînt bine, m-au lăsat durerile de cap. Am două note pînă acum, un 8 la biologie şi unul la istorie. La istorie am avut un conflict grav cu profesoara, m-a dat afară pentru că i-am spus că nu am alţi ciorapi decît cei roşii, şi-n ora următoare m-a ascultat. Am ştiut tot, meritam 9, dar mi-a dat numai 8. Am început extemporalele, învăţ mult, dorm cam 6 ore pe noapte, dar deocamdată e bine. Ce faceţi? Ce face Tinu? Îl rog mult să îmi trimită împrumut Kant – *Critica raţiunii practice*, am nevoie de prefaţă. Şi să îmi explice el sau Ticu cum se caută în *Biblie* trimiterile, la unele nu mă descurc. Mi-a scris Gic. Ce faceţi? Eu sînt cuminte. Aştept vineri pachetul. V-a mai scris Ana? Vă pup, Tabita." Trebuie să fie scrisă prin 1972, din Cluj, încerc să îmi amintesc ciorapii roşii cu care am scos-o din sărite pe doamna Bojan, profesoara de istorie, mă mir ce voiam eu atunci de la Kant, cartea este acum în biblioteca mea, îmi recunosc semnele vechi, fine,

de pe margine, recunosc şi semnele lui Tinu, apăsate, şi cele baroce, ale lui D.

Iau la întîmplare o carte poştală, e din iunie 1968, trimisă din Cluj, probabil din gară, de Ana, „Dragii mei, deşi ne-am despărţit doar de două ore, gîndul nostru se îndreaptă spre dvs., vă pupăm de mii de ori pe toţi, Ana şi Aurel”. Sînt zeci de scrisori de la Laura, unele din Mediaş, ca asta, cînd ea avea numai 13 ani: „Vineri, 17.IX.1982. Draga Mică şi Tinu, Am scos pozele de la developat şi mărit. Nu sînt prea grozave, dar pentru început sînt bune. Noi sîntem bine, sănătoşi, Ţuchi a plecat în cursă la Bucureşti, mama cu serviciul, iar eu cu şcoala, pe care am început-o bine. Pe aici e un frig grozav. Ţuchi a cumpărat, în 16 septembrie, un casetofon grozav, cu 4.100 de lei, asta a fost cea mai mare bucurie şi o mare surpriză. Voi ce faceţi, dragă Mică şi dragă Tinu? Vă pupă cu mult dor şi drag, Laura, mama şi Ţuchi”. Găsesc altele din Sibiu, unde Laura a urmat Liceul Sanitar, citesc despre dramele ei de atunci, note mici, o corigenţă la chimie, pentru chimie nici eu n-am avut cap, era să rămîn corigentă. Apoi scrisorile ei din Geretsried, promisiunea că o să le trimită, din primul an cînd a fugit, chiar din 1989!, pachet. Pachet! Pe cine să întreb dacă chiar l-a trimis? Ea nu mai este. Mica nu mai este. Poate îşi aminteşte Tinu de asta? Şi ce-o să creadă el dacă-l întreb aşa ceva? Un asemenea fleac, vechi de douăzeci şi unu de ani, un nimic – care însă înseamnă epilogul unei promisiuni, făcute din Germania, pentru bunica şi unchiul ei, aflaţi în România mizeriei socialiste. Un pachet în 1989… un pachet din Occident, cu lucruri colorate şi lucioase… bomboane, ciocolată, supe-plic, conserve, săpun, şampon…

Ce mult i-a iubit Laura pe toţi, îmi spun, a fost o capodoperă de normalitate, de tandreţe, stau în continuare în picioare, în faţa mesei, în camera Mamei, citind scrisorile pe care le găsesc prin sertare, prin dulapuri, în sertarul maşinii de cusut

Singer, o grămăjoară de hîrtie scrisă, îngălbenită, prăfuită, măcinată de vreme, scrisă într-un limbaj uşor convenţional, urări de Crăciun, de 17 februarie, de 8 martie, de Sîntămărie, urări la adăpostul cărora părem şi noi o familie oarecare, normală. Aproape plăcută.

Dau şi de cîteva vederi, semnate Livia, Ileana, Camilla, Delia, adresate lui A. Vălean, „Multe salutări pentru un băiat frumos!", după data poştei îmi dau seama că e vorba de Tinu, nu de Ticu, de Tinu, căruia îi scriau drăguţele lui, nu multe, dar destule, în anii aceia cînd noi îl băteam la cap să se însoare, iar Mica ni-l pîra nouă pentru aventuri erotice demne de-un prinţ al desfrîului, ţipîndu-şi presupunerile în aşa fel încît s-o audă tot satul, fără să-i pese că, la o adică, dacă ar fi adevărat ce strigă ea peste sat, i-ar putea face o grămadă de necazuri.

Teribilă Mamă, îmi spun încă o dată, şi-mi vine să fug la soră-mea, care taie ceapa în bucătăria lui Tinu, s-o întreb iarăşi şi iarăşi dacă noi semănăm sau nu cu Mica, s-o aud spunîndu-mi, pentru a mia oară, că nu, nu, noi sîntem ca Ticu, noi nu facem rău, nu, nu, noi sîntem buni, şi cînd facem ceva rău, din greşeală, noi ne cerem pe urmă iertare şi încercăm să îndreptăm răul neintenţionat… Teribilă Mamă şi teribil ce dor mi-este de ea, n-aş schimba-o cu alta pentru nimic în lume. Aşa deci, Livia, Ileana, Camilla, Delia… Delia, profesoara de română pe care a cunoscut-o în spital. Fata aceea cu care comenta pe bancă, în curtea spitalului, proza lui Voiculescu şi romanele lui Strindberg. Delia din Arad. Povestea aceea care începuse aşa de nebunesc de frumos, dar pe care Mica i-a retezat-o rapid, eficient, ca o mamă posesiv-castratoare cum era ea atunci cu el. Şi mereu. Oare Tinu ştie de vederile astea sau le-a interceptat Mica şi nu i le-a arătat niciodată?

— Altul ar fi fost destinul meu dacă mă lăsa în pace, îmi spune el cînd îi arăt, la întîmplare, o vedere de la Delia din Arad. Mă-nţălegi oare? Uite,

îmi arată el, asta e o fată de la Tulcea…, acuma văd vederea pentru prima oară.

Cred că îl înţeleg. Adun surîzînd grămăjoara de hîrtie într-un pachet, vieţile noastre întregi încăpute-ntr-o moviliţă de hîrtie îngălbenită, şi-l duc, prevăzătoare, în maşină. E cam frig, mi-am luat din dulap o năframă mare, neagră, de-a lui Mica, şi m-am înfăşurat în ea ca într-o păturică. „Asta a fost întîi a lui Marta", îmi spune Ana cînd mă vede, „i-a dat-o lui Mica atunci cînd s-au împăcat, la Blăjel. Ţi-e frig? Ce te-a apucat să te înfofoleşti aşa?" Da, mi-e frig, mi-e tot timpul frig, o să-mi iau năframa cu mine, acasă.

Aseară, Ana mi-a povestit că Mica i s-a lăudat acum cîţiva ani că a pus sare la rădăcina unei zambile pe care şi-o plantase Viorica. „Păi bine, Mica, eu i-am dat-o", i-a răspuns Ana. „No, şi ce. I-am pus sare şi gata. Să se uşte. Şi s-o uscat. Dobrogeanca!"

— Nu cred, i-am răspuns Anei.

— Ba da. Să crezi. Aşa mi-a spus mie.

Am izbucnit în rîs, nu pentru că aş fi fost de acord cu ce-a făcut Mica noastră, ci pentru că în gestul acesta de-o răutate bolnavă am recunoscut-o întreagă, în varianta ei neagră, primitivă, de zeiţă străveche. Şi-am rîs şi pentru că mi-era dor de ea aşa cum o ştiam, aşa cum o simţeam că mă aşteaptă.

*

Duminică, la biserică, ne-am pomenit că se fac două parastase: al Mamicii şi al Verjeniei lui Chirica. Îşi avea parastasul deodată cu Mica! Eram două tabere îndoliate, între care preotul se împărţea cu eleganţă, şi la scuturatul colivei, şi afară, la datul colăceilor. La masă a venit însă la noi, cu toată suita.

Nu trecuseră încă şase săptămîni de la moartea Verjeniei, cu atît mai puţin de la înmormîntare. Dar ei nu aveau problema noastră, ei nu se temeau să

încalce datina şi să facă o slujbă-n avans, pe ei mama lor nu-i blestemase şi ei nu-şi bănuiau mama, ca noi, noi tocmai din cauza repetatelor ei blesteme, de un mare păcat înaintea lui Dumnezeu. Ei respectau senini, de fapt indiferenţi, ritualul, şi-atîta tot, în timp ce noi, înspăimîntaţi, îl făceam după toate regulile, încercînd să uşurăm calea Mamicii spre cerul lui Dumnezeu. Căci ei nu aveau în suflete teama noastră nelămurită şi nu încercau să forţeze nimic, în timp ce noi încercam, fără să ne fi înţeles între noi în cuvinte, să forţăm pentru Mica uşa Lui şi cerurile Lui, astăzi de culoarea cicorii. Şi-am făcut-o cu atît mai canonic, cu cît ne-am ştiut şi ne ştim blestemaţi. Pentru că se ştie că blestemele de mamă se leagă. Şi noi ştim că ea a avut puteri. Şi poate că în sufletul obscur al fiecăruia dintre noi a existat şi nădejdea firavă că, dacă Dumnezeu o iartă pe Mica aşa cum noi am iertat-o, atunci o să spulbere, deodată cu marele ei păcat de a ne fi blestemat, şi efectul păcatului. Ştreangul lui, pe care noi toţi îl simţim cum ne sugrumă fără oprire.

De-aceea nu se dusese Tinu la cimitir, la mormîntul lui Mica – de teamă să nu-i compromită mîntuirea. Şi s-a dus numai cînd a văzut că eu însămi m-am dus, şi s-a dus numai după aceea, şi anume s-a dus după ce i-am explicat eu, cu argumente scoase din *Biblie*, că acuma e voie. Iar *Biblia*, oho, Legea ei o pricepem bine, toţi trei.

Ei, urmaşii lui Chirica, nurorile şi nepoţii, ei nu aveau problemele noastre. Ei se grăbeau pur şi simplu să îi facă Verjeniei parastasul în avans, pentru că unul din familie pleca la lucru, în străinătate, la căpşuni sau la construcţii. Pentru familia Verjeniei, Mica nu însemna nimic. Şi nici noi. Pentru noi, pentru mine mai ales, care auzisem nu o dată povestea chiar din gura Mamicii, ei însemnau copiii care s-au născut în locul nostru. Iar Verjenia era Rivala, datorită căreia Mica se lăsase împinsă într-un măritiş fără dragoste. Rivala

fără de care noi, Ana, Tinu şi cu mine, aşa cum sîntem noi, n-am fi ajuns să venim pe lume ca organe ale durerii, căci pur şi simplu n-am fi existat niciodată.

Stăteam, la sfîrşitul liturghiei şi-al dublului parastas, în pridvorul bisericii, noi pe dreapta, ei pe stînga, şi împărţeam colăcei la pomană. N-aş zice că ne-au dat vreun semn de atenţie, nici că ar fi fost politicoşi cu noi, nici măcar la limita cea mai simplă a politeţii ţărăneşti. Poate că mă înşelasem, poate că, de fapt, şi ei au ştiut şi ştiu, cu toţii, povestea. Poate că şi la ei în familie au fost scene, sfezi şi gheruieli. Poate că în copilărie şi băieţii lui Chirica s-au uitat lung şi pe furiş după Mica, aşa cum m-am uitat eu după Chirica, întrebîndu-mă ce-a găsit Mica la el şi ce fel de tată o fi el. Căci eu, încă de foarte devreme, de dinainte să afle Tinu, am ştiut de la Mica toată povestea. Mi-am umplut mîinile cu colăcei şi am făcut un pas înspre ei, luîndu-i total prin surprindere, şi le-am pus fiecăruia cîte-un colac în mînă. Apoi am întins mîna şi mi-au dat şi ei, din coşarca lor, nu au avut încotro, un colăcel:

— Dumnezeu să le ierte şi să le odihnească pe amîndouă, pe Mica şi pe mătuşa Verjenie, am spus cu glas tare.

Şi-am adăugat o formulă pe care o prinsesem în zbor de la vară-mea, de la Tabita, care acolo, la Sibiu, se ocupă de tot felul de probleme bisericeşti, învăţînd din mers rituri şi sensuri:

— Să fie primit.

Nu au avut încotro, au repetat după mine:

— Dumnezeu s-o ierte pe mama noastră şi pe mama voastră, pe mătuşa Màrie. Şi să fie primit.

— Amin, am pecetluit eu totul, şi mi-am făcut cruce, atent, să fie după ritualul ortodox, nu după acela catolic, care mi-e mai la-ndemînă, o făceam pentru ei, nu pentru Dumnezeu, cu El mă înţeleg şi fără mîini.

Căci era într-adevăr prea de tot, prea le potrivise cineva bine pe toate – dar cine? –, într-o ultimă bătaie de joc. Într-un ultim hohot de rîs.

*

La ultimele drumuri, Mica ne-a primit pe Ana şi pe mine cu tocană de pui sau cu sarmale. Aducea în camera ei farfuriile pline, cu mîinile tremurînd de bătrîneţe şi nelăsîndu-ne pe nici una să păşim în bucătărie, nici măcar să îi cărăm înapoi farfuriile goale. La moartea ei, dar numai atunci, am văzut de ce, pentru că nu voia ea să îi vedem bucătăria în delăsare, cum nu voia nici să mă lase s-aduc pe cineva să i-o zugrăvească şi să i-o dichisească. „Lăsaţi-mă-n pace, cum e, e bine pentru mine, pînă mor să nu îmi mai intraţi în lucruri!” se apăra ea, violent, de orice tentativă de-a noastră, de-a Anei şi mai ales de-a mea, de a-i îmbunătăţi confortul. Atunci, în februarie, cînd am fost toţi de faţă, i-am spus lui Mica de ce o tot întreb despre una şi alta din trecut:

— Scriu o carte despre noi. Despre Ticu, despre dumneata. Despre noi.

M-a crezut fără alte explicaţii şi mi-a promis:

— La primăvară, cînd s-a face vremea bună, o să îţi povestesc eu tăt, tăt, tăt, aşè cum o fost. Ieşim noi două în gredină, sub melin, şi stăm numa’ noi dòuă, să îţi spui io cum o fost. Tăt, tăt, mi-a făgăduit ea.

Cred că o încînta ideea că va fi personaj. Sub melin n-am mai apucat să stăm amîndouă, stau numai eu, singură, cînd mă duc acasă şi salut scaunul ei gol. Mă aşez pe el, potrivindu-mi tălpile unde au stat tălpile ei, şi mă uit, ca ea, la grădină. Iar cînd mi-este dor de ea, mă închipui la ea în cameră, uitîndu-mă pe fereastră spre poartă, apoi pe scaunul ei de sub melinul de la poartă, privind înspre casă. Văd ceea ce a văzut ea. Şi o milă cumplită mă cuprinde pentru cîtă nefericire a

încăput în cei cîţiva metri de pămînt bătucit de războaie pe care îl cuprind cu privirea.

Tinu, pe care eu îl chemam să stea cu noi cînd mergeam la Mica, dispărea subit cînd ea aducea mîncarea. Mica nu-l invita şi pe el să mănînce cu noi. Umblam după el prin ogradă, rugîndu-l să vină să mănînce cu mine, dacă el nu mănîncă, nu mănînc nici eu. L-am convins o dată şi-am mîncat, ca pe vremuri, dintr-un singur blid amîndoi. În 7 februarie anul ăsta, cînd am mers cu Ana acasă, Mica ne-a dat tocăniţă de pui. Nouă. Nu şi lui. Iar el n-a mai vrut în ruptul capului să mănînce cu mine.

— Sîntem trei, trei, auzi? i-am spus cînd am rămas numai noi amîndouă, răşchirîndu-mi trei degete de la mînă. Trei. Tratează-ne pe toţi în mod egal! Ce ai cu el! Nu vezi ce destin a avut? L-aţi măcinat între voi două ca între pietrele de moară, de-o parte dumneata, de-o parte nevastă-sa. L-aţi distrus. Lasă-l în pace! Te rog. Poartă-te cu el cum te porţi cu noi, te implor!

Nici nu ştiam ce dreptate am. În a doua decadă a lui martie, cînd m-am dus la Cutca, peste mine s-a dezlănţuit o ceartă: nu între Mica şi Tinu cu familia lui, ci chiar în interiorul familiei lui Tinu. Fisura se mutase, în douăzeci şi doi de ani de război, la urmaşi, şi rodea temeinic acolo. Înăuntrul familiei lui Tinu. Nu degeaba au umblat toţi pe un pămînt blestemat, unde din 1954 n-a mai fost linişte. Am avut rolul meu, aria mea în această ceartă, cînd am spus tare şi pe înţelesul tuturor că sînt de partea lui Tinu şi că eu n-o să mă cert cu el niciodată. Mama, care spiona scandalul de afară, sprijinindu-se-n botă, mi-a făcut semn să merg după ea în casă:

— Astea atîta se sfădesc cu el!

— Treaba lor, Mica, nu te amesteca!

— Astea se sfădesc cu el, mi-e tare grijă pentru el! a continuat ea.

În clipa aceea nu aveam chef să uit şi să iert, aşa că i-am răspuns pe şleau:

— Mica, pînă acuma te-ai certat dumneata, ori cu el, ori cu el şi cu toată familia lui. Şi cu noi. Cum să te cred că ţi-ar fi acuma milă de el?

A clătinat din cap şi a continuat:

— Cînd n-oi mai şi io, să vii şi să ai grijă de el! Să viniţi amîndouă şi să aveţi grijă de Tinu.

Nu m-am mirat de întorsătura sentimentelor ei. Îşi permitea să fie bună, dacă asta însemna un gest împotriva nurorii ei. A rivalei. Aşa că am schimbat subiectul.

— Cum te simţi, Mica?

— Mă dor tăte cele. Îs de demult, draga mamii. Îs obosîtă. Stau mult şi mă hodinesc. Cînd eram tînără şi mă duceam la Mama, şi-o găseam culcată, o întrebam dacă e beteagă. Ba, îmi zicea Mama, da' îs obosîtă, că-s bătrînă. Nu înţălejeam. Amu înţăleg.

— Dar la doctor ai fost?

— Ba, mi-a răspuns, rîzînd binedispusă, ba, la ce să mă duc, dacă n-am nimica? Ce am îi de la vrîstă, draga mamii. De la vrîstă.

Spunea „vrîstă". „Îs în vrîstă", spunea ea, calculînd că a trăit mai mult ca tatăl ei, mai mult ca fraţii ei şi ca Marta. Atunci, în ziua aceea, a fost ultima mea şansă de a-i schimba ceasul. Programarea. De a-i spune în mod mincinos că Tanti Vichi a murit la nouăzeci de ani, nu la optzeci şi patru, cum în realitate sfîrşise. Am ratat-o, pur şi simplu nu m-am gîndit la asta. Vorbeam paşnic, mîngîindu-i încet mîinile ei mici şi muncite, ungîndu-i-le cu cremă de muşeţel şi simţind cum i se înmoaie pielea şi cum mi se sfărîmă crusta ca o coajă tare de ou pe care o purtam armură pe suflet, auzeam în mine un sunet mare de fluviu, un vuiet ca-n copilărie, cînd se spărgea gheaţa şi deasupra satului înzăpezit plutea, cîteva secunde, un geamăt profund, o catedrală înaltă cît cerul făcută dintr-un singur sunet, un

scrîşnet de ape eliberate, un vuiet mare şi umed, liber, iar oamenii îşi transmiteau din casă în casă, „S-a spart gheaţa, s-a spart gheaţa pe Someş, încep să curgă steiurile!”.

Mica povestea ceva despre o vecină care s-a mutat unde a fost lelea Litiţie, apoi din nou povestea cu Borcău, o las liniştită să mi-o spună:

— Era beteag şi zăcea. Io i-am dus într-o dimineaţă o ulcea cu lapte. A băut-o tătă, încet, şi eu auzeam un sunet, ca şi cum ai fi aruncat o piatră-ntr-o groapă, pleosc!, aşè făcea laptele în stomacul lui. S-a auzit cum cade în el ca într-un mare gol, aşè, cum ai da drumul la o piatră şi-apoi numeri pînă la o sută, să auzi depărtarea. Eram tînără pe atunci şi în putere. Şi la amiază o fost gata.

Nu comentez. Mă gîndesc la ce-a spus, nu e prima dată cînd îmi povesteşte, a ţinut minte ce înseamnă să auzi depărtarea la care stă de pază neantul. Ea încheie:

— Lucruri vechi, draga mamii.

A doua zi de Paşti, era într-o luni, m-am dus s-o văd. Întîi am trecut pe la Ticu, pe la cimitir, şi-n timp ce îi potriveam florile şi lumînarea am văzut, la numai cîţiva metri distanţă de mine, un animal roşcat, cu botul într-o movilă vălătucită de pene: o vulpe, o vulpe mare, mînca din resturile unei găini! A luat-o la fugă cînd am dat să mă apropii. I-am povestit Mamei întîmplarea, nu s-a mirat, mi-a spus că sînt vulpi şi-n sat, în casele părăsite. Iar în cimitir, anul trecut, s-a dat drumul la turma de oi şi nu ştiu cine a chemat televiziunea, tu n-ai văzut la ProTV?, m-a întrebat ea. Dar de fapt altceva o interesa, că am fost deja la morminte: „No, ai şi fost?” a revenit ea cu părere de rău, adăugînd: „Nu mă duci şi pe mine pînă la Tată-to?”. Aşa că ne-am dus cu maşina toţi trei, Mica, Tinu şi cu mine, la Ticu. Înainte de a se urca în maşină, Mica a rupt patru lalele şi le-a pus la un mormînt, chiar după poiată la noi:

— La Anuş, a spus ea şi mi-am dat seama că e o fostă vecină.

Am umblat peste morminte, Mica păşea greu şi legănat, voiam s-o sprijin, îi făceam semne lui Tinu s-o ţină, e mai tare ca mine. Dar el s-a ferit s-o atingă.

— O să îţi pară ţie rău cînd n-o să mai fie, o să trăieşti ca-n iad că n-o ajuţi acuma! i-am şoptit.

Am făcut turul mormintelor, Ticu, Mam' Bătrînă, Tica, unchiu' Alesandru şi mătuşa Dochiţă, unchiu Iuăn şi Lucreţia lui. Era o zi frumoasă de primăvară, lumina era blîndă şi-n sinea mea mă bucuram că Mica a trecut şi-n anul ăsta hopul, oamenii bătrîni, ştiam eu de la ea, mor primăvara, Slavă Domnului!, ea a scăpat. Avea optzeci şi patru de ani şi năravul de a spune, imediat după ziua ei de naştere, că are un an mai mult decît avea în realitate. La telefon, cînd o sunam la cîteva zile o dată şi-i spuneam c-o iubesc, îmi răspundea glorios:

— Te sărut tătă, tătă, şi pe faţă şi pe spate, ca atunci cînd erai mică. Şi să ai tăt binele din lume. Înţălesu-m-ai? Şi eu te iubesc. Şi te sărut tătă, tătă, auzitu-m-ai?

Era o declaraţie destul de stingheritoare de la o mamă care ne obişnuise cu marile ei mînii şi cu reţinerea de la dezmierdări. Îmi venea să îi răspund în glumă cu vorbele ei: „Nu te întrece!", dar nu eram sigură că o să şi le recunoască şi c-o să şi le mai aducă aminte. Numai după Înălţarea la Cer am aflat de la Ana că şi ei îi spunea, la telefon, la fel. După ce ani de zile ne blestemase, şi după ce mie mi-a aruncat acea sfidare globală: „Cu trizăci de lei scăpam de tăţi tri!", acum îi obţinusem, nu se ştie de ce, binecuvîntarea. Ana, la fel. Şi nu tot binecuvîntare a fost şi îndemnul ei din ultimele zile, cînd mi-a repetat şi ne-a repetat, peste măsură de istovită, cele trei dorinţe ale ei?

— Să vă înţelegeţi între voi şi să nu vă sfădiţi nicicînd! Şi să viniţi acasă să îl vedeţi pe Tinu şi

după ce eu n-o să mai şiu. Şi vreau să vină D.

Lui Tinu i-a spus, se pare, un pic altfel:

— Să nu vă sfădiţi între voi, că destul m-am sfădit io cu voi.

Ştia că moare. Ştia mai bine decît noi. Eu am crezut că scapă, pentru că de data asta nimeni nu mi-a mai făcut nici un fel de semn. Dar ea, care avea puteri, ştia. I-a fost făcut semn şi ştia. Căci face parte din Familie, unde fiecare dintre noi ne avem tainica noastră misiune, tainica noastră inutilitate şi rangul.

*

Şi eu uitîndu-mă la un film despre sfîrşitul lumii. Asta este fantasma preferată a multor oameni din multe timpuri şi spaima lor cea mare. Şi gîndindu-mă că da, o să se sfîrşească odată, cîndva, sau chiar acum, în foc sau dimpotrivă în gheaţă. Şi eu citind cărţi de astrofizică fizică teoretică cosmologie şi aşa mai departe numai pentru a afla în mod ştiinţific cum – da – cum a avut Ticu în principiu dreptate lumea se va sfîrşi. Altfel decît a crezut el şi altcîndva oricînd. Pentru moarte nu-i niciodată nimic pierdut. Pentru moarte nu-i nimic prea departe. Moartea este sora noastră. Viaţa însă-i un lucru bun da cum spunea prietenul meu acela din Frankfurt şi de peste noapte. Nepotul acela de primar cu mănuşi de brocart şi pe deasupra brodate. Şi-o să vină împărăţia lui Dumnezeu nimicirea neantul cel mare. Moartea este sora noastră trupească. Însă viaţa este un lucru bun: umedă întunecată tandră şi blestemată chiar şi-atunci cînd este ca viaţa asta pe care am avut-o noi între Armaghedonul lui Ticu şi blestemele Mamei şuvoiul ăsta de sînge ce duce cu el morţii noştri tineri şi ne ia pînă la urmă pe toţi. Umedă. Întunecată. Tandră şi blestemată.

*

După moartea ei, am recitit *Biblia*. Pentru ea. Pentru că totdeauna am crezut că a făcut un păcat

mare cînd ne-a blestemat. Am aflat că m-am înşelat, că există interdicţia biblică pentru copii de-a ridica mîna şi glasul contra părinţilor şi că există dreptul părinţilor de a-şi binecuvînta sau de-a-şi blestema fiii. Pe noi, Mamica ne-a blestemat.

Chiar dacă noi credem că n-am meritat blestemele ei, nu pot să nu-i recunosc, cu *Biblia* în mînă, dreptul ei de a ne blestema. În nemăsurata ei suferinţă şi dezamăgire. Secretul descoperit de mine, tîrziu, este de a-mi iubi părinţii nu pentru că ar fi fost fără cusur, ci cu hibele lor cu tot, exact cum au fost, Ticu şi Mica. Cred că Ana şi Tinu simt acelaşi lucru, chiar dacă nu o să-şi bată capul să formuleze precis. Într-o zi, cînd Ana mi-a povestit cum a recunoscut Mica în faţa ei că a pus sare la rădăcina unei zambile puse în pămînt de Viorica ori cum a blestemat între pomi, cu privirea îndreptată-nspre cer, „Sperlă să s-aleagă din tăte!”, gesturile rele ale Mamei m-au făcut să izbucnesc în rîs: nu pentru că le-aş fi aprobat, ci numai pentru că, dor fiindu-mi de ea, am găsit-o în ele. Caracterul este o reacţie-tip. Prea tîrziu, după o mare suferinţă, cînd nu mai eşti aproape nimic, ajungi să-i iubeşti pe-ai tăi exact aşa cum sînt ei. Cum au fost. Cu Apocalipsa şi blestemele lor cu tot. Şi e tîrziu. Şi-atunci ai vrea ca Dumnezeu să existe, şi viaţa de Apoi să existe de-asemenea, numai să poţi să-i mai întîlneşti şi să le spui, chiar şi cu preţul de a muri, că-i iubeşti exact aşa cum sînt ei. Cum au fost.

Ana a iertat-o. Cu mintea. Dar şi astăzi, 23 august 2010, cînd i-au venit la Mediaş cei doi nepoţi germani, şi se uita la ei, căutînd pe feţele lor trăsăturile Laurei pierdute, mi-a plîns:

— Mica ne-a blestemat şi Laura a murit. Asta, asta nu e păcat?

— Nu, Ana, nu este. După *Biblie*, nu. Aminteşte-ţi povestea lui Esau şi Iacob, şi cum îl păcăleşte Iacob pe Isaac şi îi obţine binecuvîntarea,

şi că lui Isaac îi rămîn pentru fiul lui favorit, pentru Esau, numai blestemele…

— Da, da. Îmi amintesc. Cel cu mînile păroase, Esau. Da.

Şi din străfundurile memoriei ei de prima născută a Tatălui nostru, au ţîşnit, limpezi, versetele:

— „Binecuvîntează-mă şi pe mine, tatăl meu!”, şi tatăl lui zice: „Fratele tău a venit cu vicleşug şi ţi-a luat binecuvîntarea”. Şi Esau insistă, „Tată, n-ai păstrat nici o binecuvîntare pentru mine? Binecuvîntează-mă şi pe mine, tată”, şi Iacob zice: „Iată, l-am făcut stăpîn peste tine. Locuinţa ta va fi lipsită de grăsimea pămîntului şi de roua cerului… Tu vei sluji fratelui tău…”. Asta am recitit-o şi eu nu de mult, a adăugat ea, cu aerul că se scuză.

— Da, Ana. Şi sună a blestem. Şi în *Levitic* şi în *Deuteronom*, am căutat, e interzis ca fiii să se ridice cu fapta sau cu vorba împotriva părinţilor, dar părinţilor nu le este nimic interzis! Nimic. Absolut nimic. Încă nu se inventaseră drepturile copiilor, îi spun eu, şi rîd încet. După *Biblie*, nu e nici un păcat că ne-a blestemat. Era dreptul ei.

Ana a tăcut o clipă. Apoi şi-a dres glasul şi, cu vocea ei de soră-mai-mare, de credeam că mă doboară, a hotărît:

— Asta s-o crezi tu! Eu nu cred că o mamă are dreptul să îşi blesteme copiii. N-o mai tot apăra!

Iar după o clipă de tăcere, a completat:

— Dar la sfîrşit ne-a spus că ne pupă. Şi să avem grijă de Tinu, şi să nu ne sfădim, că bugăt s-a sfădit ea cu noi.

— Da.

*

M-am dus, cu Ana, Kerstin, Andreas, exact ca anul trecut, cînd Mica mai trăia, la Cutca. Acasă. De fapt, la Tinu. Erau acasă cu toţii, toată familia lui. Nu foarte veseli. O tensiune mîloasă trece printre adulţi precum o pîslă cenuşie care vătuieşte

pămîntul, aerul, cerul. Nu-i bine cu ei. Vorba lui Tinu:

— Pentru mine totu-i rugină.

Binecuvîntarea tîrzie a Mamei, pentru că binecuvîntare a fost totuşi, n-a început încă să îşi arate lucrarea, constat, şi simt că gîndul meu e un pumn de nisip între două pietre de moară. E drept, l-a binecuvîntat numai pe el, pe ea a urît-o pînă în ultima clipă. Nu merita asta. Cel puţin aşa cred. Mă uit la viţa-de-vie. „Cînd se albăstresc strugurii, îmi amintesc cum a murit Ticu-to, atuncea erau albaştri, aproape copţi. Îi văd albaştri, şi-aşè mi de urît!" obişnuia Mica să-mi spună la început de toamnă, dacă era în toane bune.

Sîntem toţi, copiii, nepoţii şi stănepoţii. O mînă de oameni. Moartea ne-a rărit, învăţîndu-mă cît de singură sînt fără de cei pe care i-am pierdut. Însă plasma malefică în care ne-am mişcat ca într-o plasă de peşte nu pare să se fi ridicat de pe noi. Nucu îmi aduce un buchet de mărul-lupului. Şi, cu un gest mic, care mi-l aminteşte pe Ticu tînăr, îmi dă o alună. O pun bine, să n-o pierd, poate o să-mi poarte noroc. Ne ducem la cimitir cu turma, peste cîmp, Ana, Tinu, eu, Nucu, Raveca, Kerstin, Andreas. Andreas e ca Laura mică, pînă şi umbletul de răţuşcă-i este la fel. Lipseşte numai Anica, e la lucru. Mărşăluim peste hotar, cu flori în mîini, tăiem hotarul pe La Cruce. Un soare palid de toamnă îmi aminteşte toamnele mele cu curci, la arie. Drumul este în mare parte acelaşi. Vorbim, sîntem şapte, voioşi cum nu am fi putut să fim pe vremea cît a trăit Mica, atunci tensiunea dintre ea şi Tinu aprindea văzduhul. Mica ar trebui să fie mîndră să ne vadă. Ar fi oare? Sau… Nu putem număra bătăliile care s-au dat la noi din 1954 şi pînă acuma, putem număra numai războaiele, patru, atîtea îmi ies mie, şi ultimul este neîncheiat. Dacă însă o să mă încăpăţînez să mă mut la Cutca, făcîndu-mi de lucru în grădină, o să înceapă al cincilea.

Mărşăluim printre lanuri mari de buruieni, de iarbă, de brusturi, e o mare degradare, recunosc tulpinile uscate şi băţoase ale florilor de cîmp, cicoare, pelin, apa-cucului, tufe de bozii. Nimeni nu mai lucrează pămîntul, n-au bani pentru lucrările agricole.

— Măi Tinu, îl întreb, de ce nu a cosit nimeni iarba şi-otava?

— Păi cine?

— Cum cine, mă mir, oamenii. Pentru fîn. Nu-ţi aminteşti ce scandal a ieşit cînd am semănat noi toate patru temeteurile de la noi cu sămînţă de steje? Că-n anul următor era steje peste tot, am stricat iarba, nici nu s-a mai putut cosi…

Tinu rîde, îşi aminteşte isprava noastră, apoi îmi spune că nu, oamenii nu mai cosesc, nu mai au nici vaci, nici bivoliţe, nici oi.

— Da’ ce au?

— Nimic.

Îl cred. Nu înţeleg, dar înregistrez ce îmi spune. Pe cîmpurile astea mănoase, în copilăria mea, şi pînă în 1989, era cucuruz sau grîu, pe atunci iarba era preţioasă, pe vremea aceea mai erau turme de oi şi ciurde de vite. Acum nu mai este nimic, e numai o mare delăsare, aici de ani de zile bate vîntul paraginii şi-al sfîrşitului.

— Cel mai mare rău e că s-a stricat Colectivul, îmi spune Tinu. Trebuiau făcute asociaţii, în locul lui, nu trebuia dat nimic înapoi, la oameni. Acte, atît. Şi pămîntul să rămînă în asociaţii, să aibă oamenii cum să şi-l lucre. Da’ toţi o fost bolunzi atunci. Să facem bucate şi ce trebuie pentru mîncare.

Nu-l contrazic. Am propria mea teorie despre lumea de azi, nu prea depărtată de-a lui, şi nu ajunge drumul pînă la cimitir s-o expun. Punem flori pe cele două morminte alăturate. Lumînări. Toţi sînt preocupaţi şi se uită la mormîntul proaspăt, al Mamei.

— Puneţi şi la Ticu… protestez eu.

Împart florile mele egal între Mica şi Ticu, îi pun lui firele albastre de mărul-lupului, apoi îi plasez şi-o lumînare. Aud în cap vocea Mamei, „Tu bolundă, nu-i pune lumînări, că o fost pocăit”. În acelaşi timp îmi amintesc înserarea aceea de demult, cînd Ticu mi-a adus un snop albastru de flori, culese de el, pentru mine. Anume pentru mine. Îmi amintesc albastrul ochilor lui, îl văd urcînd pe lîngă bicicletă pe pustuţă şi privindu-mă drept în ochi, atent, ca şi cum ar aştepta de la mine ceva ce nu i-am dat şi nu i-am spus niciodată.

Încă nu i-am cerut lui Mica iertare că, din neprevederea mea, este îngropată lîngă Ticu, nu lîngă Tica. N-are cum să mă ierte. I-am pus laolaltă, cum nedezbinaţi ne-ar fi plăcut să fie şi-n viaţă. Stau la picioarele ei şi privesc spre adînc. Pămîntul, din fericire, nu este transparent. Oamenii se îngroapă cu faţa spre Răsărit, aşa mi-a spus Mica, să fie primii la Înviere. De unde sînt morţii noştri, răsăritul soarelui peste coama stearpă a dealurilor de la Morlaca se vede, acum, foarte bine. Cum o să arate peste o sută de ani peisajul ăsta sterp, pe care-l bîntui în somn noapte de noapte? Dar clopotul ăsta de cer fără limbă, astăzi de culoarea ochilor Tatălui nostru? Undeva, la nici 100 de metri, e locul unde a murit Ticu. La vreo 500, a fost aria largă unde am păscut curcile, ani la rînd. Acum, într-acolo se înalţă o uliţă nouă, cu case noi, cu etaj. Nu mi se par frumoase. La aproape orice mă uit, văd şi o imagine veche: un trecut. Pentru mine, prezentul a început să fie numai trecut desfigurat.

— Cine stă în casa unchiului Iuăn, fratele lui Ticu? îl întreb pe Tinu, uitîndu-mă într-acolo, înspre casa unchiului, unde, pînă acum cîteva zile, n-am mai fost vreme de cel puţin patruzeci de ani, e numai la vreo 500 de metri de cimitir, în timp ce unchiu’ şi Lucreţia lui sînt aici, sub ochii noştri.

— Nu ştiu, au vîndut-o. E penultima din capăt, îmi spune Tinu.

Asta îmi aminteşte că acum vreo trei-patru săptămîni înainte, în 31 iulie, venind de la Cluj direct la cimitir, cu un bucheţel colorat de guşa-porumbelului pentru Mica, am văzut, din maşină, la poarta casei lui Chirica, anunţul scris de mînă, cu litere cam strîmbe: „De vînzare”. Cer pe ea 65.000 de euro, am aflat eu, prin Viorica. Mult. Dar aş cumpăra-o, dacă aş avea bani. Acum, lîngă mormintele alipite ale lui Ticu şi Mica, îmi vine să îl întreb pe Tinu dacă s-a vîndut casa sau nu. Mă abţin. Din cauza lui Ticu.

Ajungem din nou în cîmp, pe lîngă lanul de cucuruz al lui Tinu de La Cruce, pe care i-l arată Anei. E locul lui Tica, moştenit de Tinu prin Marta, mă gîndesc eu, dar nu comentez. Abia după aceea casc gura şi îl întreb de casa lui Chirica. Nu ştie. Schimbă vorba cu repeziciune, e meşter mare în schimbatul vorbei cînd nu-i convine ceva, Ana şi cu mine sîntem copii mici pe lîngă el.

Trecem chiar pe lîngă locul cu aria mea unde am păscut curcile. Mă doare de-a dreptul că, în timp, drumurile de cîmp au fost mutate cu cîţiva metri, nu mai cad la fel de geometric ca în copilărie. Mă uit în zare spre Ijac, caut din priviri cimitirul de animale din copilărie, nu mai există, îmi spune nepotul meu. Tac în dreptul Tăuşorului, pe care apa de la ploile din mai-iunie bălteşte şi-acuma. De-aici am cules, în urmă cu patru ani, la sfîrşit de august, cu Laura, Andreas şi Raveca, trifoi cu patru foi. Laurei nu i-a fost de nici un folos.

*

—Tinu, îl întreb eu la telefon, unde sînt îngropaţi ceilalţi, Niculae şi Verjenia? Că pînă acuma m-am ferit să ştiu.

— Sînt lîngă noi, pe temeteul nostru, acolo, lîngă gardul mătuşii Tiberia, îmi răspunde Tinu, şi îi simt reprobarea din voce.

— Ce faci? îl întreb.

Îmi spune că face un mormînt de ciment, pentru Smîntînel, băiatul lui Chirica şi al Verjeniei, a murit anul trecut, nevastă-sa l-a plătit să facă mormîntul în beton, da, da, tot acolo, lîngă grădina mătuşii Tiberia, acolo sînt toţi. Înghit în sec. Vorbim despre vreme, despre frigul ce s-a lăsat peste noi atît de curînd. Apoi marchez data:

— Cît e astăzi, că m-am zăpăcit?

— No, cît să fie, îi 3, 3 septembrie.

Îmi dau seama că pentru el data asta nu înseamnă nimic. Eu n-am nevoie să închid ochii pentru a vedea lumina de aur şi miere, de-atunci.

Mă adun, mă întorc. Bine că măcar în pămînt sînt despărţiţi, scriu eu, înfăşurîndu-mă şi mai strîns în năframa neagră a Mamicii, bine că nu sînt şi ei în acelaşi temeteu sătesc cu august-mînioasa noastră pereche: Augustin şi Maria. Da. Ticu şi Mica.

3 septembrie 2010

Table of Contents

Avertisment	7
I	8
II	62
III	92
IV	108
V	157
VI	191
VII	214
VIII	237
IX	260
X	281
XI	322